

KAPITAŁ INTELEKTUALNY I SCENARIUSZE ROZWOJU

GMIN

LGD

Dziedzictwo i Rozwój

CIEPIELÓW, GÓZD, IŁŻA, JASTRZĘBIA,
JEDLNIA-LETNISKO, KAZANÓW, PIONKI,
POLICZNA, PRZYŁĘK, TCZÓW, ZWOLEŃ

**Bogusława Banasik, Iwona Bednarczyk, Tomasz Kupidura,
Alicja Sadłowska, Grzegorz Sowula**

**KAPITAŁ INTELEKTUALNY
I SCENARIUSZE ROZWOJU
GMIN LGD DZIEDZICTWO I ROZWÓJ**

**Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój
Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA**

**Bogusława Banasik, Iwona Bednarczyk, Tomasz Kupidura,
Alicja Sadłowska, Grzegorz Sowula**

Kapitał intelektualny i scenariusze rozwoju gmin LGD Dziedzictwo i Rozwój

Recenzent: **dr Maria Gagacka**

Konsultanci, eksperci, przedstawiciele gmin: **M. Bielecki, D. Bocian, Z. Buczma,
W. Jabłoński, W. Kabus, R. Korpula, A. Kowalska, J. Koziński, T. Kupidura,
J. Madej, P. Nakoneczny, M. Obrzydziński, K. Orzeł, G. Rojek, G. Sowula,
R. Strzelecki, M. Sulima, P. Wajs**

© Copyright by: Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój w Zwoleniu,
Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna, 2009

ISBN 978-83-60132-16-6

Projekt: *Badania obszaru LSR – analiza stanu kapitału intelektualnego
oraz badanie różnych scenariuszy jego rozwoju dla 11 gmin LGD*
Zlecenie: Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój w Zwoleniu

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach
Osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

Institucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata
2007–2013 – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Projekt okładki: J. Popławski

Opracowanie wydawnicze: M. Bogdański, U. Kamińska, M. Wróbel

Tom 32

Biblioteka Sycyńska monograficzna seria wydawnicza

Redaktor naukowy: **prof. dr hab. Henryk Bednarczyk**

ukazuje się od 2000 r., łącznie 51010 egz.

Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego
ul. K. Pułaskiego 6/10, 26-600 Radom, tel. (048) 364-42-41 fax (048) 364-47-65
e-mail: instytut@itee.radom.pl <http://www.itee.radom.pl>

Spis treści

Badania kapitału intelektualnego lokalnej społeczności	
Wprowadzenie	5
1. Uwarunkowania rozwoju wiejskich społeczności lokalnych	9
1.1. Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój	9
1.2. Kapitał intelektualny jako czynnik rozwoju lokalnego	20
1.3. Prognozy, strategie, scenariusze rozwoju.....	37
2. Diagnoza i scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego	45
2.1. Gmina Ciepielów	45
2.2. Gmina Gózd	64
2.3. Gmina Iłża	84
2.4. Gmina Jastrzębia	104
2.5. Gmina Jedlnia-Letnisko.....	121
2.6. Gmina Kazanów	141
2.7. Gmina Pionki.....	159
2.8. Gmina Policzna	183
2.9. Gmina Przyłęk.....	200
2.10. Gmina Tczów	217
2.11. Gmina Zwoleń.....	234
3. Dylematy, bariery, szanse intelektualizacji wsi	255
4. Bibliografia	261
5. Diagnozowanie stanu i scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego społeczności lokalnych – fragmenty recenzji M. Gagackiej	269
6. Contents	277

Badania kapitału intelektualnego lokalnej społeczności

Wprowadzenie

Gospodarka, społeczeństwo wiedzy, uczenie się w ciągu całego życia, globalizacja jako główne trendy rozwojowe wpływają na zmiany narzędzi i środowiska pracy, funkcjonowanie człowieka w rodzinie, społeczeństwie. Wysokie tempo postępu technicznego, głównie technologii informatycznych, komunikacyjnych, poszukiwanie innowacji we wszystkich sferach działalności człowieka określa rosnące znaczenie rozwoju kapitału intelektualnego w perspektywie rozwoju społeczności, przedsiębiorstwa, regionu i państwa. Diagnoza stanu, zagłębienie w przyszłość stanowią wdzięczną praktykę monitorowania, oceny efektywności każdej działalności. Realizowany właśnie czwarty etap programu LEADER w Europie, a drugi w Polsce, jest dobrze uzasadnionym powodem próby określenia kapitału intelektualnego i scenariuszy jego rozwoju w gminach.

Celem badań jest więc opracowanie diagnozy stanu kapitału intelektualnego gmin *Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój* oraz scenariuszy jego rozwoju, wspomaganie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju w kontekście ułatwienia wypracowania pomysłów, projektów ukierunkowanych na przyszłość.

Sądzymy, że niezależna analiza wypracowanych lokalnie strategii w kontekście możliwych scenariuszy rozwoju otoczenia może sprzyjać zarówno zwiększeniu efektywności projektów, jak również wskazać ich przydatność, możliwość rozwoju w perspektywie do 2030 roku.

Rozpoczynając badania mieliśmy świadomość ograniczeń wynikających z małych środków finansowych, krótkiego terminu realizacji, problemów metodologicznych, jak i skromnych źródeł oraz skromnego doświadczenia takich analiz w odniesieniu do małych społeczności i gmin.

W przytoczonych niżej i analizowanych dokumentach odnajdujemy odniesienie do kapitału intelektualnego, ale w skali makro, państwa, porównania z innymi państwami, rzadziej regionu.

Nie można jednak wypracowanych metod badań w skali makro przenieść wprost do badania kapitału intelektualnego w gminach. Dlatego w naszych badaniach i analizach dominują metody jakościowe, często opis zjawisk, indywidualnych przypadków, dobrych praktyk.

Jest to więc studium wstępne, które może i winno być rozwinięte oraz pogłębione przed zakończeniem projektu LEADER realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009–2015 *Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój*.

- Podjęliśmy próbę rozwiązania następujących problemów badawczych:
- jaki jest stan kapitału intelektualnego gmin tworzących LGD;
 - jak zmiany zewnętrzne i wewnętrzne będą określały scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego;
 - jaki będzie wpływ rozwoju kapitału intelektualnego na realizację przyjętej strategii rozwoju.

Teren badań, analiz stanowią gminy *Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój*: Ciepiałów (powiat lipski), Gózd, Iłża, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Pionki (powiat radomski), Kazanów, Policzna, Przyłęk, Tczów, Zwolen (powiat zwoleński).

Przedmiotem naszych badań, analiz były dokumenty:

Kapitał intelektualny gmin LGD:

- Strategia Rozwoju *Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój*;
- Strategie rozwoju gmin: Ciepiałów, Gózd, Iłża, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Kazanów, Pionki, Policzna, Przyłęk, Tczów, Zwolen;
- Plany, inwestycje itp.;
- Stan 2009 r. Dane statystyczne;
- Oczekiwania lokalne – wyniki badań 2005, 2009;
- Rankingi, oceny.

Krajowe programy, strategie, raporty z badań:

- *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich*; Programy Operacyjne: *Kapitał Ludzki, Innowacyjna Gospodarka*;
- *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*;
- *Polska 2030 r. Wyzwania rozwojowe*;
- *Strategia rozwoju 2007–2013*;
- *Narodowa Strategia Spójności*;
- *Prognoza „Polska 2000 plus” PAN*;
- *Polska 2020 Narodowy Program Foresight*;
- *Krajowy Program Reform na lata 2008–2011 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej*. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2008;
- *Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013*. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2006;
- *Droga Polski do roku 2025. Założenia długookresowej strategii w świetle studiów Komitetu Prognoz Polskiej Akademii Nauk*. Warszawa 2005.

Strategie europejskie i światowe:

- *Strategia Lizbońska UE 2000*;
- *Dekada Zrównoważonego Rozwoju ONZ*;
- Delors J., *Edukacja jest w niej ukryty skarb*. Raport UNESCO;
- *Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy*. UE, 2008;
- *Niezawodowe kształcenie dorosłych w Europie*. EURYDICE, 2008;
- *Global report on adult learning and education*. UNESCO Institute for Lifelong Learning, Hamburg 2009.

Ze stosowanych najczęściej **metod i technik badawczych, chociaż w bardzo**

ograniczonym zakresie, wybraliśmy następujące:

- krytyczna analiza literatury, komparatystyka;
- sondaż diagnostyczny (badania ankietowe), monografia naukowa, studium przypadków, wywiad, obserwacja;
- projektowanie, prognozowanie, eksperyment;
- analiza i synteza dokumentów, źródeł statystycznych;
- modelowanie matematyczne (ekonometryczne).

Badania realizowane były w następujących etapach:

- Konsultacje, studia literaturowe, opracowanie wstępnej koncepcji badań i analiz, wybór i przygotowanie ekspertów, ustalenie konsultantów w gminach, warsztaty metodologiczne.
- Badania właściwe: analizy, opracowanie wstępnej wersji raportów z badań w części diagnozy kapitału intelektualnego, opracowanie scenariuszy rozwoju.
- Monitoring, ewaluacja (recenzent, eksperci, konsultanci gminni). Opracowanie edytorskie i druk opracowania.

W prezentowanym opracowaniu przyjęliśmy klasyczną strukturę raportu z badań.

W części pierwszej **Uwarunkowania rozwoju wiejskich społeczności lokalnych**, przedstawiono podstawy teoretyczne i założenia metodologiczne. Scharakteryzowano przedmiot i teren badań: *Lokalną Grupę Działania Dziedzictwo i Rozwój* oraz Lokalną Strategię Rozwoju. Następnie dokonano analizy pojęć składowych kapitału intelektualnego w kontekście poszukiwania czynników rozwoju lokalnego. Zakończeniem rozdziału jest studium o prognozowanych strategiach i scenariuszach rozwoju w odniesieniu do problemów rozwoju wsi.

W rozdziale drugim **Diagnoza i scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego** każdej z 11 gmin LGD, przedstawiono:

A. Diagnozę stanu kapitału intelektualnego

1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura.
2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy.
3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny, struktury formalne i nieformalne, relacje zewnętrzne.
4. Spójność społeczna, więzi, aktywność lokalna, kapitał społeczny.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

1. Gmina 2030 – odniesienie aktualnego stanu i oczekiwań mieszkańców do wizji 2030 infrastruktury gospodarki.
2. Kapitał ludzki.
3. Kapitał strukturalny i relacyjny.
4. Kapitał społeczny.

C. Źródła (publikacje odnoszące się bezpośrednio do gminy)

Kapitał intelektualny odniesiono do oceny infrastruktury, gospodarki, rolnictwa gminy. Z analizowanych składników kapitału intelektualnego, ludzkiego, strukturalnego, relacyjnego, społecznego główną uwagę zwrócono na potencjał i infrastrukturę kapitału ludzkiego i społecznego.

Dla uniknięcia powtórzeń w opracowaniu każdej z lokalnych gmin, zrezygnowano z odniesień ogólnych do stanu wiedzy, koncentrując się na przedstawieniu faktów, czynników określających kapitał intelektualny i warunkujących różne scenariusze rozwoju.

Z uwagi na podobieństwa badanych gmin, analizę ogólną, tło, główne uwarunkowania, rekomendacje omówiono łącznie. Przedstawiono trzy rodzaje scenariuszy rozwoju: optymistyczny – skok cywilizacyjny; stabilizacji – łagodny wzrost oraz braku wzrostu – regres (ale nie zapaść).

W rozdziale trzecim **Dylematy, bariery, szanse intelektualizacji wsi**, na podstawie omawianych wcześniej analiz przedstawiono syntezę wyników badań.

Odniesiono do trzech typów gmin: miejsko-wiejskich (Hża, Pionki, Zwoleń), z wyznaczonymi centrami lokalnymi (Zwoleń – siedziba powiatu, Pionki – gmina wiejska otaczająca gminę miasto Pionki); gmin podmiejskich miasta Radomia: Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko i Gózd oraz typowych gmin wiejskich: Ciepiałów, Kazanów, Tczów, Przyłęk, Policzna z ukształtowanymi gminnymi centrami ciężącymi ku okolicznym miastom, głównie siedzibom powiatów.

Odnosząc się do stanu wybranych problemów i scenariuszy rozwoju kapitału intelektualnego gmin w kraju podjęto próbę sformułowania rekomendacji Lokalnej Grupy Działania.

Dziękuję Autorom, Recenzentowi, Konsultantom w gminach, Wójtom, Burmistrzom za pomocne wsparcie i weryfikację naszych rozważań.

Opracowanie jest więc zwartym kompendium wiedzy o gminach, dokumentuje ich działalność, przytacza często rozproszone dokumenty, może więc przyczyni się do bardziej efektywnego, spójnego analizowania i prognozowania w przyszłości.

Publikacja, według zamierzeń autorów i konsultantów, może być pomocna w realizacji strategii LGD, sprzyjać nowym pomysłom na projekty, ukierunkowanie ich na rozwój współpracy wewnętrznej, jak i z otoczeniem zewnętrznym.

Mamy nadzieję, że nasze opracowanie będzie wykorzystane przez samorządy gmin, stowarzyszenia, aktywnych mieszkańców i przyczyni się do wzrostu aktywności i więzi społecznych, rozwoju kształcenia jako najbardziej skutecznej drogi rozwoju największego lokalnego bogactwa kapitału intelektualnego.

1. Uwarunkowania rozwoju wiejskich społeczności lokalnych

1.1. Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój

Program LEADER+ trwa od 2000 roku. W krajach Unii Europejskiej wcześniej funkcjonował LEADER oraz LEADER II. Nazwę Programu Pilotażowego tworzą pierwsze litery francuskich słów: **L**aisons **E**ntre **A**ctions de **D**éveloppement de l'**E**conomie **R**urale, co w tłumaczeniu brzmi: *Powiązania między działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich*. Charakteryzuje się tym, że realizacja projektów opiera się na partnerstwie lokalnym, poprzez tworzenie Lokalnych Grup Działania, w skład których wchodzi najczęściej przedstawiciele władz lokalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców, są grupami wprowadzającymi w życie projekty korzystne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich. Projekty te wprowadzane są najczęściej na obszarze kilku gmin. Komisja Europejska określiła tematy strategiczne dla LEADER+:

- *Jak najlepsze wykorzystanie zasobów naturalnych, w tym waloryzacja miejsc.*
- *Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich.*
- *Zwiększanie wartości produktów lokalnych, zwłaszcza poprzez ułatwianie dostępu do rynków dla małych jednostek produkcyjnych poprzez działania kolektywne.*
- *Wykorzystywanie nowego know-how i nowych technologii do zwiększania konkurencyjności produktów i usług na obszarach wiejskich.*

LEADER ma na celu pomoc mieszkańcom obszarów wiejskich w rozwinięciu długoterminowego potencjału ich regionu. Promuje on wdrażanie zintegrowanych, wysokiej jakości i oryginalnych strategii dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, a także zachęca do współpracy narodowej i ponadnarodowej.

Partnerstwo mieszkańców wsi z samorządem dla rozwoju obszarów wiejskich gminy Zwolen (Schemat I, 2005–2006)

W Polsce od 2005 roku realizowany był Pilotażowy Program LEADER+, którego wdrażaniem zajmował się Zespół Rozwoju Wsi Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA.

Partnerstwo mieszkańców wsi z samorządem dla rozwoju obszarów wiejskich gminy Zwolen – projekt LEADER+ w gminie Zwolen zgłoszony został przez Urząd Miejski w Zwoleniu do Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006*, Działanie 2.7

– Pilotażowy Program LEADER+. Powołano LGD jako proces partnerstwa publiczno-prywatnego, gremium skupiającego przedstawicieli samorządów lokalnych (gmina, starostwo, rady sołeckie), lokalnych organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw i bezrobotnych.

Celem partnerstwa było uświadomienie potencjału społeczności lokalnej przez upowszechnianie informacji o: dziedzictwie kulturowym regionu, które można wykorzystać do podniesienia atrakcyjności gminy i rozwoju turystyki, inwestycjach infrastrukturalnych już poczynionych i planowanych w celu podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej regionu (agroturystyka), możliwościach zatrudnienia poza rolnictwem.

Zakres pomocy w Schemacie I obejmował:

- działania informacyjne, szkoleniowe i promocyjne związane ze stymulowaniem udziału mieszkańców i organizacji działających na obszarach wiejskich w procesie planowania strategii rozwoju,
- opracowywanie strategii rozwoju obszarów wiejskich i wsparcie techniczne procesu ich przygotowywania, w szczególności analizy, ekspertyzy, wsparcie doradcze, prace studialne,
- pomoc doradczą i ekspercką związaną z tworzeniem Lokalnych Grup Działania LGD.

W trakcie realizacji projektu przeprowadzono pięć spotkań informacyjnych dla mieszkańców w czterech wsiach (Zielonka, Sycyna, Strykowice, Paciorkowa Wola) i mieście Zwoleniu.

Opracowano Zintegrowaną *Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich* dla gminy Zwoleń, w której zapisano:

Wizja:

- *Społeczeństwo wykształcone, aktywne, świadome poczucia własnej wartości, zasobne materialnie, zdrowe, zintegrowane ze swoją małą ojczyzną.*
- *Społeczność lokalna szanująca dziedzictwo kulturowe oraz naturalne i unikalne walory przyrodnicze.*
- *Konkurencyjne rolnictwo oparte o naturalne warunki gospodarowania.*
- *Wysoko rozwinięta gospodarka lokalna, zintegrowana z gospodarką kraju i Unii Europejskiej.*

Misja: *Służmy poczciwej sprawie... Jan Kochanowski. Piękno przyrody i bogate dziedzictwo kulturowe podstawą rozwoju doliny rzeki Zwolenki i Itzanki.*

Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój zostało powołane w 2006 r. jako wynik realizacji zadań Schematu I projektu LEADER+. Działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, uwzględnia ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, rozwój turystyki oraz popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych.

Zarząd *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój*: Zbigniew Buczma – **os. fizyczna**; Henryk Bednarczyk – **Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA**; Bogusława Janina Jaworska – **Stowarzyszenie na rzecz Pomocy Rodzinie i Poszkodowanych w Wypadkach Komunikacyjnych**; Natalia Anna Wieczerzyńska – **Towarzystwo Miłośników Miasta Zwolenia im. Jana Kochanowskiego**; Hanna Pyrka – **os. fizyczna**; Irena Grela – **os. fizyczna**; Andrzej Chołuj – **rolnik, Członek Spółdzielni Mleczarskiej ROLMLECZ**; Grzegorz Stawarz – **Związek Nauczycielstwa Polskiego**; Stanisław Bartosiewicz – **właściciel Zakładu Usługowo-Produkcyjno-Handlowego, Towarzystwo Przyjaciół Czarnolasu**.

Dziedzictwo i Rozwój Ziemi Jana Kochanowskiego (Schemat II, 2007–2008)

Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój opracowało *Zintegrowaną Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich (ZSRW)*, która uwzględniła poszerzenie obszaru działania do 6 gmin: Zwolen, Kazanów, Tczów, Policzna, Ciepiałów, Iłża. W tych gminach *Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA* powołało wcześniej zespoły autorskie do przygotowania publikacji o swojej miejscowości, które w programie LEADER+ przejęły rolę zespołów problemowo-zadaniowych. Monografie te to nie tylko rys historyczny, ale również swoiste raporty o infrastrukturze społecznej i lokalnej społeczności. Społeczna rozproszona sieć komputerowa eSycyna to kolejny element, który wykorzystano w realizacji strategii jako narzędzie do aktywizacji społeczności lokalnych przez wymianę informacji, zdobywanie wiedzy. Lokalna Grupa Działania działająca w kilku gminach tworzy *mikroregion*, bardziej znaczący (dostrzegalny) z punktu widzenia zasobów dziedzictwa kulturowego i rozwiązywania problemów regionalnych.

Deklaracja Wsparcia Partnerstwa z Gminą Zwolen:

W trosce o rozwój obszarów wiejskich w naszym regionie, przekonani o potrzebie samoorganizacji i aktywizacji lokalnej społeczności w celu poprawy jakości życia w swoich gminach i miejscowościach, jesteśmy gotowi wspierać partnerstwo publiczno-prywatne powstające w wyniku realizacji przez gminę Zwolen projektu „Partnerstwo mieszkańców wsi z samorządem dla rozwoju obszarów wiejskich” w ramach Pilotażowego Programu LEADER+ podpisali: Janusz Rzońca – Burmistrz Iłży, Artur Szewczyk – Wójt Gminy Ciepiałów, Marian Karolik – Wójt Gminy Kazanów, Stanisław Pająk – Wójt Gminy Policzna, Andrzej Wolszczak – Wójt Gminy Tczów.

Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój podpisało umowę z Fundacją Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) w Warszawie na realizację projektu *Dziedzictwo i Rozwój Ziemi Jana Kochanowskiego*.

Głównym celem projektu była:

- promocja obszarów wiejskich,
- mobilizacja ludności do wzięcia aktywnego udziału w procesie rozwoju obszarów wiejskich,
- wsparcie działalności lokalnych grup działania (LGD).

W zestawieniu rzeczowo-finansowym projektu ujęto 34 zadania. Najwięcej środków zaplanowano na wykonanie dokumentacji technicznych dla inwestycji, na które gminy będą ubiegały się o dotacje unijne.

Zostały zrealizowane zadania:

- *Projekt zagospodarowania parku w Sycynie zgodnie z posiadanym opracowaniem zagospodarowania drzewostanu i zieleni: budowa parkowego oświetlenia ulicznego, budowa alei parkowych z kostki brukowej, modernizacja małej sceny estradowej, budowa boiska wielofunkcyjnego o sztucznej nawierzchni, budowa placu zabaw dla dzieci.*
- *Projekt zagospodarowania terenu wokół stawu w Sycynie (na działce nr 482): budowa parkowego oświetlenia ulicznego wokół stawu, budowa alei parkowej z kostki brukowej wokół stawu, budowa fontanny na stawie oraz przejścia przez przepust.*
- *Projekt przebudowy stadionu w Zwoleniu: przebudowa trybun na 500 miejsc siedzących, budowa oświetlenia trybun, przebudowa ogrodzenia stadionu, zagospodarowanie terenu przy budynku klubowym z wjazdem na stadion.*
- *Projekt techniczny modernizacji obiektu byłej szkoły na potrzeby społeczności lokalnej w Bartodziejach, gmina Tczów, wraz z zagospodarowaniem terenu.*

- *Projekt modernizacji budynków po szkołach w Kroczowie, Osuchowie i Ostrownicy na potrzeby Domu Ludowego oraz Klubu Seniora – gmina Kazanów.*
- *Dokumentacja techniczna stadionu sportowego z szatnią i parkingiem – gmina Kazanów.*
- *Lokalny Plan Rewitalizacji (z badaniami, konsultacjami, ekspertyzami).*
- *System informacji wizualnej na terenie gminy Ciepiałów.*
- *Projekt techniczny: Adaptacja budynku po byłej Szkole Podstawowej w Łaziskach.*
- *Inwentaryzacja zabytkowych parków wiejskich w Bąkowej i Łaziskach w gminie Ciepiałów.*
- *Projekt rewitalizacji alei parkowych i zieleni na terenie Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie – gmina Policzna.*

Zorganizowano imprezy promocyjne, szkolenia dla rolników, wyjazdy na targi, świadczono usługi eksperckie. Razem z Mazowiecką Izbą Rolniczą zorganizowano szkolenie dla producentów mleka. Dofinansowano wydanie 51 numeru *Głosu Zwoleńskiego* oraz 45 numeru *Głosu Ziemi Zwoleńskiej*. Wydano broszurę i folder *Dziedzictwo i Rozwój*.

Stowarzyszenie było współorganizatorem i dofinansowywało: *Dni Sycyny, Spotkania Sobótkowe w Czarnolesie, Imieniny Pana Jana*.

Urządzono biuro Stowarzyszenia, które mieści się w budynku Urzędu Miejskiego w Zwoleniu. Tak więc środki finansowe projektu trafiły do wszystkich gmin.

Podkreślić należy, że *Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój* było jedyną organizacją pozarządową w byłym województwie radomskim, które otrzymało wsparcie programu LEADER+. Świadczy to o dużej aktywności społeczności lokalnych, dobrym przygotowaniu wniosku, jak i wykazanym dorobku *Stowarzyszenia Oświatowego SYCYNA*. To oznacza również solidne wykonywanie zadań Schematu I realizowanego przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddział w Radomiu wspólnie ze *Stowarzyszeniem Oświatowym SYCYNA*. Opracowanie wniosku przez Piotra Wajsa w Urzędzie Miasta i jego powodzenie to wynik wykazanej odwagi byłego Burmistrza Zbigniewa Buczmy, Rady Gminy, jak i determinacji nowej Burmistrz – Bogusławy Jaworskiej w realizacji partnerstwa samorządów już w Schemacie II w 2007 roku. To stworzyło podstawy nowego projektu na lata 2009–2013.

Sukcesem nowego myślenia o rozwoju lokalnym z udziałem mieszkańców wsi są lokalne inicjatywy i innowacje na wsi: tworzenie się nowych form współpracy i władzy lokalnej. W latach 2004–2007 Pilotażowego Programu LEADER powstało 167 lokalnych grup działania, a w II schemacie około 150 z udziałem 860 gmin i 7 milionów mieszkańców.

Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój (2009–2013)

Lokalna Strategia Rozwoju obejmuje obszar 11 gmin, współpracujących ze Stowarzyszeniem. Do uczestniczących wcześniej 6 gmin z 3 powiatów: zwoleńskiego, lipskiego i radomskiego, dołączyło 5 terytorialnie sąsiadujących. Aktualnie LGD obejmuje gminy: Ciepiałów, Gózd, Iłża, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Kazanów, Pionki, Policzna, Przyłęk, Tczów i Zwolen, które zajmują 1426,02 km², ponad 95 tys. mieszkańców.

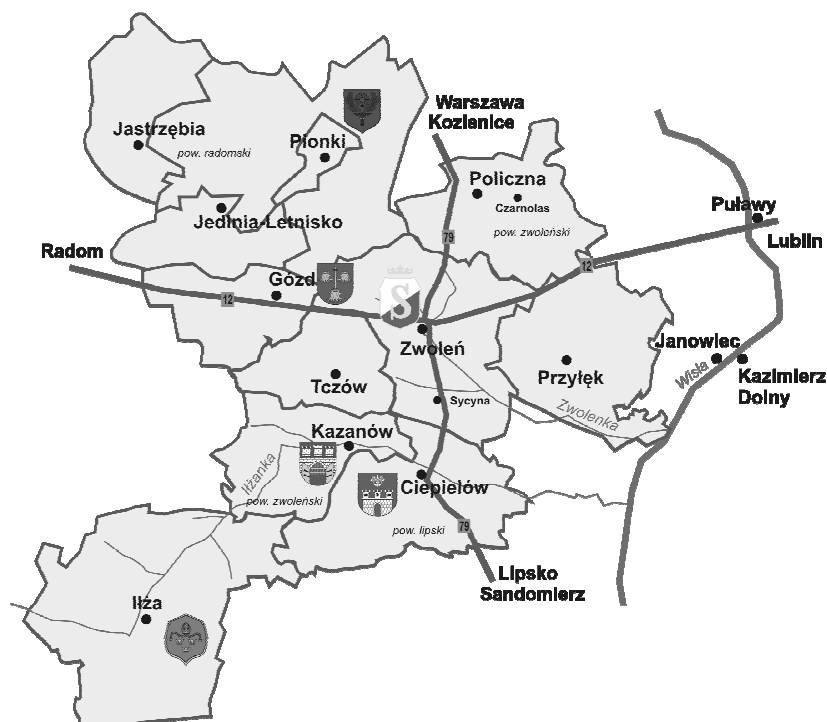
To miejsca wspólnej tradycji kulturowej, małe ojczyzny wielkich ludzi: Jana Kochanowskiego, Jacka Malczewskiego czy Bolesława Leśmiana.

W czerwcu 2009 r. Prezes Zarządu, Zbigniew Buczma, podpisał umowę z Samorządem Województwa Mazowieckiego o dofinansowanie realizacji *Lokalnej Strategii Rozwoju*. W związku z tym mieszkańcy wyżej wymienionych gmin mogą ubiegać się o pomoc

w ramach działania Osi 4 LEADER. Środki finansowe przeznaczone na realizację LSR wynoszą 14 087 380,00 zł, z czego 11 656 160,00 zł przeznaczone jest na działania:

- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej,
- Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw,
- Odnowa i rozwój wsi,
- Małe projekty.

Celem nadrzędnym Stowarzyszenia jest trójsektorowa współpraca partnerska sektora: społecznego, gospodarczego i publicznego w zakresie podejmowania wspólnych inicjatyw na rzecz rozwoju swojego obszaru, podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez realizację spójnego programu zrównoważonego rozwoju, sprzyjanie lepszemu wykorzystaniu potencjału rozwojowego, poprawę konkurencyjności jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Rys. 1.1.1.1. Gminy Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój
 Źródło: Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój.

Tabela 1.1.1. Rozwój Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój

Lata	Gminy	Powiat/iłość gmin	Powierzchnia	Ludność
2005–2006	Zwoleń	zwoleński/1	161,12 km ²	16 000
2007–2009	Zwoleń, Kazanów, Tczów, Policzna, Ciepiałów, Iłża	zwoleński/4 radomski/1 lipski/1	730,77 km ²	54 000
2009–2013	Ciepiałów, Gózd, Iłża, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Kazanów, Pionki, Policzna, Przylęk, Tczów, Zwoleń	zwoleński/5 radomski/5 lipski/1	1426,02 km ²	95 000

* Wyróżniono gminy, które przystąpiły do LGD.

Źródło: Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój.

Przytaczamy wybrane fragmenty Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009–2015 dla *Lokalne Grupy Działania Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój*.

Lokalna strategia koncentruje się wokół trzech celów strategicznych:

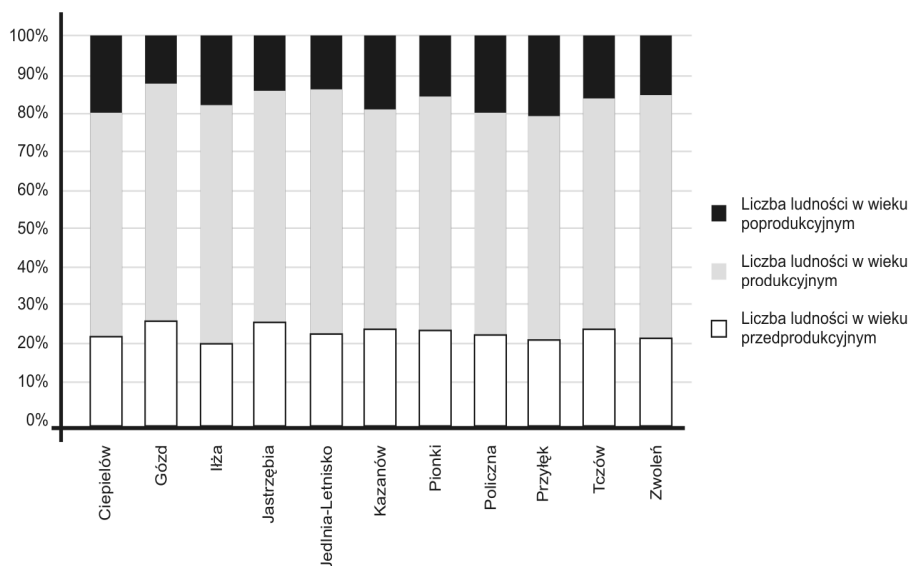
1. Podniesienie atrakcyjności turystycznej i wypoczynkowej obszaru LGD.
2. Dziedzictwo kulturowe ważnym czynnikiem rozwoju, integracji i promocji obszaru.
3. Aktywizacja zawodowa i społeczna mieszkańców obszaru LGD *Dziedzictwo i Rozwój*.

Struktura LGD. W wyniku aktywnie prowadzonych działań informacyjnych Stowarzyszenie zrzesza 85 członków, w tym:

- 8 podmiotów gospodarczych,
- 13 podmiotów publicznych,
- 64 podmioty społeczne.

Charakterystyka obszaru działania LGD. Obszar LGD „Dziedzictwo i Rozwój” położony jest we wschodniej części Równiny Radomskiej na pograniczu Niziny Mazowieckiej i Wyżyny Małopolskiej. Rzeźbę terenu cechuje prawie płaska powierzchnia wysoczyzny plejstocenijskiej. Nachylenie terenu nie przekracza 5%, jedynie na zboczach dolin i wydm dochodzi do 10–15%. Doliny rzek Zwolenki i Itzanki oddzielone są od wysoczyzny wyraźną krawędzią morfologiczną o wysokości 3–8 m, co szczególnie zaznaczone jest w krajobrazie. Doliny tych rzek tworzą taras zalewowy akumulacyjny. Powierzchnia tego obszaru płozona jest na wysokości 150–200 m n.p.m., lekko falista obniżająca się w kierunku północnym. Rzeźba terenu ukształtowana została w wyniku akumulacji lodowca i wód polodowcowych, erozji i akumulacji rzek i wiatru. Krajobraz terenu urozmaicają liczne naturalne i sztuczne stawy oraz oczka wodne, a także pojedyncze drzewa, zarośla i kępy. Występują też zwarte drzewostany leśne.

Gminy charakteryzują się wspólną tradycją kulturową (sieci współpracy, targi, odpusty) pielęgnujących małe ojczyzny wielkich ludzi: Jana Kochanowskiego, Jacka Malczewskiego, Adolfa Dygasińskiego, Wacława Karcewskiego i Bolesława Leśmiana.

Rys. 1.1.2. Liczba ludności na obszarze LGD według wieku

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Tabela 1.1.2. Migracje wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały w latach 2006 i 2007 ludności z 11 gmin tworzących LGD

Gminy	Napływ						Odpływ						Saldo migracji ogółem	
	zameldowania ogółem		z miast		z zagranicy		wymeldowania ogółem		do miast		za granicę			
	2007 r.	2006 r.	2007 r.	2006 r.	2007 r.	2006 r.	2007 r.	2006 r.	2007 r.	2006 r.	2007 r.	2006 r.	2007 r.	2006 r.
Ciepielów	61	41	22	16	-	-	80	44	38	23	-	-	-19	-3
Gózd	133	100	68	76	-	-	75	97	37	40	-	-	59	3
Ilża	169	170	87	75	2	3	225	221	144	134	2	3	-56	-51
Jastrzębia	90	90	62	66	-	-	80	52	50	31	1	-	10	38
Jedlnia-Letnisko	303	214	248	176	2	-	171	89	111	56	9	-	132	125
Kazanów	55	43	23	20	-	1	72	59	42	31	-	-	-17	-16
Pionki	121	103	83	81	-	1	126	110	62	76	4	7	-5	-7
Policzna	82	63	55	32	-	-	73	75	41	38	1	-	9	-12
Przylęk	72	59	33	21	1	-	67	94	38	40	-	-	5	-35
Teczów	68	31	29	14	-	-	67	56	26	16	-	-	1	-25
Zwoleń	193	182	88	88	1	2	280	202	110	96	7	2	-87	-20
RAZEM Obszar LGD	1 347	1 096	798	665	6	7	1 316	1 099	699	581	22	12	31	-3

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Spójność gospodarcza. Wszystkie gminy należące do Stowarzyszenia to gminy wiejskie o charakterze rolniczym. Oprócz działalności rolniczej mieszkańcy prowadzą również różnego rodzaju działalność nierolniczą – handlową, usługową oraz budowlaną.

Lokalna Grupa Działania „Dziedzictwo i Rozwój” ma olbrzymi potencjał do wykorzystania. Różnorodne tradycje kulturowe, wyjątkowo interesujące położenie geograficzne, liczne walory środowiskowe sprawiają, iż istnieje wiele możliwości działania.

Jedna czwarta powierzchni LGD pokryta jest lasami, co stwarza doskonałe warunki dla wypoczynku. Ponadto, wysoki odsetek podmiotów gospodarczych świadczących drobne usługi oraz handel detaliczny sprawia, że łatwo będzie dostosować się mieszkańcom z gmin tworzących LGD do nowego profilu gospodarki.

Tabela 1.1.3. Analiza SWOT

Mocne strony/atuty	Słabe strony/słabości
Spółeczeństwo	
duży potencjał ludzki – zasoby wykwalifikowanej kadry	wysokie bezrobocie, mało miejsc pracy
solidarność społeczna	przewaga mieszkańców o niskim wykształceniu
dobrze rozwinięte szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne	brak perspektyw rozwojowych dla ludzi młodych a w konsekwencji duża migracja
zadowolający stan bezpieczeństwa – wzrastający poziom opieki medycznej	brak większego wsparcia w umacnianiu społeczeństwa obywatelskiego
działające na tym obszarze formalne i nieformalne inicjatywy społeczne – stosunkowo dużo, sprawnie funkcjonujących organizacji pozarządowych	brak infrastruktury do społecznej działalności (świetlic, remiz, bibliotek, wiejskich domów kultury, chodników, deptaków, parkingów, renowacji parków, oświetleń ulicznych, budowli i sprzętu do kultywowania ludowej działalności artystycznej itp.)
pracowici i zaangażowani mieszkańcy w sprawy społeczne wsi i miasteczek	migracja osób wykształconych do większych miast
inicjatywy odnowy wsi (opracowanie Planu Odnowy Miejscowości)	słaba znajomość języków obcych
liczne programy przeciwdziałania bezrobociu	

Kultura	
<i>cenne zabytki kultury materialnej i niematerialnej</i>	<i>niewystarczająca ilość placówek kulturalnych na obszarach wiejskich</i>
<i>zabytki sakralne skupiające rzesze wiernych oraz turystów</i>	<i>brak dofinansowania dla imprez integracyjnych, sportowych, kulturalnych i promocyjnych</i>
<i>tradycje rolne</i>	<i>zły stan obiektów zabytkowych i charakterystycznych dla budownictwa tego regionu</i>
<i>folklor ludowy – tradycje kultywowane przez zespoły folklorystyczne</i>	<i>ograniczony dostęp do miejskich ośrodków kultury (kina, teatry, galerie, muzea)</i>
<i>inicjatywy samorządowe prowadzone na rzecz rozwoju życia kulturalnego</i>	<i>niewystarczające wsparcie przez organizacje pozarządowe</i>
<i>działalność kulturalna w gminach</i>	<i>niedostateczne wsparcie organizowanych imprez kulturalnych</i>
<i>tradycje historyczne</i>	<i>brak obiektów na muzea – potrzeba adaptacji obiektów</i>
<i>tradycje kulinarne</i>	
<i>zapotrzebowanie lokalne na rozwój funkcji turystycznej, wypoczynkowej, kulturalnej i sportowej wsi</i>	
Szanse	Zagrożenia
<i>wykorzystanie na rzecz rozwoju gospodarczego i funkcji turystycznej obszarów wiejskich istniejącej sieci komunikacyjnej i atrakcyjnego położenia</i>	<i>konkurencja ze strony innych regionów</i>
<i>wykorzystanie walorów przyrodniczych obszaru</i>	<i>niestabilne i niespójne prawo stanowiące poważną barierę dla rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej</i>
<i>koordynacja działań na rzecz ochrony środowiska i promocji walorów przyrodniczych obszaru LGD</i>	<i>migracje z terenów wiejskich</i>
<i>edukacja ekologiczna mieszkańców</i>	<i>brak edukacji ekologicznej</i>
<i>rozwój agroturystyki i małej przedsiębiorczości wiejskiej</i>	<i>rosnące koszty edukacji ogólnej</i>
<i>zapotrzebowanie na ofertę turystyczną obszarów wiejskich, w tym także na ofertę wypoczynku weekendowego</i>	<i>spadek opłacalności produkcji rolnej</i>
<i>rozwój infrastruktury gminnej korzystnie wpływającej na atrakcyjność inwestycyjną miejscowości</i>	<i>starzenie się społeczeństwa i towarzyszące temu zjawisko niżu demograficznego</i>
<i>integracja europejska stworzyła duże możliwości pozyskiwania środków zewnętrznego finansowania</i>	<i>niebezpieczeństwo niewykorzystania środków finansowania z powodu barier administracyjno-biurokratycznych</i>
<i>rosnące zapotrzebowanie na tzw. „zdrową żywność” w kraju i za granicą, sprzyjające rozwojowi rolnictwa ekologicznego</i>	<i>wysokie koszty produkcji i brak zorganizowanych rynków zbytu grozi stagnacją rozwoju rolnictwa ekologicznego</i>
<i>rozwój sektora usługowo-handlowego na obszarach wiejskich zaspokajającego podstawowe potrzeby mieszkańców i gości</i>	<i>nadmierne obciążenia fiskalne</i>
<i>poprawa zbytu na produkty rolne</i>	<i>wysokie bezrobocie</i>
<i>napływ turystów</i>	<i>stosunkowo słaba aktywność mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie współdziałania na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego regionów na skutek niedoinformowania o dostępnych źródłach finansowych na realizację projektów lub inwestycji</i>
<i>budowa sieci kanalizacyjnej ograniczającej negatywne oddziaływanie człowieka na środowisko naturalne</i>	<i>brak integracji społecznej</i>
<i>budowa sprawnej komunikacji podmiejskiej</i>	<i>brak prawnych instrumentów mogących wyegzekwować od mieszkańców prowadzenie selektywnej zbiórki odpadów</i>
<i>zagospodarowanie całoroczne terenów rekreacyjnych i wypoczynkowych</i>	<i>postępująca degradacja zabytków</i>
<i>rozwój urbanistyczny miejscowości posiadających istotne walory turystyczne, wypoczynkowe i rekreacyjne</i>	<i>utrata możliwości skorzystania z zewnętrznego wsparcia finansowego zwłaszcza unijnego</i>

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Cele ogólne. Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Dziedzictwo i Rozwój” zawiera trzy cele ogólne:

1. Dziedzictwo kulturowe ważnym czynnikiem rozwoju, integracji i promocji obszaru;
2. Aktywizacja zawodowa i społeczna mieszkańców obszaru LGD „Dziedzictwo i Rozwój”;
3. Podniesienie atrakcyjności turystycznej i wypoczynkowej obszaru LGD.

Cele te mają charakter strategiczny i mogą być realizowane w długim czasie. Wynikają one z analizy SWOT, specyfiki obszaru i są zgodne z celami Osi 4 LEADER „określonymi w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013”:

- poprawa jakości życia;
- różnicowanie działalności gospodarczej, tworzenie pozarolniczych miejsc pracy;
- aktywizacja mieszkańców, wzmocnienie kapitału społecznego;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi;
- polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja;
- poprawa samoorganizacji i zarządzania na poziomie lokalnym.

Tabela 1.1.4. Cele ogólne i szczegółowe Lokalnej Strategii Rozwoju Dziedzictwo i Rozwój

Cele ogólne	Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia
1. Dziedzictwo kulturowe ważnym czynnikiem rozwoju, integracji i promocji obszaru	1.1. Aktywna promocja walorów kulturalnych	I Budowa wizerunku kulturalnego obszaru
	1.2. Rozwój życia kulturalnego i podtrzymywanie tożsamości społeczności wiejskiej	II Podejmowanie inicjatyw w celu uatrakcyjnienia oferty kulturalnej
2. Aktywizacja zawodowa i społeczna mieszkańców obszaru LGD Dziedzictwo i Rozwój	2.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej	III Budowa otoczenia i narzędzi wspierających rozwój przedsiębiorczości wiejskiej
	2.2. Działania edukacyjne, szkoleniowe i informacyjne LGD na rzecz mieszkańców	IV Podnoszenie świadomości i wykształcenia społeczności wiejskiej
3. Podniesienie atrakcyjności turystycznej i wypoczynkowej obszaru LGD	3.1. Ochrona zasobów przyrody ze szczególnym uwzględnieniem sieci Natura 2000	V Wykorzystanie walorów przyrodniczych jako cennych atutów obszaru LGD „Dziedzictwo i Rozwój”
	3.2. Rozwój małej infrastruktury turystycznej	VI Utworzenie konkurencyjnej oferty turystycznej dla mikroregionu LGD „Dziedzictwo i Rozwój”
	3.3. Rozwój agroturystyki	VII Podejmowanie działań w zakresie rozwoju turystyki jako alternatywa dla rozwoju obszarów wiejskich

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Przedsięwzięcia w ramach LSR są komplementarne do dokumentów gmin, powiatów, województwa mazowieckiego.

Opracowane w ten sposób cele i przedsięwzięcia LSR stanowią kontynuację działań już podjętych przez władze samorządowe. Określono obszary problemowe wymagające wsparcia i podjęcia konkretnych działań.

Stowarzyszenie będzie pełnić funkcję Instytucji Pośredniczącej pomiędzy Beneficjentem a Urzędem Marszałkowskim Województwa Mazowieckiego i agencją płatniczą, czyli Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie. Wnioski składane w ramach operacji: *Odnowa i rozwój wsi* i *Małe projekty* kierowane są do Samorządu Województwa Mazowieckiego, natomiast *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* oraz *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw* do Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 1.1.5. Zakres tematyczny projektów 2.1 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej

W ramach komponentu: <i>Wdrażanie LSR</i>	
<i>Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej</i>	<ul style="list-style-type: none"> • odnawianie tradycyjnych zawodów, w tym: garncarstwa, kowalstwa artystycznego, wikliniarstwa itp.; • sprzedaż hurtowa i detaliczna produktów rzemieślniczych i tradycyjnych produktów lokalnych; • usługi turystyczne związane z rekreacją i wypoczynkiem wykorzystujące produkty rzemieślnicze.
<i>Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw</i>	<ul style="list-style-type: none"> • usługi dla gospodarstw rolnych, przedsiębiorców lokalnych, producentów rolno-spożywczych, rzemieślników; • rachunkowość, doradztwo, usługi informatyczne dla gospodarstw rolnych, przedsiębiorców lokalnych, producentów rolno-spożywczych, rzemieślników; • sprzedaż hurtowa i detaliczna produktów rzemieślniczych i tradycyjnych produktów lokalnych; • usługi turystyczne związane z rekreacją i wypoczynkiem wykorzystujące produkty rzemieślnicze; • odnawianie tradycyjnych zawodów, w tym: garncarstwa, kowalstwa artystycznego, wikliniarstwa itp.
<i>Małe projekty</i>	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja szkoleń, warsztatów, wizyt studyjnych oraz innych działań edukacyjnych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, wyboru niszy rynkowych, konkurencji na wolnym rynku, promocji, pozyskiwania klientów, uzyskiwania certyfikatów, zawierania porozumień producenckich, rachunkowości, pozyskanie zewnętrznych środków finansowych na prowadzenie działalności lub realizacji projektu itp.; • rozwój lokalnej aktywności i współpracy gospodarczej poprzez inicjowanie powstawania, rozwoju, przetwarzania, wprowadzenia na rynek oraz podnoszenia jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach, surowcach i produktach rolnych i leśnych, tradycyjnych sektorach gospodarki oraz lokalnym dziedzictwie kulturowym, historycznym i przyrodniczym; • rozwój aktywności społeczności lokalnej poprzez promocję lokalnej twórczości rękodzielniczej i rzemieślniczej; • organizacja imprez kulturalnych promujących rzemiosło, rękodzielnictwo i ginące zawody; • przygotowanie i wydanie folderów i innych publikacji na temat produktów lokalnych z obszaru LGD Dziedzictwo i Rozwój.
W ramach komponentu: <i>Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • kampanie informacyjne o dostępnych funduszach pomocowych (wymogach, warunkach uczestnictwa w konkursach, sposobie aplikowania o fundusze); • informowanie o produktach rzemieślniczych i ginących zawodach z obszaru LGD <i>Dziedzictwo i Rozwój</i>; • szkolenie lokalnych liderów i kadr biorących udział we wdrażaniu LSR; • organizacja i udział w wydarzeniach o charakterze promocyjnym związanych z obszarem LGD; • wykonywanie badań, analiz, studiów wykonalności, konsultacji, planów rozwoju w zakresie rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej i rzemiosła tradycyjnego na terenie LGD; • animowanie społeczności lokalnej w zakresie podejmowania działalności gospodarczej pozarolniczej i działalności rzemieślniczej.

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Tabela 1.1.6. Zakres tematyczny projektów 2.2 Działania edukacyjne, szkoleniowe i informacyjne LGD na rzecz mieszkańców

W ramach komponentu: <i>Wdrażanie LSR</i>	
<i>Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw</i>	<ul style="list-style-type: none"> • usługi doradcze dla mieszkańców; • usługi doradcze dla rolników; • usługi doradcze dla przedsiębiorców (zwłaszcza mikro, małych i średnich) i osób zamierzających rozpocząć własną działalność gospodarczą; • usługi doradcze związane z pozyskiwaniem środków zewnętrznych na realizację projektów i przedsięwzięć indywidualnych; • usługi informatyczne
<i>Małe projekty</i>	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja kursów, szkoleń, warsztatów i innych działań edukacyjnych w zakresie nabywania umiejętności informatycznych, doradztwa zawodowego, kształcenia ustawicznego, zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych na prowadzenie działalności lub realizacji projektu, zdrowego stylu życia, ekologii itp.; • udostępnianie na potrzeby społeczności lokalnej urządzeń i sprzętu komputerowego umożliwiającego dostęp do Internetu; • promocja lokalnej twórczości ludowej, kulturalnej i artystycznej.
W ramach komponentu: Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja	<ul style="list-style-type: none"> • szkolenie lokalnych liderów i kadr biorących udział we wdrażaniu LSR; • badania potrzeb edukacyjnych mieszkańców obszaru LGD; • aktywizacja społeczności lokalnych pod kątem rozwoju kompetencji, nabywania nowych umiejętności.

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

7 stycznia 2009 roku na walnym zebraniu członków *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój*, została wybrana trzynastoosobowa Rada Stowarzyszenia, której zadaniem jest ocena złożonych wniosków. W skład Rady wchodzi reprezentanci wszystkich gmin objętych *Lokalną Strategią Rozwoju*: *Wolszczak Andrzej, gmina Tczów – Przewodniczący Rady Decyzyjnej, Głód Grzegorz, gmina Zwoleń – Zastępca Przewodniczącego Rady, Lipka Wincenty, gmina Jastrzębia – Zastępca Przewodniczącego Rady, Bartosik Wiesława, gmina Zwoleń, Borek Mariusz, gmina Ciepiałów, Kaleta Ewa, gmina Iłża, Kozera Krzysztof, gmina Iłża, Madejski Mirosław, gmina Przyłek, Molendowski Krzysztof, gmina Gózd, Rojek Grażyna, gmina Pionki, Rutkowska Danuta, gmina Kazanów, Rzeczkowski Dariusz, gmina Jedlnia-Letnisko, Strzelecki Robert, gmina Policzna.*

Wyłoniona przez LGD Rada będzie wybierała te operacje (projekty), które są zgodne z LSR i przekazywała je do podmiotu wdrażającego w celu zawarcia umowy o dofinansowanie projektu.

Aby ułatwić potencjalnym beneficjentom pracę, a także zachęcić do składania wniosków, Stowarzyszenie zatrudniło doradców, którzy bezpłatnie świadczą pomoc w zakresie przygotowywania i wypełniania wniosków.

W pierwszym roku realizacji projektu przeprowadzono: szkolenia, festyn produktów lokalnych, upowszechniono idee LGD. Wydano folder *Nasze małe ojczyzny*, prowadzono badania oraz analizy stanu i scenariuszy rozwoju kapitału intelektualnego.

Pierwszy konkurs będzie ogłoszony na początku 2010 roku przez Zarząd Województwa Mazowieckiego na wniosek Lokalnej Grupy Działania (LGD): *Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój* w Zwoleniu w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”, tj. na operacje: „Odnowa wsi” – limit środków 3 300 000 zł, „Małe projekty” – limit środków 200 106 zł, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” – limit środków 100 000 zł, „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” – limit środków 100 000 zł (www.dir.ppp.pl).

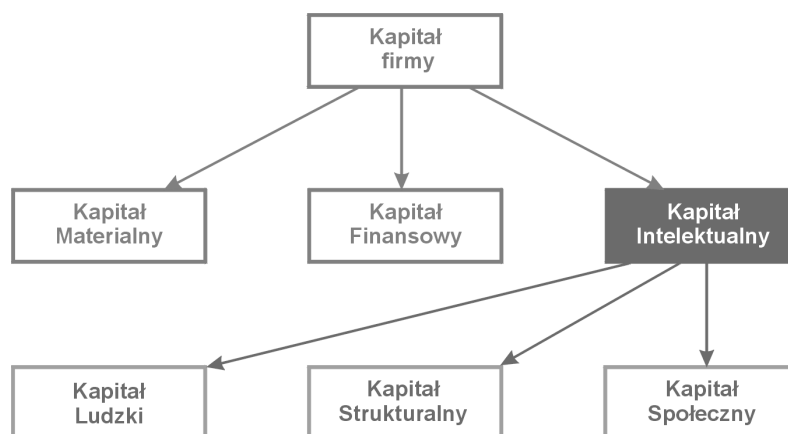
Wydaje się celowe po okrzepnięciu LGD rozważenie współpracy regionalnej i ponadregionalnej z sąsiadującymi LGD na Mazowszu: LGD „Puszcza Kozienna”; Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Szydłowieckiej (Szydłowiec); LGD Razem dla Radomki (Radom); Lubelszczyzny: LGD Zielony Pierścień (Nałęczów) i województwa świętokrzyskiego: LGD Krzemiany Krąg (Bałtów).

W perspektywie powinna być inicjowana współpraca międzynarodowa poprzez wymianę dobrych praktyk, analiz porównawczych, a nawet wspólnych przedsięwzięć.

1.2. Kapitał intelektualny jako czynnik rozwoju lokalnego

Wprowadzenie. Problematyka rozwoju lokalnego i poszukiwanie czynników determinujących ten rozwój zawsze nasila się w warunkach gwałtownych przemian społecznych, gospodarczych i kulturowych, gdy głębokie zmiany powodują wyłanianie się nowych jakościowo struktur, procesów, tworzenie się nowych cywilizacji. Postępujące procesy globalizacyjne, integracja ze strukturami europejskimi, technologiczny przełom w gospodarce stwarzają nowe możliwości, lecz także nowe wyzwania dla idei rozwoju i jej praktycznych implementacji.

Nowoczesna gospodarka społeczeństw krajów europejskich kładzie nacisk na czynniki rozwoju, wśród których na pierwsze miejsce wysuwa się wiedza, jako główny zasób a zarazem motor rozwoju. Jest to szczególne bogactwo, które zarówno na poziomie makroekonomicznym, w skali całej gospodarki, jak i mikroekonomicznym, w skali społeczności lokalnych, działających tam podmiotów gospodarczych i organizacji społecznych może stać się źródłem tworzenia nowych wartości. Jego specyfika sprawia, iż może on być w odróżnieniu od innych kapitałów stale wykorzystywany i nie ulegać wyczerpaniu.

Rys. 1.2.1. Model kapitałów firmy

Źródło: Mroziewski M. (2008), *Kapitał intelektualny współczesnego przedsiębiorstwa*. Difin, Warszawa, s. 44.

Gospodarka oparta na wiedzy rodzi zapotrzebowanie na efektywność i kreatywność organizacji i jednostek. Ludzie proaktywni poszukują okazji dla dokonywania pożądanych zmian w otoczeniu, wykazują inicjatywę, podejmują działania i podtrzymują je do momentu osiągnięcia celu. Proaktywność i działania kreatywne wymagają dodatkowych zdolności odnoszących się do:

- zdolności interpersonalnych dotyczących umiejętności współpracy z ludźmi oraz komunikowania się;

- cech osobowych obejmujących: konstruktywizm w podejściu do rozmaitych problemów społecznych, asertywność i umiejętności negocjacji, empatię (zdolność do uczuciowej identyfikacji z przełożonymi, współpracownikami, klientami);
- sprawności intelektualnej, wyrażającej się zwłaszcza w: pomysłowości, umiejętności szybkiego uczenia się, łatwości w przewidywaniu nawyków myślowych, giętkości myślenia, zdolności dostosowywania się do nowych informacji;
- przedsiębiorczości wymagającej posiadania wiary w możliwości zrealizowania nowych, wymyślonych przez siebie projektów mimo oporów i presji istniejącej ze strony innych; umiejętnego wykorzystania intuicji ze względu na zmienność warunków podejmowania decyzji, a zatem określonych predyspozycji intelektualnych i witalności (Sikorski 1999, s. 287–288, Lipka 2005, s. 70–71).

Wynikiem traktowania **wiedzy jako ważnego zasobu** jest tworzenie się nowej kultury integracyjnej, której cechami charakterystycznymi są:

- gotowość wykraczania poza wyuczoną wiedzę;
- łączenie idei pochodzących z rozmaitych źródeł;
- spostrzegania problemu jako całości i w powiązaniu z większą całością;
- kwestionowanie ustalonych praktyk;
- działanie na granicy kompetencji;
- mierzenie własnych sukcesów względem wizji przyszłości, a nie standardów przeszłości;
- tworzenie mechanizmów ułatwiających wymianę informacji i nowych pomysłów;
- dostrzeganie, a nawet popieranie różnic, ale jednocześnie gotowość do współpracy;
- spoglądanie na zewnątrz;
- szukanie nowych rozwiązań (*Psychologia pracy i organizacji* 2003, s. 394).

Za S. Borlesconim, który w uproszczeniu traktuje **państwo jak przedsiębiorstwo**, będziemy próbować, analizując główne czynniki rozwoju kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa, odnieść głównie kapitał ludzki, kapitał społeczny, przedsiębiorczość, innowacyjność do społeczności lokalnych (rys. 1.2.1).

Jesteśmy świadkami ogromnego tempa zmian środowiska, form i treści pracy, intelektualizacji pracy pod wpływem postępu technicznego, procesów integracji i globalizacji. Głównymi czynnikami wspomagającymi postęp techniczny są nowe technologie informacyjno-komputerowe, w tym Internet, powszechna elektronizacja, chemizacja, rozwój transportu i łączności. Mamy do czynienia z coraz szybszym procesem opracowania i wdrażania nowych *inteligentnych* materiałów i stosowania innowacyjnych technologii. Możliwości udziału w tych procesach zależą jednak głównie od kwalifikacji pracowników, tj. szeroko pojętych zasobów ludzkich.

Społeczności lokalne wobec wyzwań globalizacyjnych. Pojęcie rozwoju lokalnego – choć jest jednym z najczęściej stosowanych w dobie przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Polsce – należy do tych kategorii teoretycznych, które są nieprecyzyjne, często obciążone wartościowaniem, bądź też nadmiernie zawężone do aspektów czysto ekonomicznych. Autorzy definiując tę kategorię koncentrują się na stymulatorach tego procesu, czy też jego efektach ograniczonych do zawężonego terytorialnie obszaru.

Przykładem takiego metodologicznego podejścia jest utożsamianie rozwoju lokalnego z *procesami przeobrażeń na obszarze instytucjonalnie stanowiącym obszar gminy i podległym terytorialnie władzy samorządowej* (Nowińska 1997, s. 42–43).

Wielu autorów zwraca jednak uwagę na tkwiący w środowisku potencjał aktywizujący zbiorowość i jej instytucję, gdzie partycypacja władz samorządowych i administracji państwowej, instytucji i organizacji służy zaspokajaniu potrzeb wspólnoty oraz wykorzystaniu jej potencjału rozwojowego (Gagacka 2007, s. 227–242). Oznacza to *zhar-*

monizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie, zmierzające do kreowania nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia tadu przestrzennego i ekologicznego (Broll 1998, s. 44).

Korzyści z tak rozumianego rozwoju są ogromne, bowiem szybka adaptacja do nowych warunków nabiera coraz większego znaczenia, przy tempie współczesnych przemian gospodarczych i cywilizacyjnych. Dzięki takiemu podejściu zwiększają się szanse na:

- wykorzystanie aktywności społeczności lokalnych,
- autentyczny udział społeczności lokalnych w kreowaniu procesów rozwoju i kontroli ich realizacji,
- uwzględnienie w procesach rozwoju kryteriów jakości, w tym także kategorii „jakość życia”,
- efektywniejsze wykorzystanie lokalnych i regionalnych zasobów i czynników rozwoju,
- korzystne skoordynowanie lokalnych zasobów i czynników rozwoju z uwarunkowaniami regionalnymi i lokalnymi,
- ujawnienie i wykorzystanie lokalnej przedsiębiorczości,
- przełamywanie barier strukturalnych tkwiących obecnie w gospodarce lokalnej i regionalnej,
- wspieranie rozwoju zrównoważonego, w tym zwłaszcza uwzględnienie uwarunkowań ekologicznych,
- wykorzystanie aktywności społeczności lokalnych i lokalnego potencjału do stymulowania innowacji i postępu technicznego (Bardziński 1994, s. 12).

Wykorzystanie tych szans sprawia, że mamy wówczas do czynienia ze zrównoważonym rozwojem społeczno-gospodarczym, który oznacza takie ułożenie relacji pomiędzy polityką gospodarczą i społeczną, które nie powodują kwestii społecznych, lecz zapewniają rozwój harmonijny najbardziej sprzyjający społeczeństwu (Kurzynowski 2003, s. 296).

Wśród czynników determinujących rozwój lokalny wyróżniamy: **czynniki wewnętrzne:** dostępność zasobów (naturalnych, społecznych, ludzkich, finansowych, fizycznych itp.), sprawny system instytucjonalno-prawny, zaufanie oraz współpraca publiczno-prawna, istnienie lokalnych elit i liderów, tradycja, kultura i zaangażowanie mieszkańców, nawyki działania społecznego; **czynniki zewnętrzne:** uwarunkowania regionalne, polityka społeczno-gospodarcza państwa, poziom rozwoju technologicznego i ekonomicznego, sytuacja międzynarodowa, zmiany wynikające z trendów przemian cywilizacyjnych (Pretty 2000, s. 16; Gorzelak 2000, s. 100–101).

Pojęcie rozwoju lokalnego jest ściśle związane z kategorią wspólnoty lokalnej jako obszaru, w której jednostka funkcjonuje i zaspokaja swoje potrzeby. Desygnat tego pojęcia nie jest jednoznaczny. Socjologowie zgodni są, iż konstytuują ten konstrukt pojęciowy trzy składniki: przestrzeń, wspólne powiązania (więzi) oraz społeczne interakcje. Polska socjologia zwraca uwagę na dwa poziomy strukturalizacji społeczeństwa:

- świadomościowy – traktujący terytorium jako korelat psychospołecznego doświadczenia;
- integracyjny – obejmujący całość styczności i kontaktów społecznych w obrębie danego terytorium.

Społeczność lokalna, w ujęciu P. Starosty, jest typem struktury społeczno-przestrzennej, której cechami konstytutywnymi są:

- geograficzne terytorium określające jedno skupisko ludzi,
- zamieszkała tam ludność,

– systemy powiązań, zależności i instytucji sprawiające, że całość jest wewnętrznie zintegrowana, tzn. zdolna do podejmowania wspólnych działań na rzecz rozwiązywania nurtujących ją problemów,

– pewien stopień psychicznego zespolenia całości lub części mieszkańców z daną strukturą społeczno-przestrzenną jako znaczącą wartością kulturową (Starosta 1995, s. 31–32).

Nieco szerszej kategorii opisującej ramy funkcjonowania jednostek używa T. Pilch *środowisko lokalne oprócz zbiorowości społecznej zamieszkującej niewielki, względnie zamknięty obszar, oznacza również cały system instytucji służących organizacji życia zbiorowego, takich jak kościół, szkoła, instytucje usługowe, urzędnictwo socjalne lub rekreacyjne oraz mechanizmy regulujące zachowania jednostkowe i stosunki międzyludzkie, a więc obyczajowość, normy moralne, autorytety i wzory zachowań* (Pilch 1995).

Składnikami tak rozumianego środowiska są:

– materialna baza zaspokajania najistotniejszych interesów i potrzeb odczuwanych przez większość grup i jednostek żyjących na określonym terytorium;

– przeważający typ kultury i tradycji, wokół którego organizuje się lub może się organizować większość członków społeczności, mający zdolność ekspansji na jednostki pozostające poza jego obrębem;

– więź społeczna i komunikacja interpersonalna, mająca zdolność integrowania ludzi w celu najpełniejszego zaspokajania wspólnych interesów (aktualnych i potencjalnych);

– ideały i wzory życia, przyjmowane i naśladowane spontanicznie, przez większą część zbiorowości i stanowiące *zobowiązanie dla innych segmentów społeczności*;

– zdolność formalnych elementów więzi społecznej do kreowania zobowiązań nieformalnych, wytwarzania gotowości do kierowania się kontrolą wewnętrzną w respektowaniu norm społecznych.

Przemiany społeczno-gospodarcze, jakie zachodzą w Polsce już od dwóch dekad, bez wątpienia przyczyniły się do zasadniczych zmian jakościowych w funkcjonowaniu państwa, społeczeństwa i rynku, wyrażających się między innymi przyspieszeniem wzrostu gospodarczego, podnoszeniem jakości życia i dobrobytu społecznego.

Przedsiębiorczość jako wartość i cecha kapitału intelektualnego jest ściśle związana z pomysłowością, kreatywnością, innowacyjnością i może być realizowana we wszystkich sferach działalności człowieka. Jest niezbędnym warunkiem aktywności społecznej.

Przedsiębiorczość jest rozpatrywana w aspekcie ekonomicznym, zarządzania, a więc w kontekście pracownika, organizacji i prawa.

Przedsiębiorczość, jako zjawisko psychologiczno-ekonomiczne, wynika z postaw ludzkich, przesłanek rozumowych i emocjonalnych. Przedsiębiorczość w sferze społeczno-ekonomicznej określają cechy człowieka: talent, osobowość, inteligencja, wykształcenie i wiedza oraz cechy społeczeństwa: kultura, wartości, wzorce społeczne, tradycje i religia (Strużycki 2006, s. 169).

Przedsiębiorczość w sferze ekonomicznej jest określana jakością zasobów ludzkich, kulturą organizacji: transferem wiedzy, kreatywnością i orientacją na rynek.

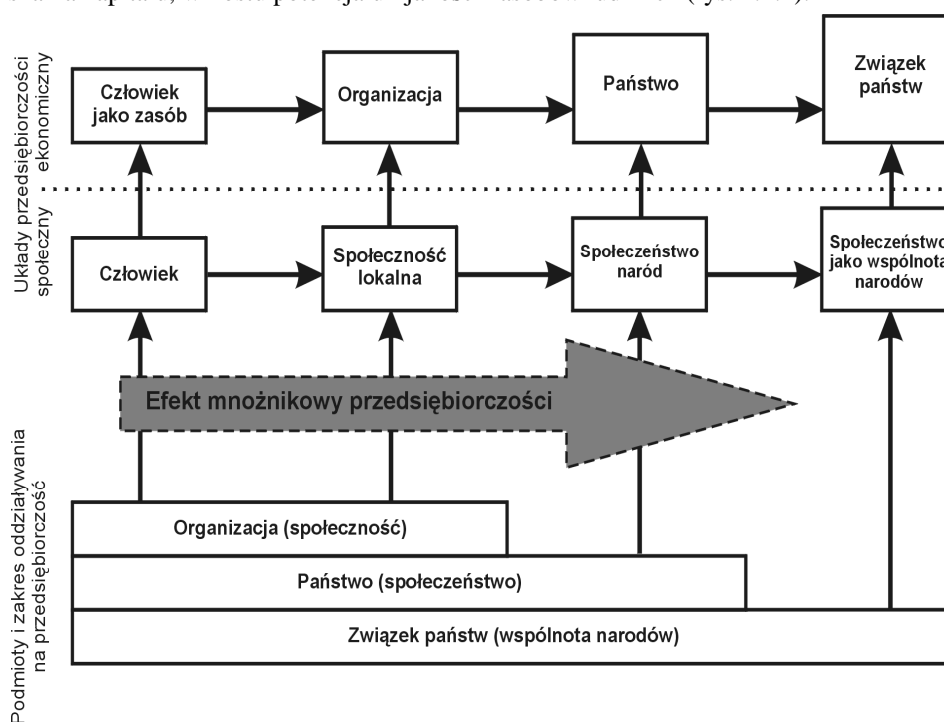
Przedsiębiorczość jawi się jako przejaw kreatywności człowieka, działającego w niekończącym się procesie zmian w zarządzaniu i stale zmieniających się preferencji konsumentów na rynku, ciągłej walki o korzystną pozycję konkurencyjną na tzw. rynku relevantnym, a więc określonym podmiotowo i produktowo oraz umiejscowionym lokalizacyjnie i geograficznie (Strużycki 2006, s. 7).

Na rysunku 8 przedstawiono model podmiotów, przepływu i oddziaływania na przedsiębiorczość z wyraźnym określeniem wpływu środowiska i otoczenia. Cechy charakteryzujące przedsiębiorczość, pomysłowość, zdolność do ryzyka są więc właści-

wością osobowości, kultury i kształtowania w procesie kształcenia, pracy, praktyki i doświadczenia. Kreatywność to również harmonijne rozwiązywanie problemów spornych, komunikacja wewnętrzna kierownictwa z pracownikami, świadome ryzyko, tolerancja, stosowanie nowoczesnej wiedzy.

J. Schumpeter jest twórcą zarówno podstaw teorii przedsiębiorczości, jak i związanej z nią teorii innowacji. Według niego innowacje są zawsze związane z narodzinami przywództwa nowych ludzi. *Funkcja przedsiębiorcy polega na reformowaniu lub rewolucjonizowaniu wzorca produkcji poprzez wykorzystanie nowych pomysłów czy – ogólnie mówiąc, nierozpoznanej dotąd technicznej możliwości produkcji nowego towaru lub wytwarzanego znanego towaru za pomocą nowych metod, poprzez udostępnienie nowych źródeł podaży surowców lub nowych rynków zbytu dla wytwarzanej produkcji, poprzez zmiany organizacyjne w przemyśle* (Schumpeter 1960, s. 60). Istotne jest, że przedsiębiorca potrafi podejmować i akceptować ryzyko związane z podejmowanymi przedsięwzięciami gospodarczymi.

Celem przedsiębiorczości jako funkcji w zarządzaniu zgodnie z celem działalności, jest ukierunkowanie na maksymalizację, zysk i satysfakcję. Często jest to pomysł pozyskania kapitału, wzrostu potencjału i jakości zasobów ludzkich (rys. 1.2.2).

Rys. 1.2.2. Model układu podmiotów, przepływu i oddziaływania na przedsiębiorczość w wymiarze społecznym i ekonomicznym

Źródło: Chmieliński P., *Wspieranie przedsiębiorczości w działalności gospodarczej małych i średnich przedsiębiorstw*. [W:] Strużycki M. (2006), *Przedsiębiorczość w teorii i praktyce*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 172.

Dotychczasowe konwencjonalne zachowanie jest zmienione myśleniem kreatywnym, interdyscyplinarnym, organizacyjnym i procesowym. Ważnym elementem jest samokontrola i zdolność utrwalania dobrych praktyk gospodarczych.

Nowa przedsiębiorczość to przedsiębiorczość indywidualna i zespołowa, świadoma tożsamości i jej pozycji ekonomicznej, a także tradycje i wielopokoleniowe więzi w sieci współpracy z dostawcami i klientami.

Przedsiębiorca jest osobą zajmującą się działalnością gospodarczą, która odkrywa potencjalnie zyskowne możliwości, organizuje przedsięwzięcia mające produktywny charakter i kieruje nimi. J. Schumpeter twierdził, że przedsiębiorcy są wielkimi twórcami, innowatorami, a nawet przypisywał im cechę „kreatywnych destruktorów”, zaangażowanych w proces „twórczego niszczenia”, po którym następował proces tworzenia nowych, lepszych struktur gospodarczych. Według niego, przedsiębiorca jest przede wszystkim innowatorem, który zaburza równowagę ekonomiczną, tworząc warunki dla rozwoju gospodarczego (Schumpeter 1995). Rozwój gospodarczy zostaje zapoczątkowany, według J. Schumpetera, dopiero w momencie, gdy ktoś nieoczekiwanie zastosuje w praktyce nową kombinację środków produkcji (innowacja). Może to nastąpić w następujących przypadkach:

- wprowadzenie na rynek nowego produktu lub gatunku znanego produktu,
- zastosowanie nowych metod produkcji lub sprzedaży,
- otwarcie nowego rynku zbytu,
- zdobycie nowego źródła surowców lub materiałów,
- nowy sposób organizacji jakiejś dziedziny wytwarzania.

Taką działalność określa J. Schumpeter jako formy przejawiania się przedsiębiorczości.

Polska gospodarka jest obszarem zachowań przedsiębiorczych jednostek, grup pracowników i menedżerów. Każdego dnia w wielu sytuacjach gospodarczych, od drobnych inicjatyw do wielkich procesów, od małych i średnich przedsiębiorstw do wielkich korporacji, ich układów filialnych, przejawiają się różne formy przedsiębiorczości zorientowanej na klienta, tworzące nowe układy czynników wytwórczych w postaci potencjału materialnego i ludzkiego, potencjału finansowego, potencjału technologicznego, nowej wiedzy itp. (Strużycki 2006).

Przedsiębiorczość w naszych warunkach transformacji gospodarczej, budowania kadry menedżerów, uczenia się konkurencji i silnych wpływów firm globalnych jest poddawana wpływowi globalnym i konkurencji w wykorzystaniu wszystkich zasobów, w tym głównie kapitału intelektualnego.

Przedsiębiorczość jako istotny czynnik zmian gospodarczych oddziałuje na jakość procesów gospodarczych państwa i związków państw, np. Unii Europejskiej. Stanowi istotny element konkurencyjności przedsiębiorstwa i determinuje rozwój każdego człowieka.

Związki między międzynarodową konkurencyjnością gospodarki i innowacyjnością ujawniły się wyraźnie wraz z pojawieniem się tzw. *nowej gospodarki* lub inaczej *gospodarki opartej na wiedzy*.

Gospodarka oparta na wiedzy *new economy* to pojęcie, które pojawiło się na początku lat dziewięćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych. Przyjęto je dla określenia nowego typu gospodarki rynkowej, której wzrost gospodarczy oraz zmiany strukturalne są wynikiem postępu technologicznego przede wszystkim w sferze technologii informatycznych (*information and communication technology, ICT*) i telekomunikacyjnych oraz jego dyfuzji w innych dziedzinach gospodarowania. *Nową gospodarkę* definiuje się również jako taką, w której główne podmioty gospodarcze mogą uzyskać informację i zastosować wiedzę, zmieniając swoje zdolności strategiczne. Zmiany strukturalne i instytucjonalne umożliwiające nowe zdolności strukturalne, pozwalają na osiąganie przez podmioty gospodarcze pozytywnych korzyści zewnętrznych. Uczestnicy gry eko-

nomicznej mają raczej nierówną pozycję, jeśli chodzi o osiąganie korzyści z nowych uwarunkowań działalności (Petit 2002, s. 2). Oznacza to wzrost znaczenia konkurencji między podmiotami gospodarczymi.

W poprzednim wieku, po wojnie, do lat siedemdziesiątych uważano, że małe i średnie firmy są raczej uzupełnieniem wielkich przedsiębiorstw, produkcji i usług na wielką skalę. Ich wielki udział w gospodarce miały głównie kraje o słabej ekonomice i rozwijające się. Rozwój przedsiębiorczości małych firm jest symptomem przejścia od gospodarki korporacyjnej (manager economies) do gospodarki przedsiębiorczości (entrepreneur economy) co miało miejsce najpierw w Stanach Zjednoczonych, a później w latach osiemdziesiątych w Europie stało się także jednym z priorytetów *Strategii Lizbońskiej* (Mikołajczyk 2007, s. 7). Dawid Birh po raz pierwszy zauważył, że w latach osiemdziesiątych najwięcej miejsc pracy powstało w małych, a nie w wielkich firmach (Audretsch 2003). Tworzenie mechanizmów, programów, strategii rozwoju oraz otoczenia sprzyjającego przedsiębiorczości, a co za tym idzie gwałtowny wzrost mikro, małych i średnich przedsiębiorstw stał się dominującą cechą praktyki gospodarczej współczesności, a według Petera E. Druckera najbardziej znaczącym zjawiskiem we współczesnej historii gospodarczej (Drucker 1992, s. 29).

Istotnym elementem współczesnych badań jest analiza wpływu przedsiębiorczości na wzrost gospodarczy, relacji wydajności pracy i efektywności działania, tworzenia nowych miejsc pracy w kontekście globalizacji gospodarki opartej na wiedzy.

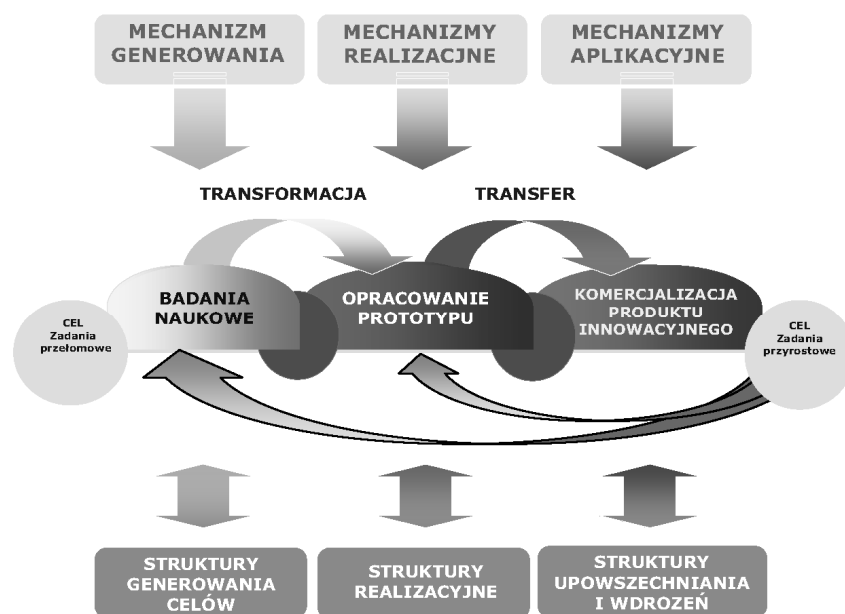
Mechanizmy rozwoju innowacyjności. O powodzeniu przedsięwzięć społecznych w znacznym stopniu decyduje innowacyjność programów, celów i metod działania. W wielu krajach obserwuje się dynamiczny rozwój nauki i badań, któremu nie towarzyszy jednak wzrost wdrożeń innowacji. Promowanie innowacyjności i poszukiwanie instrumentów jej rozwoju jest jednym z podstawowych celów Unii Europejskiej, wyrażonych w *Strategii Lizbońskiej*:

- uzyskanie przewagi naukowej i wojskowej,
- zwiększenie konkurencyjności,
- kreowanie nowoczesnych technologii,
- zwiększenie produktywności zasobów,
- pozyskiwanie nowych zasobów,
- opracowanie nowych materiałów,
- eliminacja zagrożeń ekologicznych.

Później przyjęto *Program Komisji Europejskiej: Cele Strategiczne na lata 2005–2009, Europa 2010*. W Polsce opracowano ponad 190 dokumentów podejmujących problem innowacyjności. Przytoczymy wiodące programy: *Narodowy Plan Rozwoju 2007–2013; Program Operacyjny Innowacje – Inwestycje – Otwarta Gospodarka 2007–2013; Program Operacyjny Nauka, nowoczesne technologie i społeczeństwo informacyjne 2007–2013; Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015; Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013; Plan Strategiczny Ministerstwa Gospodarki; Strategia Rozwoju Nauki w Polsce do 2015 r.*

Na podstawie doświadczeń rozwiniętych krajów A. Mazurkiewicz przedstawia model i podstawowe rodzaje stosowanych rozwiązań programów wspierania innowacyjności: *strategiczne rządowe, wspomagające działalność badawczą; identyfikacji i wykorzystania wyników badań o szczególnym znaczeniu; promujące współpracę środowisk badawczych i przemysłowych; ukierunkowane na podmiot wsparcia; rozwoju technologii; wsparcia inicjatyw venture capital; rozwoju struktur wsparcia.*

Proces transformacji wiedzy i jej wykorzystania do wytworzenia produktu innowacyjnego przedstawiono schematycznie na rysunku 1.2.3.

Rys. 1.2.3. Mechanizmy i struktury w procesie transformacji wiedzy i transferu rozwiązań do zastosowań gospodarczych

Źródło: Mazurkiewicz A., Trzos M. (2008), *Kreowanie mechanizmów i struktur wspomagających rozwój innowacji*. [W:] Mazurkiewicz A., Frejtag-Mika E. (red.) (2008), *Innowacyjność i konkurencyjność mikroprzedsiębiorstw. ITeE – PIB, PR, Radom*, s. 25.

Przedsiębiorstwa wiedzę niezbędną do wdrażania innowacji mogą nabywać w postaci maszyn i urządzeń lub w postaci wiedzy/technologii skodyfikowanej w patentach, know-how, znakach towarowych, licencjach czy w formie produktów (Żołnierski 2006). Ponadto wiedza ta może być niematerialna, ukryta, tj. niemożliwa do przekazania bez bezpośredniego kontaktu osób, mobilności pracowników. Mobilność pracowników jest tu rozumiana szerzej niż zatrudnianie wykwalifikowanych pracowników – jako wszelkie formy kontaktów między pracownikami różnych firm czy przedstawicielami różnych podmiotów systemu innowacyjnego (np. konferencje, targi, spotkania), podczas których przekazują oni swoje doświadczenia i wiedzę.

Ważnym elementem we wdrażaniu innowacji i planowaniu rozwoju organizacji jest posiadanie odpowiedniej wiedzy oraz dostępu do różnych źródeł informacji.

Kapitał ludzki jako komponent kapitału intelektualnego. Współczesna gospodarka określana jako gospodarka oparta na wiedzy z *inteligentnymi* organizacjami funkcjonującymi w zmiennym, często trudnym do przewidzenia otoczeniu powoduje, że coraz większą rangę nadaje się kapitałowi intelektualnemu. Wartość kapitału intelektualnego jest w uproszczeniu różnicą między wartością rynkową organizacji a jej wartością księgową. Kapitał intelektualny to niematerialne zasoby tworzące ukryte aktywa organizacji, przedsiębiorstwa: wiedzę, umiejętności, doświadczenie, innowacyjność, kompetencje zawodowe, w tym więzi z otoczeniem (*kapitał społeczny*), kulturę organizacyjną i filozofię działania (*kapitał ludzki*) oraz aktywa wspierające, np.: bazy danych, patentów, technologii, struktury organizacyjne (*kapitał strukturalny*). W metodologii raportu *Kapitał Intelektual-*

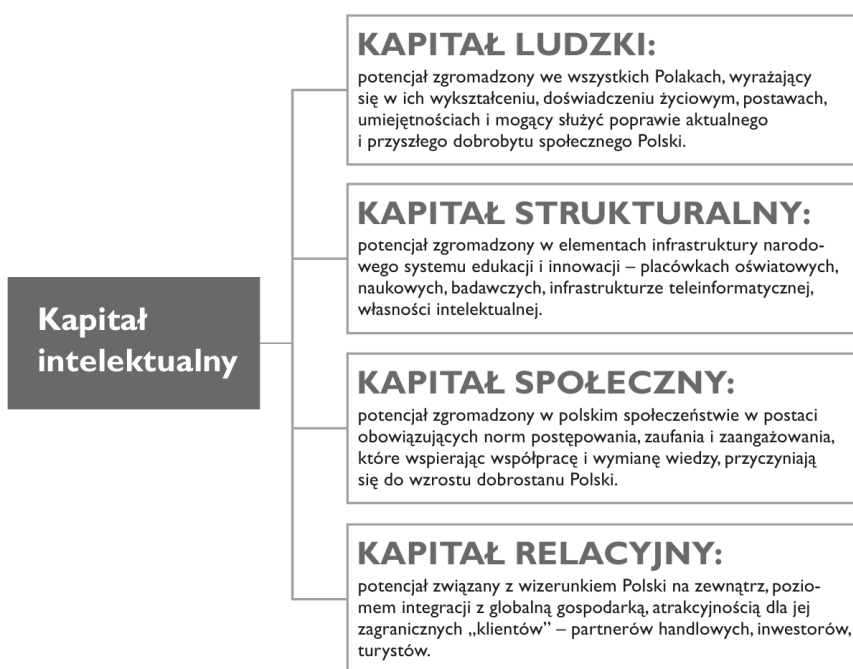
ny Polski przyjęto dodatkowy komponent w postaci kapitału relacyjnego. Kapitał intelektualny jest więc decydującym czynnikiem rozwoju potencjału konkurencyjności i uzyskania przewagi konkurencyjnej (rys. 1.2.4).

W metodologii opracowania *Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki* zaproponowano następujące terminy kapitału ludzkiego i społecznego.

Kapitał ludzki – zasób wiedzy, umiejętności oraz potencjału zawartego w każdym człowieku i w społeczeństwie jako całości, określającym zdolności do pracy, adaptacji do zmian w otoczeniu oraz możliwości kreacji nowych rozwiązań. W bezpośredniej korelacji z kapitałem ludzkim pozostaje kapitał społeczny, oznaczający zasoby umiejętności, informacji, kultury, wiedzy i kreatywności jednostek oraz związki pomiędzy ludźmi i organizacjami. Jest także kreowany przez instytucje oraz pomnażany poprzez ich zdolność do współdziałania (PO, Kapitał Ludzki 2007, s. 11).

Kapitał relacyjny określa się jako potencjał związany z wizerunkiem, marką, atrakcyjnością dla klientów, partnerów zewnętrznych, poziomem integracji z globalną gospodarką. W rozpatrywanym kapitale ludzkim najczęściej uwzględnia się kompetencje, zręczność intelektualną i motywacje.

W naszych badaniach główną uwagę zwrócimy na kapitał ludzki i kapitał społeczny, uwzględniając jednak potencjał i relacje kapitału strukturalnego i relacyjnego.

Rys. 1.2.4. Komponenty kapitału intelektualnego

Źródło: Boni M., (red.) (2008), *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*. Kancelaria Rady Ministrów, Warszawa, s. 23.

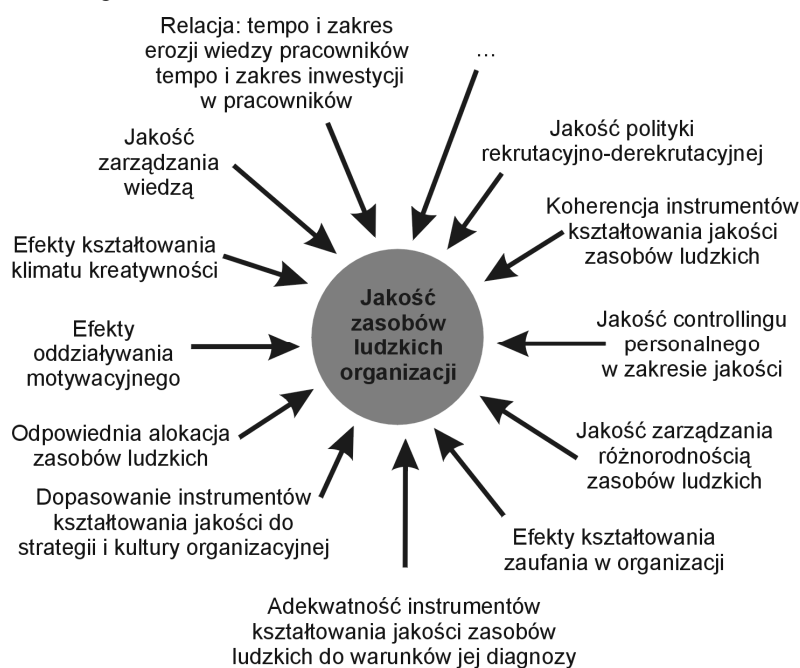
Przekształcenie zasobów ludzkich w kapitał, według A. Sajkiewicz (1999), następuje w wyniku: dostosowania zatrudnienia, oddziaływania na otoczenie, organizowania grup eksperckich, nagradzania za efektywną pracę oraz kształtowania wewnętrznego rynku pracy.

Jakość kapitału ludzkiego utożsamia się z jakością zasobów ludzkich oraz często identyfikuje z jakością realizowanych projektów i zadań oraz efektów pracy (Lipka 2005, s. 52).

Na rysunku 1.2.5. przedstawiono schematycznie determinanty zmian jakości zasobów ludzkich określonych jakością zarządzania, adekwatnością instrumentów kształtowania jakości zasobów ludzkich, relacji: erozji wiedzy i inwestycji w pracowników.

Alicja Sajkiewicz proponuje następujące elementy **identyfikacji jakościowych** zmian zasobów ludzkich w organizacji:

- podmiotowe – zmierzające do określenia możliwości zwiększenia kapitału ludzkiego w organizacji,
- atrybutowe – związane z oceną posiadanych i wykorzystywanych w organizacji zasobów pracy,
- procesowe – doskonalenia jakości zasobów pracy poprzez zmiany kultury, kompetencji i technologii (1999, s. 17).

Rys. 1.2.5. Determinanty zmian jakości zasobów ludzkich

Źródło: Lipka A. (2005), *W stronę kwalitologii zasobów ludzkich*. Difin, Warszawa, s. 114.

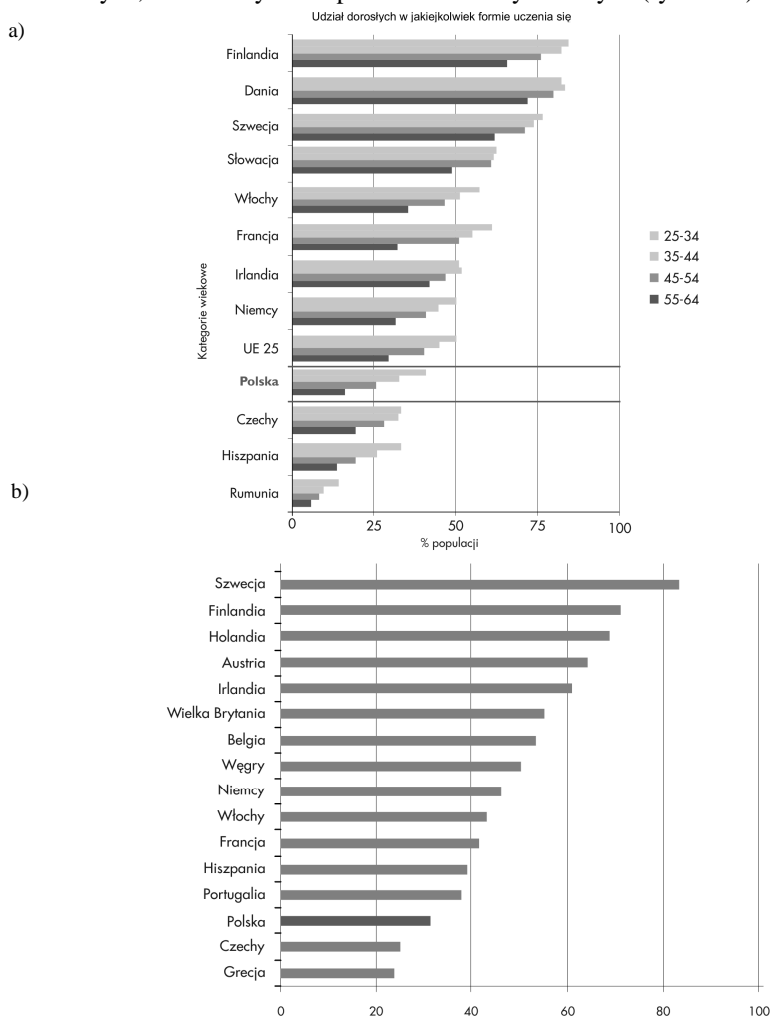
W literaturze amerykańskiej kapitał ludzki najczęściej analizowano w aspekcie:

- związków inwestycji w kapitał ludzki z produktywnością pracy, szczególnie analizy marginalnego zatrudnienia,
 - specyficznych inwestycji w kapitał ludzki i zwolnień/ruchu pracowników,
 - wpływu polityki fiskalnej na inwestycje w kapitał ludzki,
 - określania potrzeby i skutków inwestycji w określone zespoły pracownicze.
- Jakość zasobów ludzkich według A.K. Koźmińskiego określa:
- element oceny personelu (obok takich elementów, jak liczebność personelu i jego struktura),
 - czynnik determinujący zdolność firmy do radzenia sobie z niepewnością, wyznaczający jej „zdolność manewrową” (Koźmiński 2004, s. 45).

Symptodem jakości zasobów ludzkich są: wiedza merytoryczna, umiejętności praktyczne, zdolności, postawy, czas oferowany organizacji. Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi może wspierać transformację kapitału ludzkiego w kapitał strukturalny i kreowanie w ten sposób nowej jakości, jaką jest kapitał intelektualny (Pocztowski, Miś 2000, s. 67).

Pojęcie „jakości kapitału ludzkiego” często stosuje się wymiennie z „jakością zasobów ludzkich, kadr – personelu”.

Jakość zasobów ludzkich potencjalnych (przyszłych), jak i aktualnie pracujących można przedstawić przez strukturę kształcenia i kapitał intelektualny uczniów i studentów, zatrudnionych, bezrobotnych i kapitał intelektualny dorosłych (rys. 1.2.6).

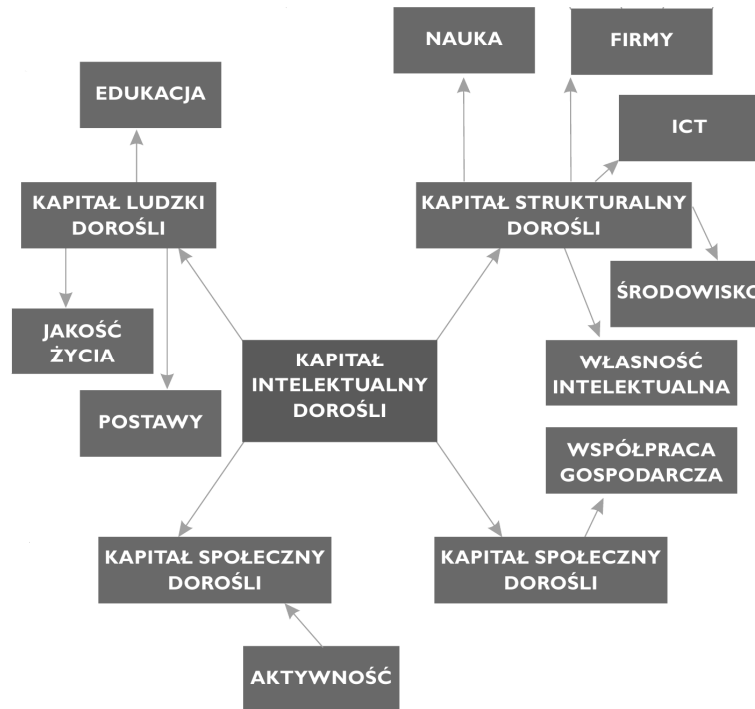

Rys. 1.2.6. Dorośli: a) udział dorosłych w jakiegokolwiek formie uczenia się; b) kapitał intelektualny – dorośli

Źródło: Boni M. (red.) (2008), *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*. Kancelaria Rady Ministrów, Warszawa, s. 95, 98 (Eurostat 2006).

Niski poziom kapitału intelektualnego studentów w Polsce w porównaniu z innymi krajami jest świadectwem głównie niskiej jakości kształcenia. Czynnikiem ten niweluje

optymistyczne oczekiwania związane z wzrostem w ostatnich piętnastu latach wskaźnika skolaryzacji w porównaniu ze stanem wykształcenia zatrudnionych i bezrobotnych głównie z wyższym wykształceniem. Problemem w najbliższych dziesięcioleciach jest w dalszym ciągu niski kapitał intelektualny w Polsce również ze stosunkowo małą aktywnością edukacji dorosłych. Czynniki wpływające na wielkość kapitału intelektualnego przedstawione na rysunku 1.2.7 wskazują główne kierunki oddziaływania dla wskaźnika kapitału intelektualnego Polski, w tym również pracujących w wielkich, średnich i małych mikroprzedsiębiorstwach.

Rys. 1.2.7. Diagram ścieżkowy modelu kapitału intelektualnego dorosłych

Źródło: Boni M. (red.) (2008), *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*. Kancelaria Rady Ministrów, Warszawa, s. 26.

Taką szansę stanowi ukierunkowanie rozwoju zasobów ludzkich i edukacji na kształtowanie i ocenę kwalifikacji zawodowych.

W monografii T. Jaszczyk, I. Bednarczyk (2008) przedstawiono założenie strategii kształcenia ukierunkowanej na kwalifikacje zawodowe: *Polskie standardy kwalifikacji zawodowych nowego pokolenia, opracowane w naszym kraju, jako norma opisująca kwalifikacje konieczne do wykonywania zadań zawodowych w zawodzie, akceptowane przez przedstawicieli organizacji zawodowych i branżowych pracodawców, przedsiębiorców i innych kluczowych partnerów społecznych mogą być celem kształcenia zawodowego.*

Wzrostowi wartości kapitału ludzkiego sprzyja aktualnie wdrożona idea, organizacja i technologia kształcenia modułowego ukierunkowanego na kształtowanie konkretnych kwalifikacji zawodowych zgodnych z potrzebami rynku pracy (tab. 1.2.1).

W tej sytuacji standard kwalifikacji zawodowych w konkretnym zawodzie będzie określał nie tylko cele kształcenia zawodowego, lecz także może spełniać funkcje miernika jakości oceny posiadanych kwalifikacji.

- Wyróżnia się następujące instrumenty kształtowania jakości zasobów ludzkich:
- związane z **istniejącą strukturą zatrudnienia** (inwestowanie w pracowników, motywowanie pracowników, kształtowanie zaufania, kreowanie lojalności, kształtowanie klimatu kreatywności, zarządzanie wiedzą),
 - związane z przepływami wewnątrzorganizacyjnymi oraz dynamiką zewnętrzną zatrudnienia (przyjęcia i odejścia, realokacja pracowników),
 - zmiany **struktury i dynamiki** zatrudnienia (restrukturyzacja zatrudnienia).

Można uznać, że część rozpatrywanych instrumentów koreluje z **ilościowo-jakościowymi**, a część wyłącznie z **jakościowymi** bądź **ilościowymi** strategiami personalnymi.

Tabela 1.2.1. Struktura i wskaźniki kapitału ludzkiego

Kapitał ludzki		
Kompetentność	Zręczność intelektualna	Motywacje
<ul style="list-style-type: none"> – umiejętności praktyczne (biegłość, fachowość); – wiedza teoretyczna; – talenty. 	<ul style="list-style-type: none"> – innowacyjność ludzi; – zdolność do naśladowania; – przedsiębiorczość; – zdolność do zmian. 	<ul style="list-style-type: none"> – chęć działania; – predyspozycje osobowościowe do określonych działań; – zaangażowanie w procesy grupowe; – skłonność do prospołecznych zachowań; – władza organizacyjna; – efektywne przywództwo.

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Kategoria kapitału społecznego pojawiająca się od kilku lat w analizach społecznych i ekonomicznych stała się bardzo popularna, bowiem wielu badaczy ujmując ją w rozmaitych kontekstach wskazywało jej znaczenie, funkcje i konsekwencje dla rozwoju na poziomie lokalnym, jak i ponadlokalnym. Tym samym w kapitale społecznym zaczęto upatrywać jedną z istotnych (czasem najistotniejszą) determinant rozwoju. Zwracano uwagę, iż niematerialne wartości w nim tkwiące pobudzają przedsiębiorczość, rywalizację, więzi, a tym samym przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności, innowacyjności jednostek i grup społecznych.

Kapitał społeczny analizowany jest z różnych perspektyw badawczych i w wielu wymiarach. Center for Educational Research and Innovation OECD wymienia cztery wymiary kapitału społecznego i wprowadza zasadnicze typy analiz:

- antropologiczne, koncentrujące się na naturalnych i biologicznych podstawach stowarzyszania się ludzi i wynikających z nich modelach porządku społecznego,
- socjologiczne, badające normy społeczne i cechy organizacji społecznej, a w szczególności: normy zaufania, wzajemności i sieci zaangażowania obywatelskiego,
- ekonomiczne, opierające się na założeniu, że osoby dążą do osiągnięcia indywidualnych korzyści nawiązując interakcje z innymi oraz sięgając po kapitał społeczny w celu realizacji różnych grupowych celów,
- polityczne, podejmujące zagadnienia oddziaływania instytucji i norm politycznych oraz społecznych na zachowania ludzi (*The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital* 2001).

W polskich realiach kapitał analizowany jest w trzech perspektywach: kulturowej, historyczno-instytucjonalnej oraz racjonalnego wyboru (Gagacka 2008, s. 143–168).

M. Boni w Raporcie o kapitale intelektualnym Polski kapitał społeczny definiuje jako *potencjał zgromadzony w polskim społeczeństwie w postaci obowiązujących norm*

postępowania, zaufania i zaangażowania, które wspierając współpracę i wymianę wiedzy, przyczyniają się do wzrostu dobrostanu Polski.

J. Krzyszkowski, analizując definicje kapitału społecznego, wymienia następujące ich cechy wspólne:

- długotrwałość – kapitał społeczny daje korzyści w perspektywie długoterminowej,
- wielofunkcyjność i możliwość konwersji – kapitał społeczny można używać do różnych celów oraz wymieniać na inne formy kapitału,
- funkcja substytucji i kompensacji – kapitał społeczny może zastępować deficyty innych form kapitału lub dopełniać inne zasoby,
- potrzeba konserwacji – kapitał społeczny potrzebuje podtrzymywania więzi,
- dobro zbiorowe – kapitał społeczny jest własnością szerszych grup aniżeli tylko tych, które z niego korzystają,
- ulokowanie nie w aktorach, ale w relacjach między nimi – kapitał społeczny wymaga współpracy i uczestnictwa w relacjach społecznych,
- niemierzalność – kapitał społeczny jest trudno mierzalny w tym sensie, w jakim dokonuje się pomiarów innych form kapitału (Krzyszkowski 2005, s. 100–101).

Wspólne płaszczyzny kapitału społecznego i ekonomicznego oraz empiryczną operacjonalizację tej kategorii przedstawiają M. Bartnicki i W. Dyduch. Zwracają uwagę, że istnieje kilka wspólnych płaszczyzn dla kapitału ekonomicznego i społecznego. Do najważniejszych można zaliczyć:

- kapitał społeczny jest zasobem, który podobnie jak inne formy kapitału można zainwestować, licząc na określony zwrot w przyszłości,
- kapitał społeczny może być wymieniany na inne formy kapitału, choć charakteryzuje się niższą wymienialnością niż kapitał ekonomiczny,
- kapitał społeczny może stać się substytutem innych zasobów,
- kapitał społeczny musi być stale podtrzymywany i uzupełniany (Bartnicki, Dyduch 2003).

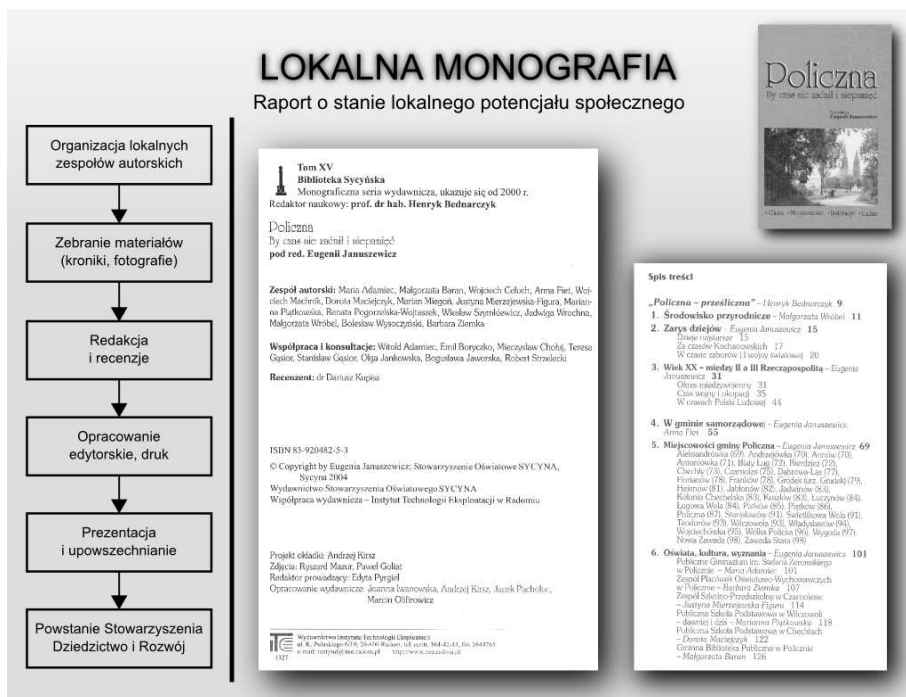
Wyodrębnienie empirycznych składników kapitału społecznego pozwala na stwierdzenie, że nie jest on zawieszony w próżni organizacyjnej, a właściwe relacje międzyludzkie dostarczają szans na mobilizowanie i pomnażanie zarówno materialnych, jak i niematerialnych zasobów organizacji (tab. 1.2.2).

Tabela 1.2.2. Struktura i wskaźniki kapitału społecznego

Kapitał społeczny		
Wymiar więzi i sieci	Wymiar stosunków międzyludzkich	Wymiar poznawczy
<ul style="list-style-type: none"> – nieformalne więzi społeczne; – więź obywateli ze strukturami władzy; – współpraca podmiotów lokalnych; – zdolność do artikulacji interesów i samoorganizacji; – praca zespołowa i wymiana informacji; – współpraca nad projektami lokalnymi; – stopień reprezentacji społeczności; w zewnętrznym otoczeniu. 	<ul style="list-style-type: none"> – zaangażowanie; – inicjatywa; – otwarta komunikacja; – środowisko wsparcia; – akceptacja i tolerancja; – otwartość i budowa zaufania; – wizjonerskie przywództwo. 	<ul style="list-style-type: none"> – świadomość wizji i misji; – kultura i tożsamość lokalna; – inicjatywy lokalne; – zdolność do współdziałania; – identyfikacja dobra wspólnego; – proaktywność.

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

Specyficzną formą przedstawienia potencjału społecznego gminy są monografie gmin ukazujące się w monograficznej serii wydawniczej Biblioteka Sycyńska (rys. 1.2.8).

Rys. 1.2.8. Lokalna monografia. Raport o stanie lokalnego potencjału społecznego
Źródło: Lokalnie, mądrze, aktywnie i z perspektywą. Materiały konferencji naukowej 12 listopada 2009 r. Sycyna.

Kapitał strukturalny A. Wodecki postrzega jako infrastrukturę i procesy realizacji kapitału ludzkiego (Wodecki 2007, s. 20), a wśród wielu jego komponentów wymienia: edukację (wysztalcenie i kształcenie), ekonomię i zarządzanie (potencjał firm, rynek pracy, realizację projektów europejskich), innowacyjność (certyfikaty jakości, nowe produkty, projekty społeczne a także administracyjne, struktura społeczeństwa informacyjnego). Wydaje się, że istotnym elementem w kapitale strukturalnym są struktury społeczne: Rady Gmin, Urząd i jego jednostki, a głównie stowarzyszenia – organizacje społeczne, a także grupy nieformalne (tab. 1.2.3).

Tabela 1.2.3. Struktura i wskaźniki kapitału strukturalnego

Kapitał strukturalny	
Struktury wewnętrzne i zewnętrzne	Kapitał rozwojowy
<ul style="list-style-type: none"> – struktura organizacyjna urzędów i podległych im jednostek; – sposób organizacji szkolnictwa; – sposoby promocji informacji; – systemy działań; – kultura organizacyjna; – zasoby rynkowe; – markowe produkty, usługi bądź przedsięwzięcia; – lokomotywy rozwoju lokalnego; – powiązanie z podmiotami działającymi w społeczności; – aktywność i wielość liderów lokalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> – gotowość do zmian; – tworzenie nowych, innowacyjnych struktur; – zamierzenia strategiczne; – cele, strategie i priorytety gminy; – partycypacja w procesach tworzenia strategii; – innowacyjne przedsięwzięcia gminy i jej społeczności.

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju.

W analizie główną uwagę skierujemy na infrastrukturę społeczną gminy, sygnalizując znaczenie kapitału strukturalnego skupionego w infrastrukturze gospodarczej gminy.

Kapitał relacyjny, według M. Boniego, związany jest głównie z procesami relacji zewnętrznych: wizerunek, stopień integracji z regionem, współpraca zewnętrzna, a także atrakcyjność dla otoczenia gminy (inwestorów, przedsiębiorców, turystów, kandydatów do osiedlenia itp.).

Kapitał relacyjny odzwierciedla więc głównie jakość relacji zewnętrznych gminy, przede wszystkim w aspekcie handlu, współpracy gospodarczej, edukacyjnej, kulturalnej, społecznej, uczestnictwa gminy w regionalnych, krajowych i międzynarodowych przedsięwzięciach, stowarzyszeniach, konsorcjach.

Wskaźnikami kapitału relacyjnego są:

- stała współpraca z innymi gminami,
- zdolność do zawierania partnerstw,
- praca nad wspólnymi projektami o ponadlokalnym charakterze,
- wykorzystanie zewnętrznych źródeł wspierania rozwoju,
- współpraca z podmiotami otoczenia biznesowego,
- współpraca z jednostkami naukowo-badawczymi,
- udział przedstawicieli gmin w pracach ponadlokalnych instytucji,
- organizacja imprez i przedsięwzięć o zasięgu ponadlokalnym.

Kapitał intelektualny społeczności lokalnej jako przedmiot badań. Celem podejmowanych badań jest analiza lokalnych składników kapitału intelektualnego, ich struktury i wpływu na rozwój lokalny. Wśród tych czynników upatrujemy zarówno szans, jak i barier jego rozwoju, marginalizacji i ekсклюzyi całych społeczności, bądź też ich nierównomiernego rozwoju. Zespół badawczy ma świadomość, że wielofunkcyjny rozwój społeczności lokalnych musi się dokonywać przy wsparciu państwa. Czynniki egzogeniczne wywierają na ten rozwój znaczący wpływ. Jednakże kapitał intelektualny stanowi w naszym przekonaniu jeden z decydujących motorów rozwoju lokalnego. Jego zasoby wpływają na postrzeganie i wykorzystanie zewnętrznych szans rozwojowych.

W Polsce obserwujemy początki takich badań w skali małej społeczności gminy. Z uwagą odnosimy się do pionierskich prac: Andrzeja Wodeckiego *Kapitał Lokalny Lubelszczyzny* (2007), Krystyny Szafranec *Kapitał Ludzki i zasoby społeczne wsi* (2006), czy też raportu Ernest & Young (2009) *Metodologia badania kapitału intelektualnego miast w Polsce* oraz raportów Michała Boniego *Raport o stanie kapitału intelektualnego* (2008), *Polska 2030 wyzwania rozwojowe* (2009).

W pracach A. Wodeckiego, gminę uwzględniono jednak jako zbiorowy komponent, jeden ze składników kapitału intelektualnego regionu – województwa lubelskiego.

Pracochłonne metodologicznie prace K. Szafranec dotyczyły bardzo zróżnicowanych (zasadnie) pięciu gmin: Białe Błota (kujawsko-pomorskie), Gizalki (świętokrzyskie), Plaska (podlaskie, kluczewsko-świętokrzyskie), Dywity (warmińsko-mazurskie), Otyń (lubelskie).

W pracach nad diagnozą wykorzystano także metodę analizy treści artykułów prasowych oraz wypowiedzi znajdujące się na forach internetowych gmin. Te ostatnie traktowane są z dużą uwagą, są bowiem dobrym wskaźnikiem oczekiwań społecznych. Pokazują także identyfikację ze społecznością lokalną oraz emocjonalne zaangażowanie w jej problemy.

Analizę treści publicznych wystąpień mieszkańców jako metodę badania oczekiwań społecznych uzupełniono wcześniej przeprowadzonym sondażem diagnostycznym, a także opiniami lokalnych liderów i ekspertów.

Zespół badawczy konfrontował zebrane dane na warsztatach ewaluacyjnych w lokalnych społecznościach z udziałem miejscowych konsultantów, liderów społeczności lokalnych, instytucji. Byli oni niezmiernie pomocni w zakresie doboru źródeł oraz niepublikowanych lokalnych danych i dokumentów.

W konsekwencji przyjęto jedną strukturę diagnozy i scenariuszy rozwoju dla każdej z jedenastu analizowanych gmin.

Z uwagi na ich wiele cech wspólnych raporty zawierają tylko zestawienie faktów, danych. Interpretacje wyników badań zamieszczono w rozdziale pierwszym.

Autorzy badań nie mają aspiracji mierzenia wartości kapitału intelektualnego społeczności, lecz jedynie wskazania jego elementów, struktury i tkwiących w nim potencjalnych szans rozwojowych.

Krótką charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, infrastruktura.

Przed analizą składników kapitału intelektualnego przedstawiono gminę jako przedmiot badań, charakteryzowano: położenie – sąsiedztwo, obszar, uwarunkowanie przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, dokumenty programowe, organizacje, władze gminy, sołectwa, rolnictwo i przedsiębiorstwa, infrastrukturę techniczną, drogi, wodociągi i kanalizację, gospodarkę odpadami, stan telekomunikacji i Internet.

Kapitał ludzki gminy, demografia, edukacja, rynek pracy. Przedstawiono potencjał, zasoby ludzkie, ich strukturę wiekową, migracje, stan edukacji przedszkolnej, szkoły podstawowe, gimnazja, kierunki kształcenia w szkołach zasadniczych, średnich i wyższych, edukację dorosłych, rynek pracy – pracujących i bezrobotnych, mobilność. Elementy jakości życia charakteryzują pośrednio gminy, ich położenie, przyrodę i stan infrastruktury technicznej oraz dostęp do usług edukacyjnych, ochronę zdrowia, kultury i poziom dochodów.

Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny. Przedstawiono ilościową charakterystykę podmiotów tworzących infrastrukturę społeczną gminy i wpływających na relacje z otoczeniem gminy. Szczególną uwagę zwrócono na infrastrukturę, działalność kulturalną, społeczną, a także obecność gminy w stowarzyszeniach, związkach regionalnych. Za kryterium jakości kapitału strukturalnego i relacyjnego przyjęto miejsce w ogólnopolskich rankingach: według dochodów własnych, wskaźnika Ministerstwa Finansów, rankingów: Europejska Gmina, Rzeczpospolita i Związku Powiatów Polskich.

Spójność społeczna. Kapitał społeczny. Zgodnie z wcześniejszymi sygnałami skoncentrowano się głównie na zakresie i formach pomocy społecznej, ochronie zdrowia, oddziaływaniu stowarzyszeń, aktywności środowiskowej, relacjach wewnętrznych. Jako wskaźniki aktywności społecznej przyjęto uczestnictwo mieszkańców gmin w wyborach.

Na tym tle w analizach uwzględnimy składniki kapitału społecznego:

- Kapitał zaufania społecznego (poziom zaufania do sąsiadów, władz, liderów, poziom optymizmu, pesymizmu, orientacja życiowa, obecność w publicznej sferze życia, poczucie wpływu, odpowiedzialność, wiedza o sprawach gminy).
- Kapitał działania społecznego, postawy obywatelskie i potencjał innowacyjny (gotowość do współpracy, aktywność, przynależność, zaangażowanie, gotowość do zmian, uczestnictwo w zmianach, kreowanie zmian) (Szafranec 2006, s. 164).

Diagnoza stanowi podstawę dla przygotowanych **scenariuszy rozwoju kapitału intelektualnego badanych gmin**. Przyjęto założenie, że podstawę diagnozy stanowią będą już istniejące (zastane) dane i dokumenty. Dokumenty te stanowią podstawę działania lokalnych władz i członków społeczności, są wyrazem lokalnej mentalności, systemów wartości i przyjmowanych priorytetów.

1.3. Prognozy, strategie, scenariusze rozwoju

Raport o Kapitale Intelktualnym Polski, Polska 2030. Wyzwania Rozwojowe, opracowane prace, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów oraz wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020, stanowią dobrą podstawę do podjęcia rozważań nad scenariuszami rozwoju kapitału intelektualnego małych społeczności gmin wiejskich. Po kilku latach członkostwa w Unii Europejskiej, realizacji programów przedakcesyjnych i *Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rolnego i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, pora na przemyślenia i wybór modelu rozwojowego. Jest to szczególnie okres zmian, transformacji gospodarczej, problemów wolnego rynku – sprzedaży produktów rolnych, wreszcie zmiany mechanizmów wsparcia przed i po akcesji, jak również wielkiej migracji, w tym emigracji za pracą i generalnie zmniejszenia się liczby mieszkańców wsi. Wieś, gminy wiejskie, dysponują znacznym jeszcze nieuruchomionym potencjałem rozwojowym. Jego uruchomienie jest szansą propagowania wielofunkcjonalnego zrównoważonego rozwoju wsi.

Jak więc dotychczasowe doświadczenia wpłyną na planowane zmiany wspólnej polityki rolnej w latach 2014–2020? Czy przewidywane przesunięcia środków z rolnictwa na rozwój wsi i nacjonalizacje polityki będą skuteczne? Proponuje się uruchomienie nowego unijnego programu rozwoju obszarów wiejskich obok funkcjonujących LEADER i „Odnowa Wsi”, a także nowej „Agencji do Rozwoju Obszarów Wiejskich” dla terenów o dużych problemach rozwojowych (Drygas, Rosner 2008, s. 19).

Zakładana jest realizacja modelu polaryzacyjno-dyfenzywnego, wspierania biegunów wzrostu i tworzenie warunków przenoszenia innowacji, wyrównywania szans, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (Boni 2009).

Z trzech możliwych dróg: przetrwania, adaptacji i rozwoju jest to jednoznaczne opowiedzenie się za rozwojem.

Według Jana Szczepańskiego: *w nauce wyobraźnia jest strażą przednią torującą drogi odkrywające nowe tereny, które dopiero potem, gdy zostaną rozpoznane zostaną opanowane siecią pojęć, twierdzeń, teorii... Tak więc w wyobraźni jak w soczewce koncentrują się moje zdolności, wiedza, przenikliwość.*

Tym bardziej w kształtowaniu, przewidywaniu przyszłości i związane z tym nadzieje, mogą przekładać się na konkretne wizje i plany działania (Wilkin 2005). Ważnym jest, aby owe wizje, strategie, programy, plany powstawały z udziałem środowiska, którego dotyczą, czyli środowiska wiejskiego.

Chcemy zwrócić uwagę na nowe podejście budowy alternatywnych scenariuszy rozwoju, tzw. podejście foresight. Zasygnalizujemy zaledwie niektóre aspekty opracowanych scenariuszy rozwoju jako rezultatów Narodowego Programu Foresight Polska 2020 (Kleiber 2008).

Czy zaproponowane scenariusze są alternatywnymi opisami możliwych dróg rozwoju, czy tylko refleksją nad przyszłością wobec złożoności i zmian świata oraz kontekstu?

W odróżnieniu od prognoz, scenariusze nie przewidują przyszłości, ekstrapolując trendy z przeszłości, koncentrując się na ujawnianiu czynników zakłócających rozwój i mogą być podstawą tworzenia strategii.

Sytuacja polskiej wsi dzisiaj w znacznej mierze zależy od wielkości i mechanizmów wsparcia, stąd też zasadne jest przedstawienie trzech z pięciu opracowanych scenariuszy rozwoju: cywilizacyjnego skoku, stabilizacji i zapaści (tabela 1.3.1).

Tabela 1.3.1. Scenariusze rozwoju Polski 2020

	Skok cywilizacyjny	Twarde dostosowania	Zapisać
Trendy ekonomiczne			
Rozwój gospodarczy	szybki	powolny, stabilny	zahamowanie wzrostu
Biznes krajowy i inwestycje zagraniczne	dynamiczny rozwój sfery biznesu napływ inwestycji zagranicznych	głównie krajowe i w ograniczonym zakresie międzynarodowe w wybranych dziedzinach	ograniczenie inwestycji krajowe w obszarze klasycznych technologii
Instrumenty ekonomiczne	efektywne instrumenty prawne, ekonomiczne i finansowe wspierające rozwój biznesu i potencjał badawczego	bank nowoczesnych instrumentów prawnych, ekonomicznych i finansowych	bankomaci, przeszkody dla przedsiębiorczości, złe funkcjonujący system podatkowy
Polityka konkurencyjna	bardzo dobra i zdecydowanie poprawiająca się		słaba i pogarszająca się
Struktura administracji	nowoczesna, ziformalizowana struktura administracji	powolne wdrażanie reformy struktury administracji	niewydolna, kosztowna i nieefektywna administracja publiczna
Wdrażanie funduszy strukturalnych	efektywne systemy wdrażania funduszy, wzrost udziału polskich instytucji w realizacji programów międzynarodowych	ograniczone efektywność wykorzystania funduszy strukturalnych	nieefektywne systemy wdrażania funduszy (zmagazynowanie budżetów, spadek udziału polskich instytucji w realizacji programów międzynarodowych)
Trendy społeczne			
Poziom życia i płac	dynamiczny wzrost	powolny wzrost	stagnacja lub spadek
Zatrudnienie	wysokie, stabilne	słabnie	instabilne
Migracja	wzrost napływu kadr o różnych poziomach kwalifikacji, ale szczególnie wysoko specjalizowanej kadry technicznej i naukowych	wyjazdy pracowników o wysokim poziomie kwalifikacji	emigracja pracowników o różnych poziomach kwalifikacji
Akceptacja zmian	rosnące zaangażowanie społeczne, wzrost przedsiębiorczości osób indywidualnych	negatywne nastawienie społeczeństwa i grup interesu do nowatorskich, ale kontrowersyjnych kierunków	rosnące niezadowolone społeczne
Obszary konfliktów	konflikty na tle migracji (babskiej) i migracji z krajów rozwijających się	konflikty na tle ochrony środowiska (dotyczące np. zaspodławiania i przeczyszczenia)	bezrobocie, nierówność społeczne, strąki konfliktu grup interesów
	konflikty na tle własności intelektualnej	konflikty grup interesów	brak akceptacji społecznej dla proponowanych zmian w polityce zaradnictwa
	konflikty na tle własności intelektualnej	brak akceptacji społecznej dla proponowanych zmian w przemyśle i gospodarce	
Trendy naukowo-technologiczne			
Kapitał ludzki i system edukacji	wyszkolona i mobilna kadra łatwy dostęp do profesjonalistów efektywny system edukacji	wyszkolona i mobilna kadra łatwy dostęp do profesjonalistów efektywny system edukacji	spadek jakości kształcenia trudny dostęp do wyszkolonych i wykwalifikowanych pracowników nieefektywny, nierodnorodny system edukacji słabej się infrastruktura badawcza (brak środków na modernizację)
Infrastruktura badawcza	nowoczesna i dynamicznie rozbudowywana infrastruktura badawcza system wiedzy zróżnicowany, oferujący różne formy produkcji naukowej, wysoki poziom ochrony własności intelektualnej	nowoczesna infrastruktura badawcza tworzona w kierunkach priorytetowych (niszowych), stymulująca produkcję jednostkowa i małoseryjną system wiedzy zróżnicowany, oferujący różne formy partycypacji w produkcji naukowej, wysoki poziom ochrony własności intelektualnej	brak zainteresowania sektorem prywatnym finansowaniem badań i edukacji brak popytu na innowacje
Powiązania nauka – biznes	silne i efektywne powiązania sfery nauki z biznesem		brak popytu na innowacje
Współpraca międzynarodowa	rozwinęta wymiana naukowa w ramach strategicznych programów międzynarodowych intensywny rozwój instytucjonalnej współpracy międzynarodowej	staży w zagranicznych jednostkach naukowo-badawczych rozwoj instytucjonalnej współpracy międzynarodowej jednostek badawczych	słaby rozwój instytucjonalnej współpracy międzynarodowej zahamowanie wymiany naukowej
Rozwijające się sektory	przemysł zaawansowanych technologii ukierunkowany na wybrane specjalizacje w produkcji masowej, np. przemysł samochodowy i maszynowy nauka, edukacja, turystyka, usługi finansowe, zdrowotne, informatyczne energia, technologia hybrydowych, jądrowych i odnawialnych źródeł energii poszukiwanie i rozpoznawanie warunków występowania złóż surowców mineralnych (w tym węgla) poszukiwanie nowych źródeł energii	przemysł zaawansowanych technologii ukierunkowany na wybrane specjalizacje w produkcji masowej, np. przemysł samochodowy i maszynowy nauka, edukacja, turystyka, usługi finansowe, zdrowotne, informatyczne energia, technologia hybrydowych, jądrowych i odnawialnych źródeł energii poszukiwanie i rozpoznawanie warunków występowania złóż surowców mineralnych (w tym węgla) poszukiwanie nowych źródeł energii	przemysł niskich i średnich klasycznych technologii, praco- i energochłonne gałęzie produkcji konwencjonalna energetyka wykorzystująca paliwa kopalne tradycyjne rolnictwo

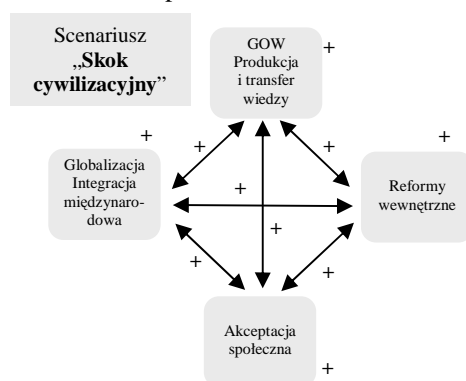
Źródło: opracowanie Bednarzyk H. na podstawie Narodowego Programu Foresight Polska 2020 (Kleiber 2009).

Wśród kryteriów rozwoju przytoczymy rozpatrywane trendy naukowo-technologiczne: *kapitał ludzki i system edukacji, infrastruktura badawcza, powiązania nauka – biznes, współpraca międzynarodowa, rozwijające się sektory, sektory o malejącym znaczeniu, poziom wypracowanych rozwiązań, środowisko, zasoby energetyczne, transport, budownictwo, świadomość społeczna i odpowiedzialność biznesu w zakresie ochrony środowiska, działania społeczne i organizacyjne.*

Scenariusze, warianty rozwoju kraju powstały z uwzględnieniem intensywności ujawnienia się następujących kluczowych czynników rozwoju:

- globalizacja i integracja europejska,
- reformy wewnętrzne,
- gospodarka oparta na wiedzy,
- akceptacja społeczna.

W każdym scenariuszu opisano układ czynników kluczowych i przedstawiono je w okresach 2000–2013, 2014–2019 i po 2019 roku.

Rys. 1.3.1. Model scenariusza rozwoju – skok cywilizacyjny

Źródło: Raport Końcowy. Tom I. Wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020, s. 10.

Układ czynników kluczowych dla scenariusza – skok cywilizacyjny: *trwa proces integracji regionalnej i globalnej, którego Polska jest uczestnikiem i beneficjentem; elity polityczne tworzą dalekosiężną wizję modernizacyjną kraju; społeczeństwo popiera plany modernizacyjne i aktywnie się w nie angażuje zarówno poprzez struktury społeczeństwa obywatelskiego, jak i rosnącą aktywność gospodarczą; jakość środowiska wiedzy rośnie – w rezultacie poprawia się* (Kleiber 2000, s. 10).

Rys. 1.3.2. Model scenariusza zapaści

Źródło: Raport Końcowy. Tom I. Wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020, s. 14.

Dla końcowego scenariusza zapaści przewiduje się następujący układ czynników kluczowych: *procesy globalizacji i integracji ulegają zahamowaniu, w niektórych aspektach wręcz odwróceniu. Coraz bardziej izolowana i izolująca się Polska nie jest w stanie wypracować polityki rozwojowej. Pogarsza się jakość kapitału intelektualnego zarówno na skutek słabej jakości instytucji edukacyjnych, jak i drenażu mózgow. Mała jest innowacyjność społeczna i gospodarcza oraz niska jakość środowiska wiedzy* (Kleiber 2000, s. 14).

Wyróżniono podstawowe kryteria określające scenariusze zrównoważonego rozwoju: jakość życia, źródła i wykorzystywanie zasobów energetycznych, kluczowe problemy ekologiczne, technologie na rzecz ochrony środowiska, zasoby naturalne, nowe materiały i technologie, transport, integracja polityki ekologicznej z sektorową, polityka produktowa, zrównoważony rozwój regionów i obszarów.

Przedstawiając końcowe scenariusze w Polu Badawczym Zrównoważonego Rozwoju Polski chcemy zwrócić uwagę na istotny wpływ tych uwarunkowań na zmiany wsi i gmin wiejskich. Powrócimy do bliższego przedstawienia problemów wsi w Raporcie M. Boniego *Polska 2030 – Wyzwania Rozwojowe*.

W raporcie skonkretyzowano dziesięć wyzwań:

1. Wzrost i konkurencyjność.
2. Sytuacja demograficzna.
3. Wysoka aktywność zawodowa oraz adaptacyjność zasobów pracy.
4. Odpowiedni potencjał infrastruktury.
5. Bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne.
6. Gospodarka oparta na wiedzy i rozwój kapitału intelektualnego.
7. Solidarność i spójność regionalna.
8. Poprawa spójności społecznej.
9. Sprawne państwo.
10. Wzrost kapitału społecznego Polski.

Przewiduje się depopulację, wzrost długości życia, starzenie się ludności, a więc dalsze pogorszenie stosunku pracujących i niepracujących, kurczenie się zasobów pracy.

Indeks kapitału intelektualnego Polski dla poszczególnych pokoleń plasuje Polskę wśród 16 krajów europejskich objętych porównaniem na 13. miejscu dla pokolenia dzieci i młodzieży, na 13. – dla pokolenia studentów, na 14. – dla pokolenia dorosłych oraz na 16. miejscu dla seniorów (Boni 2009, s. 206). To oznacza, że nasz kraj w stosunku do krajów europejskich dzieli wciąż duże różnice.

Jak zaradzić utrzymującej się dysproporcji między krajami, regionami oraz mieszkańcami miast i wsi? Czy polskie gminy, a szczególnie gminy wiejskie odstają od podobnych jednostek terytorialnych w innych krajach podobnie jak przedsiębiorstwa?

Polskie firmy odstają pod względem zgłaszanych i rejestrowanych wniosków nie tylko od krajów europejskich, ale również od dynamicznie rozwijających się gospodarek Korei, Brazylii, Chin (Boni 2009, s. 208).

Jednocześnie nakłady na badania i rozwój są ponad trzykrotnie niższe od średnich w Europie.

Tym bardziej dotyczy to polskiego rozdrobnionego rolnictwa i wsi. Aktualny dystans i opóźnienie mogą się pogłębiać z powodu nie wytwarzania i słabego absorbowania innowacji.

Istotną rezerwą we wszystkich polach działania są szanse rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego.

Wzrost kapitału ludzkiego wyraża się przede wszystkim poprzez wzrost liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, wzrost liczby studentów ze wsi i powracających

na wieś, absolwentów, wzrost edukacji dorosłych. Dziś twierdzi się, że dotychczasowy stan edukacji oraz dostęp do dobrej jej jakości utrwała i pogłębia różnice społeczne.

Transformacja do tej pory odbywała się głównie w oparciu o społeczny kapitał adaptacyjny uzupełniający wcześniejszy kapitał przetrwania. Z trudem powstają nowe formy kapitału społecznego jako kapitał rozwojowy. Dotyczy to głównie problemów: zaufania, orientacji życiowych, gotowości uczestnictwa w zmianach. Obecnie jedynie co dziesiąty mieszkaniec naszego kraju ufa innym ludziom. Bez poprawy zaufania nie można liczyć na wzrost wielostronnej aktywności społecznej.

Szansą na wzrost wszystkich form kapitału intelektualnego jest informatyzacja kraju, edukacja informatyczna, głównie dorosłych, i umożliwienie powszechnego dostępu do komputerów i Internetu.

Tempo zmian i trwałość konwergencji z bardziej rozwiniętymi regionami Polski i Unii zależą będzie od rozwoju kapitału intelektualnego, również w aspekcie innowacyjności gospodarki regionów czy gmin.

Z istoty makro analizy raportu jego rezultaty nie odnoszą się wprost do przewidywanych zmian wsi i gmin wiejskich. Jednak wyartykułowane wyzwania, dylematy rozwoju, wykorzystania szans modernizacji czy zagrożenia „dryfem rozwojowym” są istotne dla rozpatrywanych scenariuszy rozwoju kapitału intelektualnego gmin wiejskich.

Rozwój gmin poprzez wzrost kapitału intelektualnego, szczególnie w gminach problemowych, biednych, najczęściej wiejskich, peryferyjnych może mieć miejsce i będzie zależny nie tylko od mobilizacji własnego środowiska, ale również od mechanizmów i wielkości wsparcia zewnętrznego.

Kurs na integrację Polski od 1989 roku i nowe mechanizmy wspierania rozwoju gospodarczego, społecznego przyniosły znaczące zmiany relacji ekonomicznych, społecznych również na wsi.

Utrwały się wszystkie struktury samorządu terytorialnego, zapewniono warunki obywatelskiego uczestnictwa w życiu społecznym. Podstawą tych zmian była integracja europejska, głównie relacje ekonomiczne: otwarcie europejskiego rynku i osiągnięcie dodatniego salda produktów rolnych, substytuowanie (dopłaty bezpośrednie, kompensacyjne, renty strukturalne – dysponent dochodów zmienił się z 50% do 40%), wprowadzenie mechanizmu cenowego na produkty rolne i niestety nastąpił wzrost zadłużenia.

Na rozwój obszarów wiejskich istotne znaczenie dla poznania i stosowania mechanizmów wsparcia miały programy przedakcesyjne *PHARE*, *ISPA* i *SAPARD*. Powstała wyspecjalizowana *Agencja Restrukturyzacji i Mechanizacji Rolnictwa*. Środki *SAPARD*-u od 2002 roku ukierunkowano na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych oraz spożywczych, inwestycje w gospodarstwach rolnych, modernizację gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt, zróżnicowanie działalności rolniczej oraz publiczną infrastrukturę turystyczną.

W pierwszym, po akcesji, sektorowym programie operacyjnym *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwoju obszarów wiejskich* realizowanym w okresie 2004–2006 główne środki skierowano na: inwestycje w gospodarstwach rolnych, poprawę przetwórstwa i marketingu, artykułów rolnych i zróżnicowanie działalności gospodarczej.

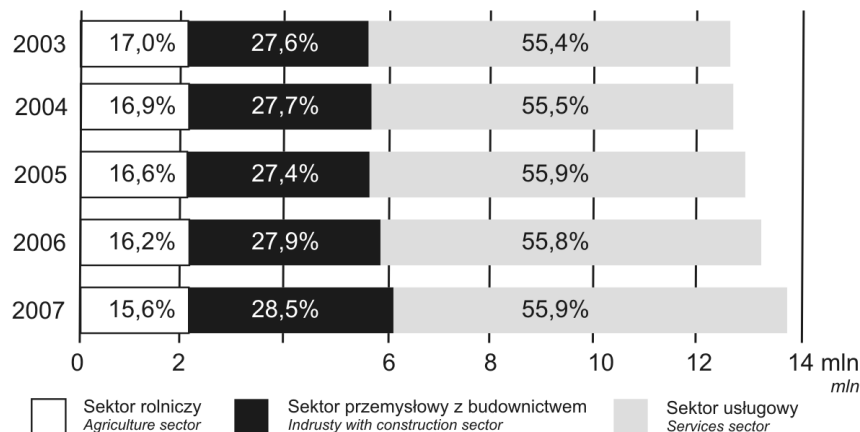
Aktualnie realizowany *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013* jest skupiony wokół czterech osi działania: poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego, środowiska naturalnego, jakości życia i LEADER.

Wiele zadań rozwoju wsi zrealizowanych jest w pozostałych programach operacyjnych oraz wyspecjalizowanych programach Unii Europejskich, jak komponent *Program*

Uczenia się w Ciągu Catego Życia (Leonardo da Vinci, Grundtvig). Kultura. VII Ramowy Program Badawczy.

W sytuacji, gdy w naszym kraju aż 80% gospodarstw posiada żywotność ekonomiczną poniżej 4 ESU, szczególne znaczenie należy przypisać rozwojowi przedsiębiorczości i dywersyfikacji źródeł dochodu (Drygas 2008, s. 156).

Następuje powolne zmniejszenie struktury pracujących w rolnictwie z 17% w 2003 r. do 15,6% w 2007 r. (rys. 1.3.3).

Rys. 1.3.3. Struktura pracujących w gospodarce narodowej według sektorów działalności w 2007 r.

Źródło: Pracujący w gospodarce narodowej w 2007 r., GUS, Warszawa 2008 r. (stan na 31 grudnia).

Aktualnie toczą się debaty na temat kształtu dalszej Wspólnej Polityki Rolnej. Najszym polskim odniesieniem przygotowania jest niewątpliwie opracowanie „Długoterminowej strategii rozwoju kraju”, „Krajowej strategii rozwoju regionalnego” i „Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju”.

Na tej podstawie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowało „Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich”, wśród których wymienia:

- Konkurencyjny sektor rolno-spożywczy (modernizacja, wspieranie innowacyjności, integracja pionowa i pozioma sektora), uwzględniający zaspokajanie potrzeb żywnościowych i nowe wyzwania dla rolnictwa europejskiego, związane ze zmianami klimatycznymi, gospodarką wodną czy ochroną różnorodności biologicznej.
- Wykorzystanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej do produkcji energii ze źródeł odnawialnych.
- Ochrona, pielęgnowanie i wykorzystanie zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych obszarów wiejskich.
- Rozwój i poprawa lokalnej infrastruktury.
- Rozwój przedsiębiorczości i zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich.
- Inwestowanie w kapitał ludzki i społeczny oraz wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców wsi.
- Poprawa jakości i zwiększenie dostępności usług publicznych na obszarach wiejskich.
- Poprawa standardu i zwiększenie dostępności narzędzi z zakresu społeczeństwa informacyjnego dla mieszkańców obszarów wiejskich.

- Rozszerzenie zasięgu oddziaływania największych centrów rozwoju gospodarczego na obszary wiejskie poprzez zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców obszarów wiejskich (zwiększenie wahadłowej mobilności przestrzennej).
- Poprawa dostępności pracy, w tym elastycznych form zatrudnienia dla mieszkańców obszarów wiejskich i zwiększenie mobilności zawodowej.
- Kompleksowe projekty zapobiegania i ograniczania wykluczenia społecznego (Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich, MRiRW 2009, s. 10, www.minrol.gov.pl).

We wspólnej polityce rolnej coraz bardziej docenia się wielofunkcyjność rolnictwa i pozarynkowe znaczenie jego produktów, środowiska, jako dobra publiczne i akceptuje publiczne wsparcie ze środków krajowych oraz unijnych.

Wśród walorów wsi ważna jest ziemia i przyroda. Stąd też pozytywne scenariusze przedstawiają wizje „żyjących obszarów wiejskich”, a „model wsi” o przytulnej, niskiej zabudowie z żywotnymi więziami międzyludzkimi, przyjaznym środowisku stanowi cenną wartość dla przyszłości i zachowania dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego.

Na podstawie powyższej analizy jako podstawę budowy scenariuszy rozwoju kapitału intelektualnego gmin przyjmujemy wcześniej przedstawione uwarunkowania kluczowe scenariuszy rozwoju w Narodowym Programie Foresight.

2. Diagnoza i scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.1. Gmina Ciepiałów

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.1.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Ciepiałów zajmuje powierzchnię 135,3 km². Jest gminą wiejską, wchodzącą w skład powiatu lipskiego, położoną w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego. W dolinie rzeki Iłżanki na szlaku komunikacyjnym Warszawa–Sandomierz znajduje się centrum gminy – miejscowość Ciepiałów. W Ciepiałowie krzyżują się połączenia drogowe województwa świętokrzyskiego i podkarpackiego z województwem mazowieckim.

Rys. 2.1.1. Gmina Ciepiałów

Źródło: opracowanie własne.

Artur Szewczyk
Wójt Gminy Ciepiałów

Waldemar Czapla
Przewodniczący Rady Gminy

W Wielgim w gminie Ciepiałów spędził dzieciństwo *J. Malczewski*, jeden z najwybitniejszych polskich malarzy, wspólnie z *A. Heydelem* i *W. Karczewskim* (autorem powieści *W Wielgim*), których nauczycielem był *A. Dygasiński*. Z Ciepiałowem i Gardzienicami związany jest *W. Długosz*, Wicemarszałek Sejmu RP.

Na dzień 31 grudnia 2008 roku gmina liczyła 5 889 mieszkańców, co daje średnią gęstość zaludnienia 42 os./km².

W gminie jest 29 sołectw: *Antoniów, Anusin, Bielany, Bąkowa, Borowiec, Ciepiałów, Ciepiałów-Kolonia, Czerwona, Chotyże, Dąbrowa, Drezno, Gardzienice-Kolonia, Kałków, Kawęczyn, Kochanów-Sajdy, Kunegundów-Czarnolas, Łaziska, Marianki, Pasieki, Podgórze, Podolany, Pcin, Rekówka, Ranachów B, Stary Ciepiałów, Stare Gardzienice, Świesielice, Wielgie, Wólka Dąbrowska.*

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Artur Szewczyk*. Radni Gminy Ciepiałów (stan na 30.11.2009): *Waldemar Czapla* (Przewodniczący Rady Gminy), *Krzysztof Zaborski* (Zastępca Przewodniczącego Rady Gminy), *Robert Mordak, Krzysztof Balcerowski, Artur Rafał Rybak, Jerzy Wojciech Grzeszczyk, Witold Chojak, Andrzej Miller, Mirosław Tadeusz Ryło, Zbigniew Chyła, Wiesław Wojciech Choroś, Kazimierz Lenart, Henryk Ostrowski, Marcin Małaczek, Marian Dygas.*

Adres: Urząd Gminy w Ciepiałowie, ul. Czachowskiego 1, 27-310 Ciepiałów, tel./fax (048) 37-88-080, e-mail: gmina@ciepielow.pl, www.ciepielow.pl

Rys. 2.1.2. Urząd Gminy w Ciepiałowie
Źródło: www.ciepielow.pl

Rys. 2.1.3. Aleja kasztanowa w Wielgim
Źródło: www.ciepielow.pl

Dokumenty programowe, strategie, plany rozwoju gminy:

1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Ciepiałów (załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XVI /66/2004 z dnia 23 września 2004 roku). Realizację Planu podzielono na dwa okresy programowania – pierwszy od maja 2004 do końca 2006 roku, natomiast drugi od 2007 do 2013 roku.
2. Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008–2020. Lipsko 2008 (www.lipski.bip.info.pl/plik.php?id=424).

Przyroda. Czyste powietrze i dziewicza dolina Iżanki podkreślają turystyczne walory gminy. W miejscowości Wielgie znajduje się 600-letni dąb, który jest pomnikiem przyrody oraz zaniedbany park z aleją kasztanową, kiedyś prowadzącą do XIX-wiecznego dworku, którego właścicielem przed II wojną światową był dziedzic *Kazimierz Boski*.

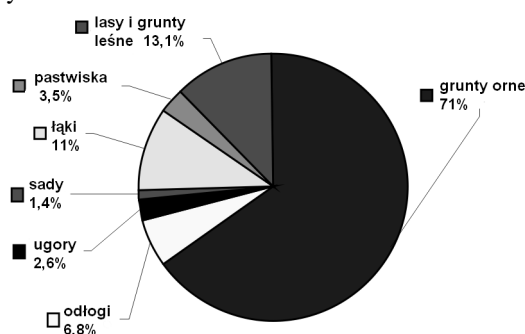

Rys. 2.1.4. Park w Ciepielowie

Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*, s. 2.

W miejscowości Łaziska znajduje się XIX-wieczny dworek. Sieć turystycznych szlaków rowerowych łączących gminy nad Iłżanką może stanowić dodatkowy atut rozwoju turystyki.

Gospodarka. Rolnictwo. Głównym źródłem utrzymania mieszkańców gminy jest rolnictwo. Użytki rolne stanowią 87% obszaru gminy. Dokładną strukturę powierzchni gminy przedstawia rysunek 2.1.5.

Rys. 2.1.5. Struktura powierzchni gminy Ciepielów

Źródło: *Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Ciepielów 2004 r. Ciepielów 2004. Strefa gospodarcza*, s. 15.

Rolnictwem w gminie zajmuje się 1 291 gospodarstw. Działalność pozarolniczą prowadzi 149 gospodarstw, które trudnią się m.in.: przetwórstwem przemysłowym (42), handlem (20), budownictwem (3), transportem (3).

W gospodarstwach rolniczych dominują tradycyjne metody upraw i hodowli. Zasiw zbóż podstawowych zajmuje powierzchnię 3 996,42 ha – na obszar ten składa się pszenica: 7,8% (310,75 ha), żyto: 38,1% (1521,75 ha), jęczmień: 6,5% (259,66 ha), owies: 20,7% (824,47 ha), pszenżyto: 26,6% (1 079,79 ha). Uprawą zbóż zajmuje się 78,2% gospodarstw rolnych. Strukturą upraw innych ziemiopłodów jest następująca: ziemniaki (73,5%), buraki cukrowe (0,4%), rzepak (0,2%), warzywa gruntowe (26,7%).

W gminie możemy zaobserwować wzrost uprawy warzyw, wśród których przeważają: pomidory, fasola i ogórki. Uprawa truskawek i porzeczek oraz aronii dominuje w ogrodnictwie.

Rolnicy zajmują się hodowlą trzody chlewnej i bydła. Gospodarstwa posiadają ogółem 3 813 sztuk bydła, 8 501 sztuk trzody chlewnej, 275 koni. W gminie znajduje się: **Lecznica Weterynaryjna w Ciepiewie, punkt unasienniania zwierząt, punkty zaopatrzenia w nawozy mineralne, punkty skupu zwierząt, warzyw, mleka.** Na rynku lokalnym funkcjonuje kilka mniejszych zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego.

W Urzędzie Gminy znajduje się punkt informacyjny **Ośrodka Doradztwa Rolniczego** z Powiatowego Zespołu Doradców w Lipsku – oddział w Radomiu, Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie.

Przedsiębiorczość. Działalności gospodarczej sprzyja infrastruktura komunikacyjna, władze lokalne oraz zasoby pracy (bezrobocia), atrakcyjne tereny. W Ciepiewie są dwa oddziały Banków Spółdzielczych ze Zwolenia i Iłży.

Na terenie gminy Ciepiewa działają 324 podmioty gospodarcze, w tym:

- **Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe ROL-MOT** (rys. 2.1.6) o działalności ogólnokrajowej. Zatrudnia od 120 do 350 pracowników. Firma zajmuje się produkcją regałów przesuwowych do archiwów oraz prowadzi działalność handlową (sprzedaż ciągników i maszyn rolniczych).

Rys. 2.1.6. Centrum handlowe ROL-MOT

Źródło: www.ciepielow.pl

- **Zakład Instalacji Wodno-Kanalizacyjnej Wod-Kan**, zatrudniający około 50 pracowników, specjalizujący się w wykonywaniu sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, instalacji centralnego ogrzewania.

W gminie działalność gospodarczą prowadzą głównie mikroprzedsiębiorstwa lub osoby fizyczne. Najczęściej są to jednoosobowe firmy. Dominuje handel i usługi (tabela 2.1.1).

Infrastruktura techniczna¹. Drogi. W granicach gminy Ciepiewa przebiega droga krajowa nr 79 relacji Warszawa–Kozienice–Zwolen–Ciepiewa–Lipsko–Sandomierz, o długości 11,09 km. Dróg powiatowych jest 12 o łącznej długości ok. 81 km, w tym 19,588 km o nawierzchni nieutwardzonej. Drogi gminne lokalne mają długość 148 km, w tym stabilizowane cementem – 3,92 km i o nawierzchni asfaltowej – 56 km. Występują dwa mosty w ciągu dróg gminnych w miejscowości Rekówka i Gardzienice-Kolonia. Na terenie gminy jest 26 przystanków autobusowych.

¹ Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Ciepiewa 2004 r. Ciepiewa 2004. Aktualna sytuacja społeczno-polityczna Gminy Ciepiewa, s. 5.

Tabela 2.1.1. Podmioty gospodarcze w gminie Ciepiałów (stan na 31.11.2009 r.)

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	241	264	261	276	284	309	324
W tym: sektor prywatny	232	255	252	263	271	294	309
Rolnictwo	39	46	48	51	52	57	59
Rybacko	1	1	1	1	1	1	1
Przetwórstwo przemysłowe	27	26	23	27	28	33	31
Budownictwo	39	41	37	39	40	46	56
Handel	79	91	90	89	91	97	103
Hotele i restauracje	7	7	7	9	9	9	8
Transport	3	3	4	3	4	5	5
Pośrednictwo finansowe	3	3	3	3	4	4	5
Obsługa nieruchomości	8	11	10	11	11	11	11
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	10	10	10	10	10	10	10
Edukacja	6	7	7	10	10	11	11
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	7	6	6	6	6	7	6
Działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	12	12	15	17	18	18	18

Źródło: Portret terytorialny gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Wodociągi i kanalizacja. Gmina Ciepiałów posiada sieć wodociągową, z ujęciami głębinowymi w Ciepiałowie (wydajność 608 m³/dobę), a także w miejscowościach: Kunegundów, Antoniów, Świesielice, Stary Ciepiałów, Pcin, Bąkowa, Bielany, Łaziska o długości 118 km z 1 150 przyłączami.

W Ciepiałowie działa nowoczesna **biologiczna oczyszczalnia ścieków komunalnych CMM – 150** o zdolności oczyszczania 150 m³/dobę. Obecnie wykorzystywana jest ona w 50%. Sieć kanalizacji w gminie wynosi tylko 3,9 km, w tym liczba przyłączy w gospodarstwach indywidualnych – 85, w instytucjach gospodarczych – 12. Kanalizacja jest więc kierunkiem przyszłych inwestycji.

Odpady. Gmina Ciepiałów jako pierwsza w regionie w 2006 roku wprowadziła segregację odpadów workowych, które odbierane są bezpłatnie trzy razy w miesiącu, a dwa razy w roku odpady wielkogabarytowe.

Energia elektryczna. Rejonowy Zakład Energetyczny w Zwoleniu zasila gminę Ciepiałów w energię elektryczną w systemie: linia wysokiego napięcia 110 kV relacji Zwolenie–Lipsko, linie napowietrzne średniego napięcia 15 kV i stacje transformatorowe 15/0,4 kV, linie niskiego napięcia. Na terenie gminy jest 82 stacje transformatorowe, 2 298 liczników indywidualnych gospodarstw domowych i 144 pozostałych odbiorców. Linie średniego napięcia mają ponad 30 lat, ich stan techniczny wymaga modernizacji.

Sieć gazowa. Mieszkańcy gminy zaopatrują się w gaz propan-butan (butle 11 kg) w 30 punktach sprzedaży na terenie gminy.

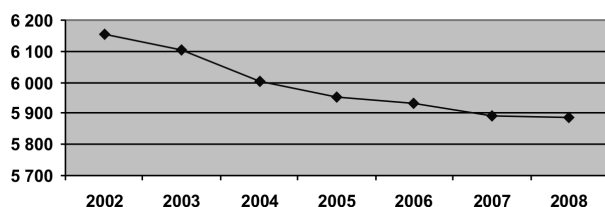
Ciepłownictwo. W 733 mieszkaniach (3 304 mieszkańców) jest instalacja centralnego ogrzewania, z tego tylko 26 mieszkań (107 mieszkańców) korzysta z gminnej sieci ciepłowniczej.

Łączność i komunikacja. Na terenie gminy działają operatorzy usług telekomunikacyjnych: Telekomunikacja Polska S.A., Telefonía Pilicka oraz operatorzy telefonii komórkowej.

2.1.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

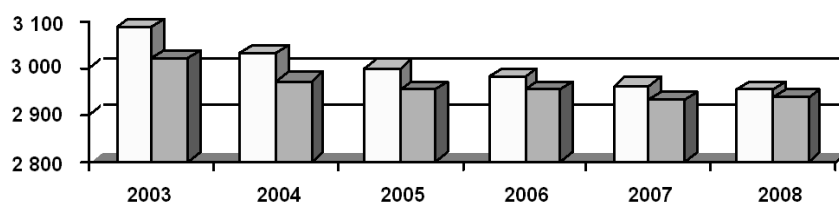
Kapitał ludzki jest składową kapitału intelektualnego. Wśród czynników określających jakość kapitału intelektualnego omówione zostały problemy demograficzne, edukacyjne, aktywności zawodowej, adaptacyjności, mobilności społeczności gminnej.

Demografia. Liczba mieszkańców gminy Ciepiałów na koniec 2008 r. wyniosła 5 889 osób, w tym 2 935 – kobiet (rys. 2.1.8). Jak wynika z rysunku 2.1.7 liczba ta w gminie w ostatnich latach sukcesywnie maleje.

Rys. 2.1.7. Liczba mieszkańców gminy Ciepiałów

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Rys. 2.1.8. Struktura płci ludności gminy Ciepiałów w latach 2003–2008: □ – mężczyźni, ■ – kobiety

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

W strukturze wiekowej ludności gminy (tabela 2.1.2) obserwuje się duży udział osób w wieku produkcyjnym – 59,5% i zdecydowanie mniejszy w wieku poprodukcyjnym – 19,3%. Niewiele więcej jest ludności w wieku przedprodukcyjnym – 21,1%. Jednak rocznie liczba tych osób maleje, co będzie rodzić problemy braku następców.

Tabela 2.1.2. Struktura ludności według wieku [%] w gminie Ciepiałów

Ludność	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
W wieku przedprodukcyjnym	25,7	25,1	24,3	23,4	22,8	21,9	21,1
W wieku produkcyjnym	54,5	55,3	56,1	56,9	57,9	59,0	59,5
W wieku poprodukcyjnym	19,8	19,6	19,6	19,7	19,3	19,2	19,3
W wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	83,5	81,0	78,2	75,6	72,6	69,6	67,9

Źródło: Portret terytorialny gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Wzrost liczby zawieranych małżeństw pozwala oczekiwać na poprawę wskaźnika przyrostu naturalnego (tabela 2.1.3).

Tabela 2.1.3. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 mieszkańców w gminie Ciepiałów

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zgony	13,2	14,6	15,7	10,2	12,8	13,4	12,9
Przyrost naturalny	-1,8	-5,6	-6,5	-1,3	-2,4	-2,9	-3,4
Urodzenia (żywe)	11,4	9,0	9,2	8,9	10,4	10,5	9,5
Małżeństwa	4,9	5,2	3,7	4,9	5,4	7,0	6,8
Kobiety na 100 mężczyzn	98	97	97	98	98	99	99

Źródło: Portret terytorialny gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Edukacja. Edukacja przedszkolna. W gminie Ciepiałów są dwa przedszkola z sześcioma oddziałami, które dysponują 59 miejscami (tabela 2.1.4). W Ciepiałowie znajduje się Samorządowe Przedszkole z filią w Wielgim.

Tabela 2.1.4. Edukacja przedszkolna w gminie Ciepiałów

Przedszkola i dzieci	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola ogółem	1	1	1	2	2	2	2
Oddziały	4,00	4,00	3,00	5,00	2,00	6,00	6,00
Miejsca	67	67	67	89	40	50	59
Dzieci ogółem	84	77	84	82	51	96	99
3-latki	0	1	1	2	0	0	0
4-latki	5	6	6	11	5	6	13
5-latki	10	7	7	11	14	17	15
6-latki	15	15	8	12	19	22	22
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	1	1	1	1	3	0	1
Dzieci do 6 lat łącznie	22	13	15	17	64	0	12
Dzieci 6-letnie	22	13	15	17	64	0	12

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Szkoły podstawowe i gimnazja. W gminie funkcjonują 3 publiczne szkoły podstawowe w: Ciepiałowie, Bąkowej, Wielgim, a także publiczne gimnazjum w Ciepiałowie, nie występują niepubliczne placówki oświatowe (tabela 2.1.5).

Tabela 2.1.5. Placówki oświatowe w Ciepiałowie

Placówka oświatowa	2006	2007	2008
Szkoły ogółem:	3	3	3
a) szkoły podstawowe			
– pomieszczenia szkolne	28	29	29
– oddziały w szkołach	24	24	24
– uczniowie	438	426	406
b) gimnazja	1	1	1
– oddziały	11	10	10
– uczniowie	270	255	242
Komputeryzacja			
– komputery	73	93	93
a) szkoły podstawowe	55	63	63
b) gimnazja	18	30	30
– pracownie komputerowe	4	4	4
a) szkoły podstawowe	3	3	3
b) gimnazja	1	1	1
– komputery podłączone do Internetu	68	86	86
a) szkoły podstawowe	51	57	57
b) gimnazja	17	29	29
– uczniowie przypadający na 1 komputer			
a) szkoły podstawowe	9,13	8,35	7,96
b) gimnazja	20,77	10,20	9,68

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Wszystkich uczniów w szkołach jest 648 (dane za 2008 r.). Baza lokalowa szkół to w większości wybudowane w ostatnich latach budynki szkolne. Nowoczesną bazą lokalową dysponuje gimnazjum w Ciepiałowie wraz z nowym budynkiem dydaktycznym i salą sportową wybudowaną w latach 2001–2003. Z trudności lokalowych należy wymienić brak: sal gimnastycznych przy szkołach podstawowych, umiejscowienie przedszkola w Ciepiałowie w dwóch odrębnych budynkach, niewystarczającą bazę lokalową szkoły podstawowej w Ciepiałowie (nauka na dwie zmiany) (tabela 2.1.6)².

² Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Ciepiałów 2004 r. Ciepiałów 2004. Oświata i Wychowanie, s. 29.

Tabela 2.1.6. Współczynnik skolaryzacji brutto w gminie Ciepiałów na tle województwa mazowieckiego

Współczynnik skolaryzacji	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe	–	95,520	94,930	96,820	96,900	104,930	102,270
Szkoły gimnazjalne	–	99,380	99,680	96,520	95,410	92,390	94,530
Szkoły podstawowe, województwo mazowieckie	–	100,18	100,10	99,99	99,76	99,39	99,28
Szkoły gimnazjalne, województwo mazowieckie	–	100,62	100,82	100,96	101,31	101,45	101,19
Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu – szkoły podstawowe	–	17,660	12,650	12,030	9,130	8,350	7,960
Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu – szkoły gimnazjalne	–	29,360	28,730	27,730	20,770	10,200	9,680
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, województwo mazowieckie – wieś	26,88	20,42	17,43	17,73	10,87	4,88	–

Źródło: Portret terytorialny gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Wzrasta współczynnik skolaryzacji w szkołach podstawowych. Zmniejszenie współczynnika skolaryzacji w gimnazjum może świadczyć o wyborze szkoły poza gminą.

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Na 1 komputer z dostępem do Internetu w szkołach podstawowych przypada 8 uczniów, a w gimnazjach – 10. Dla porównania w województwie mazowieckim (wieś) na 1 komputer przypada 5 uczniów (tabela 2.1.5, 2.1.6).

Kształcenie ponadgimnazjalne – szkoły zawodowe i licea ogólnokształcące. W gminie nie ma szkół ponadgimnazjalnych. Uczniowie uczęszczają do szkół w Zwoleńniu, Lipsku, Siennie, Iłży, Radomiu.

Kształcenie w szkołach wyższych. Mieszkańcy gminy studiuje m.in.: w Radomiu, Lublinie, Warszawie, Łodzi.

Edukacja dorosłych. W powiecie lipskim w 2002 r. z wyższym wykształceniem było 1 889 osób, ze średnim – 14 531, z zasadniczym – 7 515, z podstawowym – 12 576 oraz podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia – 2 860 osób. Niskiemu stosunkowo poziomowi wykształcenia, głównie starszych mieszkańców, nie towarzyszy intensywne kształcenie dorosłych.

Powiatowy Urząd Pracy w Lipsku w 2009 r. przeprowadził szkolenia współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Poddziałanie 6.1.3. *Aktywność – Twoją szansą*. Uczestniczyło w nich 105 osób z powiatu lipskiego. Tematyka kursów dotyczyła pozyskania nowych umiejętności, na które jest zapotrzebowanie w regionie. Dużym zainteresowaniem cieszyły się kursy: sprzedawca z obsługą kasy fiskalnej, operator koparkoładowarki, kierowca wózków jezdniowych, specjalista ds. kadr i płac, kosmetyczka.

Wśród radnych **Rady Gminy Ciepiałów** nie ma kobiet. Przeważają osoby w wieku 40–59 lat (9 osób). Brak jest ludzi młodych. Większość radnych ma wykształcenie średnie, policealne lub zasadnicze zawodowe. Tylko dwie osoby posiadają wykształcenie wyższe.

Rynek pracy. Działalność pozarolniczą prowadzą głównie firmy rodzinne, najczęściej handlowo-usługowe. Poza rolnictwem źródłem utrzymania ludności w gminie są renty, emerytury, zasiłki i praca dorywcza (tabela 2.1.7).

Tabela 2.1.7. Pracujący i bezrobotni w gminie Ciepiałów

Pracujący w gminie Ciepiałów							
Lata	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	447	433	449	445	473	450	479
Mężczyźni	259	246	269	246	271	247	235
Kobiety	188	187	180	199	202	203	244
Bezrobotni zarejestrowani w gminie Ciepiałów							
Lata	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	–	634	578	561	469	409	342
Mężczyźni	–	348	326	317	248	210	178
Kobiety	–	286	252	244	221	199	164

Źródło: Portret terytorialny gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Od kilku lat wzrasta liczba osób pracujących na skutek zmian w gospodarce kraju, dywersyfikacji zatrudnienia. W 2008 r. liczba pracujących kobiet przekroczyła liczbę pracujących mężczyzn.

Bezrobocie w gminie spadało z 634 osób w 2003 r. do 342 osób w 2008 r. Ważną kwestią w podobnych gminach o typowo rolniczym charakterze jest bezrobocie ukryte, nieewidencjonowane. Kryzys powoduje wzrost bezrobocia, które w listopadzie 2009 r. wyniosło już 14%, zaś w sąsiednich gminach: Chotcza – 8,6%, Lipsko – 35%, Rzeczników – 11%, Sienno – 17%, Solec nad Wisłą – 13%. Duże, nie w pełni wykorzystane zasoby ludzkie stanowią również szanse rozwoju gminy.

Wzrost kapitału intelektualnego w gminie może być osiągnięty przez poprawę jakości kształcenia dla zwiększenia liczby uczniów podejmujących studia wyższe i tworzenia warunków ich powrotu.

2.1.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Kapitał ludzki jest przedstawiany na zewnątrz przez kapitał strukturalny (zewnątrzny – relacyjny), co jest związane z wymianą wartości dodanej między uczestnikami otoczenia a gminą. Działanie to ma związek również z interwencją wewnętrzną poprzez powiększanie wartości intelektualnej.

Infrastrukturę społeczną tworzą: Rada Gminy (15 radnych), Urząd Gminy, sołtysi, rady sołeckie oraz jednostki gminne: Gminny Urząd Pomocy Społecznej, Biblioteka, Zakład Opieki Zdrowotnej, **Przedszkole Samorządowe w Ciepiałowie** z filią w Wielgiem. Funkcjonują trzy **publiczne szkoły podstawowe** w Wielgiem, Ciepiałowie, Bąkowej oraz **Publiczne Gimnazjum im. Jana Pawła II** w Ciepiałowie.

Na terenie gminy Ciepiałów znajdują się **dwie parafie rzymskokatolickie** w Ciepiałowie i Wielgiem.

W Ciepiałowie funkcjonuje Komisariat Policji, **Urząd Pocztowy**, **apteka**, **Bank Spółdzielczy** w Zwoleniu – oddział w Ciepiałowie, **Bank Spółdzielczy** w Iłży – filia w Ciepiałowie oraz **Lecznica dla Zwierząt**. Działa również **Ochotnicza Straż Pożarna**.

Z **projektów europejskich**, jakie były realizowane w gminie, należy wymienić:

- Przebudowa drogi gminnej we wsi Dąbrowa (program SAPARD);
- Modernizacja stacji uzdatniania wody w Ciepiałowie (program SAPARD);
- Modernizacja drogi gminnej Stary Ciepiałów–Ciepiałów-Kolonia (program SAPARD);
- Modernizacja i zagospodarowanie rynku łącznie z parkiem w Ciepiałowie (Sektorowy Program Operacyjny);
- Dokończenie budowy Domu Ludowego w Wielgiem (Sektorowy Program Operacyjny);

- Modernizacja budynku po szkole na Dom Kultury w Pcinie (Sektorowy Program Operacyjny);
 - Wyposażenie szkół podstawowych w Wielgiem, Ciepiewie, Bąkowej oraz gimnazjum w Ciepiewie w nowoczesne pracownie informatyczne (Europejski Fundusz Społeczny);
 - Realizacja Programu Integracji Społecznej (Poakcesyjny Program Wspierania Obszarów Wiejskich);
 - Lokalna Grupa Działania na obszarach wiejskich (LEADER);
 - Modernizacja drogi powiatowej Bąkowa–Czerwona etap I (Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego);
 - Modernizacja drogi gminnej Gardzienice-Kolonia–Gardzienice Stare–Ciepiew (Regionalny Program Operacyjny – wniosek w trakcie oceny);
 - Modernizacja drogi powiatowej Bąkowa–Wielgie – zadanie w trakcie realizacji (Regionalny Program Operacyjny);
 - *Szansa na lepsze jutro* – Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Działania 7.1. *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji*, Poddziałanie 7.1.1;
 - Budowanie społeczeństwa informacyjnego i rozwój elektronicznej administracji samorządu gminnego w Ciepiewie;
 - *Nauka drogą do sukcesu* – Działanie 9.1. Poddziałanie 9.1.2. *Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych* Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki;
 - *Dajmy szansę naszym dzieciom – polski przedszkolak przyszłością Europy* – Poddziałanie 9.1.1. *Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej* Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki;
 - *Zagospodarowanie i modernizacja centrum Wielgiego wraz z wykonaniem małej architektury krajobrazu* w ramach *Odnowa i rozwój wsi* objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013;
 - Budowa stacji uzdatniania wody wraz z siecią wodociągową Kunegundów–Podgórze–Antoniów–Czerwona–Bielany–Pasiaki (wniosek w trakcie oceny).
- Kultura. Dziedzictwo kulturowe.** Obiekty kultury materialnej objęte ochroną prawną:
- zespół dworski (park dworski i dwór) z XIX w. w Bąkowej,
 - kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Ciepiewie powstały w latach 1923–1939,
 - synagoga w Ciepiewie z XIX w.,
 - park dworski w Łaziskach z poł. XIX w.,
 - park w Starym Ciepiewie z XVIII w.,
 - kościół cmentarny w Wielgiem pw. św. Wojciecha z końca XVI w.,
 - park w Wielgiem z XVIII w., nr rej.: 745 z 20.12.1957;
- Działalność kulturalną prowadzi Dom Kultury w Wielgiem i Gminna Biblioteka Publiczna w Ciepiewie.

Współpraca z innymi gminami jest realizowana przez uczestnictwo w **Lokalnej Grupie Działania Dziedzictwo i Rozwój (LEADER)**, porozumienie w sprawie wytyczenia ścieżek rowerowych oraz udział w **Komunalnym Związku Gmin Regionu Radomskiego** celem pozyskania środków z funduszy unijnych związanych z transportem w regionie, komunikacją i atrakcyjnością turystyczną gmin. Gmina należy do **Związku Gmin nad Hżanką**, którego celem jest promowanie i rozwój turystycznych walorów gmin.

Mieszkańcy gminy uczestniczą we władzach samorządu powiatowego: *Paweł Jędraszek* – Wicestarosta Lipski, *Zbigniew Ostrach*, *Witold Owczarek* oraz *Stanisław Wajs* – Radni Powiatu Lipskiego.

Gmina w rankingach wojewódzkich i ogólnopolskich. W rankingu gmin pozyskiwania środków unijnych (*Gazeta Prawna*) w 2009 r. gmina Ciepiałów zajęła 1 215 miejsce w kraju i 132 w województwie (na 314 gmin). Gmina zrealizowała 47 projektów unijnych. Wartość dofinansowania z UE na mieszkańca wyniosła 772,82 zł³.

Wskaźnik dochodów podatkowych (tzw. wskaźnik G) na jednego mieszkańca dla gminy Ciepiałów przedstawia tabela 2.1.8. Wzrost wskaźnika w punktach procentowych oceny nie powoduje wzrostu udziału procentowego w stosunku do wskaźnika Gg dla kraju.

Tabela 2.1.8. Wskaźniki dochodów podatkowych w gminie Ciepiałów

Wskaźnik dochodów	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gmina Ciepiałów	275,05	278,23	292,51	309,53	345,44	436,06
Wartość wskaźnika Gg dla kraju	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20	1210,61
Wskaźnik G dla gminy Ciepiałów (%)	36,8	35	33,7	32,4	30,8	36

Źródło: mmm.mf.gov.pl

W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w 2009 r. Związku Powiatów Polskich gmina Ciepiałów zajęła 198 miejsce i 50 w rankingu wojewódzkim. Podstawowe kryteria oceny: działania proinwestycyjne i prorozwojowe, jakość obsługi mieszkańców, funkcjonowanie jednostek samorządu terytorialnego, rozwój społeczeństwa informacyjnego, rozwój społeczeństwa obywatelskiego, umacnianie systemów zarządzania bezpieczeństwem informacji, promocja rozwiązań ekoenergetycznych, proekologicznych i prozdrowotnych oraz współpraca krajowa i międzynarodowa, działania promocyjne⁴.

2.1.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Jednym z ważniejszych wydarzeń kulturalnych w gminie było powstanie w 2002 r. publikacji książkowej *Ciepiałów dawniej i dziś* pod redakcją H. Bednarczyka, H. Kowalskiej-Kutery, która przedstawia infrastrukturę i potencjał społeczny gminy. Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA wydało również publikacje związane z ludźmi i historią Ciepiałowa, dziedzictwem kulturowym: Heydel A., *Jacek Malczewski: jako artysta i człowiek*; Dygasiński A., *Co się dzieje w gniazdach!*; Karczewski W., *W Wielgiem*; Bednarczyk H., Olifirów M. (red.), *Wielcy w małych ojczyznach*.

Samorząd gminny od 2000 roku wydaje bezpłatny kwartalnik, biuletyn informacyjny *Nasza Gmina*, na którego łamach mieszkańcy informowani są o realizowanych zadaniach, funkcjonowaniu samorządu, nowościach prawnych, imprezach kulturalnych oraz historii gminy. Biuletyn doręczany jest za pośrednictwem poczty do wszystkich gospodarstw domowych na terenie gminy, dostępny jest również na stronie internetowej www.ciepialow.pl.

Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej zapewnia opiekę zdrowotną w zakresie podstawowym w poradniach w Ciepiałowie i Bąkowej. Opiekę zdrowotną wykraczającą poza zakres podstawowy zapewnia szpital – Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Lipsku.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS) realizuje zadania własne i zlecone z zakresu ustawy o pomocy społecznej oraz innych przepisów. GOPS współpracuje

³ www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009

⁴ www.zpp.pl

z licznymi organizacjami, z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Lipsku oraz stowarzyszeniem **Pomocna Dłoń im. Brata Alberta** w Lipsku, głównie w zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi, pomocy materialnej dla biednych.

W gminie Ciepiałów corocznie organizowane są uroczystości: w rocznicę mordu żołnierzy polskich we Wrześniu 1939 roku pod Dąbrową (druga niedziela września), a także w dniu 3 Maja i inne święta państwowe oraz happeningi i festyny.

Biblioteka Gminna posiada cztery filie w Bąkowej, Pcinie, Czerwoncu, Wielgiem. Organizowane są w niej wystawy rzeźbiarstwa, malarstwa oraz okresowe ekspozycje. W budynku biblioteki znajduje się również Gminne Centrum Informacji, w którym bezpłatnie można skorzystać ze sprzętu komputerowego, zasobów informacji sieci Internet oraz zapoznać się z ofertami pracy⁵.

Tabela 2.1.9. Biblioteka, filie i czytelnictwo w gminie Ciepiałów

Biblioteka i czytelnicy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Biblioteka i filie	4	5	5	4	4	4	4
Czytelnicy w ciągu roku	1 229	1 266	1 255	1 192	1 069	1 017	974
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 osób	203	211	214	205	185	176	169

Źródło: Portret terytorialny gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Świetlice wiejskie są miejscem spotkań mieszkańców gminy. W gminie działają **Koła Gospodyń Wiejskich w Wielgiem i Świesielicach** oraz zespoły ludowe.

Dom Kultury w Wielgiem upowszechnia twórczość *Jacka Malczewskiego* i *Adolfa Dygasińskiego*. Pobyt *Jacka Malczewskiego* (1867–1871) w majątku wuja *Feliksa Karczewskiego* w Wielgiem ugruntował w artyście poczucie polskości, wrażliwość na piękno ojczystego krajobrazu oraz znajomość rodzimego folkloru. W czasie pobytu w Wielgiem opiekę pedagogiczną nad *Jackiem Malczewskim* sprawował *Adolf Dygasiński*, powieściopisarz, nowelista, publicysta. Umiłowanie przyrody i wsi inspirowały twórczość obu artystów. Dziedzictwo kulturowe gminy wciąż czeka na odkrycie.

Ochotnicza Straż Pożarna licząca 200 strażaków zorganizowanych w 7 jednostkach: Antoniów, Bielany, Bąkowa, Ciepiałów, Łaziska, Pcin i Wielgie. Wyposażenie w sprzęt przeciwpożarowy, z wyjątkiem strażnicy w Ciepiałowie i nowo wybudowanej strażnicy w Antoniowie, nie jest zadowalające. Brakuje przede wszystkim samochodów strażackich. OSP prowadzi działalność społeczno-kulturalno-sportową. Na terenie strażnic funkcjonują m.in. boiska piłkarskie i do gry w koszykówkę.

Na terenie gminy działają małe **kluby sportowe**: Ludowy Klub Sportowy LKS *Video* Ciepiałów, LKS *Olimpia* Ciepiałów, szkolne kluby sportowe w PSP w Ciepiałowie, PG w Ciepiałowie i PSP w Bąkowej.

Frekwencja wyborcza w gminie przejawia aktywność społeczną i mieści się w średniej krajowej. W wyborach do Sejmu RP w 2001 r. wyniosła 47,92%, w wyborach samorządowych w 2002 r. – 57,6%, w wyborach prezydenckich w 2005 r. – 45,37%, w wyborach samorządowych w 2006 r. – 54,79%, a w wyborach do Sejmu RP w 2007 r. – 39,37%⁶.

⁵ www.ciepialow.infocentrum.com.pl

⁶ www.pkw.gov.pl

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.1.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina Ciepiałów intensywnie angażuje się w rozwój, poprawia infrastrukturę techniczną, komunalną, komunikacyjną, ochronę środowiska, rozwija oświatę, kulturę oraz sport. Władze gminy pracują nad ożywieniem lokalnej gospodarki m.in. przez utworzenie gminnego centrum przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywności gospodarczej.

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Ciepiałów położona jest w małowniczej dolinie rzeki Iłżanki, zajmuje powierzchnię 135,3 km², liczy 5 889 mieszkańców (2009 r.). Źródłem utrzymania mieszkańców gminy jest przede wszystkim rolnictwo (1 291 gospodarstw), a także 324 podmioty gospodarcze. Połączenia drogowe: Warszawa–Sandomierz–Tarnobrzeg, 54,4 km dróg powiatowych i 148 km dróg gminnych. Sieć wodociągowa wynosi 118 km (w gospodarstwach indywidualnych jest 1 150 przyłączy). Na terenie gminy prowadzona jest segregacja odpadów. Gmina posiada oczyszczalnię ścieków oraz skanalizowaną miejscowość Ciepiałów. Ochroną przeciwpożarową w gminie zajmuje się 7 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej. Brak jest stowarzyszeń i organizacji społecznych.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowaniu strategii LGD (Schemat II 2007) i lokalnej strategii rozwoju 2009 wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się głównie wokół problemów:

- braku miejsc pracy, bezrobocia,
- budowy lub modernizacji infrastruktury dróg lokalnych, chodników, kanalizacji, gospodarki odpadami, zalesiania, zbiorników małej retencji,
- poprawy bazy lokalowej, jakości edukacji,
- poprawy jakości życia.

Wielkie nadzieje mieszkańcy pokładają w aktywności społecznej, realizacji programów europejskich i pomocy państwa.

Gmina jest w pełni zelektryfikowana. Posiada atrakcyjną ofertę dla przyszłych inwestorów w postaci wolnych budynków pod działalność gospodarczą, gruntów przeznaczonych pod ewentualną zabudowę przemysłową, inwestycje oraz terenów rekreacyjnych w dolinie Iłżanki. Ponadto dla poważnych inwestorów zostaną zmniejszone podatki lokalne, zapewniona pomoc w doborze pracowników. Teren gminy jest ekologicznie czysty. Występują korzystne warunki do uprawy zdrowej żywności, atrakcyjne ceny domów oraz nieruchomości rolnych do zamieszkania sezonowego i stałego. Gmina posiada ciekawe walory przyrodnicze: duże kompleksy leśne z terenami łowieckimi, dolinę rzeki Iłżanki z możliwością uprawiania wędkarstwa, pomniki przyrody, parki.

Osiągnięcie sukcesu w gminie Ciepiałów w 2030 r. związane jest ze wzrostem świadomości możliwości zaspokajania własnych potrzeb i osiągnięcia długookresowych celów mieszkańców gminy. Oczekuje się wzrostu ilości przedsiębiorstw, zmniejszenia liczby gospodarstw rolnych, powstania gospodarstw towarowych i agroturystycznych. W gminie Ciepiałów niezbędna jest budowa szkoły podstawowej i objęcie wychowaniem przedszkolnym dzieci w wieku 3–5 lat. Nastąpi polepszenie warunków do prowadzenia działalności gospodarczej, wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców, głównie wyższego, i rozwój edukacji dorosłych.

Przedstawione w tabelach (2.1.10–12) scenariusze rozwoju elementów kapitału intelektualnego, poziom ich osiągnięć w znaczącej mierze uwarunkowane są czynnikami zewnętrznymi, sytuacją państwa, stanem gospodarki i w konsekwencji możliwościami państwa wsparcia rozwoju lokalnego.

Tabela 2.1.10. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Ciepłólów

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skoek cywilizacyjny	Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Niewielki spadek liczby i starzenie się mieszkańców; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, drogi krajowej, walorów przyrodniczych; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; niewielki wzrost urodzeń; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże grupy wykluczenia społecznego; brak liderów; słabe elity.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydak. i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia szkół; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie aktualnego poziomu kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; dalej niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia: ekologia, agroturystyka, restrukturyzacja; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; Uniwersytet Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian.	Brak zaangażowania osób dorosłych (starszych) w szkolenia; spadające czytelnictwo osób dorosłych; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ochrona, ekspozycja miejsc związanych z J. Malczewskim (Wielgie) i W. Długoszem (Gardzieniec i Ciepłólów); uczestnictwo w kulturze.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali dziedzictwa i wzrost uczestnictwa w kulturze.	Brak postępów w ochronie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia; wzrost migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa nad Iłżanką; zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia i jakości edukacji; uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.1.11. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie autów gminy (czyste środowisko, dziedzictwo kulturowe związane z J. Malczewskim); wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (J. Malczewski, W. Karczewski); wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie jednego lub dwóch stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość; potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna; sieci współpracy; transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (J. Malczewski, W. Karczewski); wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja).
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi ludźmi; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; nowe rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; małe zainteresowanie produkcją rolniczą i rolnictwem ekologicznym; samowystarczalność gospodarstw socjalnych; tradycyjne rolnictwo; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenia placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy w Lokalnej Grupie Działania LEADER z sąsiednimi gminami i Komunalnym Związkiem Regionu Radomskiego, Nad Ilżanką i innymi; aktywne lobowanie, promocja gminy; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi w kraju i za granicą.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy.
---	--	--	--

Tabela 2.1.12. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Słabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Kola Gospodyń Wiejskich, rodzina, Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, poczucia wpływu i obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych społecznie.	Dotychczasowy poziom profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebność korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość; przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

2.1.6. Kapitał ludzki 2030

Edukacja przedszkolna, szkolna oraz dorosłych jest wyzwaniem dla rozwoju kapitału ludzkiego gminy. Rozwojowi edukacji tradycyjnej i na odległość, przyśpieszeniu wzrostu konkurencyjności gminy sprzyjać będą programy budowy społeczeństwa informacyjnego i wzrost potencjału gospodarczego.

Szczególnie ważny jest rozwój wychowania przedszkolnego dzieci od 3 do 5 lat (tabela 2.1.13), które w perspektywie 15–20 lat, a więc około 2030 roku, rozpoczną pracę.

Aby osiągnąć poprawę jakości życia i zrównoważony rozwój niezbędny jest wzrost kapitału ludzkiego. W perspektywie 2030 r. oczekuje się m.in.:

- wzrostu lub stabilizacji liczby ludności w gminie głównie w warunkach procesów, migracji, emigracji i nowych osiedleń,
- wzrostu ludności w wieku produkcyjnym,
- szansy wielokulturowości, wynikającej z doświadczeń pracy za granicą, obecności obcokrajowców i współpracy międzynarodowej,
- objęcia wszystkich dzieci edukacją w nowoczesnych przedszkolach,
- wzrostu jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego oraz wzrostu aspiracji edukacyjnych i zawodowych,
- wzrostu kształcenia uczniów w szkołach średnich i wyższych,
- uczenia się w ciągu całego życia, rozwoju kształcenia formalnego i nieformalnego dorosłych,
- swobodnego dostępu do Internetu, edukacji informatycznej,
- spadku bezrobocia, intelektualizacji pracy, pracy na odległość.

Tabela 2.1.13. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Ciepiałów

Przedział wiekowy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	66	53	53	51	62	61	56
1	71	66	53	53	52	59	62
2	61	69	67	54	54	48	60
3	68	60	69	65	55	53	50
4	79	67	58	68	63	56	54
5	61	79	63	57	69	64	59
6	81	62	77	60	58	71	63

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Ciepiałów, www.stat.gov.pl

Ogromne wyzwania związane są ze społecznością lokalną, wzrostem wykształcenia mieszkańców, w tym z wykształceniem wyższym, uczestnictwem w edukacji dorosłych, korzystaniem z sieci Internet, podnoszeniem kwalifikacji zawodowych i szkoleniami m.in.: z zakresu ekologii, agroturystyki, restrukturyzacji produkcji rolniczej.

2.1.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Inwestycje oczekiwane głównie zewnętrznie mogą być ukierunkowane na efektywne wykorzystanie atutów gminy – czystego środowiska, dziedzictwa kulturowego związanego z *J. Malczewskim* oraz modernizacją infrastruktury technicznej.

Aby osiągnąć poprawę jakości życia i zrównoważony rozwój niezbędne jest w perspektywie 2030 r. rozwiązanie wielu problemów infrastruktury technicznej, rozwój kapitału ludzkiego i tworzenie kapitału strukturalnego dotyczącego:

- modernizacji i budowy nowej infrastruktury technicznej i drogowej sprzyjającej prowadzeniu biznesu, dywersyfikacji, zatrudnieniu i rozwoju ekologicznych upraw, a także edukacji i działalności kulturalnej,

- inwestycji i efektywnego wykorzystania atutów gminy (czyste środowisko, dziedzictwo kulturowe związane z *J. Malczewskim*), odnowy, modernizacji i adaptacji obiektów zabytkowych wraz z ich otoczeniem,
- budowy i rozbudowy lokalnych sieci Internetu szerokopasmowego, adaptacji świetlic na świetlice internetowe, edukację dorosłych, kompleksowej informatyzacji zarządzania, archiwizacji i obiegu dokumentów w urzędzie gminy i jego jednostkach,
- doposażenia placówek oświatowych w nowoczesną bazę dydaktyczną, budową sali gimnastycznej przy Publicznej Szkole Podstawowej w Ciepeliowie oraz boisk trawiastych przy szkołach podstawowych i w sołectwach,
- promowania ekologicznych źródeł energii odnawialnej, segregacji i utylizacji odpadów,
- modernizacji placówek służby zdrowia, poprawy jakości opieki zdrowotnej,
- powstania nowych stowarzyszeń i organizacji w gminie.

Rozwój relacji zewnętrznych: wzrost współpracy z innymi partnerami w stowarzyszeniach gmin, współpraca z gminami w powiecie, współpraca międzynarodowa, transfer dobrych praktyk i innowacji, radykalna poprawa marki, pozycji gminy w rankingach.

2.1.8. Kapitał społeczny 2030

Utożsamianie się mieszkańców ze swoją gminą, uczestnictwo w życiu publicznym może się wyrażać przez aktywność w wyborach, komisjach, stowarzyszeniach, inaczej – włączenie się w nurt życia własnego środowiska w aspekcie edukacji, kultury, pomocy społecznej i gospodarki.

Rozwój kapitału społecznego w perspektywie 2030 r.:

- wzrost zaangażowania, aktywności społecznej (nowe pomysły służące rozwojowi gminy), kulturowej, skuteczne przeciwdziałanie marginalizacji,
- budowa nowych więzi społecznych,
- udział mieszkańców w rozwiązywaniu lokalnych problemów w rozwoju długofalowym gminy.

Rozwój infrastruktury społecznej, rosnący poziom wykształcenia mieszkańców, dysertyfikacji zatrudnienia, coraz bardziej obywatelska społeczność lokalna, poprawa jakości życia będą sprzyjać wzrostowi zaufania społecznego i aktywności środowiska.

Gmina Ciepeliów intensywnie inwestuje zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców. Poprawia się infrastruktura techniczna, komunalna, komunikacyjna, ochrona środowiska, oświata, kultura oraz sport. Niezbędne jest ożywienie lokalnej gospodarki.

Gmina Ciepeliów jest gminą peryferyjną. W odniesieniu do oddziaływań metropolii dysponuje jednak rozwiniętą infrastrukturą techniczną i społeczną oraz rosnącym kapitałem intelektualnym.

Do **lokomotywy rozwoju gminy Ciepeliów** możemy zaliczyć inwestycje na efektywne wykorzystanie zasobów gminy (czyste środowisko naturalne, sprzyjający mikroklimat, dziedzictwo kulturowe związane z *J. Malczewskim*). Ważnymi elementami będą: rozwój kapitału ludzkiego, wzrost przedsiębiorczości i efekty projektów europejskich.

Czynnikami sukcesu gminy będą więc modernizacja infrastruktury technicznej i drogowej, wykorzystywanie sprzyjających warunków przyrodniczych do produkcji zdrowej żywności i restrukturyzacja produkcji rolniczej wiodące do poprawy warunków życia mieszkańców gminy. Pozyskanie funduszy zewnętrznych (krajowych i zagranicz-

nych) przyspieszy i wzmocni rozwój gminy. Osiągnięcie sukcesu będzie możliwe w wyniku skutecznej promocji gminy, poprawy wizerunku i determinacji wspólnie pracujących mieszkańców.

Działania pożądane zmierzają w kierunku wizji konkurencyjnej strategii rozwoju gminy. W tym aspekcie ważna jest aktywizacja lokalnych liderów (stowarzyszeń, związków, komitetów), w pełni identyfikujących się z miejscowością, dbających o jej wizerunek.

2.1.9. Źródła

1. Bednarczyk H., Kowalska-Kutera H. (red.), *Ciepielów dawniej i dziś*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2001.
2. Bednarczyk H., Olifirowicz M. (red.), *Wielcy w małych ojczyznach*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2008.
3. Dygasiński A., *Co się dzieje w gniazdach!* Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2002.
4. Gmina Ciepielów, www.ciepielow.pl
5. Heydel A., *Jacek Malczewski: jako artysta i człowiek*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2004.
6. Karczewski W., *W Wielgiem*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2002.
7. *Nasza mała Ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.
8. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Ciepielów 2004 r. Ciepielów 2004.
9. Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008–2020. Lipsko 2008 (www.lipski.bip.info.pl/plik.php?id=424).
10. Tusiński P., *Z Gardzienic na Wiejską. Wacław Długosz (1892–1967)*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2005.

2.2. Gmina Gózd

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.2.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Gózd jest jedną z 13 gmin powiatu radomskiego. Znajduje się w centralnej części Polski przy drodze krajowej nr 12 Łódź–Radom–Lublin. Najbliższą dużą aglomeracją jest Radom, oddalony od gminy o 18 km.

Gmina zajmuje powierzchnię 7 776 ha, którą zamieszkuje 8 145 osób (stan na 2008 r.). Największą miejscowością jest Gózd, liczący ok. 1 300 mieszkańców. Ponad 98% zasobów mieszkaniowych stanowi zabudowa jednorodzinna.

Pierwsza wzmianka o wsi Gózd w dokumentach pisemnych pojawia się w 1508 r. Starosłowniańskie słowo „gózd” oznaczało „las”. W 1973 roku z połączenia trzech gromadzkich rad narodowych powstała gmina Gózd. Gmina funkcjonalnie i przestrzennie związana jest z Radomiem. Miejscowości gminy położone wzdłuż drogi nr 12 należą do bezpośredniej strefy oddziaływania miasta i są najbardziej zurbanizowane.

Geograficznie gmina położona jest na Równinie Radomskiej (południowe krańce Niziny Mazowieckiej). Na krajobraz gminy składają się piaszczyste równiny, przeplatane lasami, polami i łąkami.

Gmina Gózd graniczy z gminami: Jedlnia-Letnisko, Pionki, Tczów, Skaryszew, Radom.

Rys. 2.2.1. Gmina Gózd

Źródło: opracowanie własne.

W skład gminy wchodzi 20 sołectw: *Budy Niemianowskie, Czarny Lasek, Drożanki, Gózd, Grzmucin, Karszówka, Klwatka, Kłonów, Kłonówek-Kolonia, Kiedrzym, Kuczki-Kolonia, Kuczki Wieś, Lipiny, Małęczyn Nowy, Małęczyn Stary, Niemianowice, Pi-skornica, Podgóra.*

Rozmieszczenie ludności charakteryzuje się nierównomiernością, *Małęczyn Stary i Nowy, Klwatka* oraz *Gózd* to miejscowości względnie duże, najmniejszym sołectwem jest *Czarny Lasek* liczący tylko 69 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 105 osób/km² (wg GUS w 2008 r.).

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Adam Jabłoński*. Radni Gminy Gózd (stan na 30.11.2009): *Marek Baran, Stanisław Bernaciak, Dorota Gut, Waldemar Jarosz, Krzysztof Czesław Molendowski* – Przewodniczący Rady Gminy, *Henryk Mosioł, Jacek Piwowarczyk, Andrzej Pszczoła, Paweł Socha, Piotr Szymczak, Jerzy Tuzimek, Jan Wasiak, Jan Wierzbiński, Bolesław Węglarz, Waldemar Żaczek*.

Adres: Urząd Gminny w Goździe, ul. Radomska 7, 26-634 Gózd, tel./fax (048) 320-20-97, 384-04-00, e-mail: gmina@gozd.pl, www.gozd.pl

Dokumenty programowe, strategię, plany rozwoju gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2009–2020.
2. Lokalny Plan Rozwoju Gminy Gózd.
3. Plan Odnowy Miejscowości Gózd.
4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego.
5. Program Usuwania Wyrobów Zwierających Azbest dla Gminy Gózd na lata 2008–2032.
6. Program i Zasady Współpracy Gminy Gózd z Organizacjami Pozarządowymi oraz Innymi Podmiotami Prowadzącymi Działalność Pożytku Publicznego.
7. Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Gózd – aktualizacja na lata 2009–2012 z perspektywą do 2016 roku.
8. Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gózd.
9. Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii w Gminie Gózd na 2009 rok.

Środowisko przyrodnicze¹. *Przez gminę przepływają dwie małe rzeki: Pacynka (dopływ rzeki Mlecznej) i Gzówka. Gmina posiada gęstą sieć małych rzek i rowów. Sieć rowów działa jednostronnie, co może powodować wyjątkowe gwałtowne powodzi. W gminie istnieje 18 stawów i sadzawek o powierzchni 4,71 ha.*

*Na terenie gminy znajduje się 1 274 ha otuliny **Koziennickiego Parku Krajobrazowego** (16,4% powierzchni), która wyróżnia się niezwykle pięknym krajobrazem utworzonym przez rzeki, rozległe łąki z rozproszonymi zadrzewieniami i niewielkimi skupiskami leśnymi. Otulina jest miejscem lęgów i przelotów m.in.: orlika krzykliwego, rybołowa, bataliona, kraski, bociana czarnego. Ponadto Park jest miejscem życia dla 16 gatunków nietoperzy.*

*Adam Jabłoński
Wójt Gminy Gózd*

*Krzysztof Czesław
Molendowski
Przewodniczący
Rady Gminy*

*Joanna Tkaczyk
Sekretarz Gminy*

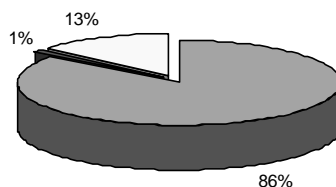
*Bogusława Kościelniak
Skarbnik Gminy*

¹ Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2009–2020, s. 9–15; W. Chorążki, *Heraldyka gminy Gózd. Opracowanie historyczno-heraldyczne*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007, s. 4; Plan Odnowy Miejscowości Gózd, s. 6.

W gminie Gózd znajdują się 2 pomniki przyrody, buk pospolity oraz dąb szypułkowy, umiejscowione w północno-zachodniej części we wsi Piskornica.

Gospodarka. Rolnictwo. Gmina Gózd to gmina typowo rolnicza. Z ogólnej powierzchni gminy 7 776 ha, użytki rolne (6 589 ha) stanowią 89%, sady (głównie jabłkowe) zaledwie ok. 1% (rys. 2.2.2). Wśród gospodarstw ok. 63% zajmuje się uprawą zbóż i ziemniaków, 35% – uprawą warzyw, zaś 6,9% – roślin pastewnych.

Gleby charakteryzują się odczynem bardzo kwaśnym. Największą powierzchnię zajmują gleby klasy IV i V. Procentowy udział gleb ornyczych według klas bonitacyjnych: III – 10,2%, IV – 30,4%, V – 30%, VI – 14,6%, VIz – 0,8%².

Rys. 2.2.2. Struktura użytków rolnych: ■ – grunty orne, ■ – sady, □ – trwałe użytki rolne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, www.stat.gov.pl

Najlepsze warunki do rozwoju rolnictwa obejmują tereny w środkowej i południowej części gminy. Atutem rolnictwa jest położenie gminy blisko Radomia, co pozwala na sprzedaż znacznej części produkcji.

Wśród gospodarstw zdecydowanie dominują gospodarstwa bardzo małe (1–2 ha) i małe (2–5 ha). Stanowią one ok. 2/3 gospodarstw (tabela 2.2.1). Produkcja zwierzęca nastawiona jest głównie na trzodę chlewną i bydło mleczne.

Tabela 2.2.1. Struktura gospodarstw rolnych

Powierzchnia	Liczba gospodarstw	Ogół gospodarstw (%)
1–2 ha	640	35,5%
2–5 ha	688	38,2%
5–7 ha	198	11%
7–9 ha	166	9,2%
9–15 ha	83	4,6%
Powyżej 15 ha	26	1,4%

Źródło: Portret terytorialny gminy Gózd, www.stat.gov.pl

Taka struktura gospodarstw to niestety również niskie dochody rolników. W przypadku gospodarstw do 2 ha jest to głównie produkcja na własne potrzeby. Oznacza to konieczność zapewnienia dochodów rolnikom z innych źródeł utrzymania (w praktyce często są to świadczenia KRUS dla osób w podeszłym wieku).

Trwałą tendencją jest zmniejszanie udziału dochodów z produkcji rolniczej w dochodach mieszkańców wsi. Wzrasta udział dochodów pozarolniczych (praca najemna, samozatrudnienie) oraz dochodów z transferów socjalnych (zasiłki, dotacje UE). Tylko duże gospodarstwa mają szansę spożytkować dotacje UE na rozwój, w pozostałych zostają one przeznaczone na cele konsumpcyjne³. Podobnie jak w całym kraju, w gminie Gózd spada zainteresowanie młodych osób pracą w rolnictwie.

Skutkiem rozdrobnienia gospodarstw jest **marginalizacja** społeczna. Niewielkie obszarowo gospodarstwa często przekształcane są w działki budowlane na domy dla mieszkańców miast, dzierżawione lub sprzedawane i włączane do większych gospodarstw.

² Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2008–2020, s. 21.

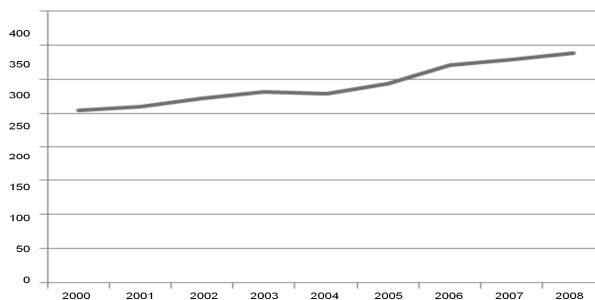
³ Raport Polska 2030, s. 247.

Liczba podmiotów gospodarczych w gminie systematycznie rośnie (w stosunku do 2002 roku wzrost o 1/3), co daje szansę na jej rozwój i spadek bezrobocia (tabela 2.2.2).

Tabela 2.2.2. Podmioty gospodarcze w gminie Gózd w latach 2002–2008

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	272	281	279	293	320	328	338
Przetwórstwo przemysłowe	49	51	51	48	48	49	51
Budownictwo	33	34	30	35	48	53	58
Handel hurtowy i detaliczny	105	106	103	105	109	111	113
Hotele i restauracje	6	5	5	6	7	9	10
Transport, gospodarka magazynowa	12	13	12	14	13	11	12
Pośrednictwo finansowe	7	7	7	7	7	6	9
Działalność usługowa	8	8	10	11	16	13	10

Źródło: Portret terytorialny gminy Gózd, www.stat.gov.pl

Rys. 2.2.3. Zmiana liczby podmiotów od 2000 do 2008 roku

Źródło: Urząd Gminy w Goździe.

Dla ok. 1/3 zarejestrowanych podmiotów przedmiotem działalności jest handel hurtowy i detaliczny, budownictwo (ok. 1/5 podmiotów), natomiast niewiele jest podmiotów należących do sektora nowoczesnych usług.

Największe przedsiębiorstwa w gminie:

– **MARK – Zakład Przetwórstwa Rybnego** istniejący od 1999 roku. Przeważającym rodzajem działalności jest przetwarzanie i konserwowanie ryb oraz produktów rybołówstwa, poza tym prowadzona jest działalność handlowa artykułami spożywczymi, w tym głównie rybami i przetworami rybnymi: ryby mrożone, solone, wędzone, konserwy oraz mrożonkami warzywnymi i artykułami dla gastronomii.

Firma działa na rynku krajowym dostarczając wyroby do sieci hurtowni, punktów żywienia zbiorowego. Od 2008 roku produkty firmy można również nabyć na Wyspach Brytyjskich⁴.

Rys. 2.2.4. Wyroby Zakładu Przetwórstwa Rybnego MARK

Źródło: www.markryby.com.pl

⁴ www.markryby.com.pl

- Agata – Zakład Produkcji Systemów Odwadniającego,
- Piekarnia – produkcja i sprzedaż pieczywa tradycyjnego,
- **Garbarnia SKÓREX** – produkcja skór i wyrobów ze skóry,
- **PPUH RENOMA** – produkcja odzieży roboczej.
- **PPHU Janhas** – przetwórstwo mięsne.

Poza przedsiębiorstwami prywatnymi wśród największych pracodawców znajduje się Urząd Gminy i jego jednostki.

W gminie Gózd funkcjonują: Bank Spółdzielczy w Pionkach – oddział w Goździe, Urząd Pocztowy.

Infrastruktura techniczna⁵. Priorytetem obecnych (2009 r.) władz jest: poprawa warunków edukacji (modernizacja placówek oświatowych, w tym budowa boisk), poprawa bezpieczeństwa poprzez budowę i remont dróg gminnych oraz oświetlenia ulicznego, a także ochrona środowiska (rozbudowa kanalizacji i wodociągów), poprawa gospodarki odpadami⁶.

Długość dróg na terenie gminy wynosi 106,2 km. Przez obszar gminy Gózd przebiega droga krajowa nr 12 (kluczowe znaczenie dla rozwoju gminy), droga wojewódzka nr 699 o relacji Niemianowice–Gzowice–Piotrowie–Jedlnia-Letnisko–Siczki. Ogółem drogi gminne mają długość 80 km, drogi powiatowe – 29,9 km, drogi dojazdowe do gruntów – 37 km, w tym ulepszonych jest tylko 8,3 km. Do 2013 roku władze gminy planują przebudowę i modernizację dróg gminnych.

Transport publiczny. Komunikacja publiczna zapewniana jest przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej. Przez gminę kursują autobusy do większych miast. Ponadto funkcjonują autobusy komunikacji miejskiej z Radomia: linia podmiejska G oraz linia nr 24 Radom–Małęczyn–Grzmucin.

Gospodarka wodno-ściekowa. Cała gmina jest zwodociągowana, a liczba osób korzystających z sieci to ok. 6 tys. (GUS, 2008 r).

Tabela 2.2.3. Korzystający z instalacji wodno-ściekowej w gminie Gózd

Instalacja	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wodociągowa	5 420	5 561	5 695	5 738	5 794	5 919	5 996
Kanalizacyjna	872	1 034	1 175	1 303	1 429	1 582	1 605

Źródło: Portret terytorialny gminy Gózd, www.stat.gov.pl

Sieć kanalizacyjna ma długość 37,4 km i systematycznie się poprawia (od 2002 roku prawie 4-krotny wzrost). Ilość mieszkańców podłączonych do kanalizacji wynosi tylko 20,28%.

W gminie znajdują się dwie oczyszczalnie ścieków w Klwatce oraz Goździe.

W związku z rozwojem funkcji mieszkalnej gminy, konieczna będzie rozbudowa sieci kanalizacyjnej.

Energetyka. Zaopatrzenie w energię elektryczną jest wystarczające przy znikomej awaryjności urządzeń i linii napowietrznych.

Sieć gazowa. Sieć gazowa obsługuje 249 mieszkańców gminy (80 budynków mieszkalnych).

Zaopatrzenie w ciepło. W gminie nie ma sieci ciepłowniczej. Lokalne kotłownie funkcjonują w obiektach użyteczności publicznej. Domy ogrzewane są za pomocą pieców, najczęściej opalanych węglem różnego gatunku.

⁵ Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2008–2020, s. 16–19; Plan Gospodarki Odpadami Gminy Gózd na lata 2009–2020, s. 13–16; dane GUS.

⁶ Mała Ojczyzna – prezentacja gminy Gózd, materiał uzyskany z Urzędu Gminy w Goździe.

Łączność. W gminie na całej powierzchni zapewniony jest dostęp do telefonii stacjonarnej oraz komórkowej.

Zgodnie z danymi Urzędu Komunikacji Elektronicznej, w gminie Gózd jest 1 243 abonentów telefonii stacjonarnej, z czego 1 035 to abonenci indywidualni, zaś pozostali – biznesowi. Operatorzy świadczący usługi w gminie: Crowley Data Poland Sp. z o.o., Exatel S.A., Mni Telecom S.A., Netia S.A., Polska Telefonia Cyfrowa Sp. z o.o, Telefonia Dialog S.A., Telekomunikacja Polska S.A. Abonentów stałego Internetu szerokopasmowego jest 445, z czego 391 to abonenci indywidualni (pozostali biznesowi).

Gospodarka odpadami. Odpady z gminy trafiają na składowisko w Radomiu. Gmina rozszerza selektywną zbiórkę odpadów w workach i wprowadza nowe kontenery, a także wspiera edukację ekologiczną.

Szacunkowa liczba wytworzonych odpadów jest znacznie wyższa niż zbieranych. Oznacza to, że pozostałe odpady są spalane w gospodarstwach i trafiają na dzikie wysypiska. Wzrost zanieczyszczeń utrudnia życie i stanowi barierę w osiedlaniu się nowych mieszkańców.

2.2.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Liczba mieszkańców gminy wzrasta z 7 787 osób w 2003 roku do 8 145 osób w 2008 roku. Średnia gęstość zaludnienia w gminie wynosi 105 osób/km² (subregion radomski – 104 os./km², województwo mazowieckie – około 145 os./km²) (tabela 2.2.4).

Tabela 2.2.4. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym według lat

Liczba ludności	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Faktycznie zamieszkałej	–	–	–	7 787	7 889	7 929	8 028	8 054	8 145
W wieku przedprodukcyjnym	1 056	1 022	1 007	959	937	912	865	838	843
W wieku produkcyjnym	2 460	2 502	2 570	2 658	2 701	2 777	2 826	2 904	2 960
Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	324	325	323	321	316	319	319	316	315

Źródło: www.stat.gov.pl

Liczba ludności gminy w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzież) ma tendencję spadkową. Pozytywnym czynnikiem jest wzrost osób ludności w wieku produkcyjnym. Jednakże zostanie on zahamowany wraz z przechodzeniem kolejnych roczników w wiek emerytalny oraz wkraczaniem na rynek pracy roczników niżej demograficznego (tabela 2.2.5).

Tabela 2.2.5. Struktura wiekowa ludności w gminie Gózd na tle województwa mazowieckiego w 2008 r.

Teren	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Gmina Gózd	25,8%	62,5%	11,7%
Województwo mazowieckie	18,8%	63,8%	17,4%

Źródło: www.stat.gov.pl

Na tle województwa mazowieckiego struktura wiekowa ludności gminy wypada korzystnie. Więcej jest dzieci, mniej osób w wieku poprodukcyjnym, wzrasta liczba małżeństw (tabela 2.2.6).

Tabela 2.2.6. Wskaźniki demograficzne na 1 000 osób w latach 2002–2008

Wskaźnik demograficzny	Jednostka miary	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zgony	Osoba	9,5	9,5	7,6	7,9	8,4	8,0	8,8
Przyrost naturalny	Osoba	1,0	3,4	4,8	5,9	3,8	5,4	4,3
Urodzenia (żywe)	Osoba	10,6	12,9	12,4	13,8	12,3	13,5	13,1
Małżeństwa	Pary	5,3	5,7	4,3	6,1	6,8	6,4	7,4

Źródło: www.stat.gov.pl

Przyrost ludności gminy głównie spowodowany jest dodatnim saldem migracji. Wzrastające zameldowania z miast potwierdzają wzrost funkcji mieszkalnej gminy (tabela 2.2.7).

Tabela 2.2.7. Migracja ludności

Migracja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania	59	71	146	83	119	100	133	87
Wymeldowania	69	54	68	77	63	97	75	51
Saldo	-10	+17	+78	+6	+56	+3	+58	+36
Zameldowania z miast	34	46	97	60	72	76	68	62
Zameldowania ze wsi	25	25	49	23	47	24	65	25
Zameldowania z zagranicy	0	0	0	0	0	0	0	0
Wymeldowania do miast	36	28	36	34	38	40	37	28
Wymeldowania na wieś	33	26	32	43	25	57	38	23
Wymeldowania za granicę	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: www.stat.gov.pl

Edukacja. Edukacja przedszkolna. Edukację przedszkolną zapewnia 6 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych. Edukacja ta obejmuje w większości tylko dzieci w wieku 6 lat (tabela 2.2.8).

Tabela 2.2.8. Edukacja przedszkolna w gminie Gózd

Przedszkola i dzieci	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dzieci ogółem	151	142	134	148	152	152	122
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	6	6	6	6	6	6	6
Dzieci do 6 lat włącznie	150	139	131	147	151	148	83
Dzieci 6-letnie	127	120	116	115	120	110	74

Źródło: *Portret terytorialny gminy Gózd*, www.stat.gov.pl

Przy Publicznej Szkole Podstawowej w Goździe działa 8-godzinny oddział dzieci młodszych w wieku 3–5 lat. W Kuczkach kolonii i Małęczynie przy PSP działają oddziały dzieci 5-letnich. Dzieci w oddziałach przyszkolnych w wieku 3–5 lat jest za mało.

Edukacja podstawowa i gimnazjalna. W gminie znajduje się 6 szkół podstawowych w: Goździe, Klwatce, Kuczkach, Kłonówku, Małęczynie, Podgórze oraz 2 publiczne gimnazja w Goździe i Małęczynie.

Obecnie do szkół uczęszcza 1 194 uczniów, z tego do oddziałów przedszkolnych – 137, szkół podstawowych – 657 i gimnazjów – 400 uczniów (tabela 2.2.9).

Średnia liczebność klas w szkołach podstawowych wynosi 16,35, a w gimnazjach – 20,94 uczniów.

Współczynnik skolaryzacji brutto osiąga prawie 100%, co oznacza, że niemal wszystkie dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym uczęszczają do szkoły w gminie (tabela 2.2.10).

Tabela 2.2.9. Szkolnictwo w gminie Gózd w roku szkolnym 2008/2009

Typ placówki	Liczba nauczycieli	Liczba uczniów	Ilość sal lekcyjnych
PSP w Goździe	15	198	9
PSP w Klwatce	12	126	7
PSP w Kuczkach	13	142	12
PSP w Kłonówku	12	72	7
PSP Małęczynie	19	199	7
PSP w Podgórzu	14	97	9
Publiczne Gimnazjum w Goździe	31	356	17

Źródło: *Strategia Rozwoju Gminy Gózd*, s. 35.

Tabela 2.2.10. Współczynnik skolaryzacji brutto (%) w gminie Gózd

Placówka oświatowa	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe	100,000	99,540	99,040	100,000	100,270	98,860
Szkoły gimnazjalne	98,510	98,470	103,380	102,680	100,420	97,820
Współczynnik w województwie	95,82	95,73	95,48	95,07	94,99	94,73

Źródło: *Portret terytorialny gminy Gózd*, www.stat.gov.pl

Dzięki modernizacji i remontom stan techniczny szkół jest dobry. Wszystkie szkoły posiadają pracownie informatyczne z dostępem do sieci Internet.

W szkołach podstawowych na jeden komputer przypada przeciętnie 11,7 uczniów, a w szkole gimnazjalnej – 27,4 uczniów. Mimo olbrzymiego postępu od 2002 roku liczba komputerów jest wciąż 3-krotnie mniejsza w szkołach podstawowych i 7-krotnie w gimnazjach niż średnia dla województwa mazowieckiego (tabela 2.1.11).

Tabela 2.2.11. Dostęp do komputera z Internetem (liczba uczniów na 1 komputer)

Placówka oświatowa	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	–	237,5	178	137	13,02	12,26	11,67
Gimnazjum dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	–	48	46,67	47,11	29,71	28,92	27,38
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, województwo mazowieckie – wieś	26,88	20,42	17,43	17,73	10,87	4,88	–

Źródło: www.stat.gov.pl

W szkołach działają koła zainteresowań i kluby sportowe, prowadzone są również zajęcia wyrównawcze, których celem jest pomoc mniej uzdolnionym uczniom.

Rys. 2.2.5. Publiczna Szkoła Podstawowa w Małęczynie

Źródło: www.pspmaleczyn.net

W gminie Gózd funkcjonuje **Lokalny Program Wspierania Edukacji** wspomagający uzdolnione dzieci i młodzież. W ramach programu szczególnie uzdolnione dzieci i młodzież otrzymują stypendia na zakup lub dofinansowanie sprzętu sportowego, strojów sportowych lub artystycznych, instrumentów muzycznych, materiałów plastycz-

nych, warsztatów, kursów, wyjazdów szkoleniowych, udziału w zawodach, konkursach, festiwalach, prywatnych lekcjach z wybranej dziedziny. W 2008 r. wypłacono stypendia 4 uczniom z terenu gminy⁷.

Bezpieczny wypoczynek po zajęciach lekcyjnych dzieciom i młodzieży z terenu gminy zapewniają świetlice wiejskie w: *Goździe, Podgórzu, Drożankach, Kłonowie, Kłonówku, Grzmucinie, Kuczkach, Budach Niemianowskich, Klwatce, Kiedrzynie*. Budynki świetlic odremontowano, ponadto wyposażono w meble, sprzęt edukacyjny i sportowy. Świetlice czynne są 5 dni w tygodniu przez 8 godzin⁸.

Kształcenie ponadgimnazjalne i wyższe. Młodzież z gminy Gózd może kontynuować edukację w szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących i technikach w Pionkach, Zwoleniu i Radomiu. Mieszkańcy gminy studiują w szkołach wyższych w Radomiu, Lublinie i Warszawie.

Kształcenie dorosłych. Mieszkańcy mogą skorzystać z oferty kursów Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Kielcach – oddział w Radomiu oraz Powiatowego Urzędu Pracy w Radomiu. W ramach projektów europejskich Zakład Doskonalenia Zawodowego oferuje naukę języków obcych i kursy zawodowe. Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu organizuje szkolenia dla bezrobotnych, pracowników i osób niepełnosprawnych, dofinansowuje studia podyplomowe oraz uzyskanie dyplomów i zaświadczeń.

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Edukacja informatyczna odbywa się w szkołach, które wyposażone są w sprzęt komputerowy i dostęp do Internetu oraz w ramach Gminnego Centrum Informacji. W bibliotece w Goździe znajdują się 3 komputery, posiadające dostęp do Internetu poprzez łącze stałe.

Ideą Gminnego Centrum Informacji jest wyrównywanie szans mieszkańców wsi, małych miast i miasteczek w dostępie do nowoczesnych technologii przesyłania informacji.

Rynek pracy. Głównym miejscem pracy dla mieszkańców gminy są rodzinne gospodarstwa rolne. Większość zatrudnionych na terenach wiejskich znajduje pracę w mikroprzedsiębiorstwach. Od 2002 roku rośnie liczba pracujących w przedsiębiorstwach zatrudniających więcej niż 9 osób. Charakterystyczne jest, że w gminie pracuje znacznie więcej mężczyzn niż kobiet (tabela 2.2.12).

Tabela 2.2.12. Pracujący w głównym miejscu pracy

Osoby pracujące	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	359	358	285	387	423	422	459
Kobiety	140	135	87	144	157	159	194
Mężczyźni	219	223	198	243	266	263	265

Źródło: www.stat.gov.pl

Gmina Gózd obsługiwana jest przez Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu, którego filia znajduje się na terenie gminy. Bezrobocie w gminie Gózd na koniec września 2009 r. wyniosło 1 024 osoby, w tym 552 kobiety. Prawie jedną czwartą bezrobotnych stanowią osoby w wieku 18–24 lata (tabela 2.2.13).

Tabela 2.2.13. Bezrobotni w gminie Gózd w latach 2003–2009

Bezrobotni	2003	2004	2005	2006	2008	2009*
Liczba bezrobotnych	1 593	1 244	1 181	1 033	941	1 024
Grupy wiekowe	18–24	25–34	35–44	45–54	55–59	60–64
Liczba bezrobotnych w grupie wiekowej	233	301	234	201	47	8

* dane na koniec września 2009 r.

Źródło: www.stat.gov.pl, dane PUP Radom.

⁷ Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2008–2020, s. 36.

⁸ Mała Ojczyzna – prezentacja gminy Gózd, materiał uzyskany z Urzędu Gminy w Goździe.

Ponad połowa bezrobotnych to osoby pozostające bez pracy powyżej 24 miesięcy. Wśród bezrobotnych dominują osoby z wykształceniem podstawowym (358 osób) i zasadniczym (341 osób). Najmniej osób bezrobotnych jest z wykształceniem wyższym (46 osób).

2.2.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Kapitał ludzki na zewnątrz występuje przez kapitał strukturalny (zewnątrzny – relacyjny), co jest związane z wymianą wartości dodanej między uczestnikami otoczenia a gminą.

Kapitał strukturalny w gminie, jego infrastrukturę tworzą instytucje i organizacje takie, jak Rada Gminy, Urząd Gminy, sołtysi i rady sołeckie w 20 miejscowościach, a także oddziały przedszkolne, 6 szkół podstawowych, 2 gimnazja, funkcjonujące przy nich rady pedagogiczne i rady rodziców, Gminna Biblioteka Publiczna, Posterunek Policji w Goździe, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminny Ośrodek Zdrowia, filia Powiatowego Urzędu Pracy, apteka. W gminie Gózd działa zespół śpiewaczy *Klub Pogodnego Życia*, 7 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, 11 Kół Gospodyń Wiejskich.

Ważnym elementem tej infrastruktury są podmioty gospodarcze (w 2008 r. – 338) oraz gospodarstwa rolnicze (1 801).

Projekty europejskie:

- Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz podniesienie standardów życia mieszkańców i atrakcyjności inwestycyjnej gminy poprzez budowę sieci kanalizacji sanitarnej z przyłączami, pompowniami w miejscowościach: Karszówka, Klwatka i Małęczyn na terenie gminy Gózd.

- PROW Poprawa wizerunku wsi poprzez przebudowę i zagospodarowanie placu przy Urzędzie Gminy oraz budowa kanalizacji w miejscowościach: Karszówka, Klwatka i Małęczyn na terenie gminy Gózd.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, tzw. projekty „miękkie”:

- *Nowa wiedza – Nowa szansa na rozwój mieszkańców gminy.*
- Reintegracja społeczna i zawodowa *Szansa.*
- Kilka projektów inwestycyjnych.

Dziedzictwo kulturowe. W gminie Gózd znajdują się zabytki: kaplica z końca XVIII wieku w Klwatce, zabytkowy drewniany budynek Urzędu Gminy pochodzący z poł. XIX wieku w Goździe (obecnie znajduje się w Muzeum Wsi Radomskiej)⁹.

Kultura. Instytucjami kulturalnymi są: Gminna Biblioteka Publiczna, świetlica, placówki edukacyjne, organizacje społeczne, np.: Ochotnicza Straż Pożarna.

Gminna Biblioteka wraz z 3 filiami wyposażona jest w 3 komputery podłączone do Internetu. Prowadzone są w niej lekcje biblioteczne, wieczory bajek dla najmłodszych, a także odbywają się spotkania autorskie¹⁰ (tabela 2.2.14).

Tabela 2.2.14. Użytkowanie zbiorów bibliotecznych w gminie Gózd

Czytelnicy i zbiory biblioteczne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Czytelnicy w ciągu roku	1 115	1 161	663	700	726	668	706
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 mieszkańców	144	148	84	88	90	83	86
Księgozbiór (liczba egzemplarzy)	20 942	21 155	21 746	22 491	23 174	21 444	22 357

Źródło: Portret terytorialny gminy Gózd – obszar wiejski, www.stat.gov.pl

⁹ W. Chorążki, *Heraldyka gminy Gózd. Opracowanie historyczno-heraldyczne*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007, s. 15.

¹⁰ Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2008–2020, s. 36–37.

Od 2002 roku następuje spadek liczby czytelników (o ok.1/3) z jednoczesnym wzrostem liczby księgozbioru (o ok. 10%).

Parafie. W gminie funkcjonują parafie rzymskokatolickie: pw. Miłosierdzia Bożego w Goździe, pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Kuczkach-Kolonii, kaplica filialna pw. Matki Bożej Fatimskiej w Drożankach, pw. św. Andrzeja Boboli w Małęczynie, pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe w Grzmicinie, pw. Matki Bożej Królowej Polski w Kłonówku-Kolonii.

Rys. 2.2.6. Kościół pw. św. Boboli w Małęczynie
Źródło: *Nasza mała ojczyzna*, s. 4.

Rys. 2.2.7. Kościół pw. św. Józefa w Kuczkach
Źródło: *Nasza mała ojczyzna*, s. 4.

Współpraca z innymi gminami. Gmina Gózd jest członkiem Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej oraz Komunalnego Związku Gmin Regionu Radomskiego. Ideą KZGR jest wspólne oddziaływanie na transport, komunikację i atrakcyjność turystyczną na poziomie ponadgminnym. Gmina jest członkiem *Stowarzyszenia Dziezictwo i Rozwój – Lokalna Grupa Działania LEADER*, które realizuje liczne projekty kulturalne i infrastrukturalne.

Współpraca międzynarodowa. Gmina aktualnie nie prowadzi współpracy międzynarodowej.

Mieszkańcy w samorządach ponadgminnych. Radny *Adam Siczek* – kierownik Referatu Budownictwa i Infrastruktury w Urzędzie Gminy w Goździe, jest członkiem Zarządu Powiatu.

Gmina w rankingach. W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich Związku Powiatów Polskich gmina Gózd zajęła 47 pozycję wśród gmin województwa mazowieckiego. W rankingu Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009¹¹ oceniającym sprawność w pozyskiwaniu dotacji unijnych gmina zajmuje jedno z ostatnich miejsc.

Dochody gminy. Miarą zasobności gminy jest tzw. wskaźnik G, czyli kwota dochodów podatkowych (tabela 2.2.15).

Tabela 2.2.15. Wskaźnik G dla gminy Gózd

Wskaźnik dochodów	2005	2006	2007	2008	2009
Gmina Gózd	249,32	258,16	274,57	291,51	335,00
Wskaźnik Gg dla kraju	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20
Wskaźnik Gg dla kraju (%)	33%	32,5%	31,6%	30,5%	29,9%

Źródło: www.mf.gov.pl

Dochody podatkowe gminy od 2005 do 2009 roku wzrosły o ok. 1/3, co świadczy o jej rozwoju. Jednak w stosunku do wskaźnika krajowego wskaźnik G jest dalej bardzo niski.

¹¹ www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009

2.2.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Kapitał społeczny (jako element składowy kapitału intelektualnego) to potencjał zgromadzony w społeczeństwie w postaci obowiązujących norm postępowania, zaufania i zaangażowania, które wspierając współpracę i wymianę wiedzy, przyczyniają się do wzrostu dobrostanu kraju.

Oficjalna strona gminy, www.gozd.pl, posiada atrakcyjną szatę graficzną. Informacje zawarte na podstronach są wyczerpujące. Na stronie działa forum oraz możliwość zadawania pytań do wójta.

Na rzecz dzieci, młodzieży i dorosłych działają szkoły i oddziały przedszkolne, organizacje pozarządowe, parafie, jednostki OSP, Koła Gospodyń Wiejskich.

Rys. 2.2.8. Ośrodek Zdrowia

Źródło: www.gozd.pl

Zdrowie¹². Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Goździe świadczy usługi medyczne w poradniach: Podstawowej Opieki Zdrowotnej, Ginekologiczno-Położniczej, Okulistycznej, Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu, Zdrowia Psychicznego, Rehabilitacyjnej, Stomatologicznej, Promocji Zdrowia, Długoterminowej Opieki Pielęgniarskiej oraz posiada własne Laboratorium Medyczne.

W Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej zatrudnionych jest 18 osób: 3 lekarzy medycyny, (2 pediatrów i 1 specjalista chorób wewnętrznych), 5 pielęgniarek, specjalista położna, lekarz ginekolog-położnik (1/4 etatu), technik analityki medycznej, technik fizjoterapii (umowa zlecenie), psycholog, instruktor terapii uzależnień. Lekarze kontraktowi: 2 stomatologów, specjalista okulista, specjalista ortopeda, traumatolog. W gminie Gózd funkcjonuje jedna apteka w Ośrodku Zdrowia.

Pomoc społeczna. Z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w 2007 r. skorzystało 304 rodziny, czyli 1 302 osoby¹³ (tabela 2.2.16).

Problemem społecznym gminy Gózd jest ubóstwo i bezrobocie. 7% świadczeń przyznaje się z tytułu niepełnosprawności.

Ze stypendiów socjalnych i zasiłków szkolnych przeznaczonych na zakup podręczników, pomocy dydaktycznych, strojów sportowych w roku szkolnym 2007/2008 skorzystało 523 uczniów, zaś w roku 2008/2009 – 459 uczniów.

¹² www.gozd.pl.

¹³ Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2008–2020, s. 31–32.

Tabela 2.2.16. Przyczyny uzyskania pomocy społecznej (2007 r.)

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin (%)	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	40,8	269	1143
Bezrobocie	35,6	235	1047
Niepełnosprawność	7,0	46	176
Długotrwała lub ciężka choroba	5,6	37	118
Bezradność w sprawach opiekuńczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (ogółem)	9,4	62	373
Przemoc w rodzinie	0,2	1	3
Alkoholizm	0,8	5	31
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	0,5	3	6
Zdarzenie losowe	0,3	2	10

Źródło: *Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2008–2020*, s. 31–32 oraz obliczenia własne.

W szkołach funkcjonują stołówki szkolne. Duża grupa dzieci dożywiana jest ze środków GOPS w ramach Rządowego Programu *Pomoc Państwa w Zakresie Dożywiania*.

Corocznie dla 30-osobowej grupy dzieci z terenu gminy GOPS, Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych organizuje wakacyjne wyjazdy nad morze lub w góry w ramach akcji promowania zdrowego stylu życia¹⁴.

Działalność przeciw **wykluczeniu społecznemu** prowadzona przez GOPS to m.in. zakończony projekt *Reintegracja społeczna i zawodowa „Szansa”*, którego celem była pomoc osobom trwale wykluczonym poprzez aktywizujące kursy służące nabyciu nowych umiejętności.

Więzi społeczne, aktywność społeczna. Stowarzyszenia. W Goździe działa zespół śpiewaczy *Klub Pogodnego Życia* liczący 8 osób.

Warto również wspomnieć o aktywności dzieci i młodzieży, w ramach zawodów szkolnych i imprez kulturalnych.

W gminie działa 7 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej: *Gózd, Kuczki, Grzmicin, Kłonówek, Klwatka, Wojstawice, Kiedrzyń*.

Istotną rolę w życiu społecznym odgrywają rady rodziców i rady pedagogiczne w szkołach oraz rady parafialne przy parafiach kościelnych.

W gminie działają Koła Gospodyń Wiejskich, których misją jest pomoc w organizacji życia na wsi oraz przygotowywanie imprez artystycznych, różnorodnych kursów i zabaw wiejskich, a także promocja lokalnych produktów i wyrobów.

Aktywność społeczna znacznie wspomaga realizację projektów:

- *Reintegracja społeczna i zawodowa „Szansa”*. Projekt obejmował cykl szkoleń z zakresu: warsztaty psychologiczne, warsztaty wspierające doradztwo zawodowe, szkolenie w zakresie podstaw obsługi komputera, szkolenia zawodowe, kurs prawa jazdy kat. B.
- *Nowa wiedza – Nowa szansa na rozwój mieszkańców gminy* (2008 r.). Projekt obejmował cykl szkoleń z zakresu: kurs komputerowy, kurs *Jak Założyć Własną Firmę?*, agroturystyki. W ramach projektu odbyły się spotkania z przedstawicielami lokalnych organizacji. W projekcie zaplanowano wyjazd do dobrze prosperującego gospodarstwa agroturystycznego połączony z relacjami gospodarzy o prowadzonej działalności.

Aktywność w wyborach. Aktywność w wyborach do Sejmu i Senatu RP wyniosła w 2007 roku nieco ponad 47%. Świadczy to o niskim zainteresowaniu sprawami kraju wśród mieszkańców. Frekwencja w zależności od obwodu wahała się od 41% do 58%. Nawet w najlepszym przypadku oznacza to, że ponad 40% wyborców pozostało w do-

¹⁴ Mała Ojczyzna – prezentacja gminy Gózd, materiał uzyskany z Urzędu Gminy w Goździe.

mu. Jednakże w wyborach samorządowych z 2006 r. frekwencja wyniosła ok. 62%. Jest to niewielki spadek w stosunku do wyborów z 2002 roku (65%), jednak świadczy o stosunkowo wysokiej aktywności mieszkańców, szczególnie na tle całego LGD.

Samorząd gminny. Wśród radnych Rady Gminy Gózd jest tylko jedna kobieta. Zdecydowanie przeważają osoby w wieku 40–59 lat (10 osób), 3 osoby są w wieku powyżej 60 lat. Brak jest ludzi młodych (18–29 lat). Dominują osoby z wykształceniem średnim i policealnym, tylko 2 osoby mają wykształcenie wyższe.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.2.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Gózd to nieduża gmina wiejska o charakterze rolniczym, licząca 8 145 mieszkańców, których głównym źródłem utrzymania jest rolnictwo, praca w miejscowych, zwykle mikroprzedsiębiorstwach oraz w najbliższym dużym mieście – Radomiu. Drogi gminne zapewniają dobre połączenia zewnętrzne i wewnętrzne, a dzięki inwestycjom władz ich stan się polepsza. Kluczowe znaczenie dla gminy ma droga krajowa nr 12, przecinająca jej obszar. Gmina jest w całości zwozociągowana, rozbudowywana jest sieć kanalizacji, podejmowane są działania w kierunku racjonalnej gospodarki odpadami, poprawia się baza edukacji (np. otwarcie gimnazjum w Małęczynie), problemem jest dostępność szerokopasmowego Internetu.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowaniu lokalnej strategii rozwoju 2009 wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się wokół rozwiązania następujących problemów:

- bezrobocia i zapewnienia miejsc pracy,
- podniesienia jakości edukacji,
- budowy lub modernizacji infrastruktury: chodników, gospodarki odpadami,
- poprawy jakości życia.

Możemy przewidywać, że gmina w 2030 roku będzie bardziej zamożna, liczniejsza, zasobna w infrastrukturę techniczną, przedsiębiorcza, lepiej wykształcona, z mniej rozdrobnionym, nowoczesnym rolnictwem, ale też starsza, tracąca powoli charakter rolniczy na rzecz zurbanizowanego, o coraz większej dywersyfikacji źródeł utrzymania mieszkańców.

2.2.6. Kapitał ludzki 2030

Dzisiaj 1/4 populacji gminy to ludność w wieku przedprodukcyjnym, ok. 62% – produkcyjnym i ok. 12% – poprodukcyjnym. W wyniku dodatniego salda migracji w gminie przybywa ludności. Bezrobocie obejmuje 1 024 osoby, z czego większość to bezrobotni długotrwale, posiadający wykształcenie podstawowe i zasadnicze. W gminie jest 7 publicznych szkół podstawowych i 2 gimnazja, działa 338 podmiotów gospodarczych, z czego najwięcej zajmuje się handlem hurtowym i detalicznym.

Dokonanie ekstrapolacji trendów (przy założeniu, że nie wystąpi kolejny kryzys gospodarczy i że Polska będzie się rozwijać) pozwala wysnuć wniosek, że obraz gminy Gózd w 2030 r. będzie przedstawiał się następująco:

- poprawi się średni poziom wykształcenia mieszkańców,
- wzrośnie liczba ludności,

- spadnie znacząco liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci, młodzież) oraz produkcyjnym. Wzrośnie znacząco liczba osób w wieku poprodukcyjnym, łagodzona częściowo przez dodatnie saldo migracji,
- nastąpi dalszy spadek bezrobocia, a nawet deficyt rąk do pracy z powodu starzenia się populacji,
- wzrośnie obciążenie służby zdrowia (wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym),
- wraz ze wzrostem dochodów mieszkańców i spadkiem bezrobocia nastąpi ograniczenie ubóstwa.

Tabela 2.2.17. Liczba dzieci w wieku od 0 do 6 lat w poszczególnych rocznikach

Przedział wiekowy	2002	2008
0	80	110
1	97	111
2	108	90
3	105	111
4	106	98
5	114	94
6	120	84
Suma	730	698

Źródło: www.stat.gov.pl

Na przyszłość gminy w 2030 r. będzie rzutowała liczba ludności w wieku produkcyjnym. Tabela 2.2.17 obrazuje liczbę dzieci w poszczególnych rocznikach w 2002 i 2008 roku, które w 2030 podejmą pracę.

2.2.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Możemy przewidywać, że do 2030 roku gmina zrealizuje szereg projektów z funduszy europejskich. Wpłynie to pozytywnie na wzrost przedsiębiorczości z mniejszym bezrobociem, wykluczeniem społecznym i aktywnością mieszkańców. Pojawią się organizacje pozarządowe z dziedziny kultury. Aktywność lokalna w ramach Kół Gospodyń Wiejskich i Ochotniczych Straży Pożarnych zostanie uzupełniona powstaniem stowarzyszeń, fundacji i grup nieformalnych. Ochotnicze Straże Pożarne mogą stać się lokalnymi centrami rozwoju społecznego we wsiach, poprzez tworzenie przestrzeni dla inicjatyw lokalnych, zapewnienie infrastruktury informatycznej, sportowej bądź innej.

Współpraca z innymi gminami w ramach Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej oraz Komunalnego Związku Gmin Regionu Radomskiego i LGD będzie się rozwijać z pożytkiem dla mieszkańców. Dzięki realizacji licznych wspólnych projektów nastąpi poprawa jakości życia

2.2.8. Kapitał społeczny 2030

Według najbardziej optymistycznego scenariusza nastąpi masowa aktywizacja mieszkańców gminy, powstanie szereg organizacji pozarządowych, masowe uczestnictwo w imprezach lokalnych, znaczący wzrost aktywności w wyborach wszelkiego rodzaju. Młodzi ludzie z inicjatywą będą mieli szansę ujawnić swoje talenty organizatorskie, pojawi się mnóstwo pomysłów na poprawę sytuacji gminy, kilka dużych organizacji pozarządowych otworzy swoje siedziby. Taki rozwój sytuacji przełamałby zniechęcenie i apatię, często towarzyszącą terenom wiejskim, ugruntowałby przekonanie, że „da się”, doprowadziłby do poprawy wyglądu gminy, wzrostu samopomocy sąsiedzkiej (np. poprzez powołanie banku czasu) oraz ograniczenia skali i dotkliwości wykluczenia spo-

łeczności i patologii (poprzez działalność organizacji pozarządowych polityki społecznej), poprawy sprawności fizycznej i ogólnego stanu zdrowia (organizacje sportowe), pielęgnowania lokalnego dziedzictwa historycznego, pozyskania nowych środków na rozwój gminy, lepszego wyrażania interesów mieszkańców. Niestety jest on mało prawdopodobny. Dużo bardziej realna wydaje się wizja skupienia się na już istniejących, nielicznych strukturach. Zmiana mentalności ludzi i kultura działalności społecznej nie rodzi się bowiem z dnia na dzień, wymaga odpowiednich warunków, pewnego dobrobytu materialnego, świadomości odpowiedzialności za losy wspólnoty lokalnej, jednym słowem – zmiany w sferze wartości. Nie do przecenienia jest aktywność lokalnych liderów, ludzi sprawnych organizacyjnie, o szerokich horyzontach i doświadczeniu życiowym. Odnalezienie tych ludzi, zapobieżenie wyjazdom najbardziej aktywnych młodych osób, stworzenie im warunków do działania to bieżące zadania, bez których aktywność społeczna pozostanie na niskim poziomie.

Wśród Radnych Gminy będzie więcej osób młodych, z wyższym wykształceniem i kobiet.

Gmina inwestując w infrastrukturę, komunikację, środowisko (m.in. poprzez wprowadzenie selektywnej zbiórki odpadów), stara się odpowiedzieć na oczekiwania mieszkańców.

Położenie gminy wzdłuż drogi krajowej, rozwój osadnictwa, przedsiębiorczość i aktywność mieszkańców są potencjałem, którego wykorzystanie pozwoli na poprawę życia mieszkańców gminy.

Za **lokomotywę rozwoju** należy uznać identyfikowalność gminy – markę lokalną, silny wzrost przedsiębiorczości, przekładający się na wzrost poziomu życia mieszkańców poprzez zapewnienie wysokopłatnych miejsc pracy, rozbudowę funkcji komplementarnych wobec miasta Radom (model – praca w Radomiu, odpoczynek i mieszkanie w Goździe).

Główne **czynniki sukcesu** gminy to: postępujący rozwój sektora usług – dominujący rozwój podmiotów gospodarczych strefy usługowej, modernizacja istniejącej infrastruktury technicznej zmierzająca do zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej, rozwój agroturystyki i turystyki jako dodatkowego źródła dochodu mieszkańców, możliwości pozyskania dofinansowania zewnętrznego z funduszy pomocowych na rozwój przedsiębiorczości, restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa, wsparcie doradcze i finansowe na upowszechnienie produkcji rolnej, rozwój rolnictwa ekologicznego, rozwój przetwórstwa owoców i warzyw, utworzenie giełdy rolnej jako lokalnego rynku zbytu na płody rolne, scalanie gruntów o niższych klasach bonitacyjnych.

Wśród **działań pożądaných** warto wymienić aktywność w przyciągnięciu inwestycji zewnętrznych, poszukiwanie dobrych praktyk do wdrożenia u siebie, współpracę z mieszkańcami – dialog, budowanie marki gminy, świadomość jej kluczowych czynników rozwoju, dbałość o wysoki poziom szkolnictwa, promowanie uczenia się przez całe życie i różnych form zajęć pozaszkolnych, kursów i szkoleń, zwiększenie dostępu do usług publicznych, stworzenie warunków dla przedsiębiorczości mieszkańców gminy, promocję gminy w powiecie i województwie, tworzenie zachęt do powstawania organizacji pozarządowych, aktywności sportowej, uczestnictwo w programie LEADER, partnerstwo z innymi podmiotami, aktywność lokalnych liderów (stowarzyszeń, związków, komitetów), aktywność radnych dbających o długofalowy rozwój, współpracę z gminami sąsiednimi.

Tabela 2.2.18. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Gózd

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Stabilizacja liczby i starzenie się mieszkańców; wzrost osadnictwa; wykorzystanie potożenia (droga krajowa) i funkcji terenów podmiejskich; zauważalna obecność imigrantów; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; migracja ekonomiczna; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże wykluczenie społeczne.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem; powszechny dostęp do komputerów i Internetu.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie dotychczasowej jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia zawodowe; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; powstanie Uniwersytetu Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa; edukacja na odległość.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników i w nowych zawodach; usługi rekreacyjne; czytelnictwo bez zmian.	Dalej słaba edukacja osób dorosłych (starszych); spadające czytelnictwo; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji; bezrobocie.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ekspozycja, ochrona dziedzictwa przyrodniczego; wysokie uczestnictwo w kulturze.	Wzrost uczestnictwa w kulturze.	Niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca; wzrost atutów drogi krajowej.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia i migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa, zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia; dobra jakość edukacji; nowe usługi i oferta kulturalna; ukształtowane centrum gminne.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze; powolny rozwój usług.	Brak osadnictwa; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje, gospodarstwa rolne; przedsiębiorstwa zdolne do transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.2.19. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów podmiejskiej gminy, środowiska przyrodniczego; wzrost przedsiębiorczości, nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji; umocnienie centrum gminy.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne, wakacyjne; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do sieci Internet (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne; organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie kilku stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, funkcje kulturalne i podmiejskie; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja); podział na centrum gminy i peryferie.
Dywersyfikacja zatrudnienia; struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw; rozwój turystyki i instytucji rekreacyjnych, opieki nad osobami starszymi; wzrost ekologicznych upraw; lokalna giełda rolna; zagraniczne rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe; przyjazny klimat dla biznesu.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; brak zainteresowania rolnictwem ekologicznym; tradycyjne rolnictwo; gospodarstwa socjalne; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenia placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy Lokalnej Grupy Działania LEADER z gminami i Komunalnym Związkiem Reg. Radomskiego i innymi; lobowanie; promocja; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami w kraju i za granicą; poprawa pozycji w rankingach; rozpoznawalna gmina.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy.
---	--	--	--

Tabela 2.2.20. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne, projekty europejskie. Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty; wzrost zaufania i gotowości do współpracy. Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Umocnienie aktualnych i nieliczonych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach. Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach; utrzymanie aktualnych stowarzyszeń. Niska aktywność społeczna, stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi, zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi i zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych.	Utrzymanie aktualnego poziomu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa, liczebności korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

2.2.9. Źródła

1. Chorążki W., *Heraldyka gminy Gózd. Opracowanie historyczno-heraldyczne*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007.
2. Gmina Gózd, www.gozd.pl
3. Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gózd, www.bip.gozd.pl
4. Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii w Gminie Gózd na 2009 rok, www.bip.gozd.pl
5. Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” 2009–2015.
6. Lokalny Plan Rozwoju Gminy Gózd, www.bip.gozd.pl
7. *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.
8. Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Gózd – aktualizacja na lata 2009–2012 z perspektywą do 2016 roku, www.bip.gozd.pl
9. Plan Odnowy Miejscowości Gózd, www.bip.gozd.pl
10. Portret terytorialny gminy Gózd – Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl
11. Program i Zasady Współpracy Gminy Gózd z Organizacjami Pozarządowymi oraz Innymi Podmiotami Prowadzącymi Działalność Pożytku Publicznego, www.bip.gozd.pl
12. Program Usuwania Wyrobów Zawierających Azbest dla Gminy Gózd na lata 2008–2032, www.bip.gozd.pl
13. Ranking gmin gazety prawnej, www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009
14. Ranking gmin wiejskich Związku Powiatów Polskich, www.zpp.pl
15. Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe.
16. Strategia Rozwoju Gminy Gózd na lata 2009–2020, www.bip.gozd.pl
17. Wartość wskaźników dochodów podatkowych poszczególnych gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy w latach 2004–2009, www.mf.gov.pl

2.3. Gmina Iłża

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.3.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Miasto i gmina Iłża leży w południowej części województwa mazowieckiego w powiecie radomskim. Graniczy z gminą Skaryszew, Kazanów, Ciepiałów, Rzecznów, Wierzbica, a także z gminą Mirzec i Brody (województwo świętokrzyskie). Miasto i gmina Iłża obejmuje obszar 25 585 ha (w tym miasto 1 583 ha). Liczba mieszkańców wynosi 15 794, w tym 5 336 w mieście. Sołectwa gminy Iłża: *Alojzów, Białka, Błaziny Dolne, Błaziny Górne, Chwałowice, Florencja, Gaworzyna, Jasieniec Iłżecki Dolny, Jasieniec Iłżecki Górny, Jasieniec Maziarze, Jedlanka Nowa, Jedlanka Stara, Kajetanów, Koszary, Kotlarka, Krzyżanowice, Małomierzycy, Maziarze Nowe, Maziarze Stare, Pakoślaw, Pastwiska, Pieńki, Piłatka, Pludnica, Prędocin, Prędocin-Kolonia, Prędocinek, Kolonia Seredzice, Seredzice, Starosiedlice, Walentynów.*

Gmina posiada 10 ha wydzielonych terenów inwestycyjnych. Blisko 40% gruntów obejmują lasy. Krajobraz gminy urozmaicają liczne naturalne i sztuczne zbiorniki wodne oraz oczka wodne.

Rys. 2.3.1. Gmina Iłża

Źródło: opracowanie własne.

Znaczną część gminy stanowi obszar krajobrazu chronionego *Ilża-Makowiec*, obejmujący dolinę rzeki Ilżanki, przecinającą Wzgórza Ilżeckie, w części środkowej największe torfowisko w województwie w okolicach Pakoławia ze źródłiskami Modrzejowicy oraz położone na północ kompleksy leśne Modrzejowice. Ochroną objęto również obszary leśne na terenie Nadleśnictwa Marcule:

– rezerwat *Piotrowe Pole*, obszar lasu o powierzchni 1,90 ha, w którym chroniony jest grąd wysoki ze starodrzewem modrzewia polskiego i europejskiego,

– rezerwat *Dąbrowa Polańska*, obszar lasu o powierzchni 28,55 ha. Przedmiotem ochrony jest zespół świetlistej dąbrowy.

Ciekawym miejscem w lasach Nadleśnictwa Marcule jest *Arboretum*, obszar o powierzchni 6,5 ha, który jest specjalistycznym ogrodem botanicznym z kolekcją drzew i krzewów uzupełnionych nasadzeniami najciekawszych bylin rodzimych, a także 250 gatunków roślin ze strefy klimatu umiarkowanego Europy, Ameryki Północnej i Azji.

Władze Gminy. Miastem i gminą Ilża zarządzają: Przewodniczący Rady Miejskiej – *Artur Prokop*, Burmistrz Ilży – *Andrzej Moskwa*, Zastępca Burmistrza – *Marek Łuszczek*. Sekretarzem Gminy jest *Grzegorz Kopiał*, Skarbnikiem – *Elżbieta Łodej*. W skład Rady Miejskiej wchodzi: *Artur Prokop* – Przewodniczący, *Bogusław Cheda*, *Marek Chodniewicz*, *Ryszard Duraziński*, *Sławomir Drab*, *Stanisław Jaroszek*, *Stanisław Kuc*, *Renata Orawiec*, *Andrzej Pałka*, *Grażyna Sikora*, *Tomasz Skiba*, *Józef Skrobisz*, *Waldemar Stelmach*, *Piotr Wolski*.

Adres: Urząd Miejski w Ilży, ul. Rynek 11, 27-100 Ilża, tel. (048) 616-31-35, fax (048) 616-33-00, www.ilza.pl, ilza@ilza.pl.

Andrzej Moskwa
Burmistrz Ilży

Marek Łuszczek
Zastępca Burmistrza

Artur Prokop
Przewodniczący Rady Miejskiej

Rys. 2.3.2. Budynek Urzędu Miejskiego w Ilży

Źródło: www.ilza.pl

W gminie funkcjonuje Młodzieżowa Rada Miejska z siedzibą w Iłży, będąca organem samorządowym o charakterze konsultacyjnym młodzieży uczącej się w gimnazjach lub szkołach ponadgimnazjalnych w gminie Iłża. Statut Młodzieżowej Rady Miejskiej określa cele działania Rady:

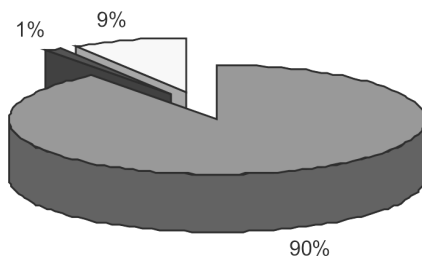
- upowszechnianie idei samorządowej wśród młodzieży oraz zwiększenie aktywności młodych ludzi w danym środowisku,
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności w zakresie spraw dotyczących samorządu lokalnego,
- zapewnienie uczestnictwa młodzieży w procesie podejmowania decyzji bezpośrednio wpływających na sposób i jakość ich życia,
- kształtowanie i utrwalanie postaw demokratycznych oraz wyrabianie umiejętności podejmowania decyzji w określonych obszarach zagadnień,
- prowadzenie wśród młodzieży kampanii informacyjnej na temat swojej roli w samorządzie oraz z zakresu funkcjonowania samorządu lokalnego,
- reprezentowanie interesów młodzieży wobec instytucji samorządowych i pozarządowych,
- współpraca z samorządami uczniowskimi,
- działania na rzecz ochrony praw i godności ucznia.

Dokumenty programowe, strategie, plany rozwoju gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Iłża. Iłża 2002.
2. Program Ochrony Środowiska Gminy Iłża. Iłża 2004.
3. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Iłża na lata 2005–2012.
4. Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2004–2013.

Przyroda. Znaczny obszar gminy objęty jest granicami krajobrazu chronionego znajdującego się pod opieką konserwatora przyrody. Na terenie gminy istnieją dwa kompleksy torfowisk: torfowisko Prędocin, torfowisko Pakosław, które zostały ujęte w programie *NATURA 2000*. Występują cztery parki zabytkowe w **Krzyżanowicach**, **Pakosławiu**, **Prędocinie** oraz dwór i park w **Starosiedlicach**, wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gospodarka. Rolnictwo. Gmina Iłża jest gminą rolniczą – 70% mieszkańców zatrudnionych jest w rolnictwie. Wartość wskaźnika dochodów podatkowych (wskaźnik G) dla gminy Iłża sukcesywnie rośnie (z 427,15 zł w 2005 r. do 675,05 zł w 2008 roku).

Rys. 2.3.3. Struktura użytków rolnych w gminie Iłża: ■ – grunty orne, ■ – sady, □ – trwałe użytki rolne
 Źródło: Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Ponad 93% użytków rolnych jest własnością prywatną. Grunty komunalne gminy to zaledwie 1,5% powierzchni całkowitej.

Tabela 2.3.1. Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych (stan na 31.12.2001 r.)

Lp.	Wielkość gospodarstwa (ha)	Liczba gospodarstw	Łączna powierzchnia	Łączna powierzchnia (%)
1	1-2	514	735	5,9
2	2-5	978	3 261	26,1
3	5-7	396	2 342	18,8
4	7-15	477	4 460	35,8
5	Powyżej 15	61	1 674	13,4
RAZEM		2 426	12 472	100

Źródło: Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Iłża. Iłża 2002.

W gminie przeważają gospodarstwa małe o średniej powierzchni 5,8 ha (województwo mazowieckie – 7,2 ha). Uprawia się przeważnie zboża, hoduje bydło i trzodę chlewną. Lasy w gminie Iłża, zajmujące ponad 40% powierzchni, odgrywają ważną funkcję gospodarczą, ponieważ wiele osób znajduje zatrudnienie przy pielęgnacji i wycince drzew oraz w przemyśle drzewnym. Pełnią również funkcję wypoczynkową, szczególnie dla mieszkańców okolicznych miast: Iłży, Radomia i Starachowic.

Na terenie gminy działalność prowadzi 444 firmy, w tym 16 podmiotów publicznych i 428 prywatnych zajmujących się głównie handlem, budownictwem, przetwórstwem i transportem (tabela 2.3.2).

Tabela 2.3.2. Podmioty gospodarcze w gminie Iłża

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	379	408	387	394	404	431	444
W tym: sektor prywatny	367	392	368	376	386	413	428
Rolnictwo	76	89	78	74	72	78	84
Przetwórstwo przemysłowe	56	57	51	51	50	51	51
Budownictwo	53	53	51	56	62	73	77
Handel	114	121	112	107	111	118	119
Hotele i restauracje	4	4	3	5	4	4	5
Transport	21	23	27	28	29	30	31
Pośrednictwo finansowe	7	8	8	10	9	11	10
Obsługa nieruchomości	11	14	13	16	13	11	16
Edukacja	11	12	17	16	18	18	16
Usługi	10	10	10	12	15	16	15

Źródło: Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Najwięksi pracodawcy na terenie gminy Iłża:

- Zakłady Górniczo-Metalowe „Zębiec” w Zębcu – produkujący kotły centralnego ogrzewania, palety, sprężyny,
- LIBAMIX w Iłży – producent kontenerów elastycznych i worków Big-Bag,
- KAJMEX w Krzyżanowicach – zajmujący się przerobem drewna, produkcją drzwi, boazerii, podłóg, schodów.

Turystyka. Turystyka i rekreacja w gminie odbywa się na obszarach leśnych w południowej i północnej części gminy oraz nad jeziorem w Iłży, gdzie mieści się **Miejsko-Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji**. Ośrodek dysponuje bazą noclegową, amfiteatrem i akwenem wraz ze sprzętem pływającym. W sezonie letnim turyści mają do dyspozycji plażę i kąpielisko, pole namiotowe, małą gastronomię, boisko sportowe i do gry w siatkówkę. Mogą także korzystać z działającej w ośrodku wypożyczalni sprzętu wodnego i popływać kajakiem, łódką lub rowerem wodnym po Iłżance. Wszystkie większe imprezy lokalne odbywają się w tutejszym amfiteatrze. Przy ośrodku działa także koło wędkarskie. Ośrodek współpracuje z pozostałymi instytucjami kulturalnymi na terenie Iłży w celu

propagowania wiedzy o zabytkach i historii miasta, szerzenia kultury oraz kultywowania regionalnych tradycji. Organizuje wycieczki do ciekawych miejsc ziemi iłżeckiej¹.

Warto wspomnieć o atrakcji turystycznej jaką jest **Starachowicka Kolej Wąskotorowa**. Kolejka przebiega przez malownicze tereny **Puszczy Iłżeckiej** oraz **Doliny Młynówki i Pogórza Iłżeckiego**. W przyszłości połączy Starachowice z Iłżą.

Ruiny zamku Biskupów Krakowskich. Jest to widoczna z oddali, dominująca nad miastem wyniosła ruina, posiadająca interesującą historię. W miejscu pierwotnej drewnianej warowni biskupów krakowskich, wzmocnionej potężną okrągłą wieżą kamienną, Jan Grot wystawił około 1340 r. gotycki zamek murowany. W początkach XVI w. zamek odnowiono, zaś około 1560 r. rozbudowano, nadając mu formę okazałej renesansowej rezydencji, powiększonej następnie w 1618 r. Po zniszczeniach dokonanych przez Szwedów, przeprowadzono odbudowę w 1670 r. Kolejne prace zabezpieczające ponowiono trzykrotnie w XVIII w. – po raz ostatni w 1782 r. Po przejściu dóbr biskupich przez skarb państwa, u schyłku XVIII w. zamieszkiwali w zamku dzierżawcy. W początkach XIX w. Austriacy urządzili w nim szpital wojskowy, który zresztą wkrótce usunięto. W pozostałych nadających się ku temu komnatach, mieszkańcy Iłży organizowali publiczne zabawy. Ostanía miała tragiczny koniec. Wybuchł groźny pożar i w zamku „(...) wszystko, co tylko zgorzeć mogło – zgorzało”. Od momentu tej katastrofy zamek chylił się ku ostatecznej ruinie. W 1963 r. przeprowadzono na jego terenie badania architektoniczno-archeologiczne. Rozpoczęto także, choć w niewielkim zakresie, prace zabezpieczające ruinę przed dalszą dewastacją.

Zachowane opisy oraz rycina z połowy XVII w. prezentują zamek jako wspaniałą rezydencję o doskonałej formie architektonicznej, silnie obronną, wyposażoną w pełne przepychu wnętrza.

Muzeum Regionalne w Iłży. Placówka muzealna w Iłży powstała z inicjatywy iłżeckich regionalistów, a głównie pana A. Bednarczyka w 1972 roku, jako Muzeum Ziemi Iłżeckiej. Pierwszego stycznia 1976 r. Muzeum zostało upaństwowione, otrzymało statut i nazwę Muzeum Regionalne w Iłży. Siedzibą Muzeum stał się zabytkowy budynek dawnego szpitala, przytułku dla ubogich pw. św. Ducha. Pierwsze zbiory liczyły ok. 500 eksponatów, głównie z zakresu etnografii i historii. W okresie 30 lat swojej działalności, bo właśnie tyle minęło w 2006 roku, Muzeum zgromadziło ok. 2 000 eksponatów z zakresu: etnografii, archeologii, historii, numizmatyki i sztuki w większości o tematyce regionalnej. Na parterze w czterech salach, każda o powierzchni ok. 30m², znajdują się sale wystawiennicze.

Muzeum prowadzi też szeroko rozumianą działalność turystyczną na terenie regionu iłżeckiego polegającą na oprowadzaniu wycieczek po zabytkowych ruinach zamku biskupów krakowskich z XIV w., dystrybucji pamiątek regionalnych oraz udostępnia basztę z tarasem widokowym.

Piec garncarski. Dzieje iłżeckiego garncarstwa były przez stulecia ściśle związane z historią samego miasta, kwitło wraz z nim i razem z nim podupadało. Lata największej świetności to koniec XV stulecia i pierwsza połowa następnego wieku. Cenione wyroby iłżeckich garncarzy znajdowały nabywców w wielu miastach Polski. Literatura historyczna zachowała nawet wzmianki o wywozie tych naczyń do Szwecji. Załamanie rzemiosła nastąpiło wraz z latami „potopu szwedzkiego”. W 1668 roku w Iłży działało już tylko siedmiu garncarzy, którzy produkowali na potrzeby rynku lokalnego. Wiek XVIII

¹ www.mgosir.ilza.pl/index.php?NR=53

i XIX to czas powolnej odbudowy wzmiankowanego rzemiosła, jakkolwiek dawnej świetności już nie odzyskało, nie sprzyjała temu zarówno manufakturowa produkcja naczyń w samej Iłży (fajansiarnia Sunderlanda), jak i konkurencja ze strony trwalszych naczyń blaszanych i żeliwnych. Po drugiej wojnie światowej iłżeccy garncarze zajmowali się głównie wyrobem ceramiki „cepeliowskiej”, która cieszyła się dużym uznaniem nabywców zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. Wystawę wspomnianego rękodzieła oglądać można w iłżeckim muzeum.

W gminie Iłża są dwa gospodarstwa agroturystyczne: **A-Perelka** – położone 5 km od Iłży na skraju lasu, otoczone gajem brzoźowym, przy strumyku Małyszyniec, w którego pobliżu znajduje się jezioro z możliwością wędkowania i stadnina koni; **Zacisze** – 50 metrów od jeziora na rzece Iłżance, w którym można wędkować oraz jeździć konno i na rowerze.

Infrastruktura techniczna. Układ komunikacyjny gminy i miasta Iłża tworzą: droga krajowa nr 9 Radom–Rzeszów, droga wojewódzka nr 747 Iłża–Lipsko, 14 odcinków dróg powiatowych o łącznej długości 82,7 km, 25 dróg gminnych o łącznej długości 67,3 km oraz drogi lokalne.

Gospodarka wodna i kanalizacja. W mieście i gminie Iłża jest 5 ujęć wody w Iłży, Jasiońcu Iłżeckim, Seredzicach, Kotlarce i Alojzowie. Na terenie gminy istnieje ponad 40 studni wierconych, zasilających wodociągi zbiorowe oraz eksploatowanych przez różne instytucje.

Miasto Iłża posiada kanalizację sanitarną, przepompownię i mechaniczno-biologiczną oczyszczalnię ścieków. Ścieki po oczyszczeniu spływają do Iłżanki. Ponadto własne oczyszczalnie ścieków posiadają: Zespół Szkół Rolniczych w Chwałowicach, Zakłady Metalowe *Zębiec*, Dom Pomocy Społecznej w Krzyżanowicach, Szpital Miejski (Miniblok – ścieki odprowadzane są do kanalizacji miejskiej). Obszar wiejski gminy nie jest skanalizowany (tabela 2.3.3).

Tabela 2.3.3. Korzystający z instalacji wodno-kanalizacyjnej gminy Iłża (%)

Instalacje	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wodociągowa	69,2	70,4	73,1	73,5	74,0	74,7	75,2
Kanalizacyjna	0	0	0	0	0	0	0
Gazowa	–	10,4	10,0	10,0	10,0	9,9	7,6

Źródło: Portret terytorialny gminy Iłża (obszar wiejski), www.stat.gov.pl

Gazyfikacja. Przez teren gminy przebiega gazociąg wysokociśnieniowy o średnicy 300 mm relacji Lubienia–Sękocin. Miasto i część sołectw zaopatrywane są w gaz ziemny z gazociągu średnioprężnego, który poprzednio był częścią magistrali wysokoprężnej. Długość sieci gazociągowej (2008 r.) wynosi 69 753 m. Z instalacji gazowej korzysta 228 gospodarstw domowych.

Ciepło. Większość gospodarstw domowych na terenie miasta i gminy Iłża posiada indywidualne źródła ciepła, np. piece i kotłownie domowe, przeważnie węglowe. Sporadycznie występują instalacje na gaz przewodowy i olej opałowy.

Energetyka. Głównym źródłem zasilania w energię elektryczną sieci średniego napięcia dla miasta i gminy Iłża jest Główny Punkt Zasilania Iłża, zasilany linią 110 kV i wyposażony w dwa naprzemiennie pracujące transformatory o mocy 16 MVA.

Odpady. W Jedlance Starej zlokalizowane jest gminne wysypisko odpadów komunalnych, administrowane przez Przedsiębiorstwo Komunalne Produkcyjno-Usługowo-Handlowe w Iłży, na wysypisku odpady gromadzone są od 1988 roku. Modernizacja

wysypiska zakończona w 1998 roku, umożliwiła uzyskanie pozwolenia na jego eksploatację do 2020 roku.

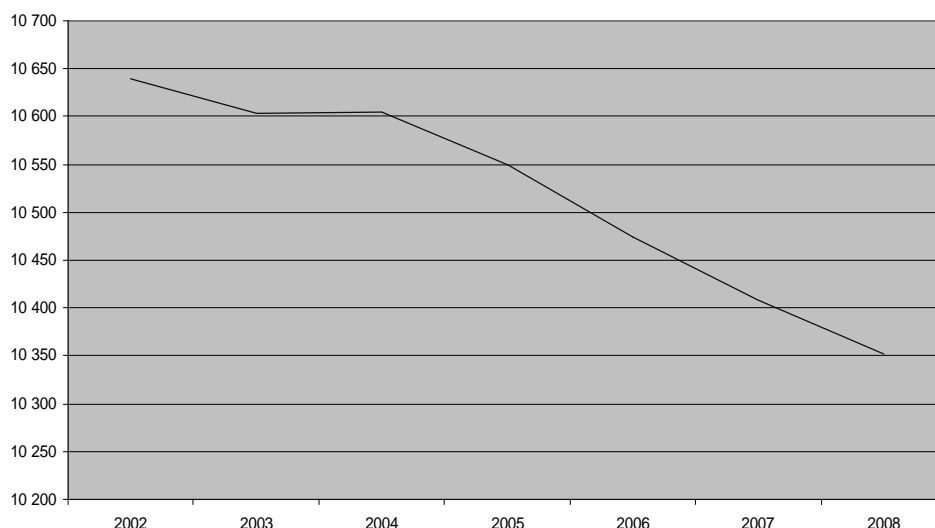
Telekomunikacja i Internet. Sieć telekomunikacyjna w mieście i gminie Iłża obsługiwana jest przez cztery centrale telefoniczne: w Iłży – Alcatel o pojemności 2 752 NN, Jasieńcu – Alcatel o pojemności 444 NN, Chwałowicach – Diamux o pojemności 285 NN i w Kotlarce – Diamux o pojemności 120 NN.

Dostawę usług telefonicznych świadczą również operatorzy: Dłgie Rozmowy S.A., Exatel S.A., Mini Telecom S.A., Netia S.A., Polska Telefonia Cyfrowa Sp. z o.o., Telefonia Dialog S.A., Telekomunikacja Polska S.A. Liczba abonentów wynosi ogółem 2 978 osób, w tym indywidualnych – 2 600, biznesowych – 378.

Stacjonarny Internet szerokopasmowy zapewniają firmy: Netia S.A., Polska Telefonia Komórkowa Centertel Sp. z o.o., Telekomunikacja Polska S.A., Theridion Spółka Jawna, ILZA.NET. Liczba abonentów wynosi ogółem 450 osób, w tym indywidualnych – 411, biznesowych – 39².

2.3.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Kapitał ludzki to ludzie i ich otwarte umysły, wiedza i talenty, przedsiębiorczy i gotowi do zmian. Ludność miasta i gminy Iłża liczy ogółem 15 794 mieszkańców (w tym miasto 5 336). Liczba mieszkańców wsi w gminie Iłża na przestrzeni 2002–2008 maleje (rys. 2.3.4).

Rys. 2.3.4. Liczba mieszkańców gminy Iłża (obszar wiejski)

Źródło: Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Z tabeli 2.3.4 wynika, że liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym **maleje**, w wieku produkcyjnym ma tendencję **łagodnego wzrostu**, zaś poprodukcyjnym jest **stabilna**. Może to świadczyć o starzeniu się społeczności. Niestety odnotowuje się ujemny przyrost naturalny. Wzrasta liczba zawieranych małżeństw.

² www.mapa.uke.gov.pl/index.php?id=142503

Tabela 2.3.4. Struktura ludności ze względu na wiek w gminie Iłża (obszar wiejski) (%)

Ludność w wieku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	25,0	24,0	22,9	22,3	21,3	20,6	20,3
Produkcyjnym	57,1	58,3	59,4	59,9	60,8	61,4	61,9
Poprodukcyjnym	17,9	17,7	17,7	17,8	17,9	18,0	17,8
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	75,2	71,5	68,4	66,9	64,4	62,9	61,6
Małżeństwa (para)	56	62	52	61	56	71	63

Źródło: Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Tabela 2.3.5. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 mieszkańców w gminie Iłża

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność na 1 km ²	44	44	44	44	43	43	43
Kobiety na 100 mężczyzn	104	104	104	103	103	102	102
Urodzenia (żywe) na 1 000 osób	10,2	7,5	8,8	8,6	8,2	8,6	10,2
Zgony	11,3	10,1	10,1	11,7	11,9	12,7	13,8
Przyrost naturalny	-1,1	-2,5	-1,3	-3,0	-3,7	-4,0	-3,6

Źródło: Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Edukacja. W gminie funkcjonuje siedmiooddziałowe Przedszkole Samorządowe w Iłży dysponujące 175 miejscami, w którym edukacją przedszkolną objętych jest 136 dzieci (tabela 2.3.6). Siedem oddziałów przedszkolnych istnieje przy szkołach podstawowych, w których uczy się 74 sześciolatków. Przy szkołach podstawowych w **Maziarach Starych** i **Alojzowie** w 2007 i 2008 r. powstały **małe przedszkola** dla dzieci w wieku 2–5 lat.

Tabela 2.3.6. Edukacja przedszkolna w gminie Iłża

Oddziały przedszkolne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola ogółem	1	1	1	1	1	1	1
Oddziały	6	6	6	6	6	6	7
Miejsca	125	130	120	120	150	150	175
Dzieci ogółem	125	116	121	113	138	137	136
3-latki	5	7	8	4	8	11	18
4-latki	11	11	9	16	12	27	20
5-latki	24	27	34	17	37	19	34
6-latki	163	164	168	75	81	76	61
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	5	4	6	6	5	5	7
Dzieci do 6 lat łącznie	82	94	99	92	88	98	95
Dzieci 6-letnie	75	91	85	75	69	78	74

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Dzieci uczęszczają do ośmiu szkół podstawowych: Publiczna Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Iłży, Publiczna Szkoła Podstawowa w Jasięcu Iłżeckim, Publiczna Szkoła Podstawowa w Seredzicach, Publiczna Szkoła Podstawowa im. Władysława Dąbka Bukowego w Błazinach Dolnych, Publiczna Szkoła Podstawowa w Pakoślawiu, Publiczna Szkoła Podstawowa Stowarzyszenia Rozwoju Wsi Alojzów i Okolic, Publiczna Szkoła Podstawowa Stowarzyszenia Rozwoju Wsi Krzyżanowice i Okolic w Krzyżanowicach, Publiczna Szkoła Podstawowa Stowarzyszenia Rozwoju Wsi Maziarze Stare i Okolic w Maziarzach Starych i do Publicznego Gimnazjum Gminnego w Iłży.

Publiczna Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Iłży. W szkole uczy się 520 uczniów, pracuje 48 nauczycieli na cały i część etatu. Uczniowie uczęszczają do 24 oddziałów, uczą się w 24 salach lekcyjnych. W szkole działa 29 kółek

tematycznych (przedmiotowych) i 6 sportowych, np.: Szkolne Koło Sportowe, koła ekologiczne, chór szkolny, zespół instrumentalny, kółka: historyczne, teatralne, informatyczne, regionalne, językowe (w tym języka rosyjskiego), Klub Europejski.

W 2001 r. reaktywowano zespół werblistów i fanfarzystów, który gra podczas uroczystości o charakterze patriotycznym w mieście i szkole. Ponadto w szkole działa Izba Pamięci gromadząca regionalne i szkolne pamiątki.

Interesującym zjawiskiem w gminie są trzy szkoły podstawowe prowadzone przez **Stowarzyszenia Rozwoju Wsi w Alojzowie, Krzyżanowicach i Maziarzach Starych**. W Alojzowie dzieci uczą się w oddziałach 0–III, natomiast w dwóch pozostałych – I–IV.

Publiczne Gimnazjum w Iłży mieści się w budynku trzykondygnacyjnym. Posiada 30 sal dydaktycznych, trzy nowoczesne pracownie informatyczne, w których znajduje się po 10 stanowisk komputerowych, centrum multimedialne oraz nowoczesną halę sportową oraz wielofunkcyjne boisko sportowe.

Do szkoły uczęszcza 648 uczniów. Pracuje 61 nauczycieli prowadzących zajęcia dydaktyczne i pozalekcyjne. Funkcjonują klasy z językiem niemieckim oraz angielskim. Są dobrze wyposażone pracownie. Młodzież może poprawiać sprawność fizyczną na siłowni wyposażonej w nowoczesny sprzęt. Przy szkole działają: chór szkolny, kluby sportowe oraz różnorodne koła zainteresowań.

Szkoła organizuje wiele imprez i akcji, w czasie których uczniowie zdobywają wiedzę, a także mogą zaprezentować swoje umiejętności, uczestniczyć w wielu konkursach³.

Tabela 2.3.7. Współczynnik skolaryzacji w gminie Iłża

Występowanie współczynnika	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe w gminie	99,45	98,98	97,88	99,52	98,62	99,28
Gimnazja w gminie	106,87	106,65	108,43	106,52	106,74	104,68
W województwie mazowieckim	95,82	95,73	95,48	95,07	94,99	94,73

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Szkoły średnie: Młodzież po ukończeniu gimnazjum może kontynuować naukę w: Liceum Ogólnokształcącym w Iłży, Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Iłży, Zespole Szkół Rolno-Ekonomicznych w Chwałowicach.

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Chwałowicach tworzą: Liceum Mundurowe Wojskowo-Policyjne, Technikum Informatyczne, Technikum Agrobiznesu, Technikum Ekonomiczne, Technikum Rolnicze. Szkoła kształci od 1920 r. Od 2006 roku przy Zespole Szkół funkcjonuje pokazowe gospodarstwo szkolne.

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. St. Staszica w Iłży tworzą: Technikum Mechaniczne, Technikum Elektroniczne, Technikum Handlowe, Technikum Informatyczne, Technikum Pojazdów Samochodowych, Liceum Profilowane i Zasadnicza Szkoła Zawodowa.

Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Iłży kształci od 1946 r. Dysponuje bazą 10 sal lekcyjnych. Posiada 3 pracownie językowe oraz 2 pracownie informatyczne, w których znajduje się 30 stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu. W bibliotece szkolnej znajduje się 12 komputerów z dostępem do Internetu. Zajęcia sportowe odbywają się w sali gimnastycznej i szkolnej siłowni.

Kształcenie w szkołach wyższych. Absolwenci szkół średnich najczęściej podejmują studia w szkołach wyższych w Radomiu, Warszawie, Lublinie i Kielcach.

Kształcenie dorosłych. Dorośli mogą korzystać z konsultacji i podnosić kwalifikacje na szkoleniach organizowanych przez Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w War-

³ www.pggilza.one.pl/viewpage.php?page_id=3

szawie – oddział w Radomiu, np. Nowoczesne technologie w uprawie zbóż oraz w Centrum Kształcenia Ustawicznego w Chwałowicach.

Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu realizuje projekty aktywizujące osoby bezrobotne z obszaru powiatu radomskiego.

Inną możliwością zdobycia kwalifikacji również zawodowych są kursy Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Kielcach – oddział w Radomiu. Oferuje on mieszkańcom południowego Mazowsza, regionu radomskiego w ramach projektów europejskich naukę języków obcych i kursy zawodowe, np.: przewóz towarów niebezpiecznych w transporcie drogowym, kierowca wózków jezdniowych z napędem silnikowym, spawanie blach i rur metodą MAG, sprzedawca z obsługą kas fiskalnych, kosmetyka pielęgnacyjna i wiele innych⁴.

Dostęp do komputerów. Szkoły są coraz lepiej przygotowane do zajęć z informatyki. Wzrasta liczba dostępnych komputerów. W gminie jest ponad 400 abonentów szerokopasmowego dostępu do Internetu.

Tabela 2.3.8. Komputeryzacja w szkołach podstawowych w gminie Iłża (obszar wiejski)

Dostęp do komputerów	Jednostka miary	2006	2007	2008
Udział procentowy szkół wyposażonych w komputery – szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	%	66,67	66,67	87,50
Uczniowie przypadający na 1 komputer – szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	Osoba	15,61	9,00	7,10

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Rynek pracy. W tabeli 2.3.9. przedstawiono strukturę zatrudnienia w gminie Iłża (obszar wiejski) według płci w latach 2002–2008 (bez mikroprzedsiębiorstw).

Tabela 2.3.9. Pracujący w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 9 osób

Osoby pracujące	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	273	400	0	0	325	360	510
Mężczyźni	113	143	0	0	132	163	230
Kobiety	160	257	0	0	193	197	280

Źródło: Województwo mazowieckie. Podregiony, gminy, powiaty 2008. GUS, Warszawa 2008.

Liczba zatrudnionych od 2006 roku rośnie. Proporcje pracujących kobiet i mężczyzn nie zmieniły się.

Tabela 2.3.10. Struktura bezrobocia według wieku w gminie Iłża, obszar wiejski (stan na 30.09.2009 r.)

Lp.	Grupy wiekowe	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
1	18–24	319	152	167
2	25–34	355	205	150
3	35–44	229	118	111
4	45–54	215	99	116
5	55–59	65	24	41
6	60–64	12	–	12
RAZEM		1 195	598	597

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu.

Bezrobocie w gminie utrzymuje się i dotyka zarówno mężczyzn, jak i kobiety. Największe bezrobocie jest wśród ludzi młodych w przedziale 25–34 lata.

⁴ www.radom.zdz.kielce.pl

Tabela 2.3.11. Struktura bezrobocia według wykształcenia w gminie Iłża obszar wiejski (stan na 30.09.2009 r.)

Lp.	Wykształcenie	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
1	Wyższe	82	64	18
2	Policealne i średnie zawodowe	294	171	123
3	Ogólnokształcące	117	80	37
4	Zasadnicze zawodowe	409	163	246
5	Pozostałe	293	120	173
RAZEM		1195	598	597

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu.

Z tabeli 2.3.11 wynika, że wśród bezrobotnych najwięcej jest ludzi z najniższym wykształceniem, po zasadniczych szkołach zawodowych i bez wykształcenia.

Jednym ze sposobów znalezienia pracy jest szukanie jej poza miejscem zamieszkania. Zjawisko migracji w gminie Iłża przedstawia tabela 2.3.12.

Tabela 2.3.12. Migracje na pobyt stały według typu i kierunku

Rodzaj migracji	Jednostka miary	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania ogółem	Osoba	109	87	115	95	108	113	72
Zameldowania z miast	Osoba	52	47	73	52	57	71	42
Zameldowania ze wsi	Osoba	57	39	42	41	50	42	27
Zameldowania z zagranicy	Osoba	0	1	0	2	1	0	3
Wymeldowania ogółem	Osoba	97	96	99	119	144	137	91
Wymeldowania do miast	Osoba	68	66	75	77	87	103	52
Wymeldowania na wieś	Osoba	29	30	24	42	55	33	35
Wymeldowania za granicę	Osoba	0	0	0	0	2	1	4

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gmina Iłża, www.stat.gov.pl

Z porównań danych wynika, że więcej ludzi wyjeżdża jak przybywa i osiedla się na terenach wiejskich gminy.

2.3.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

W mieście Iłża funkcjonują publiczne instytucje dla całej społeczności gminy: Urząd Miasta i Gminy Iłża, Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna, Muzeum Regionalne, Dom Kultury, Miejsko-Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji, Zakład Wodociągów i Kanalizacji, Zakład Energetyki Ciepłej, Administracja Budynków Mieszkalnych, Przedsiębiorstwo Komunalne Produkcyjno-Usługowo-Handlowe, Jednoosobowa Spółka Gminy z o.o. oraz przedszkole, 8 szkół podstawowych i gimnazjum.

Na terenie gminy znajduje się Samodzielny Publiczny Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej – Szpital Rejonowy w Iłży świadczący usługi w zakresie leczenia stacjonarnego, specjalistycznego o charakterze ambulatoryjnym i pomocy doraźnej oraz Samodzielny Publiczny Zakład Podstawowej Opieki Zdrowotnej świadczący usługi w zakresie podstawowej opieki medycznej i stomatologii, którego w skład wchodzi Przychodnia Rejonowa i wiejski Ośrodek Zdrowia.

Na rzecz społeczności lokalnej, w tym 444 przedsiębiorców, w sektorze usług finansowych działa Bank Spółdzielczy w Iłży i Bank Śląski.

Niektóre projekty realizowane w gminie finansowane z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich:

– *Wiejski Ośrodek Kultury w Prędocinie*. Projekt zakłada przeprowadzenie prac remontowych, adaptacyjnych oraz wyposażenie budynku w sprzęt edukacyjny, sportowy

oraz multimedialny. Inwestycja rozpocznie się wiosną 2010 roku, a jej zakończenie planowane jest w grudniu.

– *Krajowa Baza Dydaktyczno-Szkoleniowo-Pokazowa Rolnictwa Ekologicznego* przy Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie – oddział w Radomiu, gospodarstwo w Chwałowicach i sieć gospodarstw demonstracyjnych na terenie kraju.

– *PROW Pomoc Techniczna* na lata 2004–2006: *Krajowa Baza Dydaktyczno-Szkoleniowo-Pokazowa Rolnictwa Ekologicznego* przy Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie – oddział w Radomiu, gospodarstwo w Chwałowicach i sieć gospodarstw demonstracyjnych na terenie kraju.

– *Radosna Szkoła*.

Kultura, dziedzictwo kulturowe. Miasto Iłża jest historycznym ośrodkiem miejskim. Posiada wiele miejsc zabytkowych o znaczeniu regionalnym: **ruiny zamku biskupów krakowskich** (z wieżą) z końca XIII wieku, kościół z XV w., kościół Wniebowzięcia NMP z 1603–1634 r. z kaplicą, dzwonnica z 1758 r., a także budynek parafialny z I połowy XVIII w. Iłża mając prawa miejskie od 1241 roku stanowiła ośrodek garncarski z tradycjami sięgającymi XV wieku. Do dziś zachowały się stare piece garncarskie. Powiązania Bolesława Leśmiana z Iłżą są impulsem do organizowanych corocznych *Dni Leśmianowskich* popularyzujących poezję poety i skupiających młodzież z całego kraju.

Dom Sunderlanda znajduje się na ulicy Podzamcze. Pierwotnie mieściła się tu Fabryka Naczyń Fajansowych Lewiego Sunderlanda, która istniała od około 1823 do 1903 roku. Po pożarze budynku potomkowie Lewiego przebudowali ją na kamienicę czynszową, która stoi do dnia dzisiejszego. To właśnie w tym domu bywał u swojej ciotki, znany poeta **Bolesław Leśmian**.

Rys. 2.3.5. Dom Sunderlanda

Źródło: www.ilza.pl

Na terenie gminy działa kilka instytucji zajmujących się krzewieniem kultury: **Dom Kultury** w Iłży, **Muzeum Regionalne** w Iłży czy **Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna** wraz z filiami (Błaziny, Chwałowice, Pakosław, Seredzice, Jasieniec, Kotlar-ka, Krzyżanowice).

Dom Kultury od 1967 r. prowadzi wielokierunkową działalność skierowaną do dzieci, młodzieży i dorosłych, m.in:

- Dni Leśmianowskie – maj (XXIII 29–30.05.2009);
- Iłżeckie Dni Kultury – czerwiec;

- Spotkania z folklorem – lipiec;
- Spotkania z balladą – listopad (XVII Ogólnopolskie Spotkania z Balladą – 2009);
- Przegląd Twórczości Osób Niepełnosprawnych – grudzień (XII Powiatowy Przegląd Twórczości Artystycznej Osób Niepełnosprawnych 13.12.2009);
- VI Święto Kukurydzy na Ziemi Radomskiej (11.10.2009 r. w Jedlance Starej).

Największymi przedsięwzięciami ogólnokrajowymi są Dni Leśmianowskie i Turniej Rycerski na zamku w Iłży.

Duże znaczenie dla rozwoju gminy mają prężnie działające instytucje pozarządowe, w tym **Towarzystwo Ochrony i Promocji Zawodów Ginących, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Iłżeckiej, Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej 51 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych, Towarzystwo Przyjaciół Lasu, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Maziarze Stare i Okolic, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Krzyżanowice i Okolic, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Alojzów i Okolic czy Stowarzyszenie Razem dla Iłży.**

W gminie i mieście Iłża jest 12 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej.

Działalność sportową w gminie prowadzi Iłżecki Klub Sportowy *Polonia*.

Współpraca z innymi gminami. Innym rodzajem aktywności jest uczestnictwo w partnerstwach z innymi gminami:

- Związek Gmin *Nad Iżanką* powstał w 1994 r., zrzeszając gminy położone nad rzeką Iżanką: Ciepiałów, Chotcza, Kazanów i Iłża, w celu wspólnego działania na rzecz ochrony jej wód i promocji tego regionu.

- *Dziedzictwo i Rozwój – Lokalna Grupa Działania* – jedna z 11 gmin Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój, skupionych w celu realizacji wypracowanej Lokalnej Strategii Rozwoju programu LEADER.

- *Komunalny Związek Gmin Regionu Radomskiego*, powołany w grudniu 2009 r., zrzesza 40 gmin województwa mazowieckiego. Ma wspierać samorządność lokalną, wspomagać integrowanie się gmin i powiatów, wpływać na kształtowanie wspólnej polityki na rzecz ich rozwoju. Głównym zadaniem Związku jest pozyskiwanie funduszy ze środków Unii Europejskiej na wspólne projekty dotyczące transportu, dróg i promocji turystycznej.

W **rankingu** Gazety Prawnej Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009 gmina Iłża zajmuje 2 153 pozycję na 2 478 wszystkich w kraju i 258 w województwie na 314 w ogóle. Gmina zrealizowała 4 projekty o wartości 324,43 zł na mieszkańca.

2.3.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Opieką społeczną zajmuje się Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, świadczący ustawową pomoc materialną osobom ubogim. Dom Pomocy Społecznej w Krzyżanowicach obejmuje opieką medyczną i socjalną 130 pensjonariuszy. Opiekę nad zdrowiem mieszkańców sprawują liczne poradnie przy szpitalu i wiejskie Ośrodki Zdrowia.

Gmina Iłża stawia na rozwój fizyczny najmłodszych dzieci. Samorząd tworzy i wyposaża miejsca aktywności ruchowej dla najmłodszych uczniów. W tym celu gmina, w imieniu prowadzonych przez siebie szkół podstawowych, złożyła wnioski o dotacje na dofinansowanie zakupu sprzętu rekreacyjnego dla szkół w ramach rządowego programu – *Radosna Szkoła*.

Na terenie gminy działa kilka instytucji zajmujących się krzewieniem kultury: **Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna** w Iłży, posiadająca 7 filii (Błaziny Dolne, Chwałowice, Pakosław, Sereczice, Jasieniec, Kotlarka, Krzyżanowice). Osoby korzystające z biblioteki to w większości dzieci i młodzież szkolna (tabela 2.3.13).

Tabela 2.3.13. Placówki biblioteczne w gminie Iłża (obszar wiejski)

Placówki biblioteczne	Jednostka miary	2004	2005	2006	2007	2008
Biblioteki i filie	Obiekt	7	7	7	7	7
Czytelnicy w ciągu roku	Osoba	1 218	1 240	1 188	1 173	1 100
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 mieszkańców	Osoba	115	118	114	113	107

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego Iłża, www.stat.gov.pl

Poza podstawową działalnością Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna prowadzi szeroką działalność kulturalno-oświatową. Organizuje we własnym zakresie konkursy czytelnicze, literackie, plastyczne, wieczory dyskusyjne, spotkania autorskie, współorganizuje z Domem Kultury imprezy o zasięgu ponadregionalnym (Iłżeckie Dni Kultury, Dni Leśmianowskie) oraz wspólnie z Muzeum – Jarmark Sztuki Ludowej.

Muzeum Regionalne w Iłży mieści się w zabytkowym budynku dawnego przytułku dla ubogich – szpitala św. Ducha (1754 r.). Posiada bogate zbiory ceramiki ludowej, które prezentowane są na stałej wystawie *Garncarz zawód ginący* oraz organizuje wystawy zmienne o tematyce etnograficznej, historycznej i archeologicznej.

Dom Kultury założony w 1967 r. prowadzi wielokierunkową działalność skierowaną do dzieci, młodzieży i dorosłych. Jednym z wiodących kierunków jest rozwijanie zainteresowań i uzdolnień artystycznych dzieci i młodzieży w zespołach tanecznych, skupiających blisko 100 tancerzy w wieku od 6 do 17 lat. Organizowane są również zajęcia rozwijające uzdolnienia muzyczne dzieci i młodzieży poprzez naukę gry na instrumentach oraz studio piosenki. Są też pracownie: plastyczno-rękodzielnicza, fotograficzna oraz koło recytatorskie.

Duże znaczenie dla rozwoju gminy i kapitału społecznego mają organizacje pozarządowe, w tym:

Towarzystwo Ochrony i Promocji Zawodów Ginących powstałe w 1992 r., którego celem jest: ochrona i promocja zawodów ginących; utworzenie szkółek młodych adeptów zawodów ginących (garncarska, lalkarska, koronkarska, kowska itp.); organizacja jarmarków i kiermaszów sztuki ludowej; ubieganie się o stypendia dla mistrzów zawodów ginących; pomoc w zbyciu wyrobów przez nawiązanie kontaktów handlowych z odbiorcami krajowymi i zagranicznymi.

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Iłżeckiej (1989 r.), cele: wielokierunkowa działalność kulturowo-oświatowa wśród społeczeństwa ziemi iłżeckiej; popularyzacja wiedzy o regionie; organizowanie imprez o charakterze regionalno-kulturalnym; upamiętnianie miejsc martyrologii i walk niepodległościowych; współpraca z samorządami i instytucjami kultury przez organizowanie imprez kulturalnych; opracowywanie i wydawanie wydawnictw regionalnych; sesje naukowe dotyczące historii regionu; inspirowanie amatorskiej działalności artystycznej; wspieranie inicjatyw lokalnych.

Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej 51 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych nawiązuje do tradycji **51 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych** z Brzeżan (dziś miasto na Ukrainie). Przez rekonstrukcję wydarzeń z 1939 r. pragnie oddać hołd żołnierzom, którzy bohatersko stanęli na ziemi iłżeckiej do walki w obronie Ojczyzny.

Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Maziarze Stare i Okolic oraz **Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Krzyżanowice i Okolic** powstały w 2001 r., a **Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Alojzów i Okolic** w 2004 r.. Ponadto biorą udział w projektach *Mała Szkoła na Turystycznym Szlaku* (2008), *Mazowieckie Małe Przedszkola* (2007–2008), *Nasze Mazowieckie Małe Przedszkola* (2009–2010).

Towarzystwo Przyjaciół Lasu i Koło Puszcza Iłżecka stawiają za cel: rozwijanie i propagowanie inicjatyw i działań na rzecz szerzenia wiedzy o lesie, jego walorach użytkowych, ekologicznych i społecznych przez m.in. działania edukacyjne w formie szkoleń, konferencji, konkursów, seminariów, spotkań z młodzieżą szkolną, wystaw i wycieczek; informację i działania medialne promujące w Polsce i za granicą, a zwłaszcza w krajach Unii Europejskiej, osiągnięcia polskiego leśnictwa.

Stowarzyszenie Razem dla Iłży powstało w 2007 r. z *chęci działania dla społeczności naszej gminy, prezentowania dobrego wizerunku miasta oraz aktywnej promocji w Polsce i na świecie*⁵.

W gminie i mieście Iłża jest 12 jednostek **Ochotniczej Straży Pożarnej**. Z monografii Jerzego Madejskiego *Iłża zapamiętana* wydanej przez Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna w 2004 r. dowiadujemy się, że **Towarzystwo Straży Ogniowej Ochotniczej** powstało w latach 1903–1904. Wybudowana wówczas i podzielona na dwie części remiza spełniała rolę siedziby drużyny strażackiej oraz domu ludowego, w którym odbywały się lokalne uroczystości i imprezy kulturalne. Obecnie jednostka liczy 25 strażaków i są to potomkowie dawnych ochotników, nawet w trzecim pokoleniu.

Iłżecki Klub Sportowy *Polonia* powstał w 1922 r. Z wielu sekcji została tylko piłka nożna. Drużyna gra w lidze okręgowej województwa mazowieckiego. Klub dysponuje własnymi obiektami: boiskami piłkarskim i treningowym, budynkiem administracyjnym.

Rada Gminy liczy 15 osób, w tym 13 mężczyzn i 2 kobiety. Najmłodszym radnym na Mazowszu jest *Tomasz Skiba*.

Aktywność mieszkańców w wyborach samorządowych: w 2002 r. frekwencja wyniosła ponad 50%, w 2006 r. – prawie 50%. W wyborach prezydenckich i parlamentarnych frekwencja oscylowała wokół 41%.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.3.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Iłża jest dużą gminą miejsko-wiejską, liczącą 15 794 mieszkańców, w tym zamieszkałych w mieście – 5 336. Miasto posiada rozbudowaną infrastrukturę, która dla mieszkańców wsi jest jeszcze w sferze oczekiwań, np. kanalizacja. Edukacją dzieci i młodzieży zajmuje się osiem placówek z dobrze przygotowaną kadrą i sukcesywnie doposażaną bazą dydaktyczną.

Z diagnozy gminy miasta Iłża można wywnioskować, że Iłża jest centrum oświaty, kultury, sztuki, a także siedzibą kilku zakładów produkcyjnych i ponad połowy wszystkich placówek handlowych. Główną funkcją obszaru wiejskiego gminy jest rolnictwo, rekreacja, wypoczynek.

Na podstawie *Strategii Rozwoju Gminy i Miasta Iłża* sporządzonej w 2002 roku w perspektywie 2017 roku można przewidywać kierunek zmian w 2030 roku. Jest to dokument, w którego opracowaniu uczestniczyli młodzi (Młodzieżowa Sesja Planowania Strategicznego) i dorośli (Sesja Planowania Strategicznego) mieszkańcy gminy, znający jej problemy i mocne strony. Każda z grup przedstawiła swoje spostrzeżenia, uwagi i oczekiwania. W wyniku dyskusji wyłoniono najważniejsze cele strategiczne i operacyjne, których realizacja ma służyć rozwojowi gminy. Sformułowano dążenie strategiczne:

Iłża to ekologiczna gmina rolnicza, wykorzystująca swoje znaczące walory przyrodnicze i zabytki do rozwoju turystyki i agroturystyki, wspierająca lokalną przedsiębiorczość i przyciągająca inwestorów atrakcyjnymi terenami i warunkami działa-

⁵ www.razemdlailzy.pl

nia. Kompleksowa infrastruktura techniczna, dobry stan dróg oraz dobrze działające i odpowiednio wyposażone placówki oświatowe, kulturalne, medyczne zapewniają wysoki poziom życia mieszkańców gminy.

Analiza „macierzy celów i problemów” wyłoniła cele operacyjne, które wraz z oczekiwaniami mieszkańców usytuujemy w składowych kapitału intelektualnego.

2.3.6. Kapitał ludzki 2030

Liczba ludności gminy maleje głównie z powodu migracji i ujemnego przyrostu naturalnego.

Tabela 2.3.14. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Iłża

Rocznik	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	107	80	94	91	84	90	106
1	101	108	76	93	87	82	89
2	116	105	108	76	88	86	85
3	115	112	105	109	75	88	87
4	123	114	111	105	108	77	90
5	119	124	111	108	104	107	77
6	114	119	125	110	114	102	110

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Iłża, www.stat.gov.pl

Liczba dzieci najmłodszych i najstarszych w grupie od 0 do 6 lat osiągnęła w 2008 r. poziom z 2002 r. w 2030 roku właśnie te roczniki będą podejmowały pracę.

Niezbędne są działania dla stabilizacji liczby mieszkańców w gminie, głównie na terenach wiejskich, przez inwestycje, poprawę jakości życia, uzyskiwanie wyższej jakości kształcenia i wzrost aspiracji edukacyjno-zawodowych.

Wśród celów operacyjnych, które mogą poprawić kapitał ludzki gminy, jest *Inwestowanie w młodych*, którego celem jest przeciwdziałanie ich wyjazdom, tworzenie dla nich miejsc pracy i poprawienie standardu życia, aby po zakończonej edukacji poza gminą wrócili do niej, wiążąc swą przyszłość rodzinną i zawodową ze swoją „małą ojczyzną”. Ważne jest też, ze względu na postępujące bezrobocie i zubożenie społeczności oraz skłonność do patologicznych zachowań, aby zagospodarować wolny czas młodzieży zajęciami sportowymi czy kulturalnymi umożliwiającymi rozwijanie ich zainteresowań.

2.3.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Rozwój infrastruktury społecznej, sieci współpracy zewnętrznej może wspomagać dążenia do umocnienia pozycji Iłży, jako regionalnego centrum turystyki. Podbudowę kapitału ludzkiego stanowią warunki, w jakich zdobywa się wiedzę, wzbogaca intelekt. Baza oświatowa, wyremontowane, dobrze wyposażone szkoły, biblioteki, Domy Kultury, placówki służby zdrowia mają służyć nie tylko mieszkańcom, ale również gościom odwiedzającym gminę: *Infrastruktura społeczna dla mieszkańców i gości*. Kolejne cele operacyjne: *Pełna infrastruktura techniczna w każdym sołectwie* i *Poprawa stanu bezpieczeństwa* – aby mieszkańcom żyło się lepiej i możliwe było przygotowanie terenów pod inwestycje gospodarcze, mieszkaniowe, rekreacyjne. Rozwój usług i przetwórstwa.

Gmina pokłada nadzieję w rozwoju przedsiębiorczości wynikającej z już dobrej infrastruktury społecznej. Niezbędna jest poprawa infrastruktury technicznej, udział w inwestycjach zewnętrznych. Konieczna jest rozbudowa relacji zewnętrznych sieci współpracy lokalnej.

Tabela 2.3.15. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Hża

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwojowy Skok cywilizacyjny	Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Stabilizacja liczby i starzenie się mieszkańców; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie zasobów, dziedzictwa i obecności Bolesława Lesmiana, produkcji garncearskich, położenia (drogi krajowej); wzrost silnych przedsiębiorstw organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym kształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczący spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże wykluczenie społeczne.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczęszczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem; powszechny dostęp do komputerów i Internetu.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie dotychczasowej jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia zawodowe; turystyka; przedsiębiorczość; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; rozwój i nowe Uniwersytety Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników i w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian; rozwój Uniwersytetu Trzeciego Wieku.	Dalej słaba edukacja osób dorosłych (starszych); spadające czytelnictwo; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji; bezrobocie.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze. Aktywność zawodowa.	Ekspozycja dziedzictwa kulturowego Bolesława Lesmiana i tradycji garncearskich. Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali i wzrost uczestnictwa w kulturze. Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Brak postępów w ochronie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze. Wzrost bezrobocia; wzrost migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa, zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia, dobra jakość edukacji; nowe usługi i oferta kulturalna; ukształtowane lokalne centrum miejskie, gminne i powiatowe.	Niewielkie osadnictwo, wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakość edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje, gospodarstwa rolne; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.3.16. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
<p>Investycje zewnętrzne; projekty europejskie.</p> <p>Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.</p>	<p>Investycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (położenie, środowisko, dziedzictwo kulturowe, tradycje; B. Lesmiana); wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.</p> <p>Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).</p>	<p>Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (Dni Lesmianowskie); wzrost turystyki.</p> <p>Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.</p>	<p>Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.</p> <p>Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.</p>
<p>Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).</p> <p>Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.</p> <p>Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.</p>	<p>Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.</p> <p>Nowe podmioty gospodarcze; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (Dni Lesmianowskie); wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.</p> <p>Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi osobami; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; zagraniczne rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradze i finansowe; przyjazny klimat dla biznesu.</p>	<p>Utworzenie kilku stowarzyszeń.</p> <p>Utwardzenie kilku stowarzyszeń.</p> <p>Utwardzenie kilku stowarzyszeń.</p> <p>Utwardzenie kilku stowarzyszeń.</p>	<p>Brak nowych struktur i stowarzyszeń.</p> <p>Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja); podział na miasto i peryferie.</p> <p>Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; brak zainteresowania rolnictwem ekologicznym; tradycyjne rolnictwo; gospodarstwa socjalne; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.</p>

Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny, edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej i dobrego szpitala.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; poprawa opieki zdrowotnej.	Slabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.
Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy Lokalnej Grupy Działania LEADER z gminami i Komunalnym Związkiem Reg. Radomskiego i innymi; lobowanie; promocja; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami w kraju i za granicą; rozpoznawalna marka gminy.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej; kontynuacja współpracy z zagranicą.	Brak rozwoju nowo zawianych, zewnętrznych sieci współpracy; zanik współpracy międzynarodowej.

Tabela 2.3.17. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty; wzrost zaufania i gotowości do współpracy.	Umośnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; male uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Kola Gospodyń Wiejskich, rodzina, Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi, zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi i zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych.	Utrzymanie aktualnego poziomu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa, liczebności korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dalej niski poziom życia.

2.3.8. Kapitał społeczny 2030

Mieszkańcom gminy nie brakuje aktywności w zrzeszaniu się w stowarzyszeniach. Są one prężne i ich działalność zauważona jest w kraju. Rekonstrukcja bitwy pod Iłżą 1920 r. czy Turnieje Rycerskie na Zamku przyciągają turystów. Wzrost jakości życia, poprawa infrastruktury wyzwoli nowe więzi społeczne, aktywność we wszystkich sferach działalności. Są to czynniki wspierające rozwój aspiracji edukacyjnych i wzrost kapitału intelektualnego.

Niezbędna jest poprawa relacji wewnętrznych, nie tylko relacji miasto–wieś, decentralizacja działalności, uzyskanie większej wartości dodanej z synergii współdziałania instytucji, ludzi, którzy poprawiają swój kapitał intelektualny

Gmina i miasto Iłża jest dużą gminą miejsko-wiejską. Posiada ogromny zasób atrakcji przyrodniczych i turystycznych, zabytków historycznych i potencjał ten należałoby wykorzystać. Rozwijana infrastruktura techniczna, wyznaczenie podstrefy ekonomicznej dla inwestorów optymistycznie rokują na przyszłość. Można poprawić skuteczność pozyskiwania środków z funduszy unijnych. Społeczność lokalna, głównie w mieście, jest aktywna społecznie, organizacje i stowarzyszenia prężnie działają w kręgu kultury. Zadbanie o rozwój infrastruktury turystycznej z pewnością wpłynęłoby na większe zainteresowanie odwiedzających gminę. Dla mieszkańców bardzo ważna jest nie tylko świadomość własnych potrzeb, ale i konsekwencje długookresowego działania.

2.3.9. Źródła

1. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla Lokalnej Grupy Działania – Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój 2009.
2. Madejski J., *Iłża zapamiętana*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2004.
3. Madejski J., *Powroty do Leśmiana*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2007.
4. Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl
5. Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe. Warszawa 2009.
6. Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Iłża 2002.
7. Urząd Miejski w Iłży, www.ilza.pl

2.4. Gmina Jastrzębia

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.4.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Jastrzębia jest gminą rolniczo-podmiejską. Znajduje się w powiecie radomskim województwa mazowieckiego. Graniczy z gminą Jedlińsk, Radom, Jedlnia-Letnisko, Pionki i z powiatem Kozenice. Zajmuje obszar 89,5 km², który zamieszkuje 6 691 osób (stan na 25.05.2009).

Rys. 2.4.1. Gmina Ciepiałów

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsza wzmianka o wsi Jastrzębia z 1191 roku dotyczyła przyznania z niej dziesięciny kolegiacie sandomierskiej przez Kazimierza Sprawiedliwego, o czym pisał Kazimierz Mróz w monografii: *Jastrzębia wieś powiatu radomskiego*. Od najdawniejszych czasów wieś należała do włości królewskich. Prowadzone badania archeologiczne na początku XX w. stwierdziły ślady ludzkiego osadnictwa na tym terenie.

W skład gminy wchodzi 19 sołectw: *Jastrzębia, Dąbrowa Jastrzębska, Mąkosy Nowe, Mąkosy Stare, Lewaszówka, Goryń, Wola Goryńska, Wolska Dąbrowa, Olszowa, Bartodzieje, Wojciechów, Wola Owadowska, Owadów, Wólka Lesiowska, Kolonia Lesiów, Lesiów, Kozłów, Dąbrowa Kozłowska, Brody*.

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Zdzisław Zygmunt Karaś*. Radni Gminy Jastrzębia (stan na 30.11.2009): *Wincenty Lipka* – Zastępca Wójta, *Elżbieta Gryś* – Skarbnik Gminy, *Cezary Pietruszewski* – Przewodniczący Rady (Jastrzębia), *Józef Tomalski*

– Wiceprzewodniczący (Kozłów), *Zygmunt Wojdak* – Wiceprzewodniczący (Dąbrowa Jastrzębska), *Tadeusz Berliński* (Wola Owadowska), *Marzena Gruszczyńska* (Goryń), *Marek Grabowski* (Bartodzieje), *Stanisław Kapusta* (Mąkosy Stare), *Stanisław Kowalczyk* (Lewaszówka), *Tadeusz Kuśmierski* (Sołectwo Lesiów), *Stanisław Mazur* (Owadów), *Teresa Michalska* (Wólka Lesiowska), *Mariusz Szymański* (Wolska Dąbrowa), *Roman Wileński* (Kolonja Lesiów), *Jan Wolak* (Jastrzębia), *Paweł Wójcik* (Dąbrowa Kozłowska).

Adres: Urząd Gminy w Jastrzębi, 26-631 Jastrzębia, tel./fax (048) 384-05-05, e-mail: wojt@jastrzebia.pl, www.jastrzebia.pl

Rys. 2.4.2. Urząd Gminy w Jastrzębi
Źródło: *Urząd Gminy Jastrzębia*.

Dokumenty programowe, strategię, plany rozwoju gminy:

1. Plan Rozwoju Lokalnego. Gmina Jastrzębia. 2004.
2. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Jastrzębia na lata 2007–2009. Jastrzębia 2007.

Przyroda. Gmina Jastrzębia jest atrakcyjna turystycznie, gdyż 30% jej terenu znajduje się w strefie chronionej *Koziennickiego Parku Krajobrazowego* oraz posiada walory przyrodnicze okolic rzek: Radomki, Pacynki i Królewskiego Gościńca. Obszar ten odznacza się ciekawym ukształtowaniem powierzchni oraz znaczną ilością cieków wodnych. W miejscowościach Wola Owadowska, Goryń, położonych częściowo w otulinie *Koziennickiego Parku Krajobrazowego*, znajdują się udokumentowane, nieeksploatowane złoża węgla brunatnego.

Rys. 2.4.3. Królewski Gościńiec w Jastrzębi i rzeka Radomka
Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój, s. 8 i 9.*

Zdzisław Zygmunt Karaś
Wójt Gminy Jastrzębia

Wincenty Lipka
Zastępca Wójta

Cezary Pietruszewski
Przewodniczący
Rady Gminy

Gospodarka. Rolnictwo pozostaje jednym z podstawowych działań gminy. Z 8 258 ha całkowitej powierzchni (według danych ze źródeł gminnych) użytki rolne stanowią 7 053 ha, tj. 79,0%, a pozostałe grunty – 1 205 ha, tj. 21,0%. Gleby w obszarze gminy Jastrzębia nie są najlepsze dla produkcji rolniczej. Największy udział, bo 40%, mają gleby IV klasy, a II – tylko 0,7%.

Tabela 2.4.1. Charakterystyka gospodarstw wiejskich (obszar, wiek i płeć właściciela)

Właściciele gospodarstw	Ogółem	Według grup obszarów użytków rolnych				
		do 1 ha	1–2	2–5	5–10	powyżej 10 ha
Ogółem	1 079	161	193	307	303	115
W wieku 29 lat i mniej	104	10	19	38	28	9
30–39 lat	234	32	46	72	61	23
40–49 lat	354	45	59	87	118	45
50–54 lata	137	23	18	31	40	25
55–59 lat	73	10	15	23	18	7
60–64 lata	41	4	8	17	9	3
65 lat i więcej	136	37	28	39	29	3
Mężczyźni	672	99	104	190	200	79
Kobiety	407	62	89	117	103	36

Źródło: dane za 2002 r. (na podstawie narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkańców).

W gminie przeważają gospodarstwa małe o powierzchni 2–5 ha użytków rolnych (307) oraz 5–10 ha (303), które razem stanowią ponad połowę wszystkich gospodarstw. Dość znaczna jest liczba gospodarstw do 1 ha, z których trudno się utrzymać i dlatego większość osób musi poszukiwać innego zatrudnienia.

Na terenie gminy działalność gospodarczą prowadzi 341 firm, w tym 13 podmiotów publicznych i 328 prywatnych (tabela 2.4.2).

Tabela 2.4.2. Podmioty gospodarcze w gminie Jastrzębia

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	300	326	306	307	313	319	341
W tym: sektor prywatny	287	314	293	294	300	306	328
Rolnictwo	27	35	31	31	31	34	33
Przetwórstwo przemysłowe	60	62	54	53	51	53	56
Budownictwo	40	44	40	43	47	48	53
Handel	101	108	102	93	95	91	99
Hotele i restauracje	2	3	3	6	4	4	6
Transport	14	16	17	17	15	16	19
Pośrednictwo finansowe	10	12	11	11	12	14	13
Obsługa nieruchomości	12	12	12	13	17	14	13
Edukacja	7	8	8	8	8	9	11
Usługi	13	12	13	16	18	21	23

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

Handel i przetwórstwo są alternatywą dla dochodów z rolnictwa. W rozpatrywanym czasie znacznie **wzrosła** liczba podmiotów świadczących usługi. W zakresie działalności produkcyjno-przetwórczej w obszarze gminy funkcjonują między innymi zakłady: garbarskie, betoniarskie, stolarskie i tartaczne, ślusarskie, blacharskie, masarskie, usług naprawczych RTV, transportowe, fryzjerskie, a także piekarnia, mechanika pojazdowa, produkcja ubrań itp. Głównymi przedsiębiorstwami są: Zakład Stolarski Eksport–Import w Dąbrowie Kozłowskiej, Zakład Masarski w Dąbrowie Jastrzębskiej, Zakład Cynkowni Ogniowej w Owadowie, Piekarnia w Lesiowie.

Rosną dochody z podatków w gminie. Wskaźnik G dla gminy Jastrzębia w 2005 r. wynosił 427,15 zł na mieszkańca, a w 2009 r. – 579,97 zł. Dla kraju wskaźnik ten wynosił odpowiednio: 747,12 i 1 119,20 zł.

Turystyka. W gminie Jastrzębia są dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej wśród lasów Puszczy Kozienickiej, a także kajakowej po czystej i pełnej ryb Radomce. Wśród atrakcji turystycznych na terenie gminy można wymienić 7 pomników przyrody – 6 dębów i modrzew polski, park zabytkowy w Bartodziejach oraz szlaki piesze i rowerowe w Kozienickim Parku Krajobrazowym.

Infrastruktura techniczna. Drogi. Przez Jastrzębę przebiega droga łącząca Radom z Głowaczowem, prowadząca do Góry Kalwarii i Warszawy. Jest ona ważnym traktem łączącym Radom ze stolicą, alternatywną do drogi E77. W gminie Jastrzębia występuje komunikacja publiczna, która obsługiwana jest przez: autobusy sieci podmiejskiej w Radomiu (linia podmiejska L), autobusy PKS oraz samochody osobowe. Przez teren gminy przebiega też linia kolejowa relacji Radom–Warszawa z przystankami w Lesiowie i Bartodziejach. 90% dróg w gminie to drogi asfaltowe.

Wodociągi i kanalizacja. Gmina Jastrzębia jest w 100% zwodociągowana. Długość sieci wodociągowej wynosi 79 km, do której podłączone jest 1 312 gospodarstw indywidualnych. Trzy studnie i stacje uzdatniania wody w Jastrzębi, Mąkosach Starych i Woli Goryńskiej zaopatrują wodociągi w wodę. Gmina posiada oczyszczalnię ścieków typu BIKON o docelowej przepustowości 200 m³/dobę.

Rys. 2.4.4. Stacja uzdatniania wody w Mąkosach Starych

Źródło: Urząd Gminy w Jastrzębi.

Tabela 2.4.3. Korzystający z wodociągów i kanalizacji (% mieszkańców)

Instalacja	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wodociągowa	81,3	81,9	82,6	82,4	83,0	83,5	83,8
Kanalizacyjna	0,0	4,0	4,0	7,0	7,0	7,0	7,0
Gazowa	–	0,0	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

Energetyka. Jastrzębia i cały obszar gminy, zaopatrywana jest w energię za pośrednictwem węzła elektroenergetycznego Rożki oraz sieci średniego napięcia (będącej w części rozwinięciem sieci zasilającej miasto Radom).

Gazyfikacja. Obszar gminy uzbrojony jest w gaz przewodowy. Jednak dla celów bytowych popularne jest korzystanie z gazu bezprzewodowego.

Sieć ciepłownicza. Większe instalacje grzewcze obsługują obiekty użyteczności publicznej: Urząd Gminy oraz szkoły. Mieszkańcy sołectw wykorzystują przydomowe piece opalane węglem lub olejem opałowym. W niewielkim stopniu jako źródło ciepła wykorzystywany jest gaz.

Telekomunikacja. Większość gospodarstw posiada przyłącza telefoniczne stacjonarne. Głównym operatorem jest Telekomunikacja Polska oraz Mni Telecom (wcześniej Telefonía Pilicka).

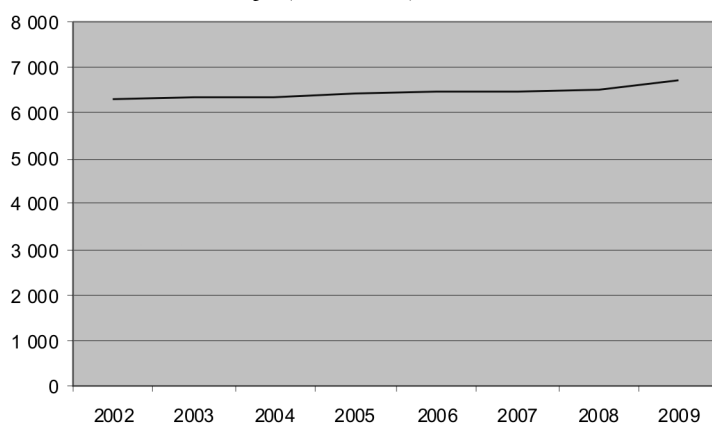
Poza sieć telefonii przewodowej działają również operatorzy telefonii komórkowej: PTK Centertel – Stacja Bazowa Telefonii Komórkowej Jastrzębia, ERA GSM – Stacja Bazowa Linii Radiowych Mąkosy Stare, NETIA S.A., Telefonía Dialog S.A., Telekomunikacja Kolejowa Sp. z o.o. Liczba abonentów wynosi ogółem 1 162, w tym indywidualnych – 1 035 i biznesowych – 127.

Stacjonarny dostęp do szerokopasmowego Internetu zapewniają: Mni Telecom S.A., Polska Telefonía Komórkowa Centertel Sp. z o.o., Telekomunikacja Polska S.A. Liczba abonentów wynosi ogółem 411, w tym indywidualnych – 384, biznesowych – 27¹.

Gospodarka odpadami. Organizacją usuwania i unieszkodliwiania odpadów zajmują się firmy SITA Radom i ATK Kucharczyk. Na terenie gminy realizowana jest selektywna zbiórka odpadów w workach. Dwa razy w roku odbierany jest zużyty sprzęt AGD przez firmę Usługi Ekologiczne EKO-JAS z Garna, ATK-Recykling Radom.

2.4.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Gminę zamieszkuje 6 691 osób: 3 286 kobiet oraz 3 405 mężczyzn (dane z 25.05.2009). Około 1 000 osób mieszka w Jastrzębi (tabela 2.4.4).

Rys. 2.4.5. Liczba mieszkańców gminy Jastrzębia

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.jastrzebia.pl, www.stat.gov.pl

Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się niewielki wzrost mieszkańców gminy (tabela 2.4.4).

Tabela 2.4.4. Struktura procentowa mieszkańców gminy Jastrzębia według wieku

Ludność w wieku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	29,2	28,3	27,6	26,8	26,3	25,4	25,1
Produkcyjnym	55,8	57,3	58,2	59,1	59,8	60,7	61,3
Poprodukcyjnym	15,0	14,4	14,2	14,0	13,8	13,9	13,6
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	79,2	74,6	71,9	69,1	67,1	64,8	63,2
Małżeństwa (para)	32	39	37	43	46	55	42

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

¹ www.mapa.uk.gov.pl/index.php?id=142504

Analiza struktury ludności według wieku wskazuje na zjawisko **malejącej** populacji w wieku przedprodukcyjnym. Zmniejsza się również wskaźnik ludności w wieku poprodukcyjnym. Wzrasta liczba zawieranych **małżeństw** w gminie (w 2007 najwięcej), a tym samym szanse wzrostu liczby urodzeń (tabela 2.4.5).

Tabela 2.4.5. Struktura według przedziałów wiekowych, płci oraz miejscowości w gminie Jastrzębia (dane za 2006 r.)

Przedział wiekowy	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Udział procentowy ogółu mieszkańców	Liczba osób według największych wartości i miejscowości	Liczba osób według najmniejszych wartości i miejscowości
0-3	295	139	159	4%	Lesiów – 33 Jastrzębia – 31 Kozłów – 25 Bartodzieje – 25	Brody – 1 Olszowa – 2 Wolska Dąbrowa – 5
4-12	853	417	436	12%	Jastrzębia – 127 Lesiów – 71 Owadów – 79	Olszowa – 10 Lewaszówka – 11 Wolska Dąbrowa – 15 Brody – 15
13-18	701	319	382	10%	Jastrzębia – 139 Kozłów – 64 Owadów – 61	Brody – 7 Wolska Dąbrowa – 11 Olszowa – 11 Lewaszówka – 13
19-24	358	374	732	11%	Jastrzębia – 139 Owadów – 71 Lesiów – 63	Brody – 8 Wolska Dąbrowa – 9 Lewaszówka – 11
25-35	1064	518	546	16%	Jastrzębia – 163 Lesiów – 105 Owadów – 96	Lewaszówka – 15 Olszowa – 16 Wolska Dąbrowa – 17
36-50	1284	607	677	19%	Jastrzębia – 200 Lesiów – 114 Kozłów – 103	Brody – 20 Olszowa – 19 Lewaszówka – 22
51-65	881	410	471	13%	Jastrzębia – 133 Lesiów – 93 Owadów – 79	Lewaszówka – 8 Brody – 9 Wolska Dąbrowa – 15
66-100	803	492	311	12%	Jastrzębia – 79 Bartodzieje – 63 Mąkosy Stare – 62	Lewaszówka – 15 Olszowa – 16 Wolska Dąbrowa – 17 Brody – 20

Źródło: Strategia rozwiązywania problemów społecznych gminy Jastrzębia na lata 2007–2009. Jastrzębia 2007.

Najliczniejszą grupę (prawie 1/5 populacji) stanowią mieszkańcy w przedziale 36–50 lat, czyli w wieku produkcyjnym. Nieco młodszy w przedziale 25–35 stanowią 16% ogółu mieszkańców. Najmniejszą grupę stanowią dzieci od 0 do 3 lat (4%).

Tabela 2.4.6. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 mieszkańców w gminie Jastrzębia

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność na 1 km ²	70	70	71	72	72	72	73
Kobiety na 100 mężczyzn	98	98	98	98	98	97	97
Urodzenia (żywe)	11,7	9,2	12,0	12,0	14,6	12,6	14,0
Zgony	11,1	11,7	9,2	9,0	11,3	10,2	9,1
Przyrost naturalny	0,6	-2,5	2,8	3,0	3,3	2,5	4,9

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

Edukacja. Na terenie gminy Jastrzębia funkcjonuje jedno gimnazjum i przedszkole w Jastrzębi oraz sześć publicznych szkół podstawowych w Bartodziejach, Jastrzębi, Ko-

złowie, Lesiowie, Mąkosach Starych, Woli Goryńskiej oraz Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Owadowie.

Dostęp do **edukacji przedszkolnej** (tabela 2.4.7) jest szczególnie ważny dla młodszych dzieci, którym środowisko domowe nie zapewnia warunków i bodźców rozwojowych. Poprawa dostępności i jakości wczesnej edukacji to klucz do ograniczania nierówności społecznej.

Tabela 2.4.7. Edukacja przedszkolna w gminie Jastrzębia

Oddziały przedszkolne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola ogółem	1	1	1	1	1	1	1
Oddziały	1	1	1	1	1	1	1
Miejsca	20	20	20	20	20	29	20
Dzieci ogółem	20	20	–	–	–	29	24
3-latki	3	–	–	–	–	7	3
4-latki	8	3	–	–	–	7	12
5-latki	13	18	8	–	–	15	9
6-latki	98	84	99	–	–	0	0
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	6	6	6	6	7	6	6
Dzieci do 6 lat włącznie	–	–	–	92	88	78	80
Dzieci 6-letnie	–	–	–	87	75	67	64

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

Brakuje miejsc w przedszkolu dla dzieci do lat sześciu. Od szóstego roku życia dzieci uczęszczają do oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych.

Szkoły podstawowe i gimnazja. W szkołach w gminie uczy się 853 uczniów (tabela 2.4.8) i jest 124 nauczycieli. We wszystkich szkołach zapewniona jest opieka pielęgniarki i lekarza. Dwa budynki architektonicznie dostosowane są do potrzeb osób niepełnosprawnych. Większość szkół w gminie posiada pracownie komputerowe z dostępem do Internetu oraz sale gimnastyczne i boiska, które jednak nie spełniają wymaganych standardów.

W szkołach organizowane są koła zainteresowań, ale tylko w ramach zajęć szkolnych. Jedna ze szkół prowadzi wolontariat, jako propozycję zaangażowania społecznego dzieci i młodzieży. **Brakuje zajęć dla młodzieży w godzinach popołudniowych i w dni wolne.**

Tabela 2.4.8. Uczniowie i nauczyciele w szkołach gminy Jastrzębia

Placówka oświatowa	Liczba uczniów	Liczba nauczycieli
PSP w Bartodziejach	45	9
PSP w Jastrzębi	216	23
PSP w Kozłowie	89	12
PSP w Lesiowie	78	11
PSP w Mąkosach Starych	50	8
PSP w Woli Goryńskiej	78	10
Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Owadowie	60	17
Publiczne Gimnazjum w Jastrzębi	272	34
Samorządowe Przedszkole	25	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej, www.jastrzebia.pl

23% uczniów szkół podstawowych i 24% uczniów gimnazjum wymaga dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz interwencji specjalisty logopedy. Dzieci niepełnosprawnych jest niewiele, ale duża grupa wymaga korekty postawy (gimnastyki korekcyjnej).

Nie ma wsparcia dla zdolnej młodzieży głównie z powodów niedoinwestowania szkół i braku możliwości finansowych.

Gimnazjum ma nowoczesny budynek sukcesywnie wyposażony w konieczne pomoce dydaktyczne. Remontowane są szkoły, które wymagają interwencji od malowania ścian po wymianę podłóg i wykonanie ogrodzenia.

Współczynnik skolaryzacji w gminie w ostatnich latach 2005–2008 utrzymuje się na poziomie 93% dla szkół podstawowych i 90% dla gimnazjum. To oznacza, że część uczniów uczy się w szkołach poza gminą.

Kształcenie ponadgimnazjalne. Młodzież z gminy Jastrzębia kontynuuje edukację w szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących oraz technikach w Pionkach i Radomiu.

Kształcenie na wyższych uczelniach. Najbliższe uczelnie wyższe znajdują się w Radomiu, Warszawie i Lublinie.

Kształcenie dorosłych. W gminie Jastrzębia w marcu 2008 r. uruchomiono Centrum Kształcenia na Odległość na Wsi. Jest to placówka oświatowo-kulturalna prowadząca bezpłatne szkolenia z wykorzystaniem technologii komputerowych z zakresu informatyki, zarządzania zasobami ludzkimi, szkoleń zawodowych, a także powtórki dla maturzystów. Oferta kierowana jest do wszystkich mieszkańców gminy bez względu na wiek, w szczególności osób bezrobotnych. Tu mają możliwość uzupełnić lub zdobyć nowe kwalifikacje i zwiększyć szansę na ponowne zatrudnienie.

Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu realizuje projekty aktywizujące osoby bezrobotne z obszaru powiatu radomskiego.

Inną możliwością zdobycia kwalifikacji również zawodowych są kursy Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Kielcach – oddział w Radomiu. Oferuje on mieszkańcom południowego Mazowsza, regionu radomskiego w ramach projektów europejskich naukę języków obcych i kursy zawodowe np.: przewóz towarów niebezpiecznych w transporcie drogowym, kierowca wózków jezdniowych z napędem silnikowym, spawanie blach i rur metodą MAG, sprzedawca z obsługą kas fiskalnych, kosmetyka pielęgnacyjna i wiele innych².

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Edukacja informatyczna odbywa się w szkołach, które wyposażone są w sprzęt komputerowy i dostęp do Internetu oraz na kursach np. w Centrum Kształcenia na Odległość na Wsi. Biblioteka w Jastrzębi jest skomputeryzowana (4 stanowiska komputerowe), posiada dostęp do Internetu (łącze szerokopasmowe) – stanowi Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej.

Oficjalna strona internetowa gminy Jastrzębia, www.jastrzebia.pl, zawiera wiele interesujących informacji nie tylko dla jej mieszkańców. Po unowocześnieniu biura obsługi klienta gminy on-line wzrosła komunikacja z mieszkańcami i przybędzie abonentów korzystających z Internetu.

Rynek pracy. Dane narodowego spisu powszechnego w 2002 r. o źródłach utrzymania mieszkańców dla gminy Jastrzębia na 6 279 ogółu mieszkańców, 2 717 utrzymywało się z pracy najemnej, a 1 362 z pracy na własny rachunek, w tym 999 w swoim gospodarstwie rolnym. Pozostałym źródłem dochodu są emerytury i renty.

Struktura zatrudnienia w gminie Jastrzębia według płci przedstawiona została w tabeli 2.4.9. Liczba zatrudnionych zasadniczo rośnie, zmieniły się proporcje pracujących kobiet i mężczyzn 150/90 w 2002 r. na 181/191 w 2008 r.

² www.radom.zdz.kielce.pl

Tabela 2.4.9. Pracujący w jednostkach zatrudniających powyżej 9 osób i bezrobotni

Osoby bezrobotne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	240	228	255	326	333	312	372
W tym:							
Mężczyźni	90	87	107	171	186	155	191
Kobiety	150	141	148	155	147	157	181
Bezrobotni zarejestrowani							
Ogółem	–	817	1 141	1 132	1 125	992	994
W tym:							
Mężczyźni	–	400	610	585	582	512	542
Kobiety	–	417	531	547	543	480	452

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

Największe bezrobocie zanotowano w 2004 roku, po czym w kolejnych latach zaczęło się zmniejszać.

Tabela 2.4.10. Stopa bezrobocia (%)

Osoby bezrobotne	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	22,6	30,9	29,9	29,2	25,3	24,9
W tym:						
Mężczyźni	20,6	30,7	28,8	28,2	24,3	25,4
Kobiety	25,0	31,1	31,1	30,4	26,3	24,3

Źródło: Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

2.4.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Spółeczność gminy liczy 6 691 mieszkańców, 1 079 gospodarstw rolnych i 341 podmiotów gospodarczych. Infrastrukturę społeczną tworzą Rada Gminy, sołectwa, przedszkole, 7 szkół podstawowych, gimnazjum, Centrum Kształcenia na Odległość na Wsi, ośrodki zdrowia, biblioteki, jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej, zakłady i przedsiębiorstwa prywatne.

W gminie działa Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Wsi Bartodzieje, Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych *Inspiracja*, Koło Gospodyń Wiejskich, Klub Sportowy *Akcja Jastrzębia*, parafie rzymskokatolickie w Jastrzębi i Goryniu.

W gminie realizowano projekty finansowane ze środków Unii Europejskiej:

- Program *integracji społecznej* w ramach Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich – 23 zadania.
- *Inwestując w człowieka pomazamy kapitał społeczny i wygrywamy przyszłość* Program Operacyjny Kapitał Ludzki – EFS.

W gminie zrealizowano następujące projekty:

- Uruchomiono Centrum Kształcenia na Odległość na Wsiach – Ośrodek w Jastrzębi,
- placówkę kulturalno-oświatową, która prowadzi bezpłatne szkolenia z zakresu informatyki, zarządzania zasobami ludzkimi, przedmiotowe dla osób z utrudnionym dostępem do edukacji m.in. osób niepełnosprawnych, a także tych, których sytuacja finansowa nie pozwala na dalsze kształcenie.
- Wybudowano drogi asfaltowe w Bartodziejach, Goryniu, Olszowej, Brodach, Owadowie oraz poszerzono drogę Jastrzębia–Bartodzieje i wybudowano zatoki, dzięki czemu wydłużono linię autobusową L do Bartodziejów.
- Powstał most na Radomce łączący Jastrzębę z Bartodziejami i odcinek drogi w Woli Goryńskiej.

- Doposażenie szkół: Gimnazjum Publiczne, budowa boiska sportowego, placu zabaw dla dzieci PSP w Jastrzębi, odnowa i remonty szkół w Kozłowie, Owadowie.
- Zakończono budowę wodociągu.
- Ochotnicza Straż Pożarna w Mąkosach Starych otrzymała nowy samochód bojowy.

Samorząd gminny. W gminie Jastrzębia jest 19 sołectw reprezentowanych przez sołtysów i rady sołeckie. Wśród 15 osób Rady Gminy są 2 kobiety i 13 mężczyzn, z których 10 jest w przedziale wiekowym 40–59 lat, a dwóch – 25–29 lat.

Kultura. Dziedzictwo kulturowe. Z kilku dworów, które niegdyś stanowiły siedzibę miejscowej szlachty, do dziś przetrwał zaledwie jeden – w Bartodziejach. To klasyczny dwór wzniesiony zapewne na przełomie XVIII i XIX wieku, rozbudowany w połowie XIX w. wraz z kompleksem budynków folwarcznych i parkiem o unikalnym drzewostanie. Obiekt pozostając własnością prywatną, od lat ulega dewastacji, choć mógłby być jedną z głównych atrakcji turystycznych gminy. Interesującymi obiektami są: kościół parafialny w Goryniu pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny oraz XIX-wieczne kapliczki przydrożne w Goryniu i Owadowie.

Do ciekawych miejsc gminy można zaliczyć obiekty militarne poligonu artyleryjskiego *Heeresgutsbezirk Truppenübungsplatz Mitte Radom* zbudowane w latach 1940–1944 przez więźniów obozu pracy *Lager Kruszyny*.

W gminie Jastrzębia znajdują się **trzy Biblioteki Publiczne** w Jastrzębi, Lesiowie oraz Mąkosach Starych. W bibliotece szkolnej w Jastrzębi jest Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej, które służy uczniom, nauczycielom, innym pracownikom szkoły oraz udostępnia swe zbiory absolwentom i rodzicom uczniów. Obok głównej funkcji – gromadzenia, opracowywania, udostępniania zbiorów i wszechstronnej informacji – organizuje konkursy i wystawy tematyczne książek oraz współuczestniczy w organizowaniu imprez kulturalnych w szkole.

W gminie działają również rady rodziców i rady pedagogiczne w szkołach, rady parafialne przy parafiach kościelnych, które czynnie uczestniczą w życiu społecznym i wspomagają rozwój gminy. W Jastrzębi znajduje się Strażnica **Ochotniczej Straży Pożarnej** z filiami w Bartodziejach, Goryniu i Mąkosach Starych.

Klub Sportowy *Akcja Jastrzębia* zrzesza piłkarzy, w tym grupy juniorów. W miejscowościach Jastrzębia i Lesiów działają Koła Gospodyń Wiejskich.

Współpraca zewnętrzna:

- Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój, program LEADER.
- Porozumienie z 8 maja 2006 roku w sprawie współfinansowania wytyczania ścieżek rowerowych na terenie Kozienickiego Parku Krajobrazowego, którego stronami są: Urzędy Gmin: Pionki, Jedlnia-Letnisko, Garbatka-Letnisko, Jastrzębia, Policzna, Urząd Miasta i Gminy Zwoleń, Urząd Miejski w Kozienicach, Urząd Miasta Pionki, Starostwo Zwoleńskie, Nadleśnictwa: Kozienice, Radom, Zwoleń oraz Zarząd Kozienickiego Parku Krajobrazowego.
- Komunalny Związek Gmin Regionu Radomskiego utworzony w grudniu 2009 r. w gminie Iłża.

Gmina w rankingach. O aktywności gminy w pozyskiwaniu środków z funduszy unijnych świadczy ranking **Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009** *Gazety Prawnej*. Gmina Jastrzębia uplasowała się na 1 604 miejscu (na 2 478 gmin w ogóle) w kraju i 166 w województwie (na 314 gmin). Wartość przyznanej pomocy wynosiła 618,42 zł na osobę i zrealizowano 27 projektów.

W rankingu oceniania **Związku Powiatów Polskich**, gmina uplasowała się na 197 miejscu w kraju i 49 w województwie.

2.4.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Opieką zdrowotną mieszkańców gminy Jastrzębia zajmują się dwa ośrodki zdrowia: **Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej** w Jastrzębi oraz **Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej** w Bartodziejach. Oferują one gamę usług od podstawowych badań, po specjalistyczne EKG, USG, spirometrię. W gminie funkcjonuje jedna apteka.

Pomoc społeczną realizuje **Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej** w ustawowych formach oraz przez *Program państwa dożywianie dzieci w szkole*. Taką formą pomocy objęto 258 dzieci w 2004 r. i 292 w 2005 r. Odbiorcami pomocy są głównie grupy bezrobotnych i rolników, które potrzebują wsparcia nie tylko finansowego, ale również pomocy psychologicznej i pedagogicznej. Ośrodek współpracuje ze szkołami (dyrektorami, nauczycielami, pedagogami szkolnymi), posterunkiem policji, kuratorami, sądem.

Tabela 2.4.11. Liczba osób objętych pomocą społeczną w gminie Jastrzębia

Charakterystyka trudnej sytuacji życiowej	ogółem 6 506 osób w 2004 r.			ogółem 6 599 osób w 2005 r.		
	Liczba gospodarstw domowych	Liczba osób w gosp. domowych	% ogółu mieszkańców	Liczba gospodarstw domowych	Liczba osób w gosp. domowych	% ogółu mieszkańców
Ubóstwo	279	1 263	19%	230	1 215	18
Sieroctwo	2	2	–	2	2	–
Wielodzietność	20	141	2%	30	211	3
Potrzeba ochrony macierzyństwa	70	393	6%	80	448	7
Bezrobocie	145	924	14%	150	945	14
Niepełnosprawność	30	123	1%	25	103	1
Długotrwała choroba	25	95	1%	27	105	1
Rodziny niepełne	10	38	–	10	38	–
Alkoholizm	50	292	4%	25	175	3
Przemoc	5	23	–	5	23	–

Źródło: Strategia rozwiązywania problemów społecznych gminy Jastrzębia na lata 2007–2009. Jastrzębia 2007.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Jastrzębi uczestniczył w projektach:

- *Inwestując w człowieka pomnażamy kapitał społeczny i wygrywamy przyszłość*, którego celem jest zapobieganie dyskryminacji kobiet na rynku pracy poprzez programy rozwijające umiejętności społeczne i kwalifikacje zawodowe, z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego.
- *Trójkolorowa kokarda. Miłość – odpowiedzialność – wiedza* to program szkoleniowy dla 15 rodziców z dziećmi w wieku 5 lat w zakresie wiedzy opiekuńczo-wychowawczej.

Gmina od 2007 roku uczestniczy w Programie Integracji Społecznej w ramach Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich, który integruje, organizuje i animuje do nowych działań. Opracowano 23 działania, a w nich: naukę języka angielskiego, zieloną szkołę, zajęcia socjoterapeutyczne, zajęcia pływackie, warsztaty dziennikarskie i redagowanie gazety, wyjazd integracyjny dla niepełnosprawnych i sprawnych dzieci naszego terenu, zajęcia taneczne i gminny festiwal tańca, treningi piłki nożnej i młodzieżowy klub sportowy, aktywne zajęcia wakacyjne.

W ocenie konsultanta regionalnego programu *Agnieszki Szwejkowskiej* gmina Jastrzębia została wskazana jako **najlepiej realizująca Program Integracji Społecznej** w 2008 roku.

W gminie Jastrzębia działają stowarzyszenia:

Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Wsi Bartodziej, które realizuje projekty:

– *Koalicja pokoleń na rzecz promocji sołectwa* – główne działania: organizacja spotkań wiejskich, których celem jest integracja mieszkańców wsi, wydawanie bezpłatnej gazety sołectwiej *Nasza Wieś Bartodziej* oraz otwarcie punktu bezpłatnego dostępu do Internetu.

– *Klub Seniora* – spotkania integracyjne seniorów cieszące się dużym zainteresowaniem, odbywające się regularnie w szkole w Bartodziejach, organizowane są wycieczki do Warszawy, Krakowa. Seniorzy chętnie angażują się w działania dla wsi np. V Festyn Rodzinny 2009 *Powitajmy lato*, na który gospodynie przygotowały smakołyki.

– *Uczniowie w Bartodziejach duży potencjał możliwości mają i dzięki Unii Europejskiej swoją szansę wykorzystają* – przewidziano m.in.: naukę języka angielskiego dla klas I, II i III, koło dziennikarskie, koło sportowe (sekcja pływacka oraz sekcja gier planszowych), zajęcia teatralno-plastyczne i taneczno-muzyczne, koło medialne, koło matematyczne i przyrodnicze oraz zajęcia tematyczne przygotowujące do sprawdzianu po szkole podstawowej, wycieczki do teatru, poradnictwo psychologiczne.

– *Siłownia i punkt rehabilitacji w świetlicy OSP w Bartodziejach* – chociaż projekt już się zakończył, mieszkańcy mogą korzystać ze sprzętu na zasadach ustalonych przez zarząd jednostki.

Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych Inspiracja w Jastrzębi realizuje programy:

– *Integracja działań szkoły, rodziców i dzieci klas zerowych poprzez twórcze zaangażowanie*. Programem objęto wszystkie oddziały przedszkolne z 7 szkół podstawowych gminy Jastrzębia.

– *Organizacja warsztatów zajęciowych dla rodziców i dzieci w wieku od 12 do 18 roku życia oraz wspomaganie rodzin w zagospodarowaniu wolnego czasu*. Programem objęto 10 rodzin, w tym dwanaścioro dzieci w wieku od 12 do 16 lat z miejscowości: Dąbrowa Kozłowska, Jastrzębia, Kozłów i Mąkosy Nowe.

Głównym inicjatorem życia sportowego na terenie gminy jest **Klub Sportowy Akcja Jastrzębia** zrzeszający piłkarzy, w tym grupy juniorów. Z inicjatywy *Mariusza Żabickiego* – nauczyciela wychowania fizycznego z PSP i PG Jastrzębia oraz *Krzysztofa Hernika* – Radnego Powiatu Radomskiego, zorganizowano cykl imprez sportowo-rekreacyjnych pod hasłem *Sportowe niedziele*, podczas których odbywały się gminne turnieje halowej piłki nożnej, piłki siatkowej drużyn w różnych kategoriach wiekowych (uczniowie szkół podstawowych i gimnazjum, dorośli).

Inicjatywy lokalne: coroczny Międzygminny Turniej Tenisa Stołowego, Gminne Dożynki, letnie festyny rodzinne organizowane przez szkoły podstawowe w Bartodziejach, Kozłowie, Lesiowie i Owadowie.

Społeczną aktywność mieszkańców można mierzyć ich udziałem np. w wyborach do samorządu (frekwencja wyborcza w 2002 r. wyniosła prawie 65%, zaś w 2006 r. ponad 58%).

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.4.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Jastrzębia to mała gmina podmiejska licząca 6 691 mieszkańców, zajmująca 89,5 km² powierzchni. Edukacją dzieci i młodzieży zajmuje się 9 placówek, w tym przedszkole, 7 szkół podstawowych i gimnazjum. Główne źródła utrzymania ludności to rolnictwo i praca najemna oraz mikroprzed-

siębiorstwa, zwykle jednoosobowe. Z uwagi na położenie w dużej mierze w strefie chronionej, budowa większych przedsiębiorstw jest niemożliwa, ale w planie zagospodarowania przestrzennego gminy (stracił ważność w 2003 r.) wyznaczone były tereny rekreacyjno-letniskowe w miejscowościach Jastrzębia, Bartodzieje i Dąbrowa Kozłowska. Z perspektywy czasu wiadomo, że należałoby wyznaczyć więcej terenów pod cele rekreacyjne, wypoczynkowe i mieszkalne, jak również przeznaczone na drobną wytwórczość i inną działalność gospodarczą, nieuciążliwą dla środowiska.

Badania oczekiwań mieszkańców prowadzone w związku z tworzeniem strategii rozwoju gmin *Lokalnej Grupy Działania* w 2007 i 2009 roku, analiza publikacji prasowych, informacji ze stron internetowych wskazują na najważniejsze problemy dotyczące:

- poprawy jakości życia,
- rozbudowy infrastruktury technicznej,
- nowych miejsc pracy,
- bezrobocia.

Gmina 2030. Prawdopodobnie zwiększy się liczba osób starszych, wymagających opieki, a tym samym powstaną nowe miejsca pracy. Będzie postępować różnicowanie źródeł utrzymania mieszkańców na korzyść innych miejsc zatrudnienia niż rolnictwo.

2.4.6. Kapitał ludzki 2030

Kapitał ludzki, jeden ze składników kapitału intelektualnego, zależy od cech indywidualnych: osobowości, otwartości, charakteru człowieka oraz jego wiedzy. W *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Jastrzębia na lata 2007–2009* zapisano: *Wiedza, świadomość i aktywność budują kapitał ludzki, mobilizują i integrują społeczność zapobiegając zagrożeniom.*

Z punktu widzenia potencjalnych przyszłych pracowników w perspektywie 10–20 lat istotną jest informacja o grupie wiekowej od 0 do 6 lat i tendencje demograficzne. Obecnie przyrost naturalny jest dodatni z tendencją wzrostową.

Tablica 2.4.12. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Jastrzębia

Przedział wiekowy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	75	58	76	76	94	80	93
1	72	78	56	79	74	91	81
2	76	73	78	57	75	75	92
3	90	77	71	80	54	78	73
4	104	92	77	71	79	54	77
5	83	104	94	80	70	79	57
6	105	83	105	94	76	69	79

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl

Wszystkie dzieci powinny uczęszczać do przedszkola. Istotne jest wyrównywanie poziomu kształcenia w szkołach wiejskich w stosunku do miejskich, aby młodzież wiejska mogła kontynuować edukację w szkołach średnich i wyższych. Ważne jest upowszechnianie wśród uczniów idei kształcenia ustawicznego i tworzenie warunków kształcenia dorosłych.

Wkraczanie do życia codziennego nowych technologii informatycznych nie ominie wsi. Coraz bardziej powszechne jest wykorzystanie Internetu do obsługi bankowej, zakupów, telepracy czy komunikacji międzyludzkich.

Tabela 2.4.13. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Jastrzębia

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Stabilizacja liczby i starzenie się mieszkańców; wzrost osadnictwa; wykorzystanie walorów przyrodniczych; zauważalna obecność imigrantów; wzrost silnych przedsiębiorstw organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczący spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże wykluczenie społeczne.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem; powszechny dostęp do komputerów i Internetu.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie dotychczasowej jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia zawodowe; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych, powstanie Uniwersytetu Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa; edukacja na odległość.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników i w nowych zawodach; usługi rekreacyjne; czytelnictwo bez zmian.	Dalej słaba edukacja osób dorosłych (starszych); spadające czytelnictwo; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji; bezrobocie i wykluczenie społeczne.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ochrona, ekspozycja dziedzictwa przyrodniczego; wysokie uczestnictwo w kulturze.	Wzrost uczestnictwa w kulturze.	Niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca; wzrost usług rekreacyjnych i podmiejskich.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia; wzrost migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa, zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia; dobra jakość edukacji; nowe usługi i oferta kulturalna; ukształtowane centrum gminne.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze; powolny rozwój usług.	Brak osadnictwa; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje, gospodarstwa rolne; przedsiębiorstwa zdolne do transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.4.14. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów podmiejskiej gminy, srodowiska przyrodniczego; wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji; umocnienie centrum gminy.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne, wakacyjne; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie kilku stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia rekreacyjne, funkcje podmiejskie; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja); podział na centrum gminy i peryferie.
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw; rozwój turystyki i instytucji rekreacyjnych, opieki nad starszymi osobami; wzrost ekologicznych upraw; lokalna giełda rolina; zagraniczne rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe; przyjazny klimat dla biznesu.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; brak zainteresowania rolnictwem ekologicznym; tradycyjne rolnictwo; gospodarstwa socjalne; lokalny rynek zbytu; utrzymywanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podsiawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy Lokalnej Grupy Działania LEADER z gminami i Komunalnym Związkiem Reg. Radomskiego i innymi; lobowanie, promocja, nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami w kraju i za granicą; poprawa pozycji w rankingach; rozpoznawalna gmina.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej;	Brak rozwoju nowo zawiązanych, zewnętrznych sieci współpracy.
--	--	--	---

Tabela 2.4.15. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz	
		Stabilizacja, łagodny wzrost	Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty; wzrost zaufania i gotowości do współpracy.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach; utrzymanie aktualnych stowarzyszeń.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Niska aktywność społeczna, stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi, zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi i zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych.	Utrzymanie aktualnego poziomu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebności korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

Wzrost jakości kształcenia, aspiracji edukacyjnych sprzyjać będzie wzrostowi w 2030 r. liczby mieszkańców gminy z wykształceniem wyższym.

Zatrzymanie tych osób może być głównym czynnikiem wewnętrznym rozwoju gminy oraz sprzyjać przyciągnięciu inwestycji zewnętrznych.

2.4.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Poprawi się sytuacja materialna mieszkańców, jakość życia, a także infrastruktura techniczna.

Powstaną nowe stowarzyszenia realizujące również potrzeby wyższego rzędu: aktywnego uczestnictwa w edukacji, kulturze i życiu społecznym.

Gmina współpracuje z gminami sąsiednimi w rozwiązywaniu problemów np. transportowych, a także w promocji walorów turystycznych i wypoczynkowych. Ważne byłoby otwarcie na współpracę z zagranicą.

2.4.8. Kapitał społeczny 2030

W gminie powstaną nowe stowarzyszenia działające na rzecz lokalnej społeczności i sąsiedztwa. Obecnie zaangażowanie w pozyskiwanie funduszy potwierdza duża ilość realizowanych projektów. Ludność identyfikuje się z najbliższym otoczeniem – wsią (festyny rodzinne), gminą (spotkania wiejskie z przedstawicielami samorządu gminy). Wzrosną funkcje podmiejskie osadnictwa mieszkańców Radomia, co z całą pewnością da nowe impulsy lokalnej solidarności.

Gmina Jastrzębia jest małą gminą wiejsko-podmiejską o bogatej historii i wspaniałych walorach przyrodniczo-rekreacyjnych. Położona jest blisko Radomia, z którego sąsiedztwa wynikają obopólne korzyści. Dla radomian gmina jest miejscem sytuowania domków letniskowych, osiedlania się na stałe lub korzystania z czynnego wypoczynku na szlakach turystycznych pieszych i rowerowych w Puszczy Kozienickiej. Dla przedsiębiorców z gminy Jastrzębia, Radom jest miejscem zbytu wytwarzanych produktów (np. firma Amarol z Kolonii Lesiów oferująca wyposażenie mieszkań ma w Radomiu punkt handlowy), a dla młodzieży – szansą na zdobywanie wykształcenia w szkołach średnich i wyższych. Sukcesywnie udoskonalana jest infrastruktura techniczna.

2.4.9. Źródła

1. Gmina Jastrzębia, www.jastrzebia.pl
2. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla Lokalnej Grupy Działania – *Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój*.
3. Mróz K., *Jastrzębia wieś powiatu radomskiego*. Instytut Nauk Gospodarstwa Wiejskiego, Puławy 1935.
4. *Nasza mała Ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.
5. Plan odnowy miejscowości Bartodzieje na lata 2008–2015. Bartodzieje 2008.
6. Portret terytorialny gminy Jastrzębia, www.stat.gov.pl
7. Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe. Warszawa 2009.
8. Strategia rozwiązywania problemów społecznych Gminy Jastrzębia na lata 2007–2009. Jastrzębia 2007.

2.5. Gmina Jedlnia-Letnisko

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.5.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Jedlnia-Letnisko jest gminą wiejską, położoną w południowej części województwa mazowieckiego. Zajmuje powierzchnię 65,57 km², w tym lasy stanowią 13,5%. Jest znana jako podradomska miejscowość wypoczynkowa. Gmina Jedlnia-Letnisko graniczy z gminą Radom, Jastrzębia, Pionki, Gózd. Przez jej teren przebiega międzyregionalna droga krajowa nr 12 Kielce–Radom–Lublin–Chełm i droga wojewódzka nr 727 Radom–Kozienice oraz linia kolejowa Radom–Dęblin.

Rys. 2.5.1. Gmina Jedlnia-Letnisko

Źródło: opracowanie własne.

Według stanu na 31.12.2008 r. gminę zamieszkuje 11 766 mieszkańców. W skład gminy wchodzi 21 wsi sołectkich: Aleksandrów, Antoniówka, Cudnów, Gzowice, Dawidów, Gzowice-Kolonia, Gzowice-Folwark, Gzowice, Jedlnia-Letnisko, Lasowice, Natolin, Maryno, Myśliszewice, Piotrowice, Rajec Poduchowny, Rajec Szlachecki, Sadków, Górki, Siczki, Słupica, Wrzosów.

Władze samorządowe doceniają potrzebę wzmocnienia ekonomicznej i społecznej działalności gminy. Osiągnięcie korzystnych efektów przez samorząd umożliwić ma rozpoznanie procesów i zjawisk, związanych z zaspokajaniem potrzeb społecznych, mechanizmów rozwoju lokalnego, zarządzaniem sprawami publicznymi.

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Dariusz Rzeczkowski*, Zastępcą – *Iwona Pronobis*, Sekretarzem – *Maria Drozd*. Rada Gminy Jedlnia-Letnisko (stan na 30.11.2009): Przewodniczący – *Tadeusz Hernik* (okręg Aleksandrów, Piotrowice, Słupica), *Danuta Karpińska* – Wiceprzewodnicząca (okręg

Dariusz Rzeczkowski
Wójt Gminy

Iwona Pronobis
Zastępca Wójta

Cudnów, Maryno), *Renata Justyna Pasek* – Wiceprzewodnicząca (okręg Rajec Szlachecki), *Mariola Teodora Bocheńska* – Jedlnia-Letnisko, *Waldemar Boruch* – Rajec Poduchowny, *Dorota Franczuk* – Jedlnia-Letnisko, *Jan Maria Głębocki* – Jedlnia-Letnisko, *Antoni Kucharski* (okręg Gzowice, Gzowice-Folwark, Gzowice-Kolonia), *Tadeusz Stanisław Kuropieska* – Antoniówka, Siczki, *Waldemar Lewandowski* (okręg Dawidów, Groszowice, Myśliszewice, Wrzosów), *Krzysztof Gospodarczyk* – Jedlnia-Letnisko, *Bogdan Sikora* (okręg Natolin, Sadków), *Miroslaw Stachowicz* (okręg Dawidów, Groszowice, Myśliszewice, Wrzosów), *Marzena Maria Wiosna-Michalek* (okręg Jedlnia-Letnisko), *Wrochna Krzysztof* (okręg Lasowice, Sadków Górki).

Adres: Urząd Gminy w Jedlni-Letnisko, ul. Radomska 43, 26-630 Jedlnia-Letnisko, tel. (048) 384-84-70 do 75, fax (048) 384-84-70, wew. 222, e-mail: sekretariat@jedlnia.pl, www.jedlnia.pl

Rys. 2.5.2. Urząd Gminy w Jedlni-Letnisko

Źródło: www.jedlnia.pl

Dokumenty programowe, strategie, plany rozwoju gminy:

1. Plan Odnowy Miejscowości Jedlnia-Letnisko na lata 2008–2013, uchwała nr XXVIII/253/2009 r. Rady Gminy Jedlnia-Letnisko z 6 lipca 2009.
2. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Radomskiego na lata 2007–2013. Radom 2007 (www.spradom.finn.pl).

Jedlnia-Letnisko powstała w 1865 roku jako część letniskowa jednej z najstarszych w Polsce osad królewskich, myśliwsko-bartniczych, Jedlni. Obecnie Jedlnia-Letnisko stanowi centrum lokalne gminy i jest ośrodkiem władzy i usług administracji gminy dla rolnictwa, sportu, zdrowia, handlu, kultury, oświaty i rzemiosła. Gmina pełni funkcję ponadlokalnego centrum w zakresie rekreacji i wypoczynku.

Funkcja rekreacyjno-wypoczynkowa¹. Jedlnia-Letnisko jest miejscowością wypoczynkową dla mieszkańców Radomia i Warszawy ze względu na wyjątkowe warunki klimatyczne stworzone przez lasy Puszczy Kozienickiej, znajdujące się w strefie ochronnej *Kozienickiego Parku Krajobrazowego* (gmina Jedlnia-Letnisko, Gózd, Jastrzębia i Pionki) i utrzymuje charakter osiedla wypoczynkowo-letniskowego. Najśabsze gleby gminy zostały wykorzystane w kierunku rozwoju turystyki, wypoczynku oraz zalesienia. Odkrył ją i docenił walory mikroklimatu oraz leśnych źródeł, radomski lekarz kolejowy, dr Stefan Żerański. W okresie międzywojennym przeprowadzali się tu zamożni miesz-

¹ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlnia-Letnisko. Cele i polityka rozwoju. Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego, Miejska Pracownia Urbanistyczna w Radomiu, listopad 1999.

kańcy Radomia, a także kolejarze i pracownicy innych radomskich zakładów pracy, ze względu na niskie ceny działek. Dlatego miejscowość na przeważającym obszarze zabudowana jest stylowymi, drewnianymi domkami willowymi, otoczonymi lasami i ogrodami. Od wiosny do jesieni stale zamieszkuje ją ponad 500 właścicieli działek rekreacyjnych wraz z rodzinami. Atrakcyjność osiedla wzrosła po utworzeniu zalewu na rzece Gzówce w Siczkach w 1976 r. zajmującego powierzchnię 40 ha. W 1982 r. utworzono rezerwat **Jedlnia** (86,42 ha) położony po obu stronach szosy Radom–Kozienice. Tereny rekreacyjno-wypoczynkowe obejmują poza sołectwem Jedlnia-Letnisko również takie sołectwa, jak Siczki, Antoniówka oraz przyległe do nich części sołectw Aleksandrów, Groszowice i Rajec Poduchowny.

Rys. 2.5.3. Zalew w Jedlni-Letnisko

Źródło: Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój, s. 11.

Funkcja podmiejska. Gmina Jedlnia-Letnisko, to strefa o najniższych glebach. Obejmuje ona zachodnią część gminy od granic Radomia do zachodnich granic strefy rolniczej i wypoczynkowej. Bliskie sąsiedztwo oraz dogodne połączenie drogowe i kolejowe z Radomiem sprawiło, że nasila się tu tendencja przekształcenia w podmiejskie osiedle mieszkaniowe, miejsce prowadzenia działalności gospodarczej, wykonywania rzemiosła, produkcji ogrodniczej i warzywniczej. Dlatego głównym źródłem dochodów tej części gminy z jednej strony jest działalność pozarolnicza: handel, gastronomia, hotelarstwo, z drugiej zaś zauważa się wyraźny wzrost przedsiębiorstw zajmujących się usługami w zakresie obsługi nieruchomości, pośrednictwa finansowego czy transportu. Następuje wymiana ludności Radomia i gminy w miejscach pracy. Wzrasta osadnictwo ludności nierolniczej związanej z pracą w mieście.

Przedsiębiorczość. Do największych podmiotów gminy należą: Gminna Spółdzielnia *Samopomoc Chłopska*, Ceramiczna Spółdzielnia Pracy, Urząd Gminy, PPH *Pod Różami*, Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy *Relaks*, motel i restauracja *Wodnik* oraz Ośrodek Edukacji Ekologicznej i Integracji Europejskiej Lasów Państwowych. Największymi pracodawcami na terenie sołectwa Jedlnia-Letnisko są instytucje samorządowe i jednostki podległe samorządowi. Dominuje sektor prywatny. Innym źródłem dochodów ludności są renty, emerytury, zasiłki i praca dorywcza.

Tabela 2.5.1. Miejsca noclegowe i ich wykorzystanie w gminie Jedlnia-Letnisko

Baza noclegowa	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba miejsc noclegowych	144	144	214	192	190	190	190
Korzystający z noclegów	4 094	4 889	7 497	5 086	6 135	7 473	6 765
Udzielone noclegi	6 135	9 030	12 355	9 196	11 036	15 191	12 812

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Tabela 2.5.2. Podmioty gospodarcze w gminie Jedlnia-Letnisko

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	751	789	809	798	843	910	871
W tym: sektor prywatny	736	773	792	780	825	891	851
Rolnictwo	36	39	33	44	48	49	50
Przetwórstwo przemysłowe	161	160	170	160	164	158	161
Budownictwo	77	82	75	77	82	95	86
Handel	270	286	303	291	306	332	319
Hotele i restauracje	17	19	17	16	16	18	16
Transport	62	63	59	58	60	62	60
Pośrednictwo finansowe	15	18	22	22	18	19	19
Obsługa nieruchomości	45	46	55	50	60	76	66

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Na terenie miejscowości Jedlnia-Letnisko swoje filie (oddziały) mają: Bank Spółdzielczy Rzemiosła w Radomiu oraz Bank Spółdzielczy w Pionkach.

Rolnictwo. Strefą o wiodącej funkcji rolniczej jest wschodnia część gminy, część środkowa i na południe od linii kolejowej do drogi nr 737. Ogólna powierzchnia użytków rolnych wynosi 5 479 ha, na której gospodaruje 1 544 indywidualnych gospodarstw rolnych. Dominują uprawy polowe okopowo-zbożowe. Gospodarstwa nastawione są na specjalistyczny chów trzody chlewnej i bydła.

Infrastruktura techniczna. Przez teren Jedlni-Letnisko przebiegają: **droga wojewódzka nr 699** – droga krajowa nr 12 Radom–Zwoleń i wojewódzka nr 737 Radom–Kozienice (przez Jedlnię – 3,20 km), **droga powiatowa nr 3524W** (przez Jedlnię – 1,1 km), **drogi gminne** (przez sołectwo – 20,4 km).

Układ funkcjonalno-przestrzenny Jedlni-Letnisko zbliżony jest do układu urbanistycznego ośrodków miejskich. W okresie letnim ze względu na przemieszczanie się letników, turystów, wycieczkowiczów następuje znaczne ożywienie gospodarcze, wzmożenie ruchu na drogach itp.

Wodociągi i kanalizacja. Cała gmina jest zwodociągowana. Funkcjonują dwie oczyszczalnie ścieków, tj.: Gminna Oczyszczalnia Ścieków – dwustopniowa, mechaniczno-biologiczna o przepustowości 611 m³/d (obecnie ilość odprowadzanych ścieków wynosi 220 m³/d) oraz mechaniczno-biologiczna przy Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym Lasów Państwowych.

Ścieki z gospodarstw domowych (nieposiadających dostępu do sieci) gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych (tzw. szambach). Planowana w najbliższych latach budowa sieci kanalizacyjnej w Jedlni-Letnisko pozwoli na zmniejszenie zanieczyszczeń odprowadzanych bezpośrednio do gruntu.

Sieć ciepłownicza. Na terenie miejscowości oraz całej gminy brakuje zintegrowanej sieci ciepłowniczej.

Gazyfikacja. Źródłem zaopatrzenia miejscowości w gaz jest gazociąg wysokiego ciśnienia relacji Radom–Kozienice. W miejscowości Piotrowice znajduje się stacja redukcyjna sieci wysokociśnieniowej.

Odpady. W Jedlni-Letnisko nie ma czynnego składowiska odpadów. Mieszkańcy zawierają indywidualne umowy na wywóz nieczystości.

Energetyka. Jedlnia-Letnisko oraz cały obszar gminy, zaopatrywana jest w energię za pośrednictwem węzła elektroenergetycznego Rożki oraz sieci średniego napięcia (będącej w części rozwinięciem sieci zasilającej miasto Radom).

Łączność i komunikacja. W gminie istnieją przyłącza telefoniczne stacjonarne: Telekomunikacja Polska, Mini Telecom (wcześniejsza nazwa – Telefonía Pilicka) oraz telefonia komórkowa.

2.5.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Demografia. Według najnowszych danych gminę zamieszkuje 11 766 mieszkańców, w tym 3 669 osób to mieszkańcy Jedlni-Letnisko (stan na 31.12.2008), co stanowi 32% ogółu mieszkańców gminy (tabela 2.5.3).

Tabela 2.5.3. Liczba mieszkańców gminy Jedlnia-Letnisko

Powyżej 1 000 mieszkańców	500–1 000 mieszkańców	300–500 mieszkańców	Do 300 mieszkańców
Jedlnia-Letnisko – 3 692 Groszowice – 1 014	Rajec Poduchowny – 799 Rajec Szlachecki – 855	Antoniówka – 489 Słupica – 488 Myśliszewice – 471 Gzowice – 375 Sadków Górki – 421 Sadków – 415 Cudnów – 368 Aleksandrów – 338 Lasowice – 305	Siczki – 257 Piotrowice – 219 Maryno – 198 Natolin – 187 Dawidów – 136 Wrzosów – 150 Gzowice-Kolonia – 119 Gzowice-Folwark – 86 Kolonka – 31

Źródło: dane pochodzą z Urzędu Gminy Jedlnia-Letnisko.

Analiza liczby mieszkańców w ciągu ostatnich kilku lat wskazuje na znaczny przyrost ludności, szczególnie w 2005 roku (migracja), a następnie niewielki spadek w kolejnym roku. Tendencja spadkowa liczby mieszkańców gminy jest wyrazem migracji i emigracji za granicę Polski.

Tabela 2.5.4. Struktura procentowa ludności ze względu na wiek w gminie Jedlnia-Letnisko

Ludność w wieku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	27,3	26,4	25,5	24,7	23,7	22,9	22,2
Produkcyjnym	59,0	60,1	61,0	61,9	63,0	63,6	64,3
Poprodukcyjnym	13,7	13,5	13,4	13,4	13,4	13,5	13,5
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	69,4	66,5	63,8	61,9	58,8	57,9	55,6

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

W gminie obserwuje się malejącą populację w wieku przedprodukcyjnym (z 27,3% w 2002 r. do 22,2% w 2008 r.) oraz zwiększenie grupy w wieku produkcyjnym (z 59% w 2002 r. do 64% w 2008 r.). Wzrasta ilość zawieranych małżeństw. Jest więc nadzieja utrzymania tendencji wzrostu urodzeń (ze 118 w 2002 r. do 128 w 2008 r.).

Tabela 2.5.5. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 mieszkańców w gminie Jedlnia-Letnisko

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zgony	11,0	11,2	10,5	8,4	9,3	9,0	9,5
Przyrost naturalny	6,0	4,8	5,8	3,5	0,6	1,6	1,5
Urodzenia (żywe)	0	0	0	11,9	9,9	10,7	11,1
Małżeństwa	0	0	0	4,4	6,8	7,5	7,6

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Edukacja. Edukacja przedszkolna. W gminie zbyt mało dzieci objętych jest wykształceniem przedszkolnym. W Jedlni-Letnisko powstaje nowy budynek przedszkolny, a w szkołach podstawowych wzrasta liczba oddziałów przedszkolnych. W 2008 roku w grupie 3-latków do przedszkola gminnego uczęszczało tylko 13% populacji, w grupie 4-latków – 4,5%, w grupie 5-latków – 5,5%. Wszystkie dzieci 6-letnie objęte są edukacją przedszkolną (tabela 2.5.6).

Tabela 2.5.6. Edukacja przedszkolna w gminie Jedlnia-Letnisko

Oddziały przedszkolne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola ogółem	1	1	1	1	1	1	1
Oddziały	2	2	2	2	2	2	2
Miejsca	48	50	50	50	50	50	50
Dzieci ogółem	53	49	52	53	55	53	58
3-latki	6	6	7	1	1	13	9
4-latki	15	11	12	12	7	15	27
5-latki	28	23	18	13	13	16	22
6-latki	68	81	18	17	20	9	10
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	5	5	7	6	6	6	7
Dzieci do 6 lat włącznie	64	73	147	106	104	110	136
Dzieci 6-letnie	54	67	146	100	101	108	129

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Publiczne szkoły podstawowe usytuowane są w Jedlni-Letnisko, Gzowicach, Myśliszewicach, Natolinie. **Szkoła Podstawowa w Jedlni-Letnisko** powstała w 1905 roku. **Szkoła Podstawowa w Słupicy** pracuje w oparciu o 13 nauczycieli z wyższym wykształceniem. Kształcą tu 91 uczniów w 7 oddziałach szkolnych. Oddział przedszkolny liczy 22 dzieci. W szkole prowadzone są zajęcia pozalekcyjne dla uczniów zdolnych i mających trudności w nauce. **Szkoła Podstawowa w Gzowicach** należy do szkół małych. Pracuje tu 13 nauczycieli z wyższym wykształceniem z nieliczną grupą uczniów. Klasy liczą bowiem od 5 do 10 osób. Szkoła tworzy atmosferę rodzinną.

Publiczne Gimnazjum w Jedlni-Letnisko jest szkołą nowoczesną z 30 nauczycielami, wspomaganymi przez radę rodziców. W szkole działają organizacje szkolne: klub miłośników języka angielskiego, samorząd uczniowski i klub europejski. Wydawana jest lokalna gazetka *U nas*. Młodzież zaangażowana jest corocznie w akcję Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Szkoła uczestniczy w projekcie *Światła pamięci*. W 2002 roku powstała tu wysiłkiem nauczycieli i uczniów *Izba Regionalna*. W **Publicznej Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Myśliszewicach** pracuje 31 nauczycieli wspieranych przez radę rodziców. Prowadzone są zajęcia i koła zainteresowań dla uczniów. Od stycznia 2008 roku biblioteka szkolna wyposażona została w nowoczesne *Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej*. ICIM zostało wyposażone w 4 stanowiska komputerowe oraz urządzenie wielofunkcyjne, oferuje uczniom i nauczycielom dostęp do Internetu poza systemem lekcyjnym w celu samodzielnego kształcenia, zdobywania i przetwarzania informacji dostępnych w Internecie.

Zespół Szkół Ogólnokształcących w Natolinie prowadzi 4 oddziały wczesnego nauczania i oddział przedszkolny. Pracuje tu 4 nauczycieli wczesnego nauczania oraz 18 wykwalifikowanych nauczycieli Szkoły Podstawowej i Gimnazjum. W szkole prowadzone są zajęcia pozalekcyjne dla uczniów zdolnych i mających trudności w nauce. Organizowane są konkursy wewnątrzszkolne i międzyszkolne. Przy szkole pracuje rada rodziców. Szkoła zaangażowana jest w realizację projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskich. Do głównych przedsięwzięć w tym zakresie należą pro-

jekty: *Sukces ucznia – promocja szkoły; Rok języka polskiego; Niepełnosprawni nie znaczą niewidzialni; Bądźmy życzliwi.*

Dzieci i młodzież gminy Jedlnia-Letnisko uczestniczą w zajęciach pozalekcyjnych w świetlicy i bibliotece, korzystają z Internetu, grają w piłkę nożną, siatkową, tenis stołowy i ziemny, organizują zawody oraz mają dostęp do służby zdrowia.

Tabela 2.5.7. Placówki oświatowe w Jedlni-Letnisko

Placówka oświatowa	2006	2007	2008
Szkoły ogółem:			
a) szkoły podstawowe	5	5	5
– pomieszczenia szkolne	47	69	72
– oddziały w szkołach	46	45	45
– uczniowie	785	781	767
b) gimnazja	3	3	3
– oddziały	20	20	21
– uczniowie	445	438	442
Współczynnik skolaryzacji brutto			
a) szkoły podstawowe	88,10	87,3	86,57
b) gimnazja	82,26	85,0	88,40
Komputeryzacja			
– komputery	147	137	144
a) szkoły podstawowe	95	88	95
b) gimnazja	52	49	49
– pracownie komputerowe	9	9	9
a) szkoły podstawowe	6	6	6
b) gimnazja	6	6	6
– komputery podłączone do Internetu	133	118	124
a) szkoły podstawowe			
b) gimnazja	81	73	79
– uczniowie przypadający na 1 komputer	52	45	45
a) szkoły podstawowe	11,38	12,8	9,8
b) gimnazja	10,11	13,27	13,39

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. W gminie z 1 komputera z dostępem do Internetu w szkole podstawowej korzysta 9,8 ucznia, a w gimnazjum – 13,39 ucznia (tabela 2.5.7). Mało jest rodzin mających dostęp do Internetu.

Kształcenie w szkołach wyższych. Mieszkańcy gminy studiują w Radomiu, Warszawie, Łodzi i innych ośrodkach akademickich w kraju.

Edukacja dorosłych. Śledztwo miasta Radomia wpływa na zmiany kształcenia w gminie. Dorośli mieszkańcy mają dostęp do edukacji w szkołach ponadgimnazjalnych, zawodowych, liceach, studiach policealnych oraz kursach prowadzonych przez Zakład Doskonalenia Zawodowego. Powiatowy Urząd Pracy w Radomiu prowadzi szkolenia współfinansowane w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Poddziałanie 6.1.3. *Aktywność – Twoją szansą.* Uczestniczyło w nim 2 150 osób z powiatu radomskiego, które miały nabyć nowe umiejętności oczekiwane w regionie. Zatrudnienie uzyskało jednak nie więcej niż 10% szkolonych.

Władze samorządowe. Na 15 radnych kobiety stanowią jedną trzecią. 12 radnych jest w wieku 40–59 lat, 1 osoba jest młodsza i 2 mają powyżej 60 lat. Z wykształceniem wyższym jest 4 radnych, 7 ma wykształcenie średnie i policealne, 3 – zasadnicze zawodowe, a 1 osoba – ukończone gimnazjum.

Rynek pracy. Podmioty gospodarcze prowadzące w gminie działalność pozarolniczą to głównie firmy o charakterze handlowo-usługowym.

Tabela 2.5.8. Pracujący w przedsiębiorstwach o liczbie powyżej 9 osób

Osoby pracujące	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	923	805	826	786	731	642	766
Mężczyźni	499	420	406	455	390	273	316
Kobiety	424	385	420	331	341	369	450

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Bezrobocie. W latach 2002–2008 zauważa się powolną tendencję spadkową liczby zarejestrowanych bezrobotnych w gminie (rejestrowani w Powiatowym Urzędzie Pracy). Nie uwzględnia ono tzw. bezrobocia agrarnego, ukrytego. Kryzys spowodował jednak wzrost bezrobocia w 2009 r.

Tabela 2.5.9. Bezrobocie zarejestrowane w gminie Jedlnia-Letnisko

Osoby bezrobotne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	0	1 443	1 403	1 374	1 270	1 040	939
Mężczyźni	0	739	713	675	626	505	447
Kobiety	0	704	690	699	644	534	492

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Aktywizacja bezrobotnych jest wyzwaniem dla gminy. Wyrazem mobilności ludności jest stan migracji na pobyt stały przedstawiony w tabeli 2.5.10.

Tabela 2.5.10. Migracja na pobyt stały według typu i kierunku w gminie Jedlnia-Letnisko

Migracja	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania ogółem	201	210	307	238	214	303	198
Zameldowania z miast	157	188	255	217	176	248	165
Zameldowania ze wsi	44	22	51	21	38	53	33
Zameldowania z zagranicy	0	0	1	0	0	2	0
Wymeldowania ogółem	106	99	117	88	89	171	109
Wymeldowania do miast	74	78	85	73	56	111	81
Wymeldowania na wieś	32	21	32	15	33	51	26
Wymeldowania za granicę	0	0	0	0	0	9	2

Źródło: Ludność. Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Obserwuje się dodatnie saldo migracji, co wskazuje na atrakcyjność zamieszkania w gminie.

2.5.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

W gminie kapitał strukturalny, infrastrukturę tworzą instytucje i organizacje takie, jak Rada Gminy, Urząd Gminy, sołtysi i rady sołeckie w 21 miejscowościach, a także przedszkole, 5 szkół podstawowych, 2 gimnazja, Gminna Biblioteka Publiczna, Komenda Policji, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, 2 prywatne gabinety stomatologiczne oraz 2 apteki.

Infrastruktura. Gospodarkę gminy tworzą głównie 1 544 indywidualnych gospodarstw rolnych oraz 871 podmiotów gospodarczych. Ich strukturę, relacje zatrudnionych stanowią ważny element kapitału intelektualnego, tj. kapitału strukturalnego i kapitału relacyjnego. Ważną rolę odgrywają: Stowarzyszenie Miłośników Jedlni-Letnisko, Stowarzyszenie Jedlnia, Stowarzyszenie Zatrzymaj się i Pozytywny Format. W gminie działa Ochotnicza Straż Pożarna i Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza oraz Koło Gospodyń Wiejskich. Aktywność wykazuje Związek Wędkarski, Związek Emerytów i Kombatanatów.

Ważną rolę spełniają należące do Dekanatu Radom Wschód parafie katolickie zlokalizowane w Jedlni-Letnisko, Groszowicach i Słupicy. **Kościół parafialny pw. św. Józefa**

fa i jego dzwonnica jest zabytkiem klasy 0, zbudowany w charakterystycznym stylu zakopiańskim. Aktywną działalność prowadzi również *Dom Katechetyczny we Wrzosowie* prowadzony przez ojców pallotyńców.

Rys. 2.5.4. Kościół parafialny pw. św. Józefa w Jedlni-Letnisko

Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*, s. 11.

Pod koniec maja 2008 r. powstało kolejne stowarzyszenie o nazwie *Pozytywny Format*, którego celem jest realizowanie, wspieranie i rozbudzanie inicjatyw obywatelskich na rzecz rozwoju społecznego, a także Ochotnicze Straże Pożarne, Kluby Sportowe: LKS *Jodła, Róża*.

Projekty europejskie realizowane w gminie dotyczą infrastruktury technicznej, a w szczególności budowy dróg, sieci kanalizacyjnej i wodociągowej, oczyszczalni ścieków, zbiórki azbestu, a także rozwijania kapitału ludzkiego, strukturalnego i społecznego.

Projekty realizowane przez gminę dotyczące kapitału ludzkiego:

1. **Aktywność – Wiedza – Przyszłość**. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet IX, Działanie 9.5. *Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich*. Organizowany przez Urząd Gminy w Jedlni-Letnisko, Agencję Zarządu Nieruchomości i Rozwoju Regionalnego Sp. z o.o. w Radomiu. Celem projektu jest pobudzenie aktywności mieszkańców obszarów wiejskich na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia, samoorganizacji i tworzenia lokalnych inicjatyw oraz szkolenia z zakresu kursu języka angielskiego, agroturystyki i programu *NATURA 2000*.

2. **Czas dla Aktywnych** – projekt realizowany od 1 kwietnia do 31 grudnia 2009 roku przez Urząd Gminy/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. PO Kapitał Ludzki Priorytet VII, Działanie 7.1., 7.1.1. *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej*. Celem projektu jest aktywizacja zawodowa bezrobotnych, a także korzystających z pomocy społecznej w wieku od 25 do 55 lat, z niskimi lub zdezaktualizowanymi kwalifikacjami zawodowymi.

Projekty realizowane przez gminę ze środków własnych:

1. Zaktywizowanie Zalewu *Siczki* jako centrum rekreacyjnego, wypoczynkowego, sportowego poprzez podniesienie walorów rekreacyjno-wypoczynkowych miejscowości i jej otoczenia – budżet gminy.
2. Zagospodarowanie zbiornika w celu poprawy estetyki miejscowości – budżet gminy.
3. Rozwój terenów zieleni poprzez zagospodarowanie skwerów (pl. Piłsudskiego, pl. Wolności wraz z renowacją pomnika) – budżet gminy.
4. Modernizacja Gminnego Ośrodka Sportu i Rekreacji oraz zakup wyposażenia – budżet gminy.
5. Rozwój intelektualny mieszkańców poprzez organizowanie szkoleń, kursów odpowiadających zapotrzebowaniu.

Inne projekty gminne realizowane na rzecz społeczności lokalnej:

1. Gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.
2. Program i zasady współpracy Gminy Jedlnia-Letnisko z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.
3. Plan gospodarki odpadami dla gminy Jedlnia-Letnisko na lata 2007–2014.
4. Program ochrony środowiska gminy Jedlnia-Letnisko.
5. Regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Jedlnia-Letnisko.
6. Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Jedlnia-Letnisko, województwo mazowieckie na lata 2008–2011 (z uwzględnieniem perspektywy do 2032).

Obiekty mające wartość historyczną w gminie to: domy mieszkalne i obejścia gospodarskie z XIX i XX w., budynek leśniczówki, budynek (magazyn kolei) z lat 80. XIX w. i Ośrodek Zdrowia z 1909 r. W czasie II wojny światowej hitlerowcy na terenie samej Jedlni-Letnisko zamordowali około 40 osób, a w okolicznych lasach ponad 250. Upamiętnia je pomnik ku czci ofiar terroru hitlerowskiego wybudowany w 1981 r. oraz groby na cmentarzu i w okolicznych lasach.

Gminna Biblioteka Publiczna z filiami w Gzowicach, Słupicy i Groszowicach służy zaspokajaniu i rozwijaniu potrzeb czytelniczych społeczeństwa oraz upowszechnianiu wiedzy i rozwojowi kultury. Czytelnia Gminnej Biblioteki jest zarazem małą galerią, gdzie wystawiają swoje prace lokalni artyści. Galeria działa od 1996 roku.

Tabela 2.5.11. Biblioteki i filie oraz czytelnictwo na terenie gminy Jedlnia-Letnisko

Biblioteki i filie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Biblioteki i filie	4	4	4	4	4	4	4
Czytelnicy w ciągu roku	1833	2006	1956	1976	1949	1862	1878
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 mieszkańców	170	183	177	175	170	159	162

Źródło: Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

Wśród cyklicznych imprez kulturalnych odbywających się na terenie gminy wymienić należy spotkania z poezją i muzyką organizowane przez szkołę, Gminną Bibliotekę oraz działające od 2000 roku **Stowarzyszenie Twórców Kultury Orzeł**.

W kalendarz imprez kulturalnych Jedlni-Letnisko wpisały się plenery malarskie i regionalne występy, *Impreza na Plaży* – Siczki, cykliczne imprezy nad zalewem organizowany przez Urząd Gminy i Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji. W siedzibie Stowarzyszenia znajduje się wystawa eksponatów stworzonych przez artystów: obrazów, rzeźb, robótek ręcznych itp.

Wieczory Muzyczne to koncerty muzyki pozytywnej organizowane przez grupę aktywnej młodzieży Jedlni-Letnisko na scenie przy uroczym drewnianym kościele parafial-

nym. Goszczą tu zespoły muzyczne (także soliści) z wielu zakątków kraju, a od 2009 r. także z zagranicy.

Ośrodek Edukacji Ekologicznej i Integracji Europejskiej Lasów Państwowych w Jedlni-Letnisko to centrum *Święta Polskiej Niezapominajki*, które obchodzone jest 15 maja. Pomysłodawcą tego święta jest redaktor Andrzej Zalewski z Eko-Radia Radiowej Jedynki. Corocznie bierze w niej udział kilka tysięcy dzieci i młodzieży z całej Polski.

Dużą atrakcją są przejażdżki zaprzęgami konnymi po Puszczy Kozienickiej, organizowane przez trzy kluby jeździeckie. Bardzo dobrze przygotowane są ścieżki rowerowe i turystyczne oraz obiekty i budowle zlokalizowane wzdłuż oznakowanych tras. Wszystkie trasy rozpoczynają się w Jedlni-Letnisko (po północnej stronie zalewu na polance jedlnieńskiej).

Sport. *Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji (GOSiR)* w Jedlni-Letnisko jest gospodarzem zalewu o powierzchni 40 ha oraz obiektów towarzyszących. Celem działalności GOSiR jest realizacja zadań z zakresu kultury fizycznej, turystyki i sportu. GOSiR współdziała z organizacjami kultury fizycznej i sportu, udostępnia posiadane obiekty na rzecz klubów i związków sportowych oraz osób indywidualnych.

Ludowy Klub Sportowy Jodła to organizacja sportowa prowadząca stadion sportowy położony w pobliżu Rezerwatu Leśnego *Jedlnia* oraz dwie drużyny piłkarskie obecnie rozgrywające mecze w klasie A (VI liga). W sezonie wiosenno-letnim w dni świąteczne odbywają się też rozgrywki piłki nożnej z uczestnikami innych klubów.

Współpraca z innymi gminami. Integracja z innymi podmiotami w gminie Jedlnia-Letnisko obejmuje: powiązania infrastrukturalne, przyrodnicze, rynkowe i intelektualne.

Elementem kooperacji gmin jest umowa dotycząca turystyki rowerowej w ramach Międzynarodowego Wyścigu Kolarskiego Mazovia Tour – *Dookoła Mazowsza*. Gmina współuczestniczy w funkcjonowaniu *Grupy Partnerskiej Puszczy Kozienickiej LOKOMOTYWA*, która zajmuje się reaktywowaniem kolejki wąskotorowej dla celów turystycznych w ramach *Szlaku Bursztynowego*.

Powiązania rynkowe gminy wyznaczają przede wszystkim osie drogowych szlaków komunikacyjnych drogi nr 737 Radom–Kozienice. W miastach tych upatruje się rynku zbytu lokalnych produktów rolnych, pośrednictwa dla przedsiębiorców lokalnych oraz transformację innowacji i technologii.

Podjęto próbę integracji 11 gmin partnerskich Lokalnej Grupy Działania *Dziedzictwo i Rozwój* programu LEADER. W listopadzie 2009 r. podpisano porozumienie o Komunalnym Związku Gmin Regionu Radomskiego, pozwalające wspierać projekty dotyczące transportu w regionie, komunikację i atrakcyjność turystyczną tych gmin.

Miejsce gminy w rankingach wojewódzkich i ogólnopolskich. Rosnącą jakością życia w gminie Jedlnia-Letnisko potwierdza wartość wskaźnika dochodów podatkowych gminy (13 009,0 zł w 2003 r. i 483 310 zł w 2008 r.) oraz wskaźnika Gg dla kraju wyliczonego przez Ministerstwo Finansów (tabela 2.5.12). Jest to jednocześnie wyraz gospodarności władz gminy.

Tabela 2.5.12. Wskaźniki dochodów podatkowych w gminie Jedlnia-Letnisko

Wskaźnik dochodów	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gmina Jedlnia-Letnisko	364,29	366,87	426,36	512,80	615,93	711,15
Wartość % wskaźnika Gg dla kraju	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20	1210,61

Źródło: mmm.mf.gov.pl

Tabela 2.5.13. Miejsce gminy Jedlnia-Letnisko w rankingu Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009

Gmina	Punkty	Miejsce gminy w rankingu ogólnopolskim	Miejsce gminy w rankingu wojewódzkim	Wartość dofinansowania z UE na mieszkańca w zł	Liczba projektów
Jedlnia-Letnisko	72,15	2469	313	79,57	17
Gózd	108,91	2421	303	141,38	17
Pionki	218,68	2090	250	285,74	19
Jastrzębia	336,12	1604	166	618,42	27

Źródło: www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009

W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich Związku Powiatów Polskich za: działania proinwestycyjne i prorozwojowe, jakość obsługi społeczeństwa informacyjnego, obywatelskiego oraz działania promocyjne gmina Jedlnia-Letnisko uzyskała w 2009 roku 198 miejsce w rankingu ogólnopolskim i 50 miejsce w województwie mazowieckim, podobnie jak gmina Pionki. Natomiast gmina Gózd – sąsiad, znalazła się na 192 miejscu w kraju i 47 w województwie. Natomiast gmina Jastrzębia zajęła 197 miejsce w kraju i 49 w województwie. Oznacza to, że gminy te mają olbrzymie szanse na podjęcie współpracy i tym samym poniesienie kapitału relacyjnego. Potwierdzeniem tej tezy jest wynik rankingu Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009.

2.5.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Działalność kulturalna koncentruje się wokół niekonwencjonalnych walorów wsi, kultywowaniu tradycji religijnych, obchodów patriotycznych związanych z II wojną światową, popieraniem indywidualnych form pielęgnacji różnorodnych tradycji i zwyczajów (topienie marzanny, noc świętojańska, święta, odpusty, pielgrzymki) oraz wspieraniem organizowania wystaw rzeźby i malarstwa. Wyrazem tego jest powstała w 2002 r. Izba Regionalna w gimnazjum w Jedlni-Letnisko, która przyjmuje dodatkowo postać wirtualną, podzieloną na Salę Białą i Salę Czarną. Izba Regionalna, zbudowana dzięki wysiłkom nauczycieli i aktywności uczniów, gromadząca pamiątki z przeszłości jest jednocześnie świadectwem kultury regionu.

Spójność społeczną gminy zapewniają działające na jej terenie stowarzyszenia obywatelskie, których działalność ukierunkowana jest na inicjowanie, prowadzenie i propagowanie działalności proekologicznej, kulturalnej, oświatowej i rekreacyjnej, aktywizację osób bezrobotnych, działania na rzecz osób niepełnosprawnych.

W gminie działa Ochotnicza Straż Pożarna oraz Koło Gospodyń Wiejskich. Aktywność wykazuje także Związek Wędkarski i Związek Emerytów oraz Kombatantów. Wśród stowarzyszeń należy wymienić Stowarzyszenie Miłośników Jedlni-Letnisko, Stowarzyszenie Jedlnia oraz Stowarzyszenie Zatrzymaj się. Pod koniec maja 2008 r. powstało Stowarzyszenie *Pozytywny Format*, którego celem jest realizowanie, wspieranie i rozbudzanie inicjatyw obywatelskich na rzecz rozwoju społecznego.

Wyrazem aktywności społecznej w gminie jest udział w wyborach. W gminie Jedlnia-Letnisko frekwencja wyborcza do Sejmu w 2001 r. wyniosła 40,50%, a w 2007 r. wzrosła do 52,67%. W wyborach samorządowych w 2002 r. frekwencja wyniosła 51,82%, a w 2006 r. podniosła się do 52,42%. W wyborach prezydenckich brało udział 48,86% społeczności.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.5.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Jedlnia-Letnisko jest gminą młodą, powstała w 1865 r. jako ośrodek wypoczynkowy dla bogatych mieszkańców byłej Jedni Królewskiej, czyli obecnej Jedlni. Walorem tej miejscowości jest unikalny klimat i połączenie kolejowe łączące Dęblin z Radomiem i z Zagłębiem oraz wyremontowana droga nr 737. Gmina położona jest w pobliżu Radomia. Wspiera ją komunikacja podmiejska.

Obecnie gmina kontynuuje tradycje miejsca, wypoczynku i rekreacji (Zalew Siczki oraz Ośrodek Edukacji Ekologicznej i Integracji Europejskiej Lasów Państwowych, motel i restauracja *Wodnik*, Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy *Relaks*, hotel i restauracja *Pod Różami*), które wspiera funkcja rolnicza i mieszkaniowo-gospodarcza. Niezbędna jest dalsza dywersyfikacja źródeł dochodów, głównie ludności utrzymującej się z małych gospodarstw. Szczególny nacisk władze gminy kładą na walory ekologiczne. Prowadzą działania doskonalące infrastrukturę systemu edukacji, techniczną, w tym teleinformatyczną. Dzięki wsparciu funduszy unijnych poprawia się infrastruktura techniczna. Wymaga ona jeszcze doinwestowania w zakresie budowy kanalizacji, gospodarki odpadami, wpisując się tym samym w *standard ekologiczny* zurbanizowania gminy i jej funkcje rekreacyjne.

Kapitał społeczny gminy wyrażający się w normach postępowania, zaufaniu i zaangażowaniu wykazuje tendencję rosnącą. Wydaje się jednak, że nie jest on w pełni wykorzystany do budowy czytelnego wizerunku gminy, poprzez wzmacnianie przywództwa, rozwój stowarzyszeń i aktywności społecznej.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowywaniu strategii LGD (Schemat II 2007) i lokalnego planu odnowy gminy, analiza stron internetowych, publikacji prasowych i interwencji wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się przede wszystkim wokół problemów:

- braku miejsc pracy, bezrobocia,
- budowy lub modernizacji infrastruktury dróg, budowy chodników, oświetlenia, gospodarki odpadami,
- doskonalenia bazy edukacyjnej, jakości kształcenia,
- poprawy jakości życia.

Mieszkańcy Jedlni-Letnisko i ich władze, świadomi swoich korzeni oraz dogodnego położenia miejscowości na terenie Kozienickiego Parku Krajobrazowego i jej walorów krajobrazowo-przyrodniczych oraz klimatycznych (Koncepcja krajowej sieci ekologicznej Econet – Polska mająca rangę międzynarodową) planują przedsięwzięcia, które zwiększą proekologiczny rozwój i estetykę oraz atrakcyjność swojej „małej ojczyzny”, miejscowości uzdrowiskowej, dla jej mieszkańców i gości. Mają pełną świadomość zwiększenia aktywności społecznej ludności lokalnej, umiejętności pozyskiwania funduszy i uatrakcyjnienia miejscowości dla młodych, przedsiębiorczych ludzi.

Przedstawione scenariusze pozwalają określić kierunki działań władz i mieszkańców, mające polepszyć jakość życia w gminie z *zachowaniem czystego środowiska naturalnego, jako nierozłącznej części wszystkich procesów.*

Tabela 2.5.14. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Jedlnia-Letnisko

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Stabilizacja liczby i starzenie się mieszkańców; wzrost osadnictwa; wykorzystanie walorów przyrodniczych (Puszcza Kozienicka, Zalew Siczki), funkcji terenów podmiejskich, uzdrowiskowych; zauważalna obecność imigrantów; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże wykluczenie społeczne.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem; powszechny dostęp do komputerów i Internetu.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie dotychczasowej jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia zawodowe; usługi uzdrowiska; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania; języków obcych; powstanie Uniwersytetu Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa; edukacja na odległość.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników i w nowych zawodach; usługi rekreacyjne; czytelnictwo bez zmian.	Dalej słaba edukacja osób dorosłych (starszych); spadające czytelnictwo; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji; bezrobocie.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze. Aktywność zawodowa.	Ochrona, ekspozycja dziedzictwa przyrodniczego; wysokie uczestnictwo w kulturze. Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obojętności; e-Praca; wzrost usług rekreacyjnych i uzdrowiskowych.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali i wzrost uczestnictwa w kulturze. Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Brak postępów w odbudowie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze. Wzrost bezrobocia i migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa, zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia; dobra jakość edukacji; nowe usługi i oferta kulturalna; ukształtowane centrum gminne.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze; powolny rozwój usług.	Brak osadnictwa; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje, gospodarstwa rolne, przedsiębiorstwa zdolne do transferu innowacji, wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji, powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.5.15. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów podmiejskiej gminy, środowiska przyrodniczego; wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji; umocnienie centrum gminy.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne, wakacyjne; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie kilku stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia rekreacyjne, turystyczne i kulturalne; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja); podział na centrum gminy i peryferie.
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw; rozwój turystyki i instytucji rekreacyjnych, opieki nad osobami starszymi; wzrost ekologicznych upraw; lokalna giełda rolna; zagraniczne rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe; przyjazny klimat dla biznesu.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; brak zainteresowania rolnictwem ekologicznym; tradycyjne rolnictwo; gospodarstwa socjalne; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny, edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenia placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy Lokalnej Grupy Działania LEADER z gminami i Komunalnym Związkiem Reg. Radomskiego i innymi; lobowanie, promocja, nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami w kraju i za granicą; poprawa pozycji w rankingach; rozpoznawalna gmina uzdrowiskowa.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej;	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy;
---	---	--	--

Tabela 2.5.16. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne, projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty; wzrost zaufania i gotowości do współpracy.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach; utrzymanie aktualnych stowarzyszeń.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Niska aktywność społeczna, stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi, zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi i zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych.	Utrzymanie aktualnego poziomu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebności korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolone.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

2.5.6. Kapitał ludzki 2030

Gospodarka oparta na wiedzy (GOW) wykorzystuje produkcję, dystrybucję, informację oraz wiedzę. Wiedza skupiona jest obecnie wokół czterech filarów:

- know-what – znajomość faktów,
- know-why – rozumienie reguł funkcjonowania w społeczności i przyrodzie,
- know-how – umiejętność zrobienia czegoś dobrze,
- know who – umiejętność kombinacji informacji i relacji społecznych, które pozwalają wykorzystać wiedzę.

Tak rozumiana wiedza napędza rozwój poprzez inwestowanie w jej cztery czynniki prowadzące do rozwoju, którymi są: *reżim bodźców ekonomicznych, edukacja, innowacje i infrastruktura informacyjna*.

Edukacja dzisiejszych przedszkolaków stanowi podstawę budowania przyszłości gminy Jedlnia-Letnisko. Edukacja prowadzona w sposób tradycyjny nie będzie sprzyjać budowie sukcesu gminy. Należy przyspieszyć budowę społeczeństwa informacyjnego oczekując wzrostu konkurencyjności regionu.

Tabela 2.5.17. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Jedlnia-Letnisko

Przedział wiekowy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	118	123	117	137	119	124	128
1	119	123	129	117	134	121	124
2	122	118	125	121	119	137	118
3	114	125	119	128	119	117	140
4	171	121	130	123	132	117	118
5	136	173	126	128	127	137	120
6	142	146	176	124	133	134	139

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl

W gminie Jedlnia-Letnisko w latach 2002–2008 występuje względna równowaga ilości dzieci w poszczególnych grupach wiekowych (tylko w grupie czterolatków widoczna jest tendencja spadkowa). Dominujący jest rocznik dzisiejszych trzylatków i sześciolatków. Osiągnięcie sukcesu gminy w perspektywie 2030 roku oznacza:

- objęcie wszystkich dzieci edukacją w nowoczesnych placówkach przedszkolnych,
- podniesienie poziomu edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym,
- wypracowanie u uczniów ambicji kształcenia przez całe życie,
- swobodny dostęp do Internetu i edukacji informatycznej.
- promocję dobrych praktyk wśród dorosłych,
- promocję kultury demokracji,
- edukację kultury przedsiębiorczości innowacyjnej,
- włączanie w projekty oświatowe, w tym LEADER,
- poszanowanie seniorów i ich edukacji na różnych forach.

Szczególnie ważna jest edukacja dzisiejszych dorosłych i seniorów gminy. To oni w swoich rodzinach, organizacjach i stowarzyszeniach będą oddziaływać na wzrost świadomości edukacyjnej kolejnych pokoleń, budując nowe wzorce zachowań. Duże wyzwanie edukacyjne związane będzie z pracownikami przedsiębiorstw i instytucji publicznych podnoszących kwalifikacje zawodowe (wewnętrzne i zewnętrzne).

2.5.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Kapitał strukturalny tworzy element wiodący, tzw. lokomotywa rozwoju gminy, i czynniki sukcesu, zapewniając przewagę konkurencyjną i utrzymując klientów. Atutami gminy Jedlnia-Letnisko są: czyste środowisko naturalne, położenie na terenie Kozienickiego Parku Krajobrazowego, sprzyjający mikroklimat uzdrowski i bliskość aglomeracji radomskiej. Gmina posiada korzystne warunki infrastruktury komunalnej, które wspierają powstawanie i rozwój firm z sektora mikro i małych przedsiębiorstw oraz atrakcyjne oferty działek rekreacyjnych i mieszkaniowych. Walorem dodatkowym ofert jest dobra sieć komunikacyjna między gminą a Radomiem, Kozienicami i Zwoleńskiem. Lokomotywą rozwoju gminy staje się nie tylko walor turystyczno-wypoczynkowy, ale i funkcja mieszkaniowa.

Aby osiągnąć poprawę jakości życia w gminie i zrównoważony rozwój w kapitale strukturalnym i relacyjnym w perspektywie 2030 roku oczekuje się m.in.:

- modernizacji istniejącej oraz budowy nowej infrastruktury technicznej i drogowej sprzyjającej prowadzeniu działalności gospodarczej, turystycznej, uzdrowskiej,
- rozbudowy i modernizacji kanalizacji, oczyszczalni ścieków komunalnych,
- utworzenia zespołu przyrodniczo-krajoznawczego „Dolina Pacynki”,
- budowy i rozbudowy lokalnych sieci Internetu szerokopasmowego,
- restrukturyzacji produkcji rolniczej i pozyskania certyfikatów jakościowych, kompleksowej informatyzacji gminy,
- budowy nowych placówek przedszkolnych, doposażenia szkół,
- rozbudowy infrastruktury wokół Zalewu *Siczki*,
- programu segregacji i zagospodarowania odpadów z gospodarstw domowych,
- promocji różnorodności źródeł energii odnawialnej,
- doposażenia placówki zdrowia w nowoczesny sprzęt,
- aktywizacji społeczeństwa obywatelskiego, wsparcia dla powstania nowych stowarzyszeń i organizacji, poprawy zaufania,
- rozwoju sieci i relacji zewnętrznych z gminami i przedsiębiorstwami w kraju i za granicą,
- kompleksowej, intensywnej promocji korzyści oferowanych przez gminę i jej kapitał intelektualny.

2.5.8. Kapitał społeczny 2030

Kapitał społeczny w gminie oznacza utożsamianie się mieszkańców ze swoją gminą, posiadanie wzajemnego zaufania. Brak zaufania w społeczeństwie gminy przekłada się na aktywność w demokracji lokalnej, która jest niska. Znajduje to wyraz w niskiej aktywności w wyborach, pracach komisji, stowarzyszeń, w grupach sąsiedzkich. Rozwój gminy wymaga nabycia umiejętności przestrzegania reguł demokracji i wzrostu integracji społecznej przez wszystkich członków społeczności lokalnej. W perspektywie 2030 r. mieszkańcy w szczególności oczekują:

- zbliżenia władzy do obywatela, odejścia od alienacji władzy,
- wytworzenia systemu reguł porządku, przewidywania i bezpieczeństwa egzystencjalnego,
- zaakceptowania norm moralnych: lojalności, uczciwości i rzetelności,
- generowania zaufania przez wyłanianie lokalnych liderów i skupionych wokół nich elit,
- wzrostu znajomości przedstawicieli władzy,
- stwarzania przestrzeni i wymiany doświadczeń wspólnych działań.

Gmina Jedlnia-Letnisko stale intensywnie inwestuje w poprawę jakości życia odpowiadając na potrzeby mieszkańców. Wyrażna poprawa infrastruktury komunalnej, ochrony środowiska, inwestycji w oświatę, kulturę czy sport nie generuje widocznych oczekiwanych efektów ożywienia lokalnej gospodarki oraz kapitału społecznego i relacyjnego. Sugeruje się więc uwzględnienie w dalszych działaniach środowiska lokalnego następujących kroków efektywnego zarządzania:

- przyjęcia atutów gminy – rosnący kapitał intelektualny – jako lokomotywy jej rozwoju wielofunkcyjnego z ukierunkowaniem na miejscowość klimatyczno-uzdrowiskową;
- zaakceptowania czynników sukcesu: określonego pakietu korzyści, który decyduje o powodzeniu w działaniach rynkowych, do którego należą: korzystne, zdywersyfikowane powiązania komunikacyjne drogowe, korzystna infrastruktura techniczna, sprzyjające warunki przyrodniczo-ekonomiczne wypoczynku i mieszkalnictwa, tereny przygotowane pod inwestycje dla średnich i małych firm wspierające markę całej gminy oraz funkcjonowanie instytucji publicznych przyjaznych biznesowi, turystom, kuracjom i mieszkańcom.

Działania pożądane: *Rozwój gminy wymaga precyzyjnego określenia wizji – wykorzystania energii społecznej i skutecznego dążenia do celu, poprzez poszukiwanie nowych, niekonwencjonalnych rozwiązań. Budowanie przewagi konkurencyjnej wymaga dbałości o wysoki poziom szkolnictwa, począwszy od przedszkola, do edukacji dorosłych i wypracowania nawyku uczenia się przez całe życie.* Gmina Jedlnia-Letnisko zmieniając funkcję z rolniczej na wielofunkcyjną powinna przede wszystkim profesjonalnie zarządzać ziemią. Kolejnym wyzwaniem jest maksymalne upraszczanie procedur administracyjnych związanych z obsługą klienta. Działaniem pożądanym jest także skuteczna promocja korzyści walorów gminy skierowana do inwestorów, turystów i mieszkańców gminy. Powinny być prowadzone dobrze opisane ścieżki rowerowe, imprezy okolicznościowe dla społeczności gminnej oraz inne imprezy sportowe i rekreacyjne np. *Grzybobranie z Radiową Jedyneką w Puszczy Kozienickiej* czy *Święto Polskiej Niezapominajki*.

Rozwój gminy wymaga włączenia różnych środowisk lokalnych do współdecydowania i ponoszenia odpowiedzialności za skutki rozwoju. Oznacza to generowanie zaufania przez wyłanianie się lokalnych liderów. Uczenie się przez całe życie zapewni mieszkańcom włączenie się w program LEADER, a edukacja ekologiczna powinna towarzyszyć wszystkim procesom w gminie. Olbrzymim wyzwaniem dla lokalnej społeczności jest stworzenie programu gospodarki odpadami. Oczekiwane jest także partnerstwo z innymi podmiotami, np. udział w Komunalnym Związku Gmin regionu radomskiego czy włączenie się do Klubu Sukcesu Lokalnego EUROREG. Pozwoli to wyłonić liderów nie tylko spośród księży i nauczycieli, ale także z organizacji społecznych, stowarzyszeń i lokalnych przedsiębiorców.

2.5.9. Źródła

1. Jedlnia-Letnisko, www.jedlnia.pl
2. Katalog województwa mazowieckiego. Miasta, Powiaty, Gminy. Wydawnictwo *Norpol*. Szczecin 1999.
3. Lokalna Strategia Rozwoju. Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój 2009–2015.
4. Moje wspomnienia o Jedlni-Letnisko, materiał źródłowy dostępny w Gminnej Bibliotece Publicznej w Jedlni-Letnisko.
5. *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.

6. Plan odnowy miejscowości Jedlnia-Letnisko na lata 2008–2015.
7. Plan rozwoju lokalnego powiatu radomskiego 2007–2013, www.spradom.finn.pl
8. Portret terytorialny gminy Jedlnia-Letnisko, www.stat.gov.pl
9. Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe.
10. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlnia-Letnisko. Cele i polityka rozwoju. Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego, Miejska Pracownia Urbanistyczna w Radomiu, listopad 1999.
11. Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzeni obszarów chronionych w województwie mazowieckim. Kozienicki Park Krajobrazowy im. prof. Ryszarda Zareby, Warszawa 2005. Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego.
12. Ścieżka przyrodniczo-leśna *Jedlnia*, Zarząd Kozienickiego Parku Krajobrazowego, LKP. Pionki 1997.
13. Traczyk S.A., *Pionki i okolice. Przewodnik historyczno-krajoznawczy*. Pionki 1995.
14. Walkiewicz P., *Kronika diecezji radomskiej*. Zeszyty Naukowe Instytutu Teologicznego UKSW w Radomiu.
15. Wartość wskaźników dochodów podatkowych poszczególnych gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy w latach 2004–2009, ww.mf.gov.pl
16. www.pkw.gov.pl
17. www.radom.opoka.org.pl
18. www.wrotamazowska.pl

2.6. Gmina Kazanów

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.6.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Kazanów położona jest w dolinie rzeki Iżanki – ok. 20 km od Radomia i 100 km od Warszawy. W pobliżu gminy znajduje się dużo terenów leśnych, dlatego też jest atrakcyjna pod względem turystycznym. Gmina ma charakter typowo rolniczy. Użytki rolne zajmują 7 616 ha, w tym 6 378 ha to grunty rolne, a 1 270 ha – lasy. W gminie nie ma dużych zakładów przemysłowych zanieczyszczających środowisko naturalne.

Gmina Kazanów zajmuje powierzchnię 94,76 km², którą zamieszkuje 4 777 osób. W skład gminy wchodzi 24 sołectwa: *Borów, Dębniak, Dębica, Kazanów, Kopiec, Kowalków Wieś, Kowalków-Kolonia, Kroczeń Większy, Kroczeń Mniejszy, Miechów-Kolonia, Miechów Wieś, Niedarczów Górny Wieś, Niedarczów Górny-Kolonia, Niedarczów Dolny Wieś, Niedarczów Dolny-Kolonia, Ostrowka, Ostrownica-Kolonia, Ostrownica Wieś, Osuchów, Ranachów Wieś, Ruda, Wólka Gonciarska, Zakrzówek-Kolonia, Zakrzówek Wieś.*

Rys. 2.6.1. Gmina Kazanów
Źródło: opracowanie własne.

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Marian Karolik*, Sekretarzem – *Marianna Sulima*. Radni Gminy Kazanów (stan na 30.11.2009): *Robert Król* (Przewodniczący), *Miroslaw Bernaciak* (Zastępca Przewodniczącego), *Krzysztof Jaworski* (Zastępca Przewodniczącego), *Krzysztof Ciechanowski*, *Waldemar Głowacki*, *Danuta Stanisława Rutkowska*, *Andrzej Siedlecki*, *Zbigniew Stanisław Jaśkiewicz*, *Janusz Sot*, *Władysław Kupidura*, *Mieczysław Szczepanowski*, *Władysław Postuszny*, *Tadeusz Podlak*, *Jan Pastuszka*, *Arkadiusz Wroński*.

Marian Karolik
Wójt Gminy

Rys. 2.6.2. Urząd Gminy w Kazanowie

Źródło: www.kazanow.pl/index.php?action=b1

Adres: Urząd Gminy, pl. Partyzantów 28, 26-713 Kazanów,
e-mail: sekretariat@kazanow.pl.

Dokumenty programowe, strategię, plany rozwoju gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy Kazanów.
2. Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2008–2013.
3. Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2009–2013.
4. Plan Odnowy Miejscowości Osuchów.
5. Gminny Plan Gospodarki Odpadami.
6. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kazanów.
7. Koncepcja Wodociągownia.
8. Koncepcja Zagospodarowania Rzeki Iłżanki dla Gmin Nadiżzańskich.
9. Plan Odnowy Miejscowości Kazanów.

Marianna Sulima
Sekretarz Gminy

Robert Król
Przewodniczący Rady Gminy

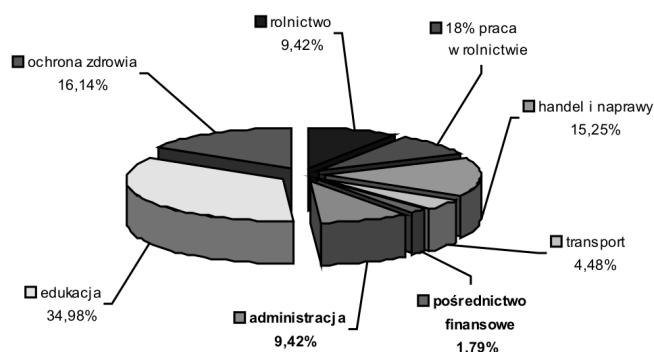
Przyroda. Przez gminę Kazanów przepływa rzeka Iłżanka, która wraz z przyległymi do niej lasami stanowi atrakcyjny teren do rekreacji i wypoczynku czynnego. Długość rzeki na obszarze Kazanowa wynosi ponad 20 km. W dolinie płynącej rzeki znajdują się sztuczne stawy i oczka wodne oraz pojedyncze drzewa, zarośla i kępy. Gmina należy do Związku Gmin nad Iłżanką, którego celem jest zagospodarowanie i ochrona wód tej rzeki. Na terenie gminy występują liczne zbiorowiska roślin łąkowych (roślin objętych ochroną i roślin zielnych o szczególnych właściwościach terapeutycznych).

Rys. 2.6.3. Przyroda w gminie Kazanów

Źródło: www.kazanow.pl

Gospodarka. Rolnictwo. Głównym źródłem dochodów miejscowości Kazanów jest działalność rolnicza. Powierzchnia użytków rolnych w 2005 r. w gminie wyniosła 7 424 ha, największą część stanowią grunty orne – 6 099 ha (79%). W pozostałej części użytków rolnych występują: łąki – 11%, pastwiska – 6% i sady – 1%. Grunty zabudowane zajmują 2,26% powierzchni gminy, a tereny komunikacyjne – 2,06% (rys. 2.6.4).

Rys. 2.6.4. Struktura użytkowania gruntów

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Struktura gospodarstw rolnych. Rolnictwo jest podstawową formą działalności i głównym źródłem utrzymania mieszkańców. Około 80% mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym pracuje w rolnictwie. Wskaźnik zatrudnienia wynosi 26 osób na 100 ha (w subregionie radomskim – 29 osób/100 ha, średnia w kraju – 24/100 ha). Na terenie gminy Kazanów jest 1 581 gospodarstw rolnych, wśród których przeważają gospodarstwa o powierzchni 1–7 ha (473 gospodarstwa posiadają powierzchnię do 2 ha, 534 – 2–5 ha, 219 – 5–7 ha, 315 – 7–15 ha). Powyżej 15 ha powierzchni jest 40 gospodarstw. Średnia wielkość gospodarstw na terenie gminy to 7,4 ha (w powiecie zwoleńskim – 6,1 ha, w województwie mazowieckim – 7,2 ha).

Przedsiębiorczość. W gminie zarejestrowanych jest 251 podmiotów gospodarczych, z czego 238 – w sektorze prywatnym (stan na 31.12.2008 r.). Przeważają podmioty gospodarcze w sekcji handel (hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego – 63 jednostki gospodarcze na koniec 2008 r.). Istotną rolę odgrywają także podmioty działające w zakresie budownictwa (53 jednostki gospodarcze na koniec 2008 r.) i przetwórstwa przemysłowego (44 jednostki gospodarcze na koniec 2008 r.) (tabela 2.6.1).

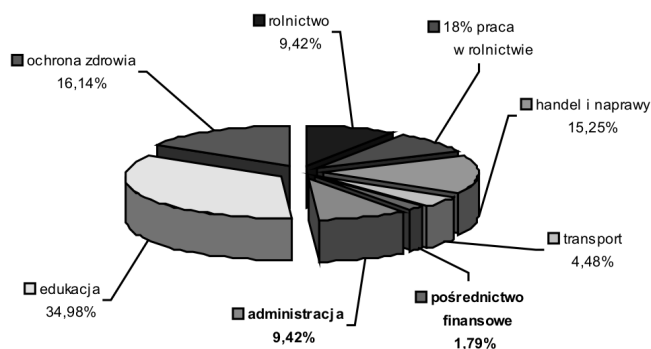
Do największych instytucji zatrudniających mieszkańców należą: Urząd Gminy, Gminna Spółdzielnia *Samopomoc Chłopska*, Spółdzielcze Gospodarstwo Rolne, dwie filie Banku Spółdzielczego, fabryka makaronów *Jadex-bis*, piekarnia *Helena i Ryszard Głód*, Urząd Pocztovo-Telekomunikacyjny, Rewir Dzielnicowy Komendy Powiatowej w Zwoleńiu, Sekcja Prewencji i Ruchu Drogowego, Publiczne Gimnazjum w Kazanowie, Publiczne Przedszkole w Kazanowie, 4 publiczne szkoły podstawowe w: Kazanowie, Kowalkowie, Zakrzówku, Niedarczowie, Niepubliczne Ośrodki Zdrowia w Kazanowie i Kowalkowie, Lecznica dla Zwierząt w Kazanowie. Pożądaną są inwestycje w przemyśle rolno-spożywczym. Położenie oraz walory środowiska przyrodniczego zachęcają do rozwoju agroturystyki oraz usług rekreacyjno-wypoczynkowych. Poszukiwani są inwestorzy. Gmina posiada znaczną nadwyżkę siły roboczej.

Tabela 2.6.1. Podmioty gospodarcze w gminie Kazanów (stan na 31.12.2008 r.)

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	222	226	209	212	226	244	251
W tym: sektor prywatny	211	215	197	199	213	231	238
Rolnictwo	20	21	17	20	24	26	28
Przetwórstwo przemysłowe	44	45	38	42	44	45	43
Budownictwo	40	40	39	36	40	47	53
Handel	62	63	54	54	56	63	63
Hotele i restauracje	2	2	2	2	3	3	3
Transport	14	14	17	16	13	14	14
Pośrednictwo finansowe	2	2	2	2	4	4	4
Obsługa nieruchomości	9	8	9	8	8	9	9
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	10	10	10	10	10	10	10
Edukacja	5	8	8	8	9	8	8
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	10	7	7	7	6	6	5
Działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	4	6	6	7	9	9	11

Źródło: Portret terytorialny gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

W sektorze publicznym zatrudnionych jest 223 osoby (9% ludności w wieku produkcyjnym, rysunek 2.6.5). Rozwijająca się sfera prywatna oraz rolniczy charakter gminy spowodowały mały udział osób zatrudnionych w instytucjach państwowych.

Rys. 2.6.5. Struktura zatrudnienia w sektorze publicznym

Źródło: Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Kazanów, 2008 r., Działalność gospodarcza, rynek pracy, s. 13.

Turystyka. Gmina posiada potencjał, którego wykorzystanie znacząco poprawi warunki wypoczynku. W miejscowościach Borów, Miechów i Ruda znajdują się działki przeznaczone pod budownictwo letniskowe. Tereny te charakteryzują się atrakcyjnymi warunkami przyrodniczo-krajobrazowymi.

Na terenie gminy znajdują się zbiorniki wodne oraz ogólnodostępne tereny wypoczynkowo-rekreacyjne. W ramach aktywnie działającego Związku Gmin nad Iłżanką na terenie gminy Kazanów powstały oznakowane szlaki rowerowe o długości 260 km, biegnące przez Iłżę, Kazanów, Ciepiałów, Chotę.

Infrastruktura techniczna¹. Drogi. Na obszarze gminy Kazanów jest jedna droga wojewódzka, 9 dróg powiatowych oraz 31 dróg gminnych. Stan nawierzchni dróg jest zróżnicowany. Modernizacji i remontów wymagają przede wszystkim drogi gminne.

Tabela 2.6.2. Długość i stan nawierzchni dróg w zależności od właściciela

Drogi	Długość w km	Nawierzchnia	
		ulepszona	nieulepszona
Krajowe	–	–	–
Wojewódzkie	4,5	4,5	–
Powiatowe	46,34	46,34	–
Gminne	76,36	14,0	62,5
Ogółem	127,2	64,84	62,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kazanów.

Zaopatrzenie w wodę. Na terenie gminy Kazanów, w miejscowościach: Kazanów, Dębica, Miechów-Kolonia, Miechów Wieś, Osuchów, Kroczeń Większy, Kroczeń Mniejszy, Ranachów, Ostrownica Wieś, Ostrownica-Kolonia – istnieje sieć wodociągowa o długości **42,83 km, 614 przyłączy** o długości **21,82 km**. W latach 1991–1995 wykonano system studni głębinowych i ujęć wody na terenie miejscowości: Kroczeń (wydajność 16 m³/h), Niedarczów Górny-Kolonia (wydajność 25 m³/h), Dębica (wydajność 50 m³/h), Ostrownica (wydajność 25 m³/h), Kowalków (wydajność 48 m³/h), Osuchów (wydajność 18 m³/h), Wólka Gonciarska (wydajność 36 m³/h), Zakrzówek (wydajność 50 m³/h), Zakrzówek-Kolonia (ujęcie przy Szkole Podstawowej – 72 m³/h), Kazanów (wydajność 42 m³/h). W 2001 roku wykonana została koncepcja zwodociągowania i kanalizacji gminy.

Kanalizacja. Na terenie miejscowości Kazanów mieści się Gminna Oczyszczalnia Ścieków – 110 m³ na dobę przerobu. Sieć kanalizacyjna znajduje się w Kazanowie, Miechowie Wieś i Miechowie-Kolonia o długości 7,14 km, 205 przyłączy (o długości 4,20 km). W 2008 r. 36,2% mieszkańców gminy Kazanów korzystało z wodociągów, a z kanalizacji – tylko 14,6% ludności.

Sieć gazownicza. Na terenie gminy nie ma obecnie sieci gazociągowej. Dwa gospodarstwa w miejscowości Niedarczów podłączone są do sieci w gminie Skaryszew. Mieszkańcy korzystają z gazu w butlach.

Gospodarka odpadami. Na terenie Kazanowa nie ma wysypiska śmieci. Od 2009 r. wprowadzono selektywną zbiórkę odpadów komunalnych. Firma *EKO-JAS* Krzysztof Janas z Garnowa zajmuje się zbiórką odpadów – system workowy.

Sieć elektroenergetyczna. Energię do gminy dostarcza Rejonowy Zakład Energetyczny w Zwoleniu.

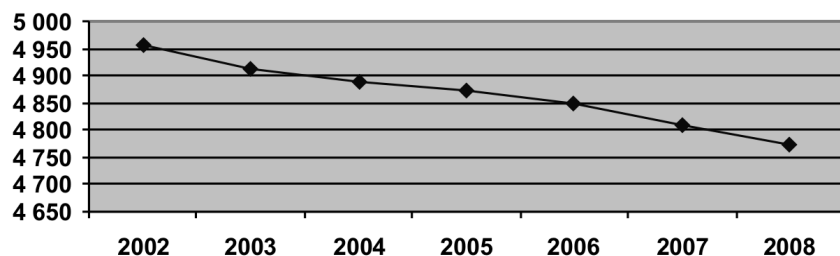
Telefonizacja. Sieć telekomunikacyjna w gminie doprowadza łącza do wszystkich sołectw. Centrale automatyczne znajdują się w Kazanowie i Kowalkowie. Przez gminę przebiega kabel światłowodowy relacji Kazanów–Tczów. Na terenie gminy znajdują się stacje telefonii komórkowej dostępnych w Polsce operatorów.

2.6.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Demografia. Analiza liczby mieszkańców w ciągu ostatnich kilku lat wskazuje na znaczny spadek ludności, spowodowany migracją osób młodych lub posiadających wykształcenie i kwalifikacje do aglomeracji miejskich, a przede wszystkim za granicę Pol-

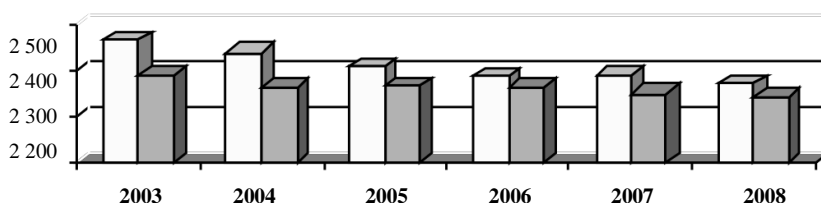
¹ Strategia Rozwoju Gminy Kazanów. Kazanów 2002. Diagnoza stanu infrastruktury technicznej, s. 49.

ski. Odpływ ludności to tendencja niekorzystna dla rozwoju lokalnego. Na dzień 31.11.2009 r. gmina Kazanów liczyła 4 757 mieszkańców. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 50 osób/km². Wskaźnik gęstości zaludnienia dla powiatu zwoleńskiego – 67 osób/km², a dla województwa mazowieckiego – 143 osoby/km². Przyrost naturalny (dane za 2008 r.) wyniósł –1,5%, (dla powiatu zwoleńskiego –0,4% i dla województwa mazowieckiego +1,1%).

Rys. 2.6.6. Liczba mieszkańców gminy Kazanów

Źródło: Dane z USC Kazanów 2009 r.

Rys. 2.6.7. Struktura płci ludności gminy Kazanów: □ – mężczyźni, ■ – kobiety

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

W gminie Kazanów przypada 72 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Dla powiatu wskaźnik ten wynosi 64/100, dla województwa – 57/100. W ciągu ostatnich 25 lat obserwuje się systematyczny spadek liczby i *starzenie się* mieszkańców gminy (tabela 2.6.3).

Tabela 2.6.3. Struktura % ludności ze względu na wiek w gminie Kazanów

Ludność w wieku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	26,7	25,7	25,1	24,9	24,6	24,1	23,4
Produkcyjnym	53,4	54,5	55,0	55,8	56,6	57,3	58,1
Poprodukcyjnym	20,0	19,8	19,8	19,3	18,9	18,6	18,5
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	87,4	83,5	81,7	79,1	76,7	74,6	72,1

Źródło: Portret terytorialny gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Według struktury wiekowej w latach 2002–2008 obserwuje się spadek liczby obywateli w wieku przedprodukcyjnym. Liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym systematycznie wzrasta, zaś w wieku poprodukcyjnym maleje (tabela 2.6.4).

Tabela 2.6.4. Struktura wieku w gminie Kazanów na tle województwa mazowieckiego

Wyszczególnienie	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Gmina Kazanów	23,4%	58,1%	18,5%
Województwo mazowieckie	19,4%	63,7%	16,9%

Źródło: opracowanie i wyliczenie własne na podstawie danych z GUSu (2008 r.).

Tabela 2.6.5. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 osób w gminie Kazanów

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009
Zgony	10,9	12,2	11,1	13,0	12,7	12,5	11,6
Przyrost naturalny	-0,8	-2,0	-1,8	-2,6	-2,0	-2,5	-0,4
Urodzenia (żywe)	10,1	10,2	9,3	10,4	10,6	10,0	11,2
Małżeństwa	5,5	6,4	5,4	6,4	6,2	7,7	7,9
Kobiety na 100 mężczyzn	97	96	97	99	99	98	98

Źródło: Portret terytorialny gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Wskaźnik wzrostu liczby zawieranych małżeństw w gminie również wykazuje tendencję wzrostową, co może wpływać na poprawę wskaźnika przyrostu naturalnego.

Wśród radnych **Rady Gminy Kazanów** jest tylko jedna kobieta. Zdecydowanie przeważają osoby w wieku 40–59 lat (12 osób). Tylko jeden radny znajduje się w przedziale 18–29 lat. Większość radnych ma wykształcenie średnie, policealne oraz zasadnicze zawodowe. Dwie osoby mają wykształcenie gimnazjalne i podstawowe. Nie ma osób z wykształceniem wyższym.

Edukacja. Edukacja przedszkolna. W gminie są 3 oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych (tabela 2.6.6). Publiczne Przedszkole w Kazanowie wchodzi w skład Zespołu Placówek Oświatowych. W przedszkolu są 2 oddziały i 50 miejsc dla dzieci.

Tabela 2.6.6. Edukacja przedszkolna w gminie Kazanów

Oddziały przedszkolne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola ogółem	1	1	1	1	1	1	1
Oddziały	2	2	2	2	2	2	2
Miejsca	50	50	54	50	50	50	50
Dzieci ogółem	42	39	54	40	39	42	48
3-latki	6	2	3	0	4	1	4
4-latki	3	16	7	7	3	7	11
5-latki	13	10	19	11	9	15	24
6-latki	69	69	57	22	22	18	–
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	4	4	3	4	3	3	3
Dzieci do 6 lat włącznie	49	58	32	48	46	15	33
Dzieci 6-letnie	49	58	32	48	46	15	32

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Z przytoczonych danych wynikają pilne zadania nie tylko stworzenia miejsc w przedszkolach, ale i przekonania rodziców konieczności objęcia opieką przedszkolną wszystkich dzieci w wieku 3–5 lat.

Szkoły podstawowe i gimnazja. Na terenie gminy istnieją cztery gminne placówki oświatowe: Zespół Placówek Oświatowych w Kazanowie (Publiczne Przedszkole, Publiczna Szkoła Podstawowa, Publiczne Gimnazjum), Publiczna Szkoła Podstawowa w Kowalkowie, Publiczna Szkoła Podstawowa w Zakrzówku, Publiczna Szkoła Podstawowa w Niedarczowie.

W gimnazjach i szkołach podstawowych w Kazanowie, Zakrzówku i Kowalkowie znajdują się oddane kilka lat temu sale sportowe. Na terenie gminy w oświacie zatrudnionych jest 98 osób. Wszystkie szkoły wyposażone są w pomoce naukowe oraz nowoczesne pracownie, w tym pracownie informatyczne.

Ogólna charakterystyka szkolnictwa gminy (tabela 2.6.7) pozwala na stwierdzenie, że w gminie w pełni zapewniona jest możliwość kształcenia w szkołach podstawowych i gimnazjach, niedostępna zaś opieka przedszkolna dzieci 3–5 lat.

Tabela 2.6.7. Współczynnik skolaryzacji brutto w gminie Kazanów na tle województwa mazowieckiego

Występowanie współczynnika	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Współczynnik skolaryzacji – szkoły podstawowe	–	105,010	107,080	103,660	101,700	99,260	97,330
Współczynnik skolaryzacji – szkoły gimnazjalne	–	93,980	91,420	93,730	88,660	95,020	95,310
Współczynnik skolaryzacji brutto – szkoły podstawowe, województwo mazowieckie	–	100,18	100,10	99,99	99,76	99,39	99,28
Współczynnik skolaryzacji brutto – szkoły gimnazjalne, województwo mazowieckie	–	100,62	100,82	100,96	101,31	101,45	101,19
Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu – szkoły podstawowe	–	43,820	37,830	38,640	18,170	15,380	14,560
Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu – szkoły gimnazjalne	–	26,000	27,220	26,560	24,330	21,000	20,300
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, województwo mazowieckie – wieś	26,88	20,42	17,43	17,73	10,87	4,88	–

Źródło: Portret terytorialny gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Kształcenie ponadgimnazjalne. Uczniowie uczęszczają do szkół m.in.: w Zwoleniu, Radomiu, Lipsku.

Kształcenie w szkołach wyższych. Mieszkańcy gminy studiuje m.in.: w Radomiu, Lublinie i Warszawie.

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Na 1 komputer z dostępem do Internetu w szkołach podstawowych przypada – 14 uczniów, a w gimnazjach – 20. Dla porównania w województwie mazowieckim (wieś) na 1 komputer przypada 5 uczniów (tabela 2.6.8).

Tabela 2.6.8. Placówki oświatowe w gminie Kazanów

Placówka oświatowa	2006	2007	2008
Szkoły ogółem:	4	4	4
a) szkoły podstawowe			
– pomieszczenia szkolne	36	43	41
– oddziały w szkołach	27	25	24
– uczniowie	418	400	364
b) gimnazja	1	1	1
– oddziały	8	8	9
– uczniowie	219	210	203
Komputeryzacja			
– komputery	54	63	
a) szkoły podstawowe	32	41	54
b) gimnazja	22	22	32
– pracownie komputerowe	5	4	22
a) szkoły podstawowe	4	3	4
b) gimnazja	1	1	3
– komputery podłączone do Internetu	38	38	1
a) szkoły podstawowe			37
b) gimnazja	26	27	26
– uczniowie przypadający na 1 komputer	12	11	11
a) szkoły podstawowe	18,17	15,38	14,56
b) gimnazja	24,33	21,00	20,30

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

W gminie dostęp do komputerów i Internetu zapewnia Gminne Centrum Informacji, Biblioteka Gminna i jej filie, punkty sieci eSycyna, trzy Internetowe Centra Kształcenia na Odległość w Kowalkowie, Kazanowie i Kroczowie.

Edukacja dorosłych. W powiecie zwoleńskim w 2002 r. z wyższym wykształceniem było 1 582 osoby, ze średnim – 13 062, z zasadniczym – 7 392, z podstawowym – 13 200 oraz podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia – 1 951 osób.

Ze środków Powiatowego Urzędu Pracy w Zwoleń w 2009 r. przeprowadzono szkolenia współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Uczestniczyło w nich 137 osób z powiatu zwoleńskiego, w tym z gminy Kazanów. Zainteresowaniem cieszyły się kursy: kierowca wózka widłowego, operator koparkoładowarki, nowoczesne techniki wykończeniowe w budownictwie, spawacz, obsługa kasy fiskalnej, abc przedsiębiorczości, pracownik biurowy, kucharz kelner, fryzjer.

Rynek pracy. Aktualnie rynek pracy w gminie to 1 581 małych gospodarstw rolnych, 251 podmiotów gospodarczych, głównie osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, mikroprzedsiębiorstwa i jednostki gminne. Stąd duża migracja i emigracja za pracą. Wielu mieszkańców gminy pracuje w pobliskim Zwoleń i Radomiu. Podmioty, które tworzą sferę gospodarki pozarolniczej w gminie Kazanów, to głównie firmy rodzinne o charakterze handlowo-usługowym. Innym źródłem dochodów ludności są renty, emerytury, zasiłki i praca dorywcza.

Wśród 314 zatrudnionych w gminie Kazanów w jednostkach gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 dominują kobiety i na odwrót wśród bezrobotnych więcej jest mężczyzn (tabela 2.6.9).

Bezrobocie w gminie Kazanów zmniejszyło się (z 489 osób w 2003 r. do 273 osób w 2008 r.). Kryzys pogorszył możliwości uzyskania pracy. Niskie stosunkowo bezrobocie w gminie Kazanów na tle pozostałych gmin (tabela 2.6.10) powiatu zwoleńskiego wynika głównie z małej liczby mieszkańców.

Tabela 2.6.9. Pracujący i bezrobotni w gminie Kazanów 2002–2008

Pracujący w gminie Kazanów							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	249	164	161	174	201	183	314
Mężczyźni	90	50	52	60	68	54	102
Kobiety	159	114	109	114	133	129	212
Bezrobotni zarejestrowani w gminie Kazanów							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	–	489	446	459	388	319	273
Mężczyźni	–	287	250	265	217	164	150
Kobiety	–	202	196	194	171	155	123

Źródło: Portret terytorialny gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Podobnie jak w innych gminach wiejskich występuje zjawisko bezrobocia ukrytego – gdzie osoby nie są ewidencjonowane.

Tabela 2.6.10. Stan bezrobocia według gmin powiatu zwoleńskiego w latach 2001–2007

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Miasto i gmina Zwoleń	1 670	1 687	1 629	1 530	1 577	1 312	1 223
Gmina Kazanów	466	481	489	446	459	388	319
Gmina Policzna	555	572	566	527	568	474	381
Gmina Przylęk	679	714	662	623	621	523	665
Gmina Tczów	578	560	546	517	534	483	394
Ogółem	3 948	4 015	3 892	3 643	3 759	3 180	2 782

Źródło: www.pupzwolen.internetsl.pl

2.6.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Infrastrukturę społeczną w gminie tworzą gospodarstwa rolne, mikro i małe firmy, Rada Gminy, 24 sołectwa, Urząd Gminy i jego jednostki, Urząd Pocztowo-Telekomunikacyjny, Rewir Dzielnicowy Komendy Powiatowej w Zwoleniu, Publiczne Gimnazjum w Kazanowie, Publiczne Przedszkole w Kazanowie, 4 Publiczne Szkoły Podstawowe: Kazanów, Kowalków, Zakrzówek, Niedarczów, Niepubliczne Ośrodki Zdrowia w Kazanowie i Kowalkowie, Bank Spółdzielczy, Lecznica dla Zwierząt w Kazanowie. Na terenie gminy Kazanów znajdują się dwie parafie rzymskokatolickie w Kazanowie i Kowalkowie.

Projekty europejskie to głównie inwestycje w zakresie budowy wodociągów, kanalizacji i dróg z udziałem środków z budżetu gminy i ze środków Unii Europejskiej w latach 2003–2009:

- 2003 r. – Zaopatrzenie w wodę miejscowości: Kazanów, Miechów Wieś, Miechów-Kolonia.
- 2004 r. – Kanalizacja w Kazanowie. Budowa oczyszczalni ścieków Kazanów.
- Projekt w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006*. Priorytet II.
- **Program Operacyjny Kapitał Ludzki**. *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej*.

Dziedzictwo kulturowe. Na terenie gminy Kazanów zarejestrowane są obiekty zabytkowe:

- kaplica pw. św. Małgorzaty Panny i Męczennicy, zbudowana w 1843 roku przez Antoniego Amanowicza,
- figura św. Jana w Osuchowie – z masy skamieniałej, około 2 m pod dachem krytym gontami, wspieranym na 4 okrągłych murowanych z cegły słupach. Najstarszy zabytek wskazujący na miejsce dawnego dworu w Osuchowie,
- krzyż modrzewiowy w sadzie dzikim (parku) z 10.04.1894 r.,
- krzyż kamienny w stronę cmentarza z 1859 r.,
- krzyż kamienny koło gimnazjum – postawiony na pamiątkę zniesienia pańszczyzny przez władze rosyjskie,
- krzyż kamienny wystawiony na końcu Miechowa z 1895 r.

Podstawową jednostką realizującą zadania z zakresu kultury jest **Gminna Biblioteka Publiczna** w Kazanowie i jej filia w Kowalkowie. Biblioteka w Kazanowie zajmuje pomieszczenia o powierzchni 59 m², księgozbiór liczy ponad 18 tysięcy woluminów. Filia w Kowalkowie – powierzchnia 134 m²; 6,7 tysiąca woluminów.

Tabela 2.6.11. Biblioteki i ich filie oraz czytelnictwo na terenie gminy Kazanów

Biblioteki i czytelnicy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Biblioteki i filie	2	2	2	2	2	2	2
Czytelnicy w ciągu roku	431	422	472	478	492	501	516
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 osób	90	88	100	102	105	107	110

Źródło: Portret terytorialny gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

Ochotnicza Straż Pożarna. Ochroną przeciwpożarową w gminie zajmuje się 8 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej w miejscowościach: Kazanów, Kowalków, Niedarczów, Osuchów, Kroców, Zakrzówek, Wólka, Dębica. Nad dobrym funkcjonowaniem jednostek czuwa Zarząd Gminny ZOSP RP, którego Prezesem jest *Marian Karolik*, natomiast funkcję Komendanta Gminnego OSP pełni *Edward Łodygowski*.

OSP łącznie skupia w swych szeregach 306 członków, w tym 241 czynnych członków, 54 honorowanych, 5 wspierających i 6 młodzieży.

W gminie Kazanów działa Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Kazanowskiej oraz Klub Piłkarski KS *Hżanka* Kazanów.

Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Kazanowskiej jest odpowiedzią na aktywizację społeczności lokalnej, jej integrację i inspirowanie do wywierania wpływu na to, co jest lub będzie robione na terenie gminy Kazanów. Celem Stowarzyszenia jest praca na rzecz miejscowości, promocja Kazanowa, wspieranie ochrony zabytków oraz ekologii.

Klub piłkarski **KS *Hżanka*** Kazanów powstał około 40 lat temu. W piłce nożnej rozgrywa spotkania sportowe w klasie „A” i jest jedną z najdłużej grających w tej lidze drużyn.

Współpraca z innymi gminami realizowana jest przez uczestnictwo w **Lokalnej Grupa Działania Dziedzictwo i Rozwój** programu LEADER oraz porozumienie w sprawie wytyczania ścieżek rowerowych. Gmina uczestniczy również w **Komunalnym Związku Gmin Regionu Radomskiego i Związku Gmin nad Hżanką**.

Mieszkańcy gminy pełniący funkcje w Samorządzie Powiatowym – Wicestarostą jest *Stefan Bernaciak*, a Wiceprzewodniczącym Rady Powiatu – *Bogusław Bernaciak*.

Gmina w rankingach wojewódzkich i ogólnopolskich. Wskaźnik dochodów podatkowych (tzw. wskaźnik G) na jednego mieszkańca dla gminy Kazanów przedstawia tabela 2.6.12. Wzrost wskaźnika nie powoduje zmiany w kontekście również rosnącego średniego wskaźnika krajowego.

Tabela 2.6.12. Wskaźniki dochodów podatkowych w gminie Kazanów

Wskaźnik	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gmina Kazanów	212,59	212,18	220,00	244,59	276,20	329,72
Wartość wskaźnika Gg dla kraju	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20	1210,61

Źródło: mmm.mf.gov.pl

W konkursie *Gazety Prawnej* uwzględniającym pozyskiwanie środków unijnych, w 2009 r. gmina Kazanów zajęła 2 221 miejsce w kraju i 268 w województwie (na istniejące 314 gminy). Zrealizowała 18 projektów unijnych. Wartość dofinansowania z UE na mieszkańca wyniosła 270,21 zł².

W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich Związku Powiatów Polskich w 2009 r. gmina Kazanów zajęła 175 miejsce w kraju i 39 w województwie (na istniejące 314 gminy). Cenionymi atutami w konkursie były m.in.: działania proinwestycyjne i prorozwojowe³.

2.6.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Corocznie w pierwszą niedzielę lipca w gminie Kazanów organizowana jest uroczystość uczczenia pamięci poległych z okupantem. Celem festynu jest umocnienie więzi międzypokoleniowej, a także pielęgnowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Jednym z ważniejszych wydarzeń kulturalnych było powstanie w 2004 r. publikacji książkowej o historii gminy i okolic: *Kazanów nad Hżanką*, specyficznej inwentaryzacji działalności edukacyjnej, kulturowej i społecznej. Redaktorem tej monografii przy współpracy wielu mieszkańców był ówczesny maturzysta – dziś historyk – *Marcin Soltysiak*.

Opieka zdrowotna. W Niepublicznym Ośrodku Zdrowia w Kazanowie funkcjonują poradnie: poradnia internistyczna, poradnia pediatryczna, gabinet stomatologiczny, poradnia rehabilitacyjna (1/4 etatu), poradnia ortopedyczna (1/4 etatu), poradnia ginekologiczna

² www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009.

³ www.zpp.pl

(1/4 etatu), gabinet zabiegowy. Ponadto w Ośrodku Zdrowia pracują: pielęgniarka zabiegowa, trzy pielęgniarki środowiskowe, położna (2/3 etatu) oraz rejestratorka. W gminie jest jedna apteka.

Pomoc społeczna. Opieką społeczną w gminie Kazanów zajmuje się Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Podstawowe działania, jakie podejmuje GOPS, to pomoc środowiskowa – materialna, w ramach której występuje wypłata zasiłków stałych, okresowych i celowych. Wypłacane są również świadczenia z zakresu ochrony macierzyństwa, renty socjalne. Najczęściej stosowaną formą pomocy są zasiłki okresowe.

W 2007 r. objęto pomocą 282 gospodarstwa domowe (1 106 osób). Przyznano pomoc społeczną z powodu: ubóstwa (230 gospodarstw domowych), ochrony macierzyństwa (3 gospodarstwa domowe), niepełnosprawności (51 gospodarstw domowych), bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (43 gospodarstwa domowe, w tym rodziny niepełne – 10 gospodarstw domowych, rodziny wielodzietne – 8 gospodarstw domowych), bezrobocia (119 gospodarstw domowych), długotrwałej choroby (80 gospodarstw domowych), alkoholizmu (17 gospodarstw domowych), trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego (3 gospodarstwa domowe)⁴.

Ponad 23% mieszkańców gminy korzysta ze świadczeń pomocy społecznej. Związane jest to z utrwalającym się w gminie ubóstwem i bezradnością.

W bibliotece prowadzone są zajęcia świetlicowe i lekcje biblioteczne. Ponadto do dyspozycji mieszkańców Kazanowa i okolic jest świetlica internetowa w Kazanowie oraz trzy Internetowe Centra Kształcenia na odległość *Wioska Internetowa* w Kazanowie, Kowalkowie i Kroczowie.

Działalności OSP w gminie Kazanów związana jest m.in. z organizacją imprez sportowych dla młodzieży, propagowaniem zagadnień ochrony przeciwpożarowej oraz prowadzeniem działań na rzecz ochrony środowiska.

Frekwencja wyborcza w gminie Kazanów mieści się w średniej krajowej. W wyborach do Sejmu RP w 2001 r. wyniosła 40,33%, w wyborach samorządowych w 2002 r. – 70,79%, w wyborach prezydenckich w 2005 r. – 48,03%. W 2006 r. w wyborach samorządowych frekwencja wyniosła 68,37%, a w wyborach do Sejmu RP w 2007 r. – 43,33%⁵. Wybory samorządowe mają największą frekwencję wyborczą w gminie.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.6.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Budowanie potencjału wiedzy poprzez podniesienie poziomu kształcenia mieszkańców gminy Kazanów ich aktywizację w różnego rodzaju działania, modernizację infrastruktury technicznej i drogowej to wpływ na kapitał intelektualny, który decyduje o poziomie rozwoju i jakości życia społeczności lokalnej.

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Kazanów jest gminą typowo rolniczą. W gminie nadal będzie dominować sektor rolniczy, ponieważ wpływają na to warunki naturalne, dobre wyposażenie w sprzęt rolniczy gospodarstw oraz kwalifikacje rolników. Konieczne jest jednak podjęcie szeregu działań restrukturyzacyjnych, których

⁴ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Kazanów, 2008 r., Pomoc społeczna, s. 17.

⁵ www.pkw.gov.pl

celem będzie zwiększenie opłacalności produkcji rolnej oraz poprawa konkurencyjności gospodarstw i poszerzenie oferty produktów rolnych.

W gminie Kazanów jest 4 770 mieszkańców w 24 sołectwach. Gospodarstw rolnych na terenie gminy Kazanów jest 1 581, a przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą – 151. Gmina posiada pełną infrastrukturę oświatową, kulturalną, ochrony zdrowia i pomocy społecznej. Małe gospodarstwa rolne są bez szans rozwoju. W gminie jest dobra infrastruktura społeczna, jednak działają tylko dwa stowarzyszenia. Gmina uczestniczy w regionalnych związkach gmin, niestety nie wynikają z tego realne impety rozwoju.

Bezrobocie w gminie spada z 489 osób zarejestrowanych w 2003 roku do 273 w 2008 r. Natomiast przeszło 23% mieszkańców gminy korzysta ze świadczeń pomocy społecznej – 282 gospodarstwa domowe (1 106 osób).

Przynależność do Związku Gmin nad Iłżanką może nieść za sobą nie tylko dbanie o ekologię, ale również rozwój agroturystyki, budownictwa letniskowego. Aktywność lokalnych liderów samorządu – wizjonerstwo, wyraźna strategia i misja gminy doprowadzi do jej rozwoju. Pożądane jest również nawiązanie współpracy z innymi gminami oraz pozyskiwanie funduszy – krajowych i zagranicznych.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Zrównoważony rozwój gminy Kazanów powinien uwzględniać w planach rozwojowych głównie aspekt społeczny.

Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowaniu strategii LGD (Schemat II 2007) i lokalnej strategii rozwoju 2009 wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się głównie wokół problemów:

- braku miejsc pracy, bezrobocia,
- budowy lub modernizacji infrastruktury: budowa i modernizacja dróg lokalnych, chodników, gospodarki odpadami, zalesiania, zbiorników małej retencji,
- poprawy jakości życia.

Oczekuje się przyśpieszenia, dywersyfikacji zatrudnienia, działalności rolniczej i głównie inwestycji zewnętrznych.

Zaproponowane scenariusze rozwoju zależą głównie od czynników zewnętrznych sytuacji i polityki ekonomicznej państwa.

2.6.6. Kapitał ludzki 2030

Rozwój kapitału ludzkiego uzależniony jest od wzrostu jakości kształcenia i może być głównym czynnikiem rozwoju gminy poprzez uczestnictwo w budowie społeczeństwa uczącego się i informacyjnego, opartego na wiedzy. Tempo tych zmian będzie zależęć głównie od warunków zewnętrznych, a więc od sytuacji ekonomicznej państwa. Polityka będzie decydować o realnym scenariuszu rozwoju. Niezależnie od czynników zewnętrznych poprawa jakości kształcenia (uczenie się przez całe życie) będzie powodować wzrost aspiracji edukacyjno-zawodowych. Można więc oczekiwać, że dzieci urodzone w latach 2002–2008 będą w 2030 roku rozpoczynały pracę. Przynajmniej 50% nowych pracowników w 2030 r. będzie posiadało wykształcenie wyższe. Ich zatrzymanie w gminie wymaga przemyślanego programu również inwestycyjnego. Poprawa edukacji to rozwiązanie już dziś problemu późniejszego wychowania przedszkolnego 3–5-latków.

Tabela 2.6.13. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Kazanów

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skoek cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Niewielki spadek liczby i starzenia się mieszkańców; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie zasobów przyrody, położenia nad Iłżanką; wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, drogi krajowej, walorów przyrodniczych; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; niewielki wzrost urodzeń; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże grupy wykluczenia społecznego; brak liderów; słabe elity.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia szkół; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie aktualnego poziomu kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; dalekie niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia: ekologia, agroturystyka, restrukturyzacja; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; Uniwersytet Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian.	Brak zaangażowania osób dorosłych (starszych) w szkolenia; spadające czytelność osób dorosłych; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ochrona, ekspozycja zasobów przyrody; uczestnictwo w kulturze.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali dziedzictwa i wzrost uczestnictwa w kulturze.	Brak postępów w ochronie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia i migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa nad Iłżanką; zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia i jakości edukacji; uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.6.14. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (czyste środowisko, rzeka Iłżanka; wzrost przedsiębiorczości, turystyki); nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; przedsięwzięcia kulturalne; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy; Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie jednego lub dwóch stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia rekreacyjne; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja).
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi ludźmi; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; nowe rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; małe zainteresowanie produkcją rolniczą i rolnictwem ekologicznym; samowystarczalność gospodarstw socjalnych; tradycyjne rolnictwo; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy w Lokalnej Grupie Działania LEADER z sąsiednimi gminami i Komunalnym Związkiem Regionu Radomskiego, Związku Gmin nad Iłżanką i innymi; aktywne lobowanie, promocja gminy; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi w kraju i za granicą.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy.
---	---	--	--

Tabela 2.6.15. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Słabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Kola Gospodyń Wiejskich, rodzina, Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, poczucia wpływu i obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych społecznie.	Dotychczasowy poziom profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebność korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

Tabela 2.6.16. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Kazanów

Przedział wiekowy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	48	41	45	55	58	45	44
1	45	47	39	45	51	60	46
2	63	45	46	37	46	55	61
3	72	61	43	46	37	45	55
4	52	72	62	42	45	40	46
5	69	55	71	62	43	48	40
6	65	66	57	70	63	44	48

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Kazanów, www.stat.gov.pl

2.6.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Skromny, ale funkcjonujący kapitał strukturalny w postaci gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw, stowarzyszeń, struktur samorządowych musi być rozwijany. Dywersyfikacja zatrudnienia, wzrost wykształcenia mieszkańców wyzwoliła nowe potrzeby struktur społecznych i stowarzyszeń

Z kapitału relacyjnego wynikają korzyści z bycia w społeczności. Kapitał ten tworzy więzi zewnętrzne i wewnętrzne. W obecnej sytuacji gospodarczej i globalnego rynku, współpraca z innymi partnerami to szansa powodzenia i rozwoju. Dlatego wskazane jest uczestnictwo w stowarzyszeniach gmin, współpraca zagraniczna.

Rozwój infrastruktury społecznej, zdecydowanie większe uczestnictwo mieszkańców w życiu społecznym, kreowanie rozpoznawalnej marki gminy i rozwój relacji zewnętrznych mogą być czynnikiem rozwoju kapitału zewnętrznego i ekonomicznego gminy.

2.6.8. Kapitał społeczny 2030

W kapitale społecznym ważne jest utożsamianie się mieszkańców ze swoją gminą. Może się to wyrazić przez aktywność w wyborach, komisjach, stowarzyszeniach i włączeniem się w nurt życia własnego środowiska.

W kapitale społecznym w perspektywie 2030 r. w gminie Kazanów, aktualny i rozwijany potencjał społeczny, nowe stowarzyszenia będą powodować wzrost zaangażowania mieszkańców i rozwój więzi społecznych.

Mieszkańcy gminy Kazanów chcą widzieć swoją gminę jako nowoczesną, ekologiczną gminę rolniczą – z dobrze rozwiniętym przetwórstwem, wykorzystującą w pełni walory turystyczno-rekreacyjne. Chcą, by gmina posiadała kompleksową infrastrukturę techniczną, dobre drogi zapewniające wysoki standard życia oraz przyciągające inwestorów. Rozwój infrastruktury społecznej wpłynie na poprawę edukacji, rozwój kultury i sportu. Wykorzystanie walorów Hżanki, restrukturyzacja rolnictwa, rozwój przetwórstwa i usług rolniczych, poprawa stanu środowiska naturalnego, modernizacja wymaga jednak inwestycji, kapitałów zewnętrznych, które mogą stać się lokomotywami rozwoju gminy, razem ze wzrostem przedsiębiorczości samych mieszkańców. Spełnienie optymistycznych scenariuszy rozwoju gminy będzie zależało głównie od rozwoju kapitału intelektualnego.

Działania pożądane zmierzają w kierunku wizjonerstwa do wyraźnej strategii i misji gminy. W tym aspekcie ważna jest aktywność radnych gminy oraz lokalnych liderów (stowarzyszeń, związków, komitetów), w pełni identyfikujących się z miejscowością, dbających o jej wizerunek. Sukcesywna realizacja zadań, wynikających z opracowanych programów strategicznych umożliwi przygotowanie terenu gminy pod inwestycje gospodarcze, mieszkaniowe i rekreacyjne.

2.6.9. Źródła

1. Bednarczyk H., Jaworska B., Koziński J. (red.), *Ziemia Jana Kochanowskiego – powiat zwoleński*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2006.
2. Gmina Kazanów, www.kazanow.pl
3. Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2008–2013.
4. Gminny Plan Gospodarki Odpadami.
5. Koncepcja Wodociągowania.
6. Koncepcja Zagospodarowania Rzeki Hżanki dla Gmin Nadiżzańskich.
7. Plan Odnowy Miejscowości Osuchów.
8. Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2009–2013.
9. Sołtysiak M. (red.), *Kazanów nad Hżanką*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2004.
10. Strategia Rozwoju Gminy Kazanów 2007–2015. Kazanów 2002.
11. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kazanów.

2.7. Gmina Pionki

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

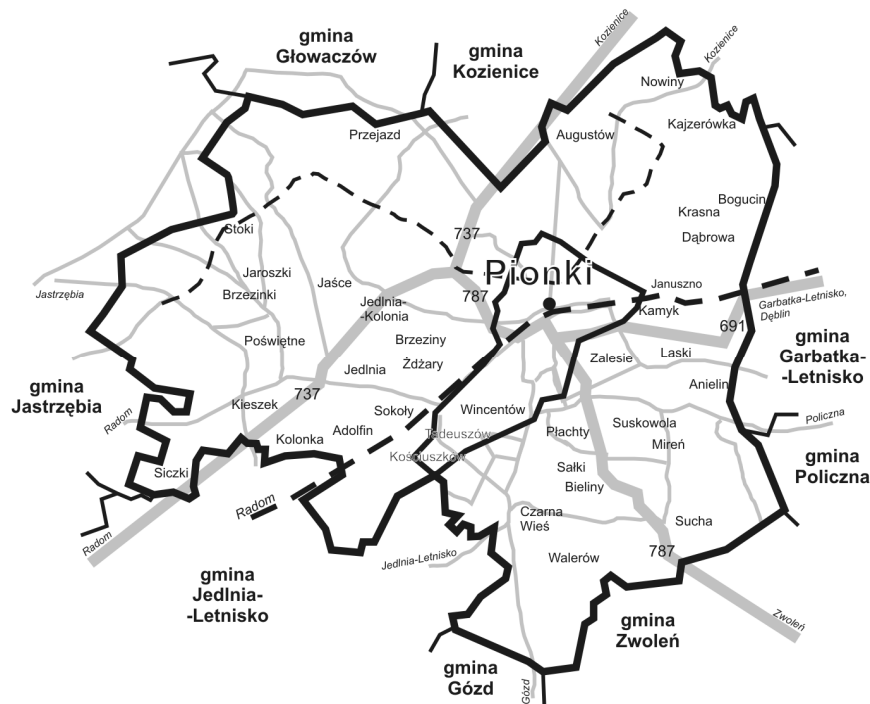
2.7.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Powierzchnia gminy Pionki to 231 km², zamieszkuje ją 9 823 mieszkańców. W skład gminy wchodzi 31 sołectw wokół miasta Pionki. Przez teren gminy przebiega linia kolejowa Radom–Dęblin oraz droga krajowa nr 737 Radom–Kozienice.

Gmina Pionki graniczy z następującymi gminami: Jedlnia-Letnisko, Jastrzębia, Gózd, Pionki–miasto, Garbatka-Letnisko, Kozienice, Głowaczów, Zwoleń, Policzna. Pionki są specyficzną gminą wiejską z samodzielną jednostką administracyjną – miastem Pionki. Mimo formalnego wydzielenia najważniejsze relacje naturalnie będą zachodziły między gminą wiejską Pionki i miastem Pionki. W przypadku Iłży i Zwolenia miasto i gmina tworzą jeden organizm administracyjny. Dlatego też często występują tam sprzeczności między potrzebami, wyborem inwestycji na wsi i małym mieście.

W gminie Pionki wydzielono sołectwa: *Adolfin, Augustów, Bieliny, Brzezinki, Brzeziny, Czarna-Kolonia, Czarna Wieś, Działki Suskowolskie, Helenów, Januszno, Jaroszek, Jaśce, Jedlnia, Jedlnia-Kolonia, Kieszek, Kolonka, Krasna Dąbrowa, Laski, Marcelów, Mireń, Płachty, Poświętne, Salki, Sokoły, Stoki, Sucha, Suskowola, Wincentów, Zadobrze, Zalesie, Żdżary.*

Do największych sołectw gminy należą Suskowola, Laski i Jedlnia. Najmniejszą miejscowością są Brzezinki (70 osób).

Rys. 2.7.1. Mapa gminy Pionki

Źródło: opracowanie własne.

Mirosław Ziótek
Wójt Gminy

Ewa Kurpeta-Abu Mizer
Sekretarz Gminy

Marianna Dzikowska
Skarbnik Gminy

bicka, Tomasz Wróbel.

Adres: Urząd Gminy Pionki, ul. Zwycięstwa 6, 26-670 Pionki, tel. (048) 612-15-14, fax (048) 612-12-34 e-mail: ug@gmina-pionki.pl, www.gmina-pionki.pl

Dokumenty programowe, strategie, plany rozwoju gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy Pionki na lata 2007–2020.
2. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pionki na lata 2004–2011.
3. Lokalny Plan Rozwoju Gminy Pionki na lata 2007–2013.
4. Plan Gospodarki Odpadami na lata 2004–2011.
5. Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii na 2009 r.
6. Planu Odnowy Miejscowości na lata 2008–2015: Suskowola, Sucha, Poświętne, Januszno.

Przyroda. *Obraz środowiska przyrodniczego gminy kształtuje **Kozienicki Park Krajobrazowy**, utworzony w celu ochrony najcenniejszych przyrodniczo obszarów Puszczy Kozienickiej. W jego skład wchodzi większość lasów gminy. Na elementy charakterystyczne jej krajobrazu składają się piaszczyste wydmy, torfy i ługi. W puszczy występuje m.in. 21 gatunków roślin chronionych oraz liczne cenne gatunki zwierząt, np. rzadko występujący w Polsce żółw błotny oraz ok. 200 gatunków ptaków (m.in. czarne bociany i żurawie)².*

¹ Encyklopedia PWN, www.pwn.com.pl

² Strategia Rozwoju Gminy Pionki na lata 2007–2020, s. 10–17; S.A. Tkaczyk, *Pionki i okolice. Przewodnik historyczno-krajoznawczy*. Pionki 1995, s. 81–85.

Przez teren Parku przebiega 9 oznakowanych pieszych szlaków turystycznych oraz 15 szlaków rowerowych.

Obszary Puszczy Kozienickiej wciąż czekają na stworzenie szerokiej bazy agroturystycznej oraz rekreacyjno-wypoczynkowej. Na obrzeżach Parku położone są miejscowości rekreacyjno-letniskowe: Stoki, Augustów, Krasna Dąbrowa i Januszno.

Rezerwaty. W gminie położone są rezerwaty: **Brzeźniczka**, częściowy – leśny o powierzchni 120,64 ha, **Ciszek**, częściowy – leśny o powierzchni 40,28 ha, **Pionki**, częściowy – leśny o powierzchni 81,60 ha, **Ponty**, częściowy – leśny o powierzchni 36,61 ha, **Załamanek**, częściowy – leśny o powierzchni 78,97 ha, **Ługi Hetenowskie**, torfowy o powierzchni 93,5 ha, **Ponty Dęby** – o powierzchni 50,4 ha, **Źródło Królewskie** – o powierzchni 20,27 ha, **Leniwa** – o powierzchni 25,5 ha, **Las Gniewoszka** – o powierzchni ok. 80 ha, **Okólny Ług** – o powierzchni ok. 150 ha.

Jedną z atrakcji Puszczy jest rezerwat **Królewskie Źródła** – na jego terenie funkcjonuje sieć źródełek z wodą zdatną do picia, bijących z niewielkich skarp w przełomie **Zagożdżonki**. Według legendy wielokrotnym gościem źródeł był król **Władysław Jagiełło**. Wzdłuż rzeki zlokalizowane są pomosty ułatwiające przejście przez podmokły teren³.

Rys. 2.7.2. Królewskie Źródła w Augustowie
Źródło: Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój.

Pomniki przyrody. W gminie Pionki znajduje się 87 pomników przyrody.

Gospodarka. Dominującą gałęzią gospodarki gminy Pionki jest rolnictwo (ok. 2 060 gospodarstw). Przeważają indywidualne gospodarstwa, w których działalność

³ www.informacjaturystyczna.radom.pl

rolnicza stanowi dodatkowe źródło utrzymania lub przeznaczona jest na potrzeby własne. Dominuje zbożowo-okopowe użytkowanie ziemi, rozwinięta jest hodowla trzody chlewnej i bydła. Średnia długość okresu wegetacyjnego wynosi 210–222 dni.

Prawie 2/3 powierzchni gminy Pionki zajmują lasy – ok. 64%, natomiast użytki rolne stanowią 32% (tabela 2.7.1).

Tabela 2.7.1. Struktura obszarowa gminy Pionki w 2005 r.

Obszar	ha	%
Ogólna powierzchnia	23 082	100
W tym: Użytki rolne	7 326	32
W tym: Grunty orne	5 920	81
Sady	95	1
Łąki	974	13
Pastwiska	337	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Ze względu na niską klasę bonitacyjną większości gleb warunki uprawiania rolnictwa są trudne. W strukturze przydatności rolniczej największy udział mają kompleksy najstabsze – żyni słaby, bardzo słaby oraz pastewny słaby. Około 30% powierzchni gruntów ornych zajmują gleby średniej jakości kompleksów – pastewnego mocnego i żyniego dobrego. Gleby te sprzyjają uprawie roślin o średnich wymaganiach glebowych (jęczmień, motylkowe, strączkowe, warzywa, jagodowe). Użytki zielone natomiast zajmują gleby średniej i słabej jakości⁴. Ze względu na dużą lesistość istotne znaczenie ma produkcja leśna.

Większość gospodarstw w gminie nie przekracza 5 ha. Zgodnie z danymi spisu rolnego z 2002 r. na 2 139 gospodarstw jest 544 gospodarstwa do 1 ha, 1 205 – od 2 do 5 ha, 316 – od 5 do 10 ha, 71 – od 10 do 20 ha, brak większych gospodarstw. Dzierżawa gruntów powoduje, że rolnicy gospodarują faktycznie na większych obszarach.

Wzrasta udział dochodów pozarolniczych (praca najemna, samozatrudnienie) oraz dochodów z transferów socjalnych (zasiłki, dotacje UE). Podobnie jak w całym kraju, w gminie Pionki spada zainteresowanie młodych osób pracą w rolnictwie. Tendencja ta utrzyma się w przyszłości i skutkować będzie powolnym spadkiem ilości gospodarstw oraz zwiększeniem arealu tych, które pozostaną.

Skutkiem rozdrobnienia gospodarstw może być **marginalizacja** i małe szanse wykorzystania dotacji UE na rozwój, gdyż zostają przeznaczone głównie na konsumpcje.

Podmioty gospodarcze. Sfera gospodarki pozarolniczej jest relatywnie niewielka. Władze Gminy zainteresowane są rozwojem przemysłu rolno-spożywczego i wytwórczego na bazie drewna. Znaczna część ludności gminy pracuje w przedsiębiorstwach miasta Pionki i Radomia. Od 2002 roku obserwujemy wzrost liczby podmiotów o ponad 1/5. Głównie są to jednak mikroprzedsiębiorstwa lub osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą najczęściej jednoosobową.

Najwięcej przedsiębiorstw zajmuje się handlem hurtowym i detalicznym oraz przetwórstwem przemysłowym. Niewielka ilość podmiotów, biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców, nie jest w stanie zapewnić wystarczającej ilości miejsc pracy. Wśród firm dynamicznie rozwija się budownictwo (2,5-krotny wzrost liczby). Pewien wzrost obserwowany jest również wśród podmiotów przetwórstwa przemysłowego (tabela 2.7.2).

⁴ Program ochrony środowiska dla gminy Pionki na lata 2004–2011, s. 17.

Tabela 2.7.2. Podmioty gospodarcze w gminie Pionki w latach 2002–2008

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	380	402	410	412	426	429	449
Przetwórstwo przemysłowe	61	61	61	64	69	71	73
Budownictwo	22	23	21	19	23	35	51
Handel hurtowy i detaliczny	61	63	58	56	61	69	74
Hotele i restauracje	2	2	2	3	3	2	2
Transport, gospodarka magazynowa	12	12	11	11	12	13	13
Pośrednictwo finansowe	0	0	0	0	0	0	0
Działalność usługowa	4	4	4	5	6	6	7

Źródło: Portret terytorialny gminy Pionki, www.stat.gov.pl

Największe przedsiębiorstwa produkcyjne:

- Zakłady Chemiczne **BOCHEM** Sp. z o.o., firma jest obecnie jednym z liderów na rynku klejarskim w Polsce. Eksportuje 60% swoich produktów na Ukrainę, Białoruś, Litwę, Chorwację i do Niemiec. **BOCHEM** jest członkiem Stowarzyszenia Parkieciarze Polscy oraz Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Parkieciarzy⁵.
- Zakłady Drzewne Zadobrze – przedsiębiorstwo rodzinne, specjalizujące się we wszystkich etapach przemysłu podłóg z drewna, od produkcji, przez sprzedaż, po montowanie. Wyroby sprzedawane są na rynku krajowym, a także znaczna ich część eksportowana jest do krajów Europy Zachodniej⁶.
- Zakład Piekarniczo-Cukierniczy **MARIA**.
- Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe **KOSIEK** – wyroby piekarnicze i cukiernicze, firma nagrodzona w 2004 roku nagrodą na Pionkowską Firmę Roku o Statuetkę Złotego Daniela – drugie miejsce.

Rys. 2.7.3. Zakłady Drzewne Zadobrze

Źródło: www.sg.com.pl

Rys. 2.7.4. Zakłady Bochem

Źródło: www.bochem.pl

- Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe **ELGIS**: producent mebli ogrodowych, drobnego osprzętu sieciowego dla energetyki, odłączników, podstaw bezpiecznikowych oraz wszystkich konstrukcji energetycznych, stalowych słupów oświetleniowych wraz z osprzętem, nowoczesnych systemów ogrodzeniowych, konstrukcji do mocowania anten⁷.
- **Drewmex** s.c. Produkcja Usługi Handel.
- Zakład Stolarski – Maciej Tomaszewski.
- Zakład Produkcyjno-Usługowo-Handlowy **PETROLIS**.

⁵ www.bochem.pl

⁶ www.sg.pl

⁷ www.katalog.pf.pl

- Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe *GLIZAMET*.
- Firma *Eur-O-Compound Polska* sp. z o.o.
- S.P.F.E. *PORCEL* – produkcja schodów samonośnych produkowanych na licencji niemieckiej.

Rys. 2.7.5. Zakłady Porcel
Źródło: www.porcelpionki.pl

Otoczenie biznesu. Instytucje otoczenia biznesu dla gminy mają swoją siedzibę w mieście Pionki.

Gminne Centrum Informacji Pionki świadczy szereg usług dla mieszkańców gminy z dziedziny doradztwa, rynku pracy i dostępu do Internetu. W jego skład wchodzi: Klub Pracy, Kawiarenka Internetowa, punkt usług ksero, Punkt Porad Obywatelskich Stowarzyszenia Klon, Jawor, punkt konsultacyjno-doradczy. Konsultacje prowadzą: agent ubezpieczeniowy, biegły rewident, doradca do spraw uruchomienia działalności gospodarczej, punkt informacyjno-gospodarczy programów Unii Europejskiej, punkt Informacyjny: do spraw osób niepełnosprawnych, wolontariatu, dyżur policji, dostępna jest sala szkoleniowo-konferencyjna.

Turystyka. Gmina ze względu na czyste środowisko i położenie na terenie Kozienickiego Parku Krajobrazowego oferuje dobre warunki do uprawiania turystyki. Niestety, obecnie znajdują się tylko 2 gospodarstwa agroturystyczne:

- nauka jazdy konnej (Jaśce i Huta),
- obozy konne w okresie letnim (Karpówka).

Kilka osób ukończyło kurs agroturystyczny, co daje szansę, że w przyszłości liczba gospodarstw agroturystycznych się zwiększy.

Brak innych podmiotów o charakterze turystycznym.

Istnieje 6 ścieżek dydaktycznych. Atutem jest sieć parkingów i miejsc postoju dla turystów w Puszczy.

Infrastruktura techniczna⁸. Infrastruktura gminy Pionki ulega systematycznej poprawie.

Infrastruktura drogowa. *Przez teren gminy Pionki nie przebiega żadna z dróg krajowych. Drogi wojewódzkie o długości 28,7 km: nr 691 – Pionki–Laski–Garbatka–Podlas–Bąkowiec–Opactwo; nr 737 – Radom–Pionki–Kozienice; nr 787 – droga nr 737 – stacja kolejowa Pionki–Suszkowola–Sucha–Zwoleń.*

⁸ Strategia Rozwoju Gminy Pionki na lata 2007–2020, s. 26–29; Lokalny Plan Rozwoju Gminy Pionki na lata 2007–2013, s. 10–14.

Kluczowe znaczenie ma droga wojewódzka nr 737, łącząca gminę Pionki z drogą krajową nr 7 i 79. Dróg powiatowych jest 41,3 km, z czego 2/3 ma nawierzchnię utwardzoną. Długość dróg gminnych wynosi 107 km, w niektórych odcinkach są nieprzejezdne.

Energetyka. Teren gminy Pionki jest zasilany za pomocą trzech niezależnych źródeł energii. Maksymalne obciążenie transformatorów w okresie zimy wynosi 40%, średnie w okresie lata 18–23%.

Zaopatrzenie w gaz. Z sieci gazowej korzysta 335 odbiorców. W sieć gazową zaopatrzone są miejscowości: Suskowola, Działki Suskowolskie, Żdżary, Jedlnia. Bez dostępu do gazociągu pozostaje 27 miejscowości.

Gospodarka wodno-ściekowa. Gmina zwodociągowana jest w 100%, stan sieci wodociągowej jest dobry. Długość sieci kanalizacyjnej wynosi 28,7 km. Skanalizowano wsie Sokoły, Działki Suskowolskie, Żdżary, Jedlnia, Kieszek, Kamyk, Zalesie.

W 2008 roku z kanalizacji korzystało 2 636 osób (tabela 2.7.3). Mimo 2,5-krotnego wzrostu liczby korzystających od 2002 roku gmina znacząco odbiega od średniej dla powiatu i województwa. Funkcjonuje pięć Stacji Uzdatniania Wody, ich wydajność jest wystarczająca, zaś jakość wody po uzdatnieniu zadowalająca.

Gmina Pionki korzysta z oczyszczalni ścieków znajdującej się w miejscowości Jedlnia.

Tabela 2.7.3. Korzystający z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w gminie Pionki

Instalacje	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wodociągowa	7 026	7 125	7 124	7 163	7 216	7 254	7 314
Kanalizacyjna	1 150	1 184	1 530	1 547	2 237	2 558	2 636

Źródło: Portret terytorialny gminy Pionki, www.stat.gov.pl

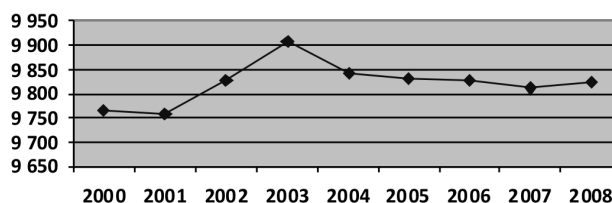
Telekomunikacja i Internet. Zgodnie z danymi urzędu komunikacji elektronicznej, w gminie Pionki jest 1 904 abonentów telefonii stacjonarnej, z czego 1 748 to abonenci indywidualni, zaś pozostali – biznesowi. Operatorzy świadczący usługi w gminie Pionki: Exatel S.A., Mni Telecom S.A., Netia S.A., Polska Telefonia Cyfrowa Sp. z o.o., Telefonia Dialog S.A., Telekomunikacja Kolejowa Sp. z o.o., Telekomunikacja Polska S.A., Telepolska Sp. z o.o.

Abonentów stałego Internetu szerokopasmowego jest 1 344, z czego 1 314 to abonenci indywidualni (pozostali biznesowi). Operatorzy świadczący usługi w gminie: Mni Telecom S.A., Netia S.A., Telekomunikacja Kolejowa Sp. z o.o., Telekomunikacja Polska S.A.

Odpady. W gminie Pionki nie znajduje się żadne składowisko odpadów. Odpady komunalne gromadzone są w kontenerach, a wywożone na składowisko w Radomiu.

2.7.2. Kapitał ludzki

Demografia. Gminę Pionki według stanu na koniec 2008 roku zamieszkuje 9 823 osoby (tabela 2.7.4). Zgodnie z danymi GUS, od 2000 roku nastąpił wzrost liczby ludności o 59 osób. Mężczyzn jest obecnie o 55 więcej niż kobiet.

Rys. 2.7.6. Zmiany liczby ludności gminy Pionki w latach 2000–2008

Źródło: Dane GUS, www.stat.gov.pl

Tabela 2.7.4. Stan ludności według lat ogółem (liczba osób)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba ludności	9 764	9 758	9 826	9 909	9 843	9 830	9 826	9 811	9 823
Mężczyźni	4 913	4 918	4 946	4 990	4 956	4 940	4 931	4 942	4 939
Kobiety	4 851	4 840	4 880	4 919	4 887	4 890	4 895	4 869	4 884

Źródło: www.stat.gov.pl

Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w 2008 roku wynosiła 2 297, produkcyjnym – 6 016, poprodukcyjnym – 1 510 (tabela 2.7.5). Obecnie w porównaniu z 2000 r. zauważalny jest istotny spadek o 424 osoby w grupie najmłodszej. Aktywne są pozostałe dwie grupy, co w przyszłości oznaczać będzie znaczne zwiększenie grupy trzeciej – osób w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 2.7.5. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym według lat

Liczba ludności w wieku	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	2 721	2 639	2 608	2 584	2 517	2 448	2 403	2 341	2 297
Produkcyjnym	5 385	5 472	5 609	5 749	5 776	5 841	5 910	5 964	6 016
Poprodukcyjnym	1 658	1 647	1 609	1 576	1 550	1 541	1 513	1 506	1 510
Poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym – Pionki (%)	–	–	61,7	61,0	61,6	62,9	63,0	64,3	61,7
Poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym – mazowieckie (%)	–	–	77,7	80,5	83,1	85,2	87,7	90,0	77,7

Źródło: www.stat.gov.pl

Migracje, mierzone według GUS ilością zameldowań i wymeldowanych wykazują, że od 2004 roku utrzymuje się ujemne saldo (tabela 2.7.6).

Tabela 2.7.6. Ruch ludności w gminie Pionki

Migracja	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania	152	112	149	187	85	83	103	121	109
Wymeldowania	94	120	92	108	102	104	110	126	87
Saldo	+58	-8	+57	+79	-17	-21	-7	-5	+22
Zameldowania z miast	94	101	112	139	63	60	81	83	78
Zameldowania ze wsi	58	11	35	48	22	23	21	38	30
Zameldowania z zagranicy	0	0	2	0	0	0	1	0	1
Wymeldowania do miast	66	80	40	69	53	74	76	62	58
Wymeldowania na wieś	28	40	52	39	49	30	27	60	28
Wymeldowania za granicę	0	0	0	0	0	0	7	4	1

Źródło: www.stat.gov.pl

Obserwuje się ujemny przyrost naturalny z wyjątkiem roku 2002 i 2007. Liczba zgonów na 1 000 mieszkańców jest, z wyjątkiem lat 2003 i 2004, stabilna. Liczba zawieranych małżeństw waha się od ok. 6,1 do ok. 7,8 (tabela 2.7.7).

Tabela 2.7.7. Wskaźniki demograficzne na 1 000 ludności w gminie Pionki w latach 2002–2008

Wskaźnik demograficzny	Jednostka miary	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zgony	Osoba	10,6	13,9	13,9	10,9	11,1	10,9	11,3
Przyrost naturalny	Osoba	2,8	-1,2	-2,2	-1,2	-0,2	0,4	-1,2
Urodzenia (żywe)	Osoba	13,4	12,6	11,6	9,7	10,9	11,3	10,1
Małżeństwa	Pary	6,1	5,7	7,2	7,8	6,4	6,6	6,1

Źródło: www.stat.gov.pl

Gęstość zaludnienia wynosi ok. 42,5 osoby na km². W subregionie radomskim – 104 osoby/km², a w województwie mazowieckim – 146 osoby/km².

Edukacja przedszkolna. Tylko niewielka część dzieci uczęszcza do oddziałów przedszkolnych przy szkołach (tabela 2.7.8).

Tabela 2.7.8. Edukacja przedszkolna w gminie wiejskiej Pionki

Oddziały przedszkolne i dzieci	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dzieci ogółem	149	151	142	144	114	115	123
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	7	7	7	7	7	7	7
Dzieci do 6 lat włącznie	145	149	140	143	112	113	122
Dzieci 6-letnie	127	136	119	128	106	113	118

Źródło: www.stat.gov.pl

Edukacja podstawowa w szkołach: publiczne zespoły szkół w Jedlni i Suskowoli, publiczne szkoły podstawowe w Augustowie, Jaroszkach, Laskach i Suchej (tabela 2.7.10).

Tabela 2.7.9. Placówki oświatowe w gminie Pionki

Placówka oświatowa	2006	2007	2008
Szkoły ogółem:	7	7	7
a) szkoły podstawowe			
– pomieszczenia szkolne	62	63	69
– oddziały w szkołach	47	47	45
– uczniowie	730	713	630
b) gimnazja	2	2	2
– oddziały	19	18	18
– uczniowie	412	398	400

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl

Tabela 2.7.10. Uczniowie w poszczególnych szkołach, rok szkolny 2009/2010

Nazwa placówki	Ilość uczniów w podstawówce	Ilość uczniów w oddziale przedszkolnym	Ilość uczniów w gimnazjum	Razem ilość uczniów w szkole
PSP Augustów	47	21	–	68
PSP Czarna	150	25	–	175
PSP Jaroski	52	11	–	63
PSP Laski	100	16	–	116
PSP Sucha	56	7	–	63
PZS Jedlnia	151	34	151	336
PZS Suskowola	101	23	249	373
Ogółem	657	137	400	1 194

Źródło: dane uzyskane z UG Pionki.

Ostatnio przeprowadzone remonty i rozbudowy budynków szkolnych pozwalają stwierdzić, iż stan techniczny szkół jest zadowalający, jednakże tylko szkoły w Czarnej i Suskowoli mają boiska sportowe⁹.

W gminie spada liczba uczniów szkół podstawowych (w ciągu 3 lat o 100). Jednocześnie szkoły zapewniają im więcej pomieszczeń szkolnych. W 2009 roku gmina Pionki zakupiła autokar do przewozu osób niepełnosprawnych.

Edukacja gimnazjalna. W gminie funkcjonują 2 gimnazja wchodzące w skład zespołu szkół w Jedlni i Suskowoli. Do gimnazjów ogółem uczęszcza 400 uczniów.

*Stan techniczny gimnazjum w Suskowoli należy ocenić jako dobry, szkoła była niedawno remontowana, posiada przestronne pomieszczenia zapewniające komfort pracy, zarówno dla uczniów, jak i dla nauczycieli*¹⁰.

⁹ Folder gmina Pionki, materiał uzyskany z UG Pionki.

¹⁰ Plan Odnowy Miejscowości Suskowlana Lata 2008–2015, s. 9.

Tabela 2.7.11. Zatrudnienie nauczycieli w poszczególnych placówkach

Nazwa placówki	Zatrudnieni w pełnym wymiarze/ / niepeł. wymiarze	Bez stopnia	Stażysta	Kontraktowy	Mianowany	Dyplomowany
PSP Augustów	8 5 (2,36 etatu)	–	–	–	1	8 4
PSP Czarna	12 4 (2,39 etatu)	–	–	1	4	7 1
PSP Jaroszek	9 1 (0,72 etatu)	–	–	2	3	4 –
PSP Laski	10 2 (1,39 etatu)	–	–	–	3	7 –
PSP Sucha	8 3 (1,55 etatu)	–	–	1	4	3 3
PZS Jedlnia	21 27 (8,78 etatu)	–	–	1	6	14 8
PZS Suskowlą	25 18 (7,98 etatu)	–	1	4	5	15 6

Źródło: Urząd Gminy Pionki.

Zatrudnienie nauczycieli nie jest proporcjonalne do ilości uczniów, (PSP w Czarnej PSP Augustów).

W gminie współczynnik skolaryzacji (tabela 2.7.12) oscyluje od 87% do prawie 90% i znajduje się poniżej średniego poziomu dla województwa. Oznacza to, że część dzieci uczy się w szkołach miasta Pionki.

Tabela 2.7.12. Współczynnik skolaryzacji brutto

Placówka oświatowa	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe	88,430	87,700	87,400	88,810	88,350	89,830
Szkoły gimnazjalne	90,610	94,550	92,140	91,150	90,050	90,090
Współczynnik w województwie	95,82	95,73	95,48	95,07	94,99	94,73

Źródło: www.stat.gov.pl

Edukacja ponadgimnazjalna. Młodzież gminy uczy się w liceach ogólnokształcących i szkołach zawodowych Pionkach, Radomiu, Zwoleniu i Kozienicach.

Liceum Ogólnokształcące im. M. Dąbrowskiej w Pionkach powołano w 1936 r. Obecnie uczy się w nim 337 uczniów w 12 klasach, na 6 profilach. W szkole pracuje 29 pedagogów oraz 2 księży. 16 nauczycieli osiągnęło najwyższy stopień awansu zawodowego, czyli stopień nauczyciela dyplomowanego, 8 jest mianowanych, a 5 kontraktowych.

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. M. Skłodowskiej-Curie w Pionkach tworzą: Liceum Profilowane – profil usługowo-gospodarczy, Liceum Ogólnokształcące, Technikum kształcące w zawodach: technik hotelarstwa, technik mechanik, technik logistyk, technik technologii chemicznej, kelner; Zasadnicza Szkoła Zawodowa kształcąca w zawodach: kucharz małej gastronomii, operator obrabiarek skrawających, technolog robót wykończeniowych w budownictwie; Technikum Uzupełniające kształcące w zawodzie kucharz. Uczniowie uczą się w 24 salach lekcyjnych, w tym jest: 8 pracowni specjalistycznych, 4 pracownie języków obcych; 2 sale gimnastyczne, siłownia i stadion oraz ścianka wspinaczkowa; sala korekcyjna, 2 pracownie komputerowe z dostępem do Internetu, biblioteka i świetlica; szkolne multimedialne centrum informacji. Internat zapewnia mieszkanie uczniom spoza Pionek.

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 im. Jędrzeja Śniadeckiego w Pionkach tworzą: Liceum Ogólnokształcące, Liceum Profilowane kształcące w profilu zarządzanie

informacją; Technikum kształcące w zawodach: technik elektronik, technik ekonomista, technik elektryk, technik teleinformatyk, technik informatyk; Zasadnicza Szkoła Zawodowa kształcąca w zawodach: monter instalacji i urządzeń sanitarnych, monter elektronik; Technikum Uzupełniające dla Dorosłych kształcące w zawodzie: technik elektronik; Szkoła Policealna dla Dorosłych kształcąca w zawodach: technik informatyk, technik administracji; Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych; Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych kształcące w formie zaocznej.

Edukacja wyższa. Mieszkańcy gminy studiują m.in.: w Radomiu, Warszawie, Lublinie, Poznaniu, Krakowie i Wrocławiu.

Edukacja dorosłych. Centrum Kształcenia Zawodowego w Kozienicach działa w strukturze ZDZ w Kielcach. Dorośli z gminy Pionki mogą w jego ramach podnosić poziom swojej edukacji. Priorytetem dla Centrum jest wysoka jakość kształcenia zarówno w szkołach, jak i na seminariach oraz kursach zawodowych. Szkoły dla dorosłych: Gimnazjum (na podbudowie szkoły podstawowej), Liceum Ogólnokształcące (na podbudowie gimnazjum lub 8-letniej szkoły podstawowej), Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące (na podbudowie ZSZ), Szkoła Policealna (na podbudowie szkoły średniej) kształcące w zawodach: technik bezpieczeństwa i higieny pracy, technik informatyk¹¹.

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Zmniejszyła się liczba uczniów przypadających na 1 komputer, aktualnie wynosi ona ok. 18 uczniów w szkołach podstawowych i ok. 22 uczniów w gimnazjach. Mimo systematycznej poprawy w dziedzinie informatyzacji wiejskich gospodarstw domowych, wciąż większość z nich pozbawiona jest stałego dostępu do Internetu (tabela 2.7.13).

Tabela 2.7.13. Liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu w gminie Pionki

Placówka oświatowa	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	–	88,330	25,670	35,330	36,500	24,590	17,890
Gimnazja dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	–	24,110	25,060	23,440	22,890	22,110	22,220
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, woj. mazowieckie – wieś	26,88	20,42	17,43	17,73	10,87	4,880	0

Źródło: www.stat.gov.pl

Rynek pracy. Zmiana liczby pracujących w przedsiębiorstwach powyżej 9 pracowników w gminie Pionki nie wykazuje trwałych tendencji w latach 2002–2008 (tabela 2.7.14). Z wyjątkiem lat 2002 i 2008 pracowało w nich więcej kobiet niż mężczyzn. W 2008 r. zatrudnionych w takich przedsiębiorstwach było 598 osób, czyli mniej niż 10% ludności w wieku produkcyjnym. W gminie przeważa więc zatrudnienie w mikroprzedsiębiorstwach i w gospodarstwach rolnych.

Tabela 2.7.14. Pracujący

Osoby pracujące	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	587	542	597	564	526	613	598
Kobiety	276	280	337	312	275	321	283
Mężczyźni	311	262	260	252	251	292	315

Źródło: www.stat.gov.pl

Tabela 2.7.15 obrazuje zmiany w ilości osób bezrobotnych na przestrzeni lat 2003–2008. Zauważalny jest pozytywny trend spadku bezrobocia w poszczególnych latach od 1 684 osób w 2003 r. do 1 183 w 2008 r., czyli prawie o 1/3. Niestety, musimy pa-

¹¹ www.zdz.kielce.pl

miętać, że w ujęciu procentowym gmina ma wyjątkowo wysoki współczynnik bezrobocia, i to zarówno w 2003 r., jak i w 2008 r. (1/4 osób zdolnych i chętnych do podjęcia pracy nie może jej znaleźć).

Tabela 2.7.15. Bezrobocie w gminie Pionki

Osoby bezrobotne	Jednostka miary	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	Osoba	1 684	1 647	1 573	1 450	1 241	1 183
Mężczyźni	Osoba	847	812	734	651	540	529
Kobiety	Osoba	837	835	839	799	701	654
Ogółem	%	29,3	28,5	26,9	24,5	20,8	19,7
Mężczyźni	%	26,8	25,7	23,1	20,3	16,5	16,1
Kobiety	%	32,3	32,0	31,5	29,6	26,0	24,0

Źródło: www.stat.gov.pl

Wśród osób bezrobotnych dominują osoby z wykształceniem zasadniczym i gimnazjalnym. Najmniej osób bezrobotnych jest z wykształceniem wyższym. Trzeba jednak wziąć pod uwagę ogólnie niższy poziom wykształcenia na obszarach wiejskich.

2.7.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Kapitał ludzki jest przedstawiany na zewnątrz przez kapitał strukturalny (zewnętrzny – relacyjny), co jest związane z wymianą wartości dodanej między uczestnikami otoczenia a gminą.

Kapitał strukturalny w gminie, infrastrukturę tworzą instytucje i organizacje, takie jak: Rada Gminy, Urząd Gminy, sołtysi i rady sołectek w 31 miejscowościach, a także oddziały przedszkolne, 5 szkół podstawowych, 2 gimnazja, funkcjonujące przy nich rady pedagogiczne i rady rodziców, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Zespół Opieki Zdrowotnej w Pionkach, trzy wiejskie Ośrodki Zdrowia, apteki położone na terenie miasta oraz Komisariat Policji w Pionkach. W gminie Pionki działają dwa **Stowarzyszenia**: Stowarzyszenie *Jedlnia* oraz Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Pionki *Leśne Uroczysko*. Funkcjonuje 5 jednostek Ochotniczych Staży Pożarnych.

W mieście i gminie Pionki znajdują się następujące parafie: pw. św. Mikołaja i Małgorzaty Męczenniczki w Jedlni, pw. św. Maksymiliana w Pionkach oraz pw. św. Idziego w Sucheju.

Rys. 2.7.7. Kościół pw. św. Mikołaja i Małgorzaty Męczenniczki w Jedlni

Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój.*

Gminę zamieszkuje 9 823 osób. **Liczba gospodarstw** rolnych to ok. 2 060, większość nie przekracza 5 ha. W gminie jest 449 **podmiotów gospodarczych**. Realizowane są **liczne projekty europejskie** m.in.: w Programie Integracji Społecznej jednym z komponentów Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich (PPWOW) w latach 2008–2009 na kwotę 130 400 euro. W ramach Programu Integracji Społecznej, utworzono dwa Koła Gospodyń Wiejskich w Jedlni i Augustowie, Orkiestrę Dętą, zorganizowano Warsztaty Dziennikarskie, Kurs Tańca dla dzieci, utworzono Kawiarenkę Internetową, zorganizowano trzy Festyny (dwa rodzinne i w 80-lecie Ochotniczej Straży Pożarnej).

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej po raz drugi przystąpił do projektu *Aktywizacja bezrobotnego powrotem do życia zawodowego* w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego POKL Priorytetu VII Promocja integracji społecznej, Działania 7.1. *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji*, Poddziałanie 7.1.1. *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej*. W ramach projektu realizowanego od maja do końca grudnia 2009 r. wyłoniono 24 osoby, które brały udział w szkoleniach i kursach zawodowych mających na celu nabycie umiejętności potrzebnych na rynku pracy.

Gmina Pionki pozyskuje środki z budżetu województwa mazowieckiego i Unii Europejskiej oraz z pożyczek z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie. Gmina korzystała ze środków przedakcesyjnych takich, jak Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich, SAPARD, ZPORR.

Rozbudowa kanalizacji w gminie Pionki we wsiach Kamyk, Zalesie została sfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Wybudowano kanalizację sanitarną w miejscowości Poświętne, Zalesie, Działki Suskowolskie, Januszno i Laski. W wyniku budowy kanalizacji sanitarnej podłączono 468 gospodarstw, a tym samym zlikwidowano szamba. Z kanalizacji korzysta już 1 300 gospodarstw domowych. Wartość zrealizowanych inwestycji w zakresie budowy kanalizacji w ostatnim okresie wynosi ok. 6 mln złotych.

Inwestycje drogowe przeprowadzane są ze środków własnych gminy oraz środków uzyskanych z Urzędu Marszałkowskiego w ramach Samorządowego Instrumentu Wsparcia Rozwoju Mazowsza oraz Terenowego Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych. W ostatnim okresie na inwestycje drogowe wydatkowano kwotę ponad 4,8 mln złotych.

Inwestycją drogową o dużym zasięgu jest planowana budowa drogi Pionki–Augustów. Jest to inwestycja wspólna miasta Pionki i gminy Pionki.

Gmina posiada kompletną dokumentację techniczną na budowę kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Mireń i Sucha, na której budowę został złożony wniosek na finansowanie ze środków Unii Europejskiej w ramach programu PROW. Wniosek przeszedł pozytywną ocenę formalną i merytoryczną.

Kultura. Społeczność i młodzież gminna korzysta z Miejskiego Ośrodka Kultury w Pionkach.

Najważniejsze zabytki gminy Pionki to kościół pw. św. Mikołaja i Małgorzaty Męczenniczki w Jedlni (pierwotnie drewniany), ufundowany przez króla Władysława Jagiełłę w latach 1387–1391. Budowę kościoła murowanego rozpoczęto w latach 1790–1792 z fundacji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W Suchej znajduje się zabytkowy kościół pw. św. Idziego, zbudowany w latach 1839–1843, a przebudowany w latach 1910–1913 z zabytkowymi obrazami i barokowymi krucyfikami. Wśród zabytków dominują domy mieszkalne drewniane powstałe w pierwszych 25 latach XX wieku. Stanowią one większość z 93 zabytków gminy.

W gminie działa Gminna Biblioteka Publiczna w Jedlni, która regularnie powiększa swój księgozbiór. Niestety, z roku na rok spada liczba czytelników oraz liczba wypożyczanych woluminów.

Tabela 2.7.16. Biblioteki, księgozbiór i czytelnictwo gmina Pionki

Biblioteki i filie	Jednostka miary	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Biblioteki i filie	Obiekt	1	1	1	1	1	1	1
Pracownicy bibliotek	Osoba	2	2	2	2	2	2	2
Księgozbiór	Wolumin	12 147	12 696	13 177	13 706	14 408	15 162	15 801
Czytelnicy w ciągu roku	Osoba	504	500	457	462	457	433	402
Wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	Wolumin	27 834	29 446	22 822	22 908	21 440	18 990	13 269

Źródło: www.stat.gov.pl

Współpraca z innymi gminami. Gmina Pionki należy do Komunalnego Związku Gmin Regionu Radomskiego. Ideą KZGR jest oddziaływanie na transport, komunikację i atrakcyjność turystyczną. Przynależność do tej organizacji dobrze świadczy o aktywności władz gminy i jest przykładem myślenia perspektywicznego. Przedstawiciele gminy znajdują się we władzach w samorządzie powiatowym.

Miejsce gminy w rankingach. W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich Związku Powiatów Polskich gmina Pionki zajęła 50 pozycję.

Ranking Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009 wskazuje, które samorzady w Polsce są najbardziej sprawne w pozyskiwaniu dotacji unijnych. Gmina Pionki plasuje się pośrodku w rankingu z 250 lokatą.

Miarą zasobności gminy jest tzw. wskaźnik G, czyli kwota dochodów podatkowych gminy za rok, poprzedzający rok bazowy, dzielona przez liczbę mieszkańców gminy (tabela 2.7.17).

Tabela 2.7.17. Wskaźnik G dla gminy Pionki

Wskaźnik dochodów	2005	2006	2007	2008	2009
Gmina Pionki	342,35	405,19	353,82	376,31	437,05
Wskaźnik G dla kraju	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20
% wskaźnika G w stosunku do kraju	46%	51%	41%	39%	42%

Źródło: www.mf.gov.pl

Dochody podatkowe gminy wzrastają od 2005 roku, co świadczy o rosnącej możliwości gminy, jednak ciągle średni dochód w kraju wzrasta szybciej.

2.7.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Działalność Ośrodka Zdrowia, pomocy społecznej, budowa infrastruktury, realizacja projektów dofinansowanych z Unii Europejskiej są głównymi przejawami rozwoju kapitału społecznego. Na rzecz dzieci i młodzieży działają szkoły i oddziały przedszkolne. Sensownie spożytkować czas wolny pozwalają organizacje pozarządowe, jednostki OSP, organizowane w gminie uroczystości i festyny, parafie.

Zdrowie¹². Gmina Pionki objęta jest zasięgiem działania Zespołu Opieki Zdrowotnej w Pionkach. Ważniejsze instytucje opieki zdrowotnej w mieście Pionki:

- Przychodnia Miejska, ul. Sienkiewicza 11,
- Przychodnia, ul. Harcerska,

¹² <http://gmina-pionki.pl>

- Szpital Miejski (oddział chirurgiczny, wewnętrzny, położniczo-ginekologiczny),
 - Pomoc doraźna – Pogotowie Ratunkowe,
- W gminie działają trzy Wiejskie Ośrodki Zdrowia:
- Wiejski Ośrodek Zdrowia w Czarnej,
 - Wiejski Ośrodek Zdrowia w Poświętnem,
 - Wiejski Ośrodek Zdrowia w Suskowioli.

Kadra medyczna to 3 lekarzy medycyny oraz 2 lekarzy stomatologów.

Zgodnie z danymi **Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Pionkach** (tabela 2.7.18), od 2008 roku zmniejszyła się liczba osób i rodzin objętych pomocą. Wciąż najczęstszą pomocą jest dożywianie, które w 2009 roku objęło 387 osób. Przyznano 168 zasiłków celowych, 66 okresowych i 46 stałych. Główne powody przyznania pomocy to bezrobocie, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz ubóstwo.

Tabela 2.7.18. Pomoc Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Pionkach

2008 r.	2009 r.
507 dożywianie osób	387 dożywianie osób
45 zasiłki stałe	46 zasiłki stałe
85 zasiłki okresowe	66 zasiłki okresowe
207 zasiłki celowe	168 zasiłki celowe
34 usługi	34 usługi
818 osób ogółem, tj. 418 rodzin	626 ogółem, tj. 349 rodzin

Źródło: dane Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Pionkach.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej prowadzi działalność przeciw **wykluczeniu społecznemu**. Jej wyrazem jest projekt *Aktywizacja bezrobotnego powrotem do życia zawodowego*, w którego ramach mieszkańcy gminy brali udział w szkoleniach i kursach zawodowych mających na celu nabycie umiejętności potrzebnych na rynku.

W gminie Pionki działa Stowarzyszenie *Jedlnia* oraz Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Pionki *Leśne Uroczysko*. Inne organizacje społeczne: Koło Gospodyń Wiejskich w Jedlni i Augustowie, Kapela Pieśni i Tańca *Królewskie Źródła* w Jedlni, Amatorski Teatr Młodzieży w Suskowioli, Świetlica Środowiskowa w Czarnej, Orkiestra Dęta w Jedlni, Warsztaty Dziennikarskie w Jedlni.

Działania Stowarzyszeń nakierowane są na rozwój: turystyki, kultury wiejskiej, kultywowania obyczajów wiejskich, integracji europejskiej, wolontariatu, działalności edukacyjnej, rozwoju technologii informacyjnej i komunikacyjnej, promocji przedsiębiorczości, aktywizacji osób bezrobotnych, pomocy społecznej, ekologii, ochrony środowiska, działalności na rzecz osób niepełnosprawnych.

Funkcjonuje 5 jednostek OSP, w których czynnie gotowych do udziału w akcjach bojowych jest ponad 100 strażaków. Jednostki wyposażone są w nowoczesne samochody strażackie i sprzęt niezbędny do udziału w akcjach ratowniczych.

Od 2000 roku działa 9 amatorskich drużyn piłkarskich, które w corocznych rozgrywkach współzawodniczą o *Puchar Wójta* oraz innych imprezach sportowych¹³. W ramach promocji sportu gmina w 2006 roku wybudowała wielofunkcyjne boisko sportowe ze sztuczną nawierzchnią oraz bieżnię w Suskowioli.

W trzech jednostkach OSP: Sucha, Jedlnia i Czarna utworzono Internetowe Centrum Edukacyjno-Oświatowe. Zostało ono powołane w ramach ogólnokrajowego projek-

¹³ Gmina Pionki – Folder, dane uzyskane z Urzędu Gminy Pionki.

tu *Internetowe Centrum Edukacyjno-Oświatowe na Wsi*. Głównym celem projektu jest umożliwienie lokalnym społecznościom wiejskim korzystania z nowoczesnych form kształcenia, a zwłaszcza kształcenia na odległość, w tym także dostarczanie wiedzy i organizowanie procesu edukacyjnego.

Utworzone w ramach projektu Centra będą także pełniły rolę ośrodków edukacyjno-społeczno-kulturalnych adresowanych do społeczności lokalnych i stwarzających im możliwość rozwoju.

Każde z centrów jest odpowiednio wyposażone w sprzęt umożliwiający jednoczesną edukację 11 osób, zaś w przypadku imprez kulturalnych uczestnictwo nie mniej niż 20 osób.

Istotny kapitał społeczny tworzą **parafie** pw. św. Mikołaja i Małgorzaty Męczenniczki w Jedlni (liczba mieszkańców: 3 000) oraz pw. św. Idziego w Suchej (liczba mieszkańców: 3 800) oraz grupy parafialne, liczne uroczystości religijne, przedsięwzięcia edukacyjne i kulturalne.

Inicjatywy lokalne – imprezy o zasięgu lokalnym i szerszym. Organizowane są festyny cykliczne w Jedlni, dożynki w Jedlni, andrzejki w Kole Gospodyń Wiejskich, festyny Ochotniczej Straży Pożarnej, konkursy kolęd.

Społeczność i młodzież gminna korzysta z **Miejskiego Ośrodka Kultury w Pionkach**. Imprezy organizowane przez Ośrodek w 2009 r.: XVII Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, Ferie w MOK, II Festiwal Piosenki Przedszkolnej, *Złote Gody* – spotkanie jubilatów (współorganizacja), XI Dzień Ziemi, II Przegląd Pieśni Patriotycznej Klubów Seniora Ziemi Radomskiej, Eliminacje miejskie: 54 Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego, XXXII Ogólnopolskiego Konkursu *Warszawska Syrenka*, XXVI Małego Konkursu Recytatorskiego, Mistrzostwa Polski Boogie Woogie lub Puchar Polski BW, XI Sobótki, Janki, Wianki, IX Ogólnopolski Turniej Recytatorski Literatury Klasycznej im. Jana Kochanowskiego, III Ogólnopolski Turniej Gier Strategicznych, II Turniej Szachowy, wakacje w MOK, XIX Spotkania z Puszcą (współorganizacja), XVII Powiatowy Konkurs Poezji Patriotycznej (współorganizacja), XI Dzień Seniora, V Miejsko-Gminny Konkurs Wokalny *Idolek*, Artyści Powiatu Radomskiego – Formatowanie IX, III Powiatowy Konkurs Filmu Amatorskiego, I Dzień Animatora Kultury, III Turniej Tańca Boogie Woogie o Puchar Starosty, III Przegląd Teatralny *Choinka*, II Mikołajki Rockowe, VIII Międzydiecezjalny Przegląd Kolęd i Pastorałek – eliminacje rejonowe, III Wigilia Miejska (współorganizacja).

Działalnością promującą dziedzictwo przyrodnicze zajmuje się *Izba Dydaktyczno-Muzealna Puszczy Kozienickiej w Augustowie, gromadząca materiały, zbiory historyczne i wszelkie informacje dotyczące Puszczy Kozienickiej. W części muzealnej Izby prezentowane są eksponaty i materiały ilustrujące historię: osadnictwa, bartnictwa, łowiectwa i leśnictwa na terenie Puszczy Kozienickiej. Znajdują się tu również wypchane okazy zwierząt zamieszkujących okoliczne lasy. W części dydaktycznej Izby zgromadzono szereg pomocy służących pogłębieniu wiedzy przyrodniczej o Puszczy: plansze z okazami roślin, przekroje drzew, liczne nagrania głosów zwierząt. Zbiorów Izby dopełnia ekspozycja terenowa, gdzie w sąsiedztwie wielu ciekawych okazów drzew (ogród dendrologiczny) prezentowany jest zbiór dawnego sprzętu i narzędzi leśnych oraz wagoniki nieistniejącej już kolejki wąskotorowej¹⁴.*

¹⁴ www.kozienice.dt.pl

Rys. 2.7.8. Izba Dydaktyczno-Muzealna Puszczy Kozienickiej w Augustowie

Źródło: www.kozienice.dt.pl

Samorząd gminny. Organem stanowiącym i kontrolnym jest Rada Gminy Pionki, licząca 15 osób. Wójt jest organem wykonawczym uchwał Rady Gminy. Gmina tworzy jednostki pomocnicze – 31 sołectw reprezentowanych przez sołtysów i rady sołeckie.

Wśród radnych Rady Gminy Pionki są 4 kobiety. Zdecydowanie przeważają osoby w wieku 40–59 lat (9 osób), jedna osoba jest w wieku powyżej 60 lat, jedna między 20 a 30 rokiem życia. Dominują osoby z wykształceniem średnim i policealnym, tylko dwie osoby mają wykształcenie wyższe.

Uczestnictwo w wyborach. Jednym ze wskaźników zaangażowania społecznego mieszkańców gminy jest uczestnictwo w wyborach lokalnych. W ostatnim głosowaniu w 2006 roku frekwencja w gminie Pionki była niska i wyniosła ok. 46%. Tak niski wskaźnik oznacza, że ponad połowa mieszkańców nie jest zainteresowana rozwojem miejscowości, w których żyją. Wskaźnik dla kolejnych wyborów od 2001 roku waha się od 37,5% do 57% (wybory samorządowe w 2002 roku). Spadek frekwencji w wyborach lokalnych powinien być sygnałem świadczącym o rosnącym zubożeniu i braku aktywności.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.7.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Pionki to duża gmina wiejska o powierzchni 231 km², licząca 9 823 mieszkańców o gęstości zaludnienia 42,5 os./km². W gminie jest 7 szkół podstawowych i 2 gimnazja. Mieszkańcy utrzymują się z pracy na roli, świadczeń społecznych i pracy najemnej, najczęściej w przedsiębiorstwach zatrudniających mniej niż 5 pracowników. Potencjał społeczny, gospodarczy i infrastrukturalny uzupełnia miasto Pionki, w którym znajdują zatrudnienie liczni mieszkańcy gminy. Postępuje rozwój infrastruktury gminy, wydłuża się sieć kanalizacyjna. Wciąż jednak wiele dróg gminnych to drogi gruntowe. Gmina planuje jednak szereg inwestycji do 2020 roku (w 13 miejscowościach), bieżące naprawy i modernizację dróg dojazdowych do pól, budowę chodników, oświetlenia drogowego, parkingów i tras rowerowych. Atutem gminy są walory przyrodnicze Kozienickiego Parku Przyrodniczego, nieskażone środowisko, bliskość miasta Pionki – będących naturalnym centrum życia społecznego i gospodarczego. Gmina posiada 9 pieszych szlaków turystycznych i 15 rowerowych, niestety istnieją tylko 2 gospodarstwa agrotury-

styczne. Gmina jest całkowicie zwodociągowana, sieć elektroenergetyczna posiada duże rezerwy mocy, dobrze jest rozwinięta sieć telekomunikacyjna, duże środki zainwestowano w budowę sieci kanalizacyjnej.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowaniu strategii LGD (Schemat II 2007) i lokalnej strategii rozwoju 2009 wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się wokół rozwiązania następujących problemów:

- bezrobocia i zapewnienia miejsc pracy dla rolników gospodarujących w gospodarstwach o małej powierzchni,
- podniesienia jakości edukacji,
- budowy lub modernizacji infrastruktury: chodników, gospodarki odpadami, zalesiania, zbiorników małej retencji.

W 2030 roku liczba ludności gminy nieco się zmniejszy, wzrośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Gmina będzie bardziej zamożna, rozwinięta infrastruktura, pojawi się kilka organizacji pozarządowych, wzrośnie nasycenie nowoczesnymi technologiami, nastąpi dywersyfikacja zatrudnienia, poprawi się jakość edukacji.

2.7.6. Kapitał ludzki 2030

Dokonanie ekstrapolacji trendów przy założeniu Centeris Paribus (zakładamy np. że nie wystąpi kolejny kryzys gospodarczy) pozwala wnioskować, że obraz gminy Pionki w 2030 będzie przedstawiał się następująco:

- nastąpi wzrost ilości przedsiębiorstw,
- wzrosną dochody podatkowe gminy w przeliczeniu na mieszkańca – o ok. 2/3,
- wzrośnie liczba ludności o ok. 150 osób,
- spadnie znacząco liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci, młodzież) oraz produkcyjnym. Wzrośnie znacząco liczba osób w wieku poprodukcyjnym,
- nastąpi dalszy spadek bezrobocia, a nawet deficyt rąk do pracy z powodu starzenia się populacji.

W wersji najbardziej optymistycznej scenariusza nastąpi gwałtowny wzrost wiedzy mieszkańców dzięki rozbudowie bazy oświatowej (powstanie przedszkoli, poprawa bazy szkół, powstanie organizacji służących edukacji dorosłych). Ponadto dojdzie do wzrostu aktywności zawodowej (np. powstaną inkubatory przedsiębiorczości). Zgodnie z tym scenariuszem, poprawie uległaby też dobrowolna edukacja mieszkańców (kursy językowe dla młodzieży, nauka w liceach, technikach i gimnazjach dla osób dorosłych).

W scenariuszu kontynuacji trendu wzrostowego na obecnym poziomie poprawi się przede wszystkim infrastruktura oświatowa, wzrośnie liczba komputerów w szkołach itp. Zgodnie z jego założeniami, mało prawdopodobne jest masowe doksztalcanie samodzielne bądź w ramach organizowanych przez gminę kursów, a aktywność edukacyjna nielicznych mieszkańców ograniczy się do Internetowych Centrów Edukacyjno-Oświatowych oraz kursów ZDZ. Aktywność władz gminy będzie się realizować głównie w dziedzinie pozyskiwania środków na rozbudowę infrastruktury i pozostanie na podobnym, średnim poziomie. Scenariusz regresu oznacza utrzymanie tego samego poziomu rozwoju infrastruktury, dalszą niską aktywność dorosłych w celu własnego doksztalcania, wzrost bezrobocia spowodowany kryzysem ekonomicznym.

Na przyszłość gminy w 2030 r. będzie rzutowała liczba ludności w wieku produkcyjnym. Najmłodsze roczniki z roku 2007 w roku 2030 zasilą szeregi pracujących. Tabela 2.7.22 przedstawia liczbę dzieci w poszczególnych rocznikach w 2002 i 2007 roku.

Tabela 2.7.19. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Pionki

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie gospodarstw, przedsiębiorstw, mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Stabilizacja liczby i starzenie się mieszkańców; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie walorów przyrodniczych (Puszczy Kozienickiej), otoczenia małego miasta; wzrost silnych przedsiębiorstw organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczący spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji, bezrobocie; duże wykluczenie społeczne.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem; powszechny dostęp do komputerów i Internetu.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie dotychczasowej jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia zawodowe; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; rozwój i nowe Uniwersytety Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników i w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian; rozwój Uniwersytetu Trzeciego Wieku.	Dalej słaba edukacja osób dorosłych (starszych); spadające czytelnictwo; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji; bezrobocie i wykluczenie społeczne.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze. Aktywność zawodowa.	Ochrona, ekspozycja środowiska przyrodniczego. Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Niedostateczna ochrona przyrody; wzrost uczestnictwa w kulturze. Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Brak ochrony przyrody, zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze. Wzrost bezrobocia i migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa, zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia; dobra jakość edukacji; nowe usługi i oferta kulturalna; ukształtowane lokalne centrum miejskie, gminne i powiatowe.	Niewielkie osadnictwo, wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje, gospodarstwa rolne; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji, wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji, powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy, brak zdolności do transferu innowacji, słabe przedsiębiorstwa; Słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.7.20. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (położenie, środowisko); wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsiębiorstwa kulturalne; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie kilku stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze; ogólnopolskie przedsiębiorstwa kulturalne i rekreacji; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja); podział na miasto i peryferie.
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi osobami; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; zagraniczne rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe; przyjazny klimat dla biznesu.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; brak zainteresowania rolnictwem ekologicznym; tradycyjne rolnictwo; gospodarstwa socjalne; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.

Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej i szpitali.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; poprawa opieki zdrowotnej.	Slabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.
Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy Lokalnej Grupy Działania LEADER z gminami i Komunalnym Związkiem Reg. Radomskiego i innymi; lobowanie; promocja; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami w kraju i za granicą; rozpoznawalna marka gminy.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiazanych, zewnętrznych sieci współpracy.

Tabela 2.7.21. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz	
		Stabilizacja, łagodny wzrost	Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne, projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty; wzrost zaufania i gotowości do współpracy.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; male uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Kola Gospodyń Wiejskich, rodzina. Koscioł jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi, zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi i zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych; obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych.	Utrzymanie aktualnego poziomu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebności korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dalej niski poziom życia.

Tabela 2.7.22. Liczba dzieci w wieku od 0 do 6 lat w 2007 roku

Przedział wiekowy	2002	2007	2007 % ogółu mieszkańców
0	132	109	1,1
1	103	110	1,1
2	133	97	1
3	129	115	1,2
4	129	127	1,3
5	139	131	1,3
6	132	96	1
Suma	897	785	

Źródło: www.stat.gov.pl

Dzieci w wieku 0–6 lat jest 785 i stanowią 4,78% całej ludności gminy. W przyszłości spadająca liczba dzieci będzie negatywnie odbijać się na całości życia gospodarczego i społecznego gminy.

2.7.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

W scenariuszu optymistycznym rozwoju kapitału strukturalnego następuje znaczący wzrost liczby przedsiębiorstw w dziedzinie, która może stać się lokomotywą rozwoju gminy, czyli przetwórstwa drzewnego (w związku z wysoką lesistością gminy). Ponadto, bazując na istniejących rezerwach i atrakcyjności Kozienickiego Parku Krajobrazowego możliwe będzie zwiększenie ruchu turystycznego na tym terenie i tworzenie warunków do agroturystyki, turystyki pieszej i rowerowej w oparciu o istniejące szlaki turystyczne. Jednocześnie nastąpi poprawa stanu infrastruktury (m.in. całkowite rozwiązanie istniejących problemów np. brak chodników, niewystarczającej sieci kanalizacji i gazowej). W scenariuszu kontynuacji trendu poprawie ulegnie nie tylko stan infrastruktury, lecz także nastąpi niewielki wzrost liczby przedsiębiorstw. W scenariuszu regresu dojdzie do zahamowania wzrostu liczby przedsiębiorstw, ruch turystyczny spadnie (w wyniku zwiększenia atrakcyjności innych miejsc w Polsce), stan nieremontowanej infrastruktury pogorszy się. Najbardziej prawdopodobny rozwój sytuacji do 2030 roku to wzrost liczby przedsiębiorstw, spadek ilości gospodarstw najmniejszych, powstanie kilku organizacji pozarządowych, rozwój inicjatyw już istniejących, rozbudowa infrastruktury lokalnej, realizacja licznych projektów europejskich.

Współpraca z innymi stowarzyszeniami jest ważnym czynnikiem rozwoju gminy. Dlatego pozytywnym przejawem aktywności w tej dziedzinie jest przynależność do Komunalnego Związku Gmin Regionu Radomskiego oraz działanie w Lokalnej Grupie Działania Dziedzictwo i Rozwój. W 2030 roku można oczekiwać, że gmina rozwinie działalność w ramach istniejących struktur, w których uczestniczy obecnie, a ponadto nawiązana zostanie współpraca międzynarodowa, owocująca wdrożeniem dobrych praktyk, wizytami studyjnymi, wzajemną wymianą kulturalną (np. zespołów muzycznych).

2.7.8. Kapitał społeczny 2030

Optymistyczny scenariusz zakłada, że nastąpi aktywizacja mieszkańców gminy, powstanie organizacji pozarządowych, wzrost uczestnictwa w imprezach lokalnych i wyborach wszelkiego rodzaju. Młodzi ludzie z inicjatywą będą mieli szansę ujawnić swoje talenty organizatorskie, pojawi się mnóstwo pomysłów na poprawę sytuacji gminy, powstanie kilka dużych organizacji pozarządowych. Scenariusz kontynuacji trendu

oznacza dalszą aktywność części mieszkańców w drużynach sportowych. W ramach Gminnego Centrum Kultury i Rekreacji *Osowie*, Internetowych Centrów Edukacyjno-Oświatowych, być może powstanie kilka nowych organizacji o niewielkim stopniu oddziaływania. Uczestnictwo w wyborach utrzyma się na obecnym, niskim poziomie. W scenariuszu regresu nie powstaną żadne nowe organizacje, a starzejąca i kurcząca się populacja popadnie w apatię i zniechęcenie.

Gmina Pionki rozwija infrastrukturę techniczną i społeczną, próbując odpowiedzieć na oczekiwania mieszkańców, podejmuje współpracę międzygminną. Daje to szansę na patrzenie w przyszłość z optymizmem. Mimo peryferyjnego położenia, aktywność władz i mieszkańców, ich potencjał aktywności i wiedzy są atutami gminy.

Za **lokomotywę rozwoju** gminy uznaje się wysoką lesistość gminy, czyste środowisko naturalne (Kozienicki Park Krajobrazowy, Otulina Kozienickiego Parku Krajobrazowego, Rezerwaty: Brzeźniczka, Ciszek, Pionki, Ponty, Załamanek, Ługi Hetenowskie, Ponty Dęby, Źródło Królewskie, Las Okólny Ług), a także atrakcyjność turystyczną (stanowiska archeologiczne, użytki ekologiczne, pomniki przyrody), właściwą promocję walorów gminy, aktywność czasu wolnego związanego z lasem – promocja szczególnie w odniesieniu do stolicy oraz turystyki zagranicznej, stworzenie bazy agroturystycznej komplementarnej do lasu, tworzenie muzeów, np. sztuki ludowej, muzeum wsi.

Wśród **czynników sukcesu** wymienić można aktywność mieszkańców, rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej, intensywną promocję walorów turystycznych gminy, rozwój przedsiębiorczości w sferze turystyki i rekreacji oraz handlu i usług, inwestycje skierowane na rozwój infrastruktury, dostarczanie usług publicznych, rozwój specjalistycznych form turystyki, uczestnictwo w projekcie LEADER.

Działania pożądane powinny koncentrować się głównie na aktywności władz gminy, poszukiwaniu dobrych praktyk do wdrożenia u siebie, współpracy z mieszkańcami – dialogu, budowaniu marki gminy, dbałości o wysoki poziom szkolnictwa, promowaniu uczenia się przez całe życie oraz różnych form zajęć pozaszkolnych, kursów i szkoleń, aktywności sportowej, partnerstwie z innymi podmiotami, dążeniu do stworzenia potencjału agroturystycznego, komplementarnego do Puszczy Kozienickiej, promocji gminy wśród potencjalnych inwestorów, stworzeniu warunków do rozwoju przemysłu drzewnego, aktywności lokalnych liderów (stowarzyszeń, związków, komitetów), w pełni identyfikujących się z gminą, dbających o jej wizerunek oraz aktywności radnych dbających o długofalowy rozwój, współpracy z gminami sąsiednimi.

2.7.9. Źródła

1. Encyklopedia PWN, www.pwn.com.pl
2. Gmina Pionki – Folder.
3. Gmina Pionki, www.gmina-pionki.pl/jo/
4. Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” 2009–2015.
5. Lokalny Plan Rozwoju Gminy Pionki 2007–2013, www.bip.gmina-pionki.pl
6. *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.
7. Plan Gospodarki Odpadami na lata 2004–2011, www.bip.gmina-pionki.pl
8. Plany Odnowy Miejscowości na lata 2008–2015: Suskowola, Sucha, Poświętne, Januszno, www.bip.gmina-pionki.pl
9. Portret terytorialny gminy Pionki – Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl

10. Program ochrony środowiska dla gminy Pionki na lata 2004–2011, www.bip.gmina-pionki.pl
11. Ranking gmin gazety prawnej, www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009
12. Ranking gmin wiejskich Związku Powiatów Polskich, www.zpp.pl
13. Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe.
14. Strategia Rozwoju Gminy Pionki na lata 2007–2020, www.bip.gmina-pionki.pl
15. Tkaczyk S.A., *Pionki i okolice*. Pionki 1995.
16. Wartość wskaźników dochodów podatkowych poszczególnych gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy w latach 2004–2009, www.mf.gov.pl
17. www.informacjaturystyczna.radom.pl
18. www.kozienice.dt.pl

2.8. Gmina Policzna

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.8.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Policzna jest gminą wiejską, położoną w powiecie zwoleńskim województwa mazowieckiego. Sąsiaduje z gminami: Garbatka-Letnisko, Gniewoszków, Pionki, Przyłek, Puławy, Zwoleń. Zajmuje powierzchnię 11 252 ha, z czego 9 030 ha stanowią użytki rolne. W gminie wytyczono 27 sołectw, zamieszkałych przez 6 040 osób, w tym 2 978 mężczyzn i 3 062 kobiety (dane Urzędu Gminy Policzna na 31.11.2009).

Gmina Policzna położona jest w granicach dwóch makroregionów: Niziny Środkomazowieckiej i Wzniesień Południowomazowieckich, mezoregionu: Doliny Środkowej Wisły i Równiny Radomskiej. Teren gminy to sfałdowana równina z niewielkimi, o łagodnych stokach wzniesieniami, porożcinana przez płytkie doliny strumyków. Sieć rzeczna jest słabo rozwinięta. Przez północno-zachodnie tereny przepływa *Struga Policka*, a przez północno-wschodnie – *Potok Chechelski*, dopływy *Kanału Gniewoszewsko-Kozienickiego*.

Rys. 2.8.1. Gmina Policzna

Źródło: opracowanie własne.

W gminie są następujące miejscowości: *Policzna, Aleksandrówka, Andrzejówka, Antoniówka, Biały Ług, Bierdzież, Chechły, Czarnolas, Czarnolas-Kolonia, Dąbrowa Las, Florianów, Kolonia Chechelska, Franków, Gródek, Helenów, Jabłonów, Jadwinów, Kuszłów, Łuczynów, Ługowa Wola, Patków, Piątków, Stanisławów, Świetlikowa Wola, Teodorów, Wilczowola, Wojciechówka, Wólka Policka, Wygoda, Zawada Nowa, Zawada Stara, Annów, Władysławów.*

Stanisław Pająk
Wójt Gminy

Krystyna Marszałek
Wiceprzewodnicząca Rady
Gminy

Władze Gminy: Wójtem Gminy jest *Stanisław Pająk*, Sekretarzem – *Teresa Marszałek*, Skarbnikiem – *Teresa Makuch*. Radni Gminy Policzna (stan na 30.11.2009): *Zenon Mazur* – Przewodniczący, *Krystyna Marszałek* – Wiceprzewodnicząca, *Paweł Jędra*, *Henryk Kutyła*, *Roman Klimowicz*, *Dorota Makuch*, *Karol Budzisz*, *Józef Basaj*, *Tadeusz Cieślik*, *Grzegorz Orłowski*, *Sławomir Drachal*, *Marta Borkowska*, *Andrzej Baran*, *Zenon Toporek*, *Stanisław Sztobryn*.

Adres: Urząd Gminy w Policznie, 26-720 Policzna, tel. (048) 677-00-39, fax (0-48) 677-00-51; e-mail: policzna@policzna.ugm.pl, www.policzna.ugm.pl

Sołtysi Gminy Policzna: *Halina Kobyłska* (Andrzejówka), *Anna Hołuj* (Aleksandrówka), *Jolanta Borkowska* (Antoniówka-Franków), *Janusz Wróbel* (Biały Ług), *Jacek Szewczyk* (Bierdzież), *Zbigniew Wołyński* (Czarnolas, Czarnolas-Kolonia), *Tadeusz Byzdra* (Chechły), *Apolonia Miękus* (Dąbrowa-Las), *Kazimierz Rusiecki* (Florianów, Kolonia Chechelska), *Adam Słyk* (Gródek), *Bogdan Wrochna* (Jadwinów), *Halina Bocian* (Jabłonów), *Dariusz Sztąberek* (Ługowa Wola), *Marzenna Staniszevska* (Łuczynów), *Łukasz Wdowiak* (Patków), *Aleksander Kowalczyk* (Piątków), *Kazimierz Kusio* (Policzna), *Marek Czapla* (Stanisławów), *Irena Gwardiak* (Świetlikowa Wola), *Elżbieta Seredyn* (Teodorów-Helenów), *Teresa Jasińska* (Wilczowola), *Marian Adamiec* (Wygoda, Kuszlów), *Henryk Sadura* (Wojciechówka, Annów), *Zygmunt Baran* (Władysławów), *Zbigniew Karaś* (Wólka Policka), *Małgorzata Banaś* (Zawada Nowa), *Sławomir Podsiadły* (Zawada Stara).

Rys. 2.8.2. Urząd Gminy Policzna

Źródło: <http://www.policzna.ugm.pl/>

Dokumenty programowe, strategię, plany rozwoju gminy:

1. Plan Ochrony Środowiska Gminy Policzna. 2004.
2. Strategia Rozwoju Gminy Policzna 2002.

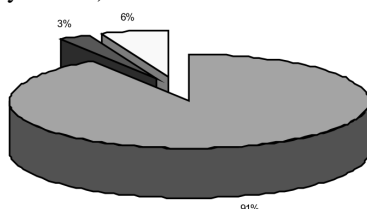
Przyroda. Część terenu gminy na zachód od drogi krajowej nr 79 jest otuliną Kozienickiego Parku Krajobrazowego z cennymi pod względem przyrodniczym obiektami: śródleśny staw w Patkowie oraz rezerwat Okólny Ług położony między wsiami: Antoniówka, Patków i Sucha. Na tym terenie występuje typowa roślinność torfowisk wysokich, wśród której spotkać można dużo torfowców oraz rzadkie i chronione gatunki np.: rosiczkę okrągłolistną, bagno zwyczajne, żurawinę błotną i liczne turzyce. Rezerwat Okólny Ług utworzono przede wszystkim w celu ochrony żółwia błotnego. Jest to gatunek prawnie

chroniony. Łęgi żółwia błotnego w Polsce, z powodu niskich temperatur w lipcu i sierpniu udają się tylko raz na 10 lat.

Na terenie gminy znajduje się 12 pomników przyrody: 500-letnie dęby szypułkowe (170), 250-letnie dęby pospolite (200), 200-letnie lipy drobnolistne, 200-letni klon pospolity, 200-letnie graby pospolite (90) oraz 120-letnia sosna wejmutka.

W Gminie Policzna znajdują się stawy rybne, o łącznej powierzchni ok. 35 ha. Charakterystyczną cechą zachodniej części gminy są duże powierzchnie bezodpływowych zagłębień, na których występują znaczne obszary bagien i zawilgoconych siedlisk leśnych. Ponadto na terenie całej gminy istnieją niewielkie oczka wodne.

Gospodarka. Gmina ma charakter typowo rolniczy – gospodarstw rolnych w większości powyżej 5 ha. Podstawę stanowią gospodarstwa indywidualne. Gleby regionu to średniej i niskiej jakości gleby biellicowe i płowe. Wśród upraw największą powierzchnię zajmują zboża i ziemniaki. Rozwinięty jest chów trzody chlewnej i bydła. Najlepsze w gminie warunki naturalne dla rolnictwa intensywnego znajdują się w centrum gminy: Czarnolas, Policzna, Jadwinów, Łuczynów, Władysławów, Gródek, Świełtikowa Wola. Tu zlokalizowane są gospodarstwa duże, nastawione na produkcję zbóż wysokogatunkowych i roślin okopowych, warzywnictwo i chów trzody chlewnej. Pozostałe tereny mają słabsze warunki naturalne i produkcja rolnicza ukierunkowana jest na zboża niskogatunkowe, ziemniaki, owoce jagodowe, chów bydła i drobiu. Lasy zajmują 9,7% powierzchni gminy (rys. 2.8.3).

Rys. 2.8.3. Struktura użytków rolnych w gminie Policzna: ■ – grunty orne, ■ – sady, □ – trwale użytki rolne
Źródło: *Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl*

Tabela 2.8.1. Podmioty gospodarcze w gminie Policzna

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	262	277	271	270	287	307	320
W tym: sektor prywatny	250	263	257	256	273	293	306
Rolnictwo	22	29	26	26	27	30	32
Przetwórstwo przemysłowe	25	30	30	31	32	32	34
Budownictwo	39	38	38	40	43	52	58
Handel	89	91	91	87	90	95	96
Hotele i restauracje	3	3	3	4	4	6	6
Transport	38	36	32	32	35	36	35
Pośrednictwo finansowe	3	3	2	2	3	3	3
Obsługa nieruchomości	11	14	10	10	12	11	13
Edukacja	7	9	10	10	10	9	8
Usługi	10	11	15	14	17	19	20

Źródło: *Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl*

Przedsiębiorczość mieszkańców przejawia się rosnącą liczbą podmiotów gospodarczych sektora prywatnego, których aktualnie jest 320 (tabela 2.8.1). Oprócz rolnictwa znaczącymi dziedzinami gospodarki są: handel, budownictwo i transport. W latach 2002–2008 podwoiła się liczba podmiotów gospodarczych. Wśród mikro i małych przedsiębiorstw należy wymienić: Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe w Czarnolesie

(stacja paliw, zaopatrzenie w środki produkcji, skup płodów rolnych), Lecznica Weterynaryjna w Policznie, Usługi Geodezyjne w Świetlikowej Woli, Usługi Remontowo-Budowlane m.in. w Białym Ługu, Piątkowie, Antoniówce, Czarnolesie, Policznie.

Turystyka. Z wielowiekową historią i tradycją regionu można się zapoznać w Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie. Oprócz tego w gminie znajdują się zabytki: kościół pw. św. Stefana w Policznie (w którym brał ślub Stefan Żeromski) i kościół pw. św. Trójcy w Gródku, którego najcenniejszym zabytkiem jest późnorenesansowe drewniane epitaforium Andrzeja Kochanowskiego, fundatora kościoła (rys. 2.8.4).

Wędrówkę po gminie ułatwiają dwa piesze szlaki turystyczne: szlak RA-2306-Y im. Jana Kochanowskiego – żółty o długości 20,8 km i RA-151-N – niebieski o długości 107 km, a także dwa szlaki rowerowe: R-01c czerwony Bartodzieje – Czarnolas, długość całkowita 50 km, w tym przez tereny leśne – 25 km; R-34y – żółty Lesiów PKP – Czarnolas, długość całkowita 51,5 km, w tym przez tereny leśne – 26 km.

Infrastruktura techniczna. Przez gminę Policzna przebiegają trakty tranzytowe drogami krajowymi nr 12 i nr 79. Drogi publiczne w gminie o nawierzchni twardej mają długość 38,5 km, zaś o nawierzchni gruntowej – 68,5 km. Stan dróg wymaga poprawy.

Wodociągi, kanalizacja. Gmina Policzna zwodociągowana jest w 100%. Podstawowe źródło zaopatrzenia w wodę gospodarstw domowych stanowią wodociągi zbiorowe, studnie głębinowe i tradycyjne. W gminie Policzna sieć wodociągowa doprowadzona jest do 27 sołectw. Na terenie gminy funkcjonują 2 ujęcia wody podziemnej służące zbiorowemu zaopatrzeniu ludności w Czarnolesie i Policznie. Dla każdego ustanowiono strefę ochrony bezpośredniej.

W obszarze gminy odwierconych jest kilkanaście otworów studziennych. Gmina posiada dwie oczyszczalnie ścieków w Policznie i Czarnolesie oraz sieć kanalizacyjną w Policznie, Czarnolesie, Wilczowoli i Dąbrowie Las. Część ścieków gromadzona jest w szczelnych szambach, z których trafiają do oczyszczalni.

Sieć gazowa doprowadzona jest do 7 miejscowości.

Tabela 2.8.2. Korzystający z instalacji w % ogółu ludności gminy Policzna

Instalacje	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wodociągowa	46,0	46,6	50,1	53,5	53,7	53,7	53,7
Kanalizacyjna	8,6	9,3	9,4	10,7	13,0	17,3	17,3
Gazowa	–	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2	6,4

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Energetyka. W gminie przebiegają linie energetyczne o napięciu 400 kV Kozienice–Ostrowiec i 110 kV Rożki–Puławy. Dostawą energii, konserwacją i rozbudową sieci zajmuje się Rejonowy Zakład Energetyczny Zwoleń.

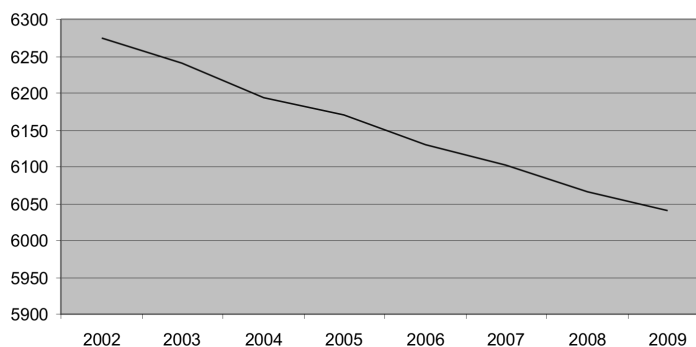
Gospodarka odpadami. Usuwaniem odpadów komunalnych oraz zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego pochodzącego z gospodarstw domowych od mieszkańców gminy zajmują się podmioty: Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych ATK Recykling w Radomiu oraz Przedsiębiorstwo Wywozu Nieczystości Stałych ALMAX także z Radomia. Od 1 kwietnia 2009 r. na terenie gminy Policzna wprowadzono selektywną zbiórkę odpadów komunalnych w workach.

Operatorami sieci telefonicznej na obszarze gminy są: Crowley Data Poland Sp. z o.o., Mni Telecom S.A., Netia S.A., Polska Telefonii Cyfrowa Sp. z o.o., Telefonii Dialog S.A., Telekomunikacja Polska S.A. Liczba abonentów wynosi ogółem 925, w tym abonentów indywidualnych – 850, biznesowych – 75.

Szerokopasmowy Internet dostarcza Polska Telefonia Komórkowa Centertel Sp. z o.o., Telekomunikacja Polska S.A. Liczba abonentów wynosi ogółem 196, w tym abonentów indywidualnych – 189, abonentów biznesowych – 7.

2.8.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Według danych Urzędu Gminy gminę zamieszkuje 6 040 mieszkańców, w tym 3 062 kobiety, 2 978 mężczyzn. Liczba ludności stale zamieszkującej w gminie od ponad dwudziestu lat maleje.

Rys. 2.8.4. Liczba ludności gminy Policzna

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Policzna.

Tabela 2.8.3. Struktura ludności ze względu na wiek w gminie Policzna (%)

Ludność w wieku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	25,4	24,6	23,9	24,0	23,3	22,3	21,3
Produkcyjnym	54,2	55,2	56,0	56,4	57,2	58,3	59,4
Poprodukcyjnym	20,3	20,2	20,1	19,6	19,5	19,3	19,3
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	84,4	81,2	78,5	77,3	74,9	71,4	68,5
Małżeństwa (para)	26	31	26	46	34	37	38

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym ma tendencję **malejącą**. Przyrost naturalny jest ujemny. **Rośnie** liczba osób w wieku produkcyjnym, natomiast liczba ludności w wieku poprodukcyjnym jest stabilna. **Spoleczeństwo się starzeje**. Liczba zawieranych małżeństw stopniowo rośnie, niestety przyrost naturalny nadal jest ujemny.

Tabela 2.8.4. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 mieszkańców w gminie Policzna

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność na 1 km ²	54	54	53	53	52	52	52
Kobiety na 100 mężczyzn	103	103	104	103	103	103	102
Urodzenia (żywe)	7,1	9,8	8,4	9,4	9,5	7,5	10,6
Zgony	13,9	15,8	15,1	15,7	14,8	12,5	13,6
Przyrost naturalny	-6,8	-6,0	-6,7	-6,3	-5,3	-5,0	-3,0

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Wychowanie przedszkolne odbywa się w dwóch przedszkolach i oddziałach przedszkolnych. Opieką objęto wszystkich sześciolatków. Stosunkowo duża jest grupa pięciolatków bardzo mała dzieci 3–4-letnich (tabela 2.8.5).

Tabela 2.8.5. Edukacja przedszkolna w gminie Policzna

Liczba przedszkoli i dzieci	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola ogółem	2	2	2	2	2	2	2
Oddziały	3	3	3	3	3	3	3
Miejsca	59	54	70	71	75	60	53
Dzieci ogółem	49	53	67	63	65	57	62
3-latki	9	5	5	4	14	4	11
4-latki	10	13	12	5	8	18	7
5-latki	21	22	28	20	19	17	30
6-latki	75	68	60	30	24	16	12
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	3	3	2	2	2	2	2
Dzieci do 6 lat łącznie	66	55	38	48	48	37	34
Dzieci 6-letnie	60	50	31	44	48	29	34

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Szkoły podstawowe i gimnazja. Kształceniem dzieci zajmują się 3 szkoły podstawowe i gimnazjum publiczne.

Szkoła Podstawowa w Policznie po wojnie mieściła się w pałacu Przeździeckich. Od 1980 r. szkoła ta ma nową siedzibę. 22 października 1983 r. szkole nadano imię Jana Kochanowskiego. Obecnie szkoła podstawowa wraz z przedszkolem i gimnazjum tworzą **Zespół Placówek Oświatowych**. W budynku znajdują się pomieszczenia dla klas I–III, pracownię przedmiotową, pomieszczenie dla przedszkola, dwie sale gimnastyczne: duża i mała, świetlica i dwa boiska. W szkole działa Samorząd Uczniowski, sklepik, Szkolne Koło Turystyczno-Krajoznawcze, Liga Ochrony Przyrody oraz kółka zainteresowań.

Szkoła Podstawowa w Czarnolesie powstała dzięki staraniom oraz pracowitości mieszkańców wsi. Obecnie wraz z Przedszkolem Samorządowym stanowi **Zespół Szkolno-Przedszkolny** zatrudniający 22 osoby, w tym 16 nauczycieli posiadających wyższe wykształcenie i stale podnoszących swoje kwalifikacje. W 6 oddziałach szkoły podstawowej uczy się 155 uczniów, zaś do dwuoddziałowego przedszkola uczęszcza 38 dzieci.

Placówka zajmuje 3 połączone ze sobą segmenty mieszczące 16 sal dydaktycznych, w tym pracownię informatyczną z 10 stanowiskami pracy; pracownię języka angielskiego, salę muzyczną; salę do gimnastyki korekcyjnej. Poza tym szkoła posiada salę gimnastyczną, świetlicę, stołówkę, sklepik szkolny oraz bibliotekę szkolną. W ramach obowiązkowych zajęć dydaktycznych dzieci od pierwszej klasy uczą się języka angielskiego, mają możliwość rozwijania swoich zainteresowań podczas zajęć pozalekcyjnych.

Szkoła Podstawowa w Wilczowoli istnieje od 1924 r. Uczniowie uczęszczają do 6 oddziałów i oddziału przedszkolnego. Kadra to 9 nauczycieli mianowanych z wyższym wykształceniem pedagogicznym. Szkoła posiada 4 pracownice: polonistyczną, matematyczną, przyrodniczą i komputerową z 7 stanowiskami. W szkole działa: Samorząd Szkolny, Spółdzielnia Uczniowska, kółko informatyczne, chór szkolny oraz Klub Młodego Ekologa, Wolontariat Młodzieżowy.

Publiczne Gimnazjum im. Stefana Żeromskiego w Policznie rozpoczęło swoją działalność 1 września 1999 roku. Obecnie szkoła liczy 10 oddziałów, w których uczy się 248 uczniów z terenu gminy Policzna. W gimnazjum pracuje 16 nauczycieli oraz 3 pracowników obsługi.

W budynku szkolnym znajduje się 10 sal lekcyjnych (wyposażonych w sprzęt audiowizualny i komputery z dostępem do Internetu), a także pracownia komputerowa. Gimnazjaliści korzystają z biblioteki, sali gimnastycznej i świetlicy wspólnie z uczniami szkoły podstawowej. W 2007 roku przy gimnazjum został otworzony kort tenisowy.

Szkoła proponuje swoim wychowankom bogatą ofertę zajęć pozalekcyjnych – SKS, chór, kółko europejskie, dramatyczne oraz liczne kółka przedmiotowe – języka angielskiego, informatyczne, geograficzne, matematyczne, fizyczne, chemiczne. Działa również sekcja karate. Stawianie na sport owocuje licznymi sukcesami szkolnej reprezentacji. Uczniowie klas drugich corocznie uczestniczą w zajęciach *zielonej szkoły*. W szkole działa również drużyna ZHP. W gimnazjum odbywa się wiele uroczystości otwartych w większości związanych z przyjętym modelem realizowania ścieżek międzyprzedmiotowych. Gimnazjum zorganizowało m.in. międzygimnazjalny Turniej o Czarnoleską Lipę, podsumowanie ścieżki – dziedzictwo kulturowe w regionie, jasełka dla społeczności Policznicy, pokazy ratownictwa medycznego, konkurs dla uczniów i rodziców *Stefan Żeromski – a kto to taki?*, sesję naukową poświęconą S. Żeromskiemu, Majówkę Europejską.

Tabela 2.8.6. Współczynnik skolaryzacji w gminie Policzna

Wyselekcjonowanie współczynnika	2003	2004	2005	2006	2007	2008
W gminie, szkoły podstawowe	97,46	98,87	100,00	101,08	97,74	102,86
W gminie, gimnazja	87,060	86,430	84,890	88,720	92,980	95,540
W województwie	95,82	95,73	95,48	95,07	94,99	94,73

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Kształcenie ponadgimnazjalne. Większość młodzieży gminy kontynuuje edukację w szkołach średnich w Zwoleniu, Kozienicach i Puławach, a następnie w wyższych uczelniach w Radomiu, Lublinie i Warszawie.

Kształcenie dorosłych. Powiatowy Urząd Pracy w Zwoleniu realizuje projekty aktywizujące osoby bezrobotne z obszaru powiatu zwoleńskiego np. *Aktywni zawsze*. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, szkolenia dla osób bezrobotnych lub zagrożonych utratą pracy z obszaru powiatu, m.in.: kierowca wózka widłowego, operator koparkoładowarki kl. III, spawacz, nowoczesne techniki wykończeniowe w budownictwie, księgowość w małej i średniej firmie, ABC Przedsiębiorczości itp.

Inną możliwością zdobycia kwalifikacji również zawodowych są kursy Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Kielcach – oddział w Radomiu oferujące mieszkańcom południowego Mazowsza, regionu radomskiego, w tym powiatu zwoleńskiego, w ramach projektów europejskich, naukę języków obcych i kursy zawodowe np.: przewóz towarów niebezpiecznych w transporcie drogowym, kierowca wózków jezdniowych z napędem silnikowym, spawanie blach i rur metodą MAG, sprzedawca z obsługą kas fiskalnych, kosmetyka pielęgnacyjna i wiele innych¹.

Dostęp do komputerów. Edukacja komputerowa odbywa się głównie w szkołach ze względu na dobre wyposażenie w sprzęt komputerowy. Zwykle mogą z niego korzystać dzieci i młodzież. Dorośli korzystają z komputerów w świetlicach i bibliotekach.

Rynek pracy. Od 2005 roku obserwuje się wzrost zatrudnienia w małych i średnich przedsiębiorstwach. W gminie pracuje więcej kobiet niż mężczyzn. Od 2005 roku bezrobocie maleje (tabela 2.8.7).

¹ www.radom.zdz.kielce.pl

Tabela 2.8.7. Pracujący w jednostkach powyżej 9 osób i bezrobocie w gminie Policzna

Pracujący	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem							
W tym:	248	234	235	235	230	235	310
Mężczyźni	46	42	48	51	57	59	103
Kobiety	202	192	187	184	173	176	207
Udział % bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym							
Ogółem							
W tym:	–	17,0	15,8	17,0	14,1	11,1	10,3
Mężczyźni	–	17,4	16,4	17,3	14,1	9,7	10,1
Kobiety	–	16,7	15,2	16,7	14,2	12,7	10,7

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Poszukiwanie pracy jest często związane z emigracją zarobkową. Więcej osób opuszcza gminę niż do niej przybywa. Ujemny przyrost naturalny i migracje wpływają na zmniejszenie liczby mieszkańców.

Tabela 2.8.8. Migracja ludności

Typ i kierunek migracji	Jednostka miary	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania ogółem	Osoba	46	69	63	82	48
Zameldowania z miast	Osoba	16	47	32	55	20
Zameldowania ze wsi	Osoba	30	22	31	27	27
Wymeldowania ogółem	Osoba	68	56	75	73	70
Wymeldowania do miast	Osoba	36	29	38	41	36
Wymeldowania na wieś	Osoba	32	27	37	31	34

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

2.8.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

W gminie funkcjonują: 1 421 gospodarstw rolnych, 320 przedsiębiorstw (głównie działalność gospodarcza), Rada Gminy, 27 sołectw, Urząd Gminy i jego jednostki, ośrodki zdrowia w Policznie i Czarnolesie, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, 2 przedszkola, 3 szkoły podstawowe, gimnazjum, Gminna Biblioteka, a także Lecznica Weterynaryjna, poczta, apteka i filia banku. Działają Stowarzyszenia Przyjaciół Czarno-lasu, Folklorystyczny Zespół Sobótka, 4 jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej i Koło Gospodyń Wiejskich.

Projekty europejskie. Z pomocą funduszy europejskich zrealizowano: budowę bieżni sportowej w Policznie, przeprowadzono remont boiska do małych gier w Czarno-lesie, rozbudowano wodociąg w Policznie, sieć kanalizacji w Policznie, Wilczowoli i Dąbrowie Las.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej realizuje projekt *Kobieto – Szansa dla Ciebie* w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oraz współpracuje przy realizacji Programu Integracji Społecznej w ramach środków Poakcesyjnego Programu Wspiera-nia Obszarów Wiejskich.

Świadectwa dziedzictwa kulturowego to przede wszystkim więzi poety renesansu, Jana Kochanowskiego, z Policzną:

– **Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie** – wizytówka gminy i powiatu – zostało otwarte 3 września 1961 roku. Jest placówką Muzeum im. Jacka Malczewskie-go w Radomiu. W ekspozycji znajdują się nieliczne, zachowane po Kochanowskim pa-miątki: oryginalne żelazne drzwi spojone nitami, z renesansowymi rozetami i herbem

Kochanowskich KORWIN (kruk trzymający w dziobie pierścień), fotel poety kryty złożonym kurdybanem. Wśród eksponatów upamiętniających życie i twórczość Jana Kochanowskiego znajduje się kolekcja mebli i przedmiotów codziennego użytku z epoki renesansu: skrzynie, krzesła, fotele, sekretarzyki, stoły, świeczniki, klepsydra, zegar, kałamarz itp. Muzeum posiada ponadto bogaty zbiór starodruków, rękopisów i fotokopii pierwodruków utworów Jana Kochanowskiego, militariów z XVI w. oraz rzeźb i obrazów z XIX i XX w. W ostatnich latach wyremontowano i udostępniono zabytkową kaplicę. Obecnie realizowany jest projekt kompleksowej modernizacji, głównie parku otaczającego muzeum. Rocznie muzeum przyjmuje ok. 40 tysięcy zwiedzających.

– **Pałac Przeździeckich** wybudowany w Policznie w latach 1885–1888 według projektu pochodzącego z Tyrolu, inż. Jerzego Wernera. Pałac skomponowany w duchu późnego renesansu francuskiego. W 1997 r. obiekt nabyli spadkobiercy właścicieli.

Rys. 2.8.5. Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie i pałac Przeździeckich w Policznie

Źródło: Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój, s. 16 i 17.

Kultura to również **Biblioteka Publiczna** wraz z filiami w Czarnolesie i Zawadzie Starej. Organizowane są w niej konkursy czytelnicze i wspólnie ze świetlicą imprezy okolicznościowe. Biblioteka uczestniczy w organizacji Czarnoleskich Spotkań Sobótkowych.

Tabela 2.8.9. Biblioteki w gminie Policzna

Biblioteki, pracownicy i księgozbiory	Jednostka miary	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Biblioteki, filie	Obiekt	3	3	3	3	3	3
Pracownicy bibliotek	Osoba	3	13	3	2	2	2
Księgozbiór	Wolumin	27 898	27 787	27 292	28 241	26 868	27 748
Czytelnicy w ciągu roku	Osoba	603	672	669	661	669	632
Wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	Wolumin	10 236	10 671	10 795	10 161	10 663	11 106
Ludność na 1 placówkę biblioteczną	Osoba	2 005	1 979	1 972	1 958	1 963	1 941
Księgozbiór bibliotek na 1 000 osób	Wolumin	4 637,3	4 681,1	4 613,3	4 807,8	4 562,4	4 764,4
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 osób	Osoba	100	112	113	112	114	108
Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika	Wolumin	17,0	15,9	16,1	15,4	15,9	17,6

Źródło: Portret terytorialny gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Na terenie gminy działają parafie rzymskokatolickie z radami parafialnymi w Gródku, Policznie i Wygodzie.

– **Kościół św. Stefana w Policznie** wybudowany według projektu inż. Jerzego Wernera, a ufundowany przez Marię z Tyzenhauzów hrabinę Przeździecką. Kościół wybu-

dowano w latach 1889–1894. W 1895 r. w kościele tym jako jeden z pierwszych ochrzczony został *Jan Stępień*, pochodzący z Policznej – artysta malarz, uczeń *Jacka Malczewskiego* i *Ksawerego Dunikowskiego*.

– **Kościół św. Trójcy w Gródku** został ufundowany przez *Andrzeja Kochanowskiego*, stryjecznego brata *Jana* w 1595 r., natomiast wyposażył go spadkobierca *Mikołaj Kochanowski* z Sycyny, później wpisany w księgach kościelnych jako protoplasta linii Kochanowskich z Przytyka po ślubie z *Anną Podlodowską*. W latach 50. XX w. powstał najpierw drewniany kościół parafialny w Wygodzie, a następnie w latach 90. postawiono świątynię murowaną i filialny kościół w Czarnolesie.

Rys. 2.8.6. Kościół parafialny pw. św. Stefana w Policznie i pw. św. Trójcy w Gródku
Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*, s. 16.

Dla lokalnej społeczności jest świetlica gminna zlokalizowana w remizie **Ochotniczej Straży Pożarnej** w Policznie.

Współpraca zewnętrzna. Gmina Policzna jest członkiem *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój* tworzącego Lokalną Grupę Działania, realizującą strategię wypracowaną w ramach realizacji programu LEADER. Jest też jedną z 40 gmin tworzących **Komunalny Związek Gmin Regionu Radomskiego**, powołanego w grudniu 2009 r. Celem Związku jest wspieranie samorządności lokalnej, wspomaganie integrowania się gmin i powiatów, wpływanie na kształtowanie wspólnej polityki na rzecz ich rozwoju. Głównym zadaniem Związku jest pozyskiwanie funduszy ze środków Unii Europejskiej na wspólne projekty dotyczące transportu, dróg i promocji turystycznej.

Gminy: Pionki, Jedlnia-Letnisko, Garbatka-Letnisko, Jastrzębia, Policzna, Koziennice **porozumiały się** w sprawie tworzenia szlaków rowerowych z pomocą władz Kozienickiego Parku Krajobrazowego. Atrakcyjność środowiska kulturowego i przyrodniczego przesądziła o włączeniu obszaru gminy Policzna w system szlaków turystycznych PTTK. Funkcjonowanie szlaków i coraz większe zainteresowanie cyklistów korzystających z nich promuje gminę.

Rada Gminy liczy 15 osób, w tym 12 mężczyzn i 3 kobiety, wszyscy są powyżej 30 roku życia (12 osób jest w przedziale wiekowym 40–59 lat). 9 osób posiada wykształcenie średnie, a 5 – zasadnicze zawodowe.

Dochody z podatków mierzone współczynnikiem G (kwota dochodów podatkowych za rok poprzedzający rok bazowy podzielona przez liczbę mieszkańców gminy) sukcesywnie rosną (z 333,93 zł na mieszkańca w 2005 r. do 446,46 zł 2009 roku).

W rankingu Gazety Prawnej Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009 gmina Policzna uzyskała 2 134 pozycję na 2 478 w kraju i 256 w województwie na 314 w ogóle. Zrealizowała 25 projektów o wartości 313,62 zł na mieszkańca.

2.8.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej realizuje: świadczenia rodzinne, fundusz alimentacyjny, świadczenia z pomocy społecznej, tj. zasiłki stałe, okresowe, celowe, pomoc rzeczową, dożywianie dzieci, usługi opiekuńcze, pracę socjalną, a także współorganizuje kolonie letnie dla dzieci. Ponadto ze środków finansowych EFS realizuje projekt *Kobieto – Szansa dla Ciebie* w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oraz współpracuje przy realizacji Programu Integracji Społecznej w ramach środków PPWOW.

W gminie Policzna są 4 jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w Policznie, Władysławowie, Czarnolesie, Gródku oraz folklorystyczny zespół ludowy *Sobótka*.

W świetlicach spotykają się młodzi i starsi mieszkańcy. Organizowane są imprezy okolicznościowe: Dzień Babci, Dzień Kobiet, Dzień Dziecka i Sobótki Czarnoleskie, a także konkursy plastyczne, gry w szachy, warcaby, turnieje tenisa stołowego.

W Piątkowie znajduje się zbiór parafii Ewangelicznych Chrześcijań. Wspólnota ta liczy ponad 30 osób dorosłych.

Rady pedagogiczne i rady rodziców czynnie uczestniczą w życiu szkół. Jak pisze Marianna Piątkowska w monografii: *Policzna, by czas nie zaćmił i niepamięć*, pod redakcją E. Januszewicz *...Na szczególną uwagę zasługuje stała (od 20 lat) współpraca rodziców z kierownictwem i pracownikami szkoły, dzięki czemu wiele prac na rzecz szkoły rodzice wykonują społecznie*².

Gminny Klub Sportowy GRYF Policzna. Klub zrzesza drużyny piłki nożnej juniorów i seniorów rozgrywających mecze w radomskiej klasie A. *Nadrzędnym celem klubu jest integracja środowiska i stwarzanie dla młodzieży warunków do rozwoju umiejętności sportowych. Niech GKS „GRYF” Policzna sławi imię naszej gminy w coraz szerszych kręgach*³.

Imprezy cykliczne na terenie gminy Policzna. W ostatnią niedzielę maja w Zespole Placówek Oświatowych w Policznie organizowany jest festyn rodzinny, czyli wspólna zabawa połączona z kształtowaniem tolerancji i szacunku.

Dziedzictwo kulturowe to głównie więzi Jana Kochanowskiego z Czarnolasem. Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie istnieje prawie 50 lat i wciąż cieszy się popularnością, szczególnie wśród młodzieży. Tu mogą poznać kolebkę poety renesansu. W muzeum oprócz stałej ekspozycji organizowane są spotkania z literaturą, lekcje muzealne. Do kalendarium na stałe wpisał się Ogólnopolski Konkurs Poetycki *O dzban czarnoleskiego miodu* organizowany co roku w czerwcu. *Muzeum Jana Kochanowskiego nie boi się o swoją przyszłość, bowiem jest to jedyne muzeum w Polsce i na świecie, jest kolebką polskości i pięknego ponadczasowego rymu, pachnącego miodem i wyrażającego głęboki humanizm*⁴.

W czerwcu odbywają się Czarnoleskie Spotkania Sobótkowe organizowane w ramach Dni Jana Kochanowskiego. Spotkania Sobótkowe rozpoczynają się *Marszobiegami po Zdrowie*. Impreza ma charakter czysto turystyczny. Uczestnicy pokonują trasę z Policzny przez Gródek, a kończą przy Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie. W czasie *Sobótek* nagradzani są laureaci konkursów literackich poświęconych wielkiemu poecie, a także występują znani artyści ze świata kultury i rozrywki. Stałą imprezą jest *Spotkanie z piosenką ludową* organizowane co roku w ostatnią niedzielę sierpnia, na które przyjeżdżają liczne zespoły i soliści ludowi.

² E. Januszewicz (red.), *Policzna, by czas nie zaćmił i niepamięć*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2004.

³ Artur Karasiński, www.policzna.com/index.php?option=com_content&task=view&id=63&Itemid=48

⁴ E. Januszewicz (red.), *Policzna...* dz. cyt.

Uczestnictwo w wyborach. Udział mieszkańców gminy w wyborach można uznać za wskaźnik ich zaangażowania społecznego. W gminie Policzna frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w 2002 r. wyniosła 55,76% i wzrosła w 2006 do 57,97%. Rosnącą tendencję widać w wyborach do sejmu: 35,91% w 2001 r. i 41,15% w 2007. Wzrost frekwencji wyborczej można uznać za wzrost świadomości, że wiele zależy od samych mieszkańców.

Gmina przedstawia wspaniałą ofertę inwestycyjną w zakresie przemysłu rolno-spożywczego, zwłaszcza przetwórstwa zbóż i ziemniaków. Potencjalnym inwestorom władze gminne proponują ulgi w podatkach lokalnych.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.8.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Obecnie gmina Policzna to mała gmina wiejska licząca 6 040 mieszkańców. Zajmuje obszar 11 252 ha. Źródłem utrzymania jest głównie rolnictwo towarowe, praca najemna i mikroprzedsiębiorstwa. Edukację dzieci i młodzieży prowadzą 3 szkoły podstawowe w Policznie, Czarnolesie i Wilczowoli oraz gimnazjum w Policznie.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Źródłem poznania oczekiwań mieszkańców były badania prowadzone przed opracowaniem lokalnej strategii rozwoju dla gmin stowarzyszonych w Lokalnej Grupie Działania Dziedzictwo i Rozwój 2007, 2009.

W strategii rozwoju gminy z 2001 r. za najważniejsze cele strategiczne uznano⁵:

- poprawę jakości usług publicznych świadczonych przez gminę – rozwój bazy materialnej: oświaty, szkolnego sportu i rekreacji, służby zdrowia, placówek kultury;
- poprawę jakości usług komunalnych świadczonych przez gminę – poprawa zaopatrzenia w wodę, rozbudowa gminnych zbiorowych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków, rozwój gminnego systemu gospodarki odpadami, restrukturyzacja gminnego systemu usług komunalnych;
- poprawę skomunikowania obszaru gminy – poprawa systemu sieci dróg, stanu bezpieczeństwa na drogach;
- wsparcie rozwoju wybranych funkcji gospodarczych – unowocześnianie wiodących kierunków produkcji rolnej w gminie, likwidacja barier planistycznych i uproszczenie procedur lokalizacyjnych dla inwestorów.

2.8.6. Kapitał ludzki 2030

Do obecnych problemów mieszkańców należy:

- brak pracy,
- budowa i modernizacja infrastruktury technicznej,
- jakość życia.

Ujemny przyrost naturalny jest poważnym problemem gminy, a szczególnie może być w 2030 roku. Poszukiwanie dróg wyjścia to głównie rozbudowa infrastruktury, poprawa jakości życia, kompleksowa oferta turystyczna związana z dziedzictwem Jana Kochanowskiego.

⁵ Strategia Rozwoju Gminy Policzna, s. 27.

Tabela 2.8.10. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Policzna

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skoek cywilizacyjny	Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie gmin, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Niewielki spadek liczby i starzenia się mieszkańców; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie zasobów przyrody, położenia (droga krajowa), dziedzictwa kulturowego Jana Kochanowskiego (muzeum w Czarnolesie), drogi krajowej; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji, liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; niewielki wzrost urodzeń; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże grupy wykluczenia społecznego; brak liderów; słabe elity.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: <ul style="list-style-type: none"> – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych. 	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia szkół; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie aktualnego poziomu kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; dalekie niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: <ul style="list-style-type: none"> – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo. 	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia: ekologia, agroturystyka, restrukturyzacja; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; Uniwersytet Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian.	Brak zaangażowania osób dorosłych (starszych) w szkolenia; spadające czytelnictwo osób dorosłych; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ochrona, ekspozycja przyrody i dziedzictwa kulturowego Jana Kochanowskiego; uczestnictwo w kulturze.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali dziedzictwa i wzrost uczestnictwa w kulturze.	Brak postępów w ochronie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia i migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa; zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia i jakości edukacji; uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.8.11. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (czyste środowisko, dziedzictwo kulturowe związane z J. Kochanowskim); wzrost turystyki i przedsiębiorczości.; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (J. Kochanowski); wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie jednego lub dwóch nowych stowarzyszeń.	Utrzymanie aktualnych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość; potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna; sieci współpracy; transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (Sobołki, Dni Jana Kochanowskiego); wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja).
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi ludźmi; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; nowe rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; małe zainteresowanie produkcją rolniczą i rolnictwem ekologicznym; samowystarczalność gospodarstw socjalnych; tradycyjne rolnictwo; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny, edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy w Lokalnej Grupie Działania LEADER z sąsiednimi gminami i Komunalnym Związkiem Regionu Radomskiego; aktywne lobowanie, promocja gminy; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi w kraju i za granicą.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy.
---	--	--	--

Tabela 2.8.12. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Kola Gospodyń Wiejskich, rodzina, Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, poczucia wpływu i obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych społecznie.	Dotychczasowy poziom profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebność korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość; przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

Tablica 2.8.13. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Policzna

Przedział wiekowy	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	43	58	50	56	57	45	61
1	37	45	56	50	55	54	47
2	71	37	45	57	49	59	55
3	73	72	36	46	57	48	57
4	61	74	73	36	46	56	46
5	64	61	71	73	37	47	55
6	75	67	61	73	74	36	46

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Policzna, www.stat.gov.pl

Dzieci, które aktualnie mają 1–5 lat w 2030 roku będą podejmować pracę zawodową.

Szkoły mają odpowiednią kadre i wyposażenie, ale dzieci uczących się w nich jest coraz mniej. Zdarzało się, że nie było naboru do klas pierwszych, bo nie było dzieci w wieku 6–7 lat i z czasem szkołę zlikwidowano.

Poprawa jakości kapitału ludzkiego może nastąpić głównie przez rozwój edukacji przedszkolnej, poprzez jakość kształcenia.

Łatwy dostęp do Internetu ma sprzyjać wzrostowi aspiracji edukacyjnych, zwiększeniu ilości studiującej młodzieży oraz zachęceniu dorosłych do ciągłego uczenia się.

2.8.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Poprawiona infrastruktura techniczna na pewno polepszy warunki życia mieszkańców. Silniejsze gospodarstwa rolne, przedsiębiorstwa, bardziej wykształceni mieszkańcy stworzą warunki rozwoju stowarzyszeń, konsorcjów rozwijających relacje zewnętrzne i wewnętrzne. Uczestnictwo w związkach gmin lokalnych i krajowych, a nawet europejskich musi przenieść się na konkretne projekty, inwestycje i miejsca pracy. Istotna jest budowa marki gminy, pozycji w środowisku rozpoznawalności gospodarczej oraz dziedzictwa kulturowego Jana Kochanowskiego.

2.8.8. Kapitał społeczny 2030

Obecnie społeczność gminy niechętnie zrzesza się w organizacjach. Poprawa jakości życia, wzrost wykształcenia wyzwoli nowe potrzeby edukacyjne, kulturalne i działalność ekonomiczną. Nowe stowarzyszenia poprawią więzi i relacje społeczne w kierunku obywatelskiej społeczności lokalnej.

Gmina Policzna jest niewielką gminą wiejską o jeszcze niewykorzystanych zasobach ludzkich, dziedzictwa kulturowego Jana Kochanowskiego i przedsiębiorczości. Zainteresowanie rozwojem działalności i wizerunku gminy przedstawimy zapisem wypowiedzi w Radiu Dla Ciebie:

- **EkoGmina: Gmina Policzna** (31.08.2009, 13:06) www.rdc.pl/index.php?/pol/artykuly__1/serwis_ekologiczny/ekogmina_gmina_policzna;
- **Robert Strzelecki**, Inspektor Ochrony Środowiska Urzędu Gminy w Policznie, opisał walory przyrodnicze gminy.
- **Tomasz Adamiec** z Działu Inwestycji Urzędu Gminy Policzna na antenie radia przedstawił RDC zarys inwestycji wykorzystywanych przez gminę (przede wszystkim inwestycji związanych z wodociągowaniem i kanalizacją).

– Wójt Gminy Policzna, **Stanisław Pająk** – *Przydałoby się rozwiązanie, które pozwoliłoby, żeby budżet gminy mógł dokładać do prywatnych oczyszczalni ścieków.*

– **Debata Ekologiczna: Czarnolas.** (21.12.2009, 15:37) www.rdc.pl/index.php?/pol/artykuly__1/warto_wiedziec/debata_ekologiczna_czarnolas

Podczas debaty poruszono również tematy związane z proekologicznymi działaniami. O tym, co udało się zrobić w gminie w sprawie ekologii mówiła **Teresa Marszałek**, Sekretarz Gminy Policzna: *Cała gmina składa się z 33 miejscowości, posiada wodociąg (131 km) oraz dwie biologiczno-mechaniczne oczyszczalnie ścieków. Pierwsza z nich powstała w 1998 r. i jest zlokalizowana w Policznie, druga z kolei powstała w 2007 r. w Czarnolesie.*

Pani Sekretarz zapewniła, że kanalizacja w Czarnolesie będzie rozbudowywana. Dodała również, że w planach gminy jest budowa oczyszczalni przydomowych.

Na terenie gminy jest gaz ziemny. Co prawda na razie ogrzewają się nim urzędy i nieliczne domostwa, ale Pani Sekretarz przyznała, że zainteresowanie mieszkańców takim sposobem ogrzewania ma tendencję rosnącą.

Od 1 kwietnia 2009 r. gmina przeszła na selektywną zbiórkę odpadów. Wymieniono również żarówki oświetlenia ulicznego na energooszczędne (z żarowych na sodowe).

W dalszej części debaty **Justyna Mierzejewska-Figura**, Dyrektor Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Czarnolesie, mówiła o edukacji ekologicznej dzieci. Poruszono również temat wycinki lasów w Józefowie oraz mody na ozdobne ogrody.

Kompleksowe podejście do ekologii począwszy od nauczania w szkole, a na konkretnych rozwiązaniach gospodarczych skończywszy gwarantuje zachowanie czystego środowiska, wspianiałych walorów przyrodniczych, możliwości rekreacyjnych (stawy rybne).

Jednak realizacja planów rozwoju będzie uwarunkowana głównie kapitałem intelektualnym i jego rozwojem, a szczególnie jakością kształcenia musi stać się priorytetem.

2.8.9. Źródła

1. Gmina Policzna, www.policzna.ugm.pl
2. Januszewicz E. (red.), *Policzna, by czas nie zaćmił i niepamięć*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2004.
3. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla Lokalnej Grupy Działania – Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”. 2009.
4. Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój. 2009.
5. Portret terytorialny gminy Iłża, www.stat.gov.pl
6. Program ochrony środowiska gminy Policzna. 2002.
7. Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe. Warszawa 2009.
8. Strategia Rozwoju Gminy Policzna 2001.
9. www.dwarowery.daa.pl/grodek.php
10. www.policzna.com
11. www.rdc.pl/index.php?/pol/artykuly__1/warto_wiedziec/eko_gmina (nagranie)
12. www.zwolenpowiat.pl/index.php?id=26

2.9. Gmina Przyłek

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.9.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Przyłek jest gminą typowo rolniczą, położoną w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego (w powiecie zwoleńskim), dolinie rzek Plewki, Czerniawki, Zwoleńki i Wisły. Powierzchnia gminy wynosi 13 089 ha, którą zamieszkuje 6 451 mieszkańców (stan na grudzień 2008 r.).

W gminie wydzielono sołectwa: *Andrzejów, Babin, Baryczka, Grabów nad Wisłą, Helenów, Ignaców, Kulczyn, Krzywda, Lipiny, Lucimia, Łągów, Łaguszów, Ławeczko Nowe, Ławeczko Stare, Mierzączka, Mszadla Dolna, Mszadla Nowa, Mszadla Stara, Okrężnica, Pająków, Przyłek, Wysocin, Rudki, Stefanów, Wólka Łagowska, Wólka Zamojska, Załazy, Zamość Nowy, Zamość Stary, Szlachecki Las*

Rys. 2.9.1. Gmina Przyłek
Źródło: opracowanie własne.

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Marian Kuś*, Zastępcą Wójta – *Mirostaw Madejski*, Sekretarz Gminy – *Danuta Bocian*. Radni Gminy Przyłek (stan na 30.11.2009): *Wojciech Szmajda* (Przewodniczący Rady Gminy), *Elżbieta Madejska*, *Ewa Molenda* (Wiceprzewodniczące), *Mirostaw Koniarz*, *Jadwiga Skoczylas*, *Zbigniew Suchecki*, *Grzegorz Kuba*, *Marek Szymański*, *Waldemar Czerniak* (nie żyje), *Janusz Stefan Stawski*, *Andrzej Marek*, *Zenon Marsula*, *Tomasz Mazur*, *Marek Stepień*, *Mirostaw Sławomir Kozieł*.

Adres: Urząd Gminy w Przyłęku, 26-704 Przyłek, e-mail: przyłek@przyłek.pl, www.przyłek.pl

Dokumenty programowe, strategie, plany rozwoju gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy Przyłek 2007–2015. Przyłek 2007.
2. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Przyłek na lata 2007–2013. Uchwała nr 162/ XVIII/07 Rady Gminy w Przyłęku z 17.12.2007 r.

Rys. 2.9.2. Urząd Gminy w Przyłęku
Źródło: Gmina Przyłek, www.przyłek.pl

Marian Kuś
Wójt Gminy

Mirosław Madejski
Zastępca Wójta Gminy

Przyroda. Walory turystyczne gminy to przede wszystkim jej położenie w dolinie rzeki Plewki, Zwolenki i Czerniawki (zespołu przyrodniczo-krajobrazowego) oraz bezpośrednie sąsiedztwo z Wisłą. Przy rzece Plewce usytuowany jest zbiornik retencyjny z lustrem wody 13 ha. Interesująca jest również miejscowość Andrzejów, gdzie zlokalizowany jest Rezerwat Żółwia Błotnego *Borowiec*. Atutem gminy Przyłek jest brak przemysłu. Największą rzeką na obszarze gminy jest **Zwolenka**, silnie meandrująca, z prawie naturalną szatą roślinną, szuwarowo-bagienną, i lasem łęgowym. Obszar chronionego krajobrazu *Dolina Rzeki Zwolenki* objęty jest ochroną **Europejskiej Sieni Obszarów Chronionych Natura 2000**.

Wojciech Szmajda
Przewodniczący Rady Gminy

Rys. 2.9.3. Rezerwat Żółwia Błotnego Borowiec w Andrzejowie
Źródło: Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój, s. 18.

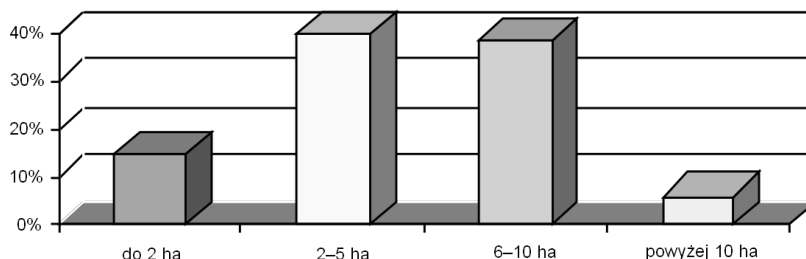
Na obszarze gminy Przyłek wyróżniono 12 pomników przyrody: 4 lipy drobnolistne, 2 graby, 4 dęby szypułkowe, wierzbę w Zamościu Nowym oraz topolę w Mszadli Dolnej.

Gospodarka. Rolnictwo. W gminie Przyłek jest 1 354 indywidualnych gospodarstw rolnych, w tym 7 ekologicznych. Rolnictwo pozostaje jednym z podstawowych działów stanowiących o rozwoju społeczno-gospodarczym gminy.

Użytki rolne stanowią 76% obszaru gminy. Pozostałe tereny to lasy, łąki, pastwiska i zbiorniki wodne. Lasy i tereny zieleni zajmują dużą część ogólnej powierzchni gminy. Gmina nie jest uprzemysłowiona i przeważają tereny uprawne. Głównymi uprawami są zboża, warzywa i owoce (szczególnie truskawki i maliny).

Wśród użytków rolnych grunty orne zajmują 88,9% powierzchni. Pozostałą część stanowią sady – 2,1% oraz łąki i pastwiska – 9,0%.

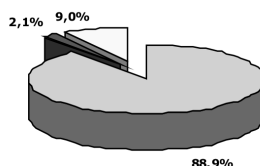
Najwięcej jest małych gospodarstw, których powierzchnia wynosi 2–5 ha – stanowią one 40% ogólnej liczby gospodarstw. Na następnym miejscu są gospodarstwa o powierzchni dochodzącej do 10 ha – 39%. Najmniej jest gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 10 ha – 6%. W gminie funkcjonują także gospodarstwa specjalistyczne, które zajmują się produkcją chmielu i jaj konsumpcyjnych (rys. 2.9.4).

Rys. 2.9.4. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

Źródło: *Strategia Rozwoju Gminy Przylęk* (www.bip.przylek.pl/index.php?id=15).

W dużej części gospodarstw przeważają tradycyjne metody upraw i hodowli. Duże znaczenie ma hodowla trzody chlewnej i bydła.

Rys. 2.9.5. Struktura użytków rolnych: ■ – grunty orne, ■ – sady, □ – trwale użytki rolne

Źródło: *Strategia Rozwoju Gminy Przylęk* (www.bip.przylek.pl/index.php?id=15).

W gminie nie ma dużych zakładów przemysłowych. Zarejestrowanych jest 256 podmiotów gospodarczych, głównie handlowych, usługowych, budowlanych i transportowych (tabela 2.9.1). Są to przeważnie firmy mikro i małe zatrudniające do kilku osób lub najczęściej jednoosobowe.

Największe podmioty gospodarcze:

- Zakład Doświadczalny Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Grabowie nad Wisłą posiadający grunty o powierzchni 106 ha, w tym 12 ha łąk. Zakład wykonuje prace doświadczalne związane z nawożeniem i agrotechniką roślin uprawnych – zatrudnia 12 osób;
- Zakład Mięсны w Załazach, z nowoczesną ubojnią zwierząt hodowlanych;
- Pracownia Strojów Ślubnych i Komunijnych *IMPRESSJA* w Załazach;
- Zakład Przetwórstwa Zbożowego *Folrud-Młyn* w Rudzie (młyn rodzinny);
- *Logistic – 2000* Firma Transportowa z Załaz;
- Gminna Spółdzielnia *Samopomoc Chłopska* w Przylęku, zajmuje się handlem artykułami spożywczymi oraz skupem płodów rolnych, owoców i warzyw. Zaopatruje również ludność w pieczywo z własnej piekarni;

– *KROKUS* – Przetwórnia Owoców i Warzyw w Pająkowie przetwarzająca owoce, warzywa i grzyby.

Wśród podmiotów gospodarczych znajdują się 2 stacje paliw: *BP* w Zamościu Starym oraz *Star-Maz* w Lipinach.

Tabela 2.9.1. Podmioty gospodarcze w gminie Przyłęk (stan na 31.12.2008 r.)

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	229	245	236	232	231	246	256
W tym: sektor prywatny	212	228	218	214	215	230	240
Rolnictwo	14	18	14	18	19	21	24
Przetwórstwo przemysłowe	18	19	19	19	17	18	20
Budownictwo	43	43	45	40	37	43	45
Handel	79	83	75	72	78	81	81
Hotele i restauracje	7	7	7	7	6	6	7
Transport	25	26	25	24	22	25	27
Pośrednictwo finansowe	2	3	3	3	3	3	3
Obsługa nieruchomości	11	11	10	10	9	9	11
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenia zdrowotne	6	10	11	11	11	11	11
Edukacja	11	13	13	13	11	11	11
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	5	3	3	3	3	3	3
Działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	8	9	11	12	15	15	13

Źródło: Portret terytorialny gminy Przyłęk, www.stat.gov.pl

Turystyka. Tereny gminy są atrakcyjne nie tylko dla miłośników wakacyjnych kąpielii czy wędrowania, ale również dla tych, którzy lubią obcowanie z przyrodą poprzez wędrowki piesze, rowerowe, konne. Na terenie gminy Przyłęk wyraźnie odczuwa się brak obiektów sportowych. Boiska do piłki nożnej znajdują się jedynie przy szkołach. Wycho-dząc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców gmina planuje, by w każdej miejscowości znajdowało się boisko sportowe. Dlatego w najbliższych latach zamierza budowę boisk w Łaguszowie, Babinie i Grabowie nad Wisłą¹.

Rys. 2.9.6. Zbiornik retencyjny, Baryczka–Janowice

Źródło: <http://www.przylek.pl/index.php?id=3>

Infrastruktura techniczna². Drogi. Przez teren gminy przebiega tylko jedna droga krajowa nr 12 (połączenie wschód–zachód łączące Lublin z Łodzią) o długości 7,3 km,

¹ Strategia Rozwoju Gminy Przyłęk 2007–2015. Przyłęk 2007. Turystyka i rekreacja, s. 18.

² Strategia Rozwoju Gminy Przyłęk 2007–2015. Przyłęk 2007, s. 18.

13 dróg powiatowych o łącznej długości 71,4 km i 34 drogi gminne – 110,9 km. Drogi dojazdowe do pól mają długość 34 km.

Sieć energetyczna. Gmina Przyłęk zasilana jest energią elektryczną pochodzącą z Rejonowego Zakładu Energetycznego w Zwoleniu. Szacunkowe roczne zużycie energii w gospodarstwach domowych wynosi 971 MWh.

Sieć gazowa. W Gminie Przyłęk nie ma sieci gazowej. Dostawcami gazu są indywidualne podmioty, które zaopatrują mieszkańców w gaz propan-butan (butle 11 kg).

Sieć ciepłownicza stanowi energetyka ciepła, w której wyróżniamy indywidualne piece centralnego ogrzewania, w tym kotłownie komunalne, którymi objęte są budynki użyteczności publicznej, kotłownie w placówkach oświatowych na terenie gminy oraz piece centralnego ogrzewania w indywidualnych gospodarstwach domowych³.

Telekomunikacja. Teren gminy należy do radomskiej strefy numeracyjnej. Na jej terenie funkcjonują trzy centrale telefoniczne: w Przyłęku (496 NN z możliwością rozbudowy), Łagowie (160 NN z możliwością rozbudowy) oraz Grabowie nad Wisłą (224 NN). Najwięcej osób w gminie posiada przyłącze telefoniczne stacjonarne i korzysta z usług Telekomunikacji Polskiej S.A. oraz Pilickiej Telefonii. Na terenie gminy działa również większość operatorów telefonii komórkowej.

Gospodarka wodno-ściekowa. Istniejąca sieć wodociągowa obsługująca miejscowości gminy wynosi 145,66 km, w tym liczba przyłączy – 1 445 sztuk. Sieć wodociągowa na obszarze 100 km² wynosi 107,3 km. Gmina pobiera wodę z ujęć w Załazach i Lipinach (rysunek 2.9.7).

Rys. 2.9.7. Ujęcie wody w Lipinach wybudowane w 2001 r.

Źródło: <http://www.przylek.pl/index.php?id=3>

W gminie brakuje kanalizacji i systemu odprowadzania oraz oczyszczania ścieków bytowo-gospodarczych. Przy Urzędzie Gminy i Ośrodku Zdrowia w Przyłęku w 2000 r. wybudowano mechaniczno-biologiczną oczyszczalnię ścieków o przepustowości 5 m³/dobę⁴.

Gospodarka odpadami. W gminie prowadzony jest selektywny system zbiórki odpadów odbieranych bezpośrednio z gospodarstw i wywożonych na wysypisko.

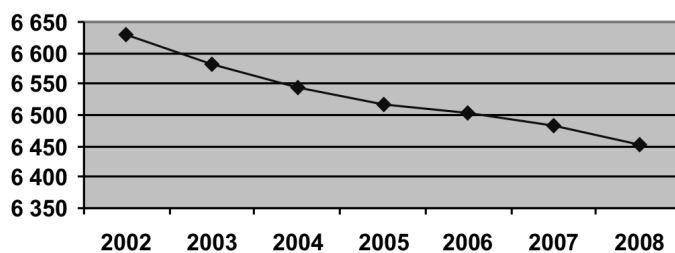
2.9.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Kapitał ludzki jest składową kapitału intelektualnego gminy bazujący głównie na potencjale indywidualnym mieszkańców.

Demografia. Liczba ludności gminy Przyłęk na koniec 2008 r. wyniosła 6 451 mieszkańców, w tym 3 237 to kobiety. Jak wynika z rysunku 2.9.8 liczba ludności w gminie w ostatnich latach sukcesywnie maleje. Znaczący wpływ na to zjawisko ma migracja i niski przyrost naturalny.

³ Tamże, s. 21.

⁴ Tamże, s. 22.

Rys. 2.9.8. Liczba mieszkańców gminy Przylęk

Źródło: Portret terytorialny gminy Przylęk, www.stat.gov.pl

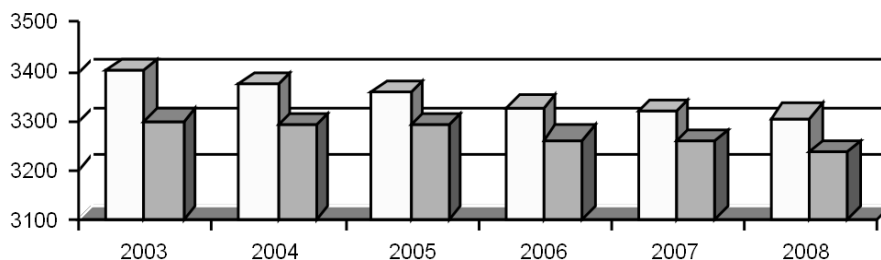
W latach 2002–2008 (tabela 2.9.2) obserwuje się spadek liczby obywateli w wieku przedprodukcyjnym (mniej niż 17 lat) i poprodukcyjnym.

Tabela 2.9.2. Struktura procentowa ludności ze względu na wiek w gminie Przylęk

Ludność w wieku	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	24,4	24,2	23,6	23,1	22,2	21,8	21,4
Produkcyjnym	55,0	55,4	56,0	56,8	57,6	58,5	58,9
Poprodukcyjnym	20,6	20,4	20,4	20,1	20,2	19,7	19,7
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	81,7	80,4	78,5	75,9	73,7	70,9	69,7

Źródło: Portret terytorialny gminy Przylęk, www.stat.gov.pl

Duża liczba ludności w wieku produkcyjnym jest korzystna głównie ze względów ekonomicznych. Gminę zamieszkuje mniej kobiet niż mężczyzn (rysunek 2.9.9).

Rys. 2.9.9. Struktura płci ludności gminy Przylęk: □ – mężczyźni, ■ – kobiety

Źródło: Portret terytorialny gminy Przylęk, www.stat.gov.pl

Wskaźnik wzrostu liczby zawieranych małżeństw w gminie wykazuje tendencję wzrostową, co może wpływać na poprawę przyrostu naturalnego (tabela 2.9.3).

Tabela 2.9.3. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 mieszkańców w gminie Przylęk

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zgony	14,2	14,7	10,9	14,0	12,1	15,2	15,4
Przyrost naturalny	-2,1	-3,6	-1,3	-5,1	-3,0	-5,3	-4,4
Urodzenia (żywe)	12,1	11,1	9,6	8,9	9,1	9,9	11,0
Małżeństwa	7,4	5,8	6,0	6,3	5,0	7,4	7,0
Kobiety na 100 mężczyzn	97	97	97	97	98	98	98

Źródło: Portret terytorialny gminy Przylęk, www.stat.gov.pl

Wśród radnych **Rady Gminy Przylęk** są trzy kobiety. Zdecydowanie przeważają osoby w wieku 40–59 lat (11 osób) i tylko jeden radny jest w grupie wiekowej 18–29 lat. Większość radnych ma wykształcenie średnie, policealne oraz zasadnicze zawodowe, natomiast brak jest osób z wykształceniem wyższym.

Edukacja. Edukacja przedszkolna. W gminie Przyłęk przedszkola funkcjonują tylko jako oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. Z tabeli 2.9.4 wynika, że taką opieką objęte są tylko dzieci 6-letnie.

Tabela 2.9.4. Edukacja przedszkolna w gminie Przyłęk

Oddziały przedszkolne i dzieci	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	4	4	4	4	4	4	4
Dzieci do 6 lat włącznie	72	79	74	73	75	72	78
Dzieci 6-letnie	72	77	71	72	71	69	75

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Przyłęk, www.stat.gov.pl

Szkoły podstawowe i gimnazja. W gminie funkcjonują 4 szkoły podstawowe w Babinie, Łaguszowie, Mszadli Starej, Grabowie nad Wisłą oraz 2 gimnazja w Przyłęku i Wólce Zamojskiej. W szkołach na terenie gminy uczy się 700 uczniów (dane za 2008 r.). Na jednego nauczyciela przypada średnio 9 uczniów. Średnia liczba uczniów w klasie w szkołach podstawowych wynosi 13,67, a w gimnazjach – 14,5.

Jedyna pełnowymiarowa sala gimnastyczna znajduje się przy Publicznym Gimnazjum w Przyłęku. Poważnym problemem jest brak sal gimnastycznych w pozostałych szkołach. Ogólny stan techniczny wyżej wymienionych placówek szkolnych można ocenić jako dobry. W najbliższym czasie planuje się budowę sal gimnastycznych pełnowymiarowych przy PSP w Babinie i PG w Wólce Zamojskiej⁵.

Współczynnik skolaryzacji szkół podstawowych w gminie Przyłęk w latach 2002–2004 oraz w 2008 r. utrzymuje się na poziomie ponad 100%. Świadczy to o tym, że cała populacja dzieci uczestniczy w edukacji podstawowej (tabela 2.9.5).

Tabela 2.9.5. Współczynnik skolaryzacji brutto w gminie Przyłęk

Współczynnik skolaryzacji	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Współczynnik skolaryzacji – szkoły podstawowe	102,330	101,080	100,750	98,990	96,330	95,400	102,330
Współczynnik skolaryzacji – szkoły gimnazjalne	89,460	93,240	93,060	95,560	94,410	96,280	89,460
Współczynnik skolaryzacji brutto – szkoły podstawowe, woj. mazowieckie	–	100,18	100,10	99,99	99,76	99,39	99,28
Współczynnik skolaryzacji brutto – szkoły gimnazjalne, woj. mazowieckie	–	100,62	100,82	100,96	101,31	101,45	101,19
Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu – szkoły podstawowe	33,590	31,170	27,000	10,890	8,420	7,160	33,590
Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu – szkoły gimnazjalne	12,170	12,550	11,650	10,770	11,040	10,960	12,170
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, woj. mazowieckie – wieś	26,88	20,42	17,43	17,73	10,87	4,88	–

Źródło: Portret terytorialny gminy Przyłęk, www.stat.gov.pl

Kształcenie ponadgimnazjalne – szkoły zawodowe i licea ogólnokształcące. W gminie nie ma szkół ponadgimnazjalnych. Uczniowie uczęszczają do szkół m.in.: w Zwoleniu, Radomiu, Lipsku i Puławach.

⁵ Strategia Rozwoju Gminy Przyłęk 2007–2015. Przyłęk 2007. Oświata i wychowanie, s. 37.

Kształcenie w szkołach wyższych. Mieszkańcy gminy studiują głównie w Radomiu, Lublinie, Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Puławach, Kielcach.

Edukacja dorosłych. W powiecie zwoleńskim w 2002 r. z wyższym wykształceniem było 1 582 osoby, ze średnim – 13 062, z zasadniczym – 7 392, z podstawowym – 13 200 oraz podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia – 1 951 osób.

Powiatowy Urząd Pracy w Zwoleńsku w 2009 r. prowadził szkolenia współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Uczestniczyło w nich 137 osób z powiatu zwoleńskiego. Zainteresowaniem cieszyły się kursy: kierowca wózka widłowego, operator koparkoładowarki, nowoczesne techniki wykończeniowe w budownictwie, spawacz, obsługa kasy fiskalnej, ABC przedsiębiorczości, pracownik biurowy, kucharz kelner, fryzjer.

W efekcie projektów Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich w 2006 r. 113 osób zostało skierowanych na staż, 3 osoby uzyskały dotację na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, 23 osoby zostały skierowane na szkolenia. Dzięki Działaniu 1.3a – 38 osób skorzystało z subsydiowanego zatrudnienia – prace interwencyjne, 77 – uczestniczyło w szkoleniach grupowych i indywidualnych, 13 – skorzystało z jednorazowych środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Po zrealizowaniu projektu *Pracownia internetowa w każdej szkole* wszystkie placówki oświatowe na obszarze gminy zostały wyposażone w sale informatyczne z szerokopasmowym dostępem do Internetu. W szkołach podstawowych na 1 komputer przypada 14 uczniów, zaś w gimnazjach – 20, co w porównaniu z województwem mazowieckim (wieś), gdzie na 1 komputer przypada 5 uczniów, jest wskaźnikiem bardzo niskim (tabela 2.9.6).

Tabela 2.9.6. Placówki oświatowe w Przyłęku

Placówka oświatowa	2006	2007	2008
Szkoły ogółem:	6	6	6
a) szkoły podstawowe	4	4	4
– pomieszczenia szkolne	33	40	41
– oddziały w szkołach	28	28	27
– uczniowie	490	446	415
b) gimnazja	2	2	2
– oddziały	13	14	14
– uczniowie	280	287	285
Komputeryzacja			
– komputery	103	105	107
a) szkoły podstawowe	68	75	77
b) gimnazja	35	30	30
– pracownie komputerowe	5	7	7
a) szkoły podstawowe	3	5	5
b) gimnazja	2	2	2
– komputery podłączone do Internetu	82	90	95
a) szkoły podstawowe	48	60	65
b) gimnazja	34	30	30
– uczniowie przypadający na 1 komputer			
a) szkoły podstawowe	10,89	8,42	7,16
b) gimnazja	10,77	11,04	10,96

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Przyłek, www.stat.gov.pl

Rynek pracy. Podmioty, które tworzą sferę gospodarki pozarolniczej w gminie Przyłek, to głównie firmy rodzinne o charakterze handlowo-usługowym. Innym źródłem dochodów ludności są renty, emerytury, zasiłki i praca dorywcza. Zatrudnionych w gminie Przyłek w jednostkach gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób było 269 osób w 2002 r. (12%) i 385 w 2008 r. (17%). Obecnie bezrobocie w gminie Przyłek spadło z 662 osób w 2003 r. do 392 osób w 2008 r. (tabela 2.9.7).

Tabela 2.9.7. Pracujący i bezrobotni w gminie Przyłęk

Pracujący w małych instytucjach							
Lata	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	269	281	324	328	308	347	385
Mężczyźni	107	117	127	123	116	138	150
Kobiety	162	164	197	205	192	209	235
Bezrobotni							
Lata	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	–	662	623	622	523	465	392
Mężczyźni	–	353	326	314	260	223	192
Kobiety	–	309	297	308	263	242	200

Źródło: Portret terytorialny gminy Przyłęk, www.stat.gov.pl

2.9.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Infrastrukturę społeczną gminy tworzy 1 354 gospodarstwa rolne, 256 mikro i małych przedsiębiorstw, Rada Gminy, Urząd Gminy i jego jednostki: sołectwa i rady sołectwie, 4 szkoły podstawowe w Babinie, Łaguszowie, Mszadli Starej, Grabowie nad Wisłą i 2 gimnazja w Przyłęku i Wólce Zamojskiej oraz Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Załazach, Gminna Biblioteka Publiczna.

W Przyłęku znajduje się Urząd Pocztowy, apteka, Bank Spółdzielczy, Posterunek Policji oraz Lecznica dla zwierząt w Łagowie. Działa również **Ochotnicza Straż Pożarna** – 10 jednostek, w tym 3 działające w Krajowym Systemie Ratownictwa.

Na terenie gminy znajduje się 7 **parafii rzymskokatolickich**: w Janowcu nad Wisłą, Łagowie, Przyłęku, Ługach, Tymienicy, Chotczy i Zwoleniu.

Rys. 2.9.10. Kościół pw. św. Floriana w Łagowie

Źródło: Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój, s. 18.

Aktywnie działają Koła Gospodyń Wiejskich, głównie w Łaguszowie ze znanym zespołem ludowym **Łaguszowianki** oraz Grabowie – zespół Grabowianki i Mierziącze. W Lucimi działa **Dom Dar Serca** i organizacja Pomocy Bliźniemu *Mar-Kot*.

Projekty. W 2006 r. Powiatowy Urząd Pracy w Zwoleniu zrealizował projekty finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach *Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich: Aktywny Start Zawodowy* – Działanie 1.2a *Perspektywy dla Młodzieży* oraz *Powrót do Aktywności Zawodowej* – Działanie 1.3a *Przeciwdziałanie i Zwalczanie Długotrwałego Bezrobocia*.

W celu przeciwdziałania bezrobociu i tworzenia nowych obszarów aktywności gospodarczej na terenie gminy Towarzystwo ALTUM z Radomia realizowało projekt *Przedsiębiorca to Ja* w ramach programu ZPORR, Działanie 2.5 *Promocja Przedsiębiorczości*. Projekt ten obejmował powiat zwoleński.

Kultura. Dziedzictwo Kulturowe. Dziedzictwo kulturowe w gminie stanowią przede wszystkim obiekty kultury materialnej, wpisane w rejestr zabytków Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie.

Wśród obiektów wpisanych do Centralnego Rejestru Zabytków należą:

- kaplica grobowa Lankiewiczów pw. św. Zofii w stylu neogotyckim, murowana w latach 1897–1900, w Grabowie nad Wisłą,
- park podworski z poł. XIX w. w Grabowie nad Wisłą,
- kościół parafialny pw. św. Floriana wzniesiony w latach 1862–1863 w Łagowie.

W gminie Przyłęk funkcjonuje **Gminna Biblioteka Publiczna** oraz placówki oświatowe. Biblioteka od początku istnienia kompletuje księgozbiór obejmujący wszystkie dziedziny wiedzy, który przeznaczony jest dla szerokiego grona czytelników. Biblioteka w Przyłęku zawiera 12 469 woluminów, w Grabowie nad Wisłą – 7 707, w Łagowie – 7 043. Na koniec 2006 roku we wszystkich filiach Biblioteki Publicznej zarejestrowano łącznie 797 czytelników. Wypożyczyli oni 18 550 woluminów, natomiast z 3 893 woluminów skorzystano na miejscu w bibliotece.

Współpraca z innymi gminami realizowana jest przez uczestnictwo w **Lokalnej Grupie Działania Dziedzictwo i Rozwój** programu LEADER, **Komunalnym Związku Gmin Regionu Radomskiego** oraz porozumienie w sprawie wytyczania ścieżek rowerowych celem pozyskania środków z funduszy unijnych związanych z transportem w regionie, komunikacji i atrakcyjności turystycznej gmin.

Gmina w rankingach wojewódzkich i ogólnopolskich. Wskaźnik dochodów podatkowych mimo wzrostu z 286,24 w 2005 r. do 459,41 w 2009 r. w porównaniu ze średnią krajową, 1 119,22, plasuje gminę Przyłęk na dość odległej pozycji⁶.

Konkurs, który przeprowadziła *Gazeta Prawna* dotyczył możliwości pozyskiwania środków unijnych. W 2009 r. gmina Przyłęk w rankingu ogólnopolskim zajęła 2 369 miejsce, w wojewódzkim – 296. Zrealizowała 26 projektów unijnych. Wartość dofinansowania z UE na mieszkańca wyniosła 161,28 zł⁷.

W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich prowadzonym w 2009 r. przez Związek Powiatów Polskich gmina Przyłęk zajęła 198 miejsce w kraju i 50 w rankingu wojewódzkim⁸.

2.9.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Koło Gospodyń Wiejskich w Łaguszowie organizuje liczne imprezy kulturalne i zabawy, uczestniczy w konkursach na najładniejszy ogródek, ogród warzywny, przetwory owocowo-warzywne. Przy Kole w 1962 roku powstał zespół tańca i śpiewu **Ła-**

⁶ mmm.mf.gov.pl

⁷ www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009.

⁸ www.zpp.pl

guszowianki. Zespół uczestniczy w imprezach kulturalnych w regionie, takich jak *Imieniny Pana Jana*, *Czarnoleskie Spotkania Sobótkowe*, dożynki w Zwoleniu i Przyłęku, a także w konkursach m.in. w: Przeglądzie Kapel i Śpiewaków Ludowych w Przysusze, Kazimierzu Dolnym, Międzywojewódzkim Sejmiku Wiejskich Zespołów Teatralnych w Tarnogrodzie i innych.

Na terenie gminy organizowane są m.in. imprezy kombatanckie oraz kulturalno-rozrywkowe np. dożynki, festyny.

W 2005 roku Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA wydało monografię gminy Przyłek pod redakcją *Mariana Kusia Przyłek – nasza ziemia*. Autorami monografii charakteryzującej potencjał społeczny gminy byli mieszkańcy Przyłęka. Książka opisuje i promuje walory gminy Przyłek. Trwają przygotowania do poszerzonego wydania drugiego.

Ochotnicza Straż Pożarna. Ochroną przeciwpożarową w gminie zajmuje się 10 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej w: Przyłęku, Grabowie nad Wisłą, Łaguszowie, Łagowie, Ignacowie, Mszadli Nowej, Mszadli Starej, Zamościu Starym, Ławeczku Starym, Załazach. OSP Łagów, OSP Grabów nad Wisłą i OSP Mszadla Nowa należą do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Jednostki OSP wyposażone są w niezbędny system alarmowania oraz podstawowy sprzęt do ratowania mienia i życia mieszkańców gminy.

Działalność OSP w gminie Przyłek poza działalnością ratowniczo-gaśniczą, podobnie jak w innych gminach, związana jest z aktywnością społeczno-kulturalno-sportową. Mieszkańcy sołectw w strażnicach OSP integrują się oraz starają rozwiązać lokalne problemy.

Dom Dar Serca Stowarzyszenia Pomocy Bliźniemu *Mar-Kot* w **Lucimi i Pająkowie** pomaga kobietom bezdomnym, dotkniętym przemocą w rodzinie. Działalność domu oparta jest na wolontariacie.

Opieka zdrowotna. Opieką zdrowotną zajmuje się Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gminy Przyłek z/s w Załazach. Opieką medyczną w Gminie objętych jest 5 111 osób i 1 114 dzieci w zakresie higieny szkolnej. SPZOZ w Przyłęku świadczy usługi w oparciu o jednostki organizacyjne – Ośrodek Zdrowia w Przyłęku i Ośrodek Zdrowia w Załazach – w następujących zakresach: podstawowa opieka zdrowotna, stomatologia, psychiatria (poradnia specjalistyczna *Uzależnień od alkoholu*), higiena szkolna, ginekologia i położnictwo, medycyna ogólna/rodzinna, radiologia. Oba ośrodki wyposażone są w aparaturę do wykonywania badań EKG. W gminie funkcjonują również punkty badań laboratoryjnych. Ośrodek Zdrowia w Przyłęku wyposażony jest również w aparat USG.

Pomoc społeczna. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Przyłęku realizuje zadania z zakresu pomocy i polityki społecznej dla mieszkańców gminy (m.in. zasiłki stałe, okresowe i celowe, usługi specjalistyczne i opiekuńcze oraz dożywianie dzieci w szkołach) (tabela 2.9.8).

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w 2009 r. realizował projekt *Powrót do pracy* (umowa z Mazowiecką Jednostką Wdrażania Programów Unijnych), skierowany do 6 kobiet zagrożonych wykluczeniem społecznym, bezrobotnych, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, będących w wieku aktywności zawodowej. Celem projektu było podniesienie aktywności społeczno-zawodowej, zdobycie nowych umiejętności, kwalifikacji zawodowych oraz ponowne wejście na rynek pracy. Osoby zostały objęte szkoleniem w zakresie: kucharz kelner oraz sprzedawca z umiejętnością obsługi komputera i kasy fiskalnej.

Tabela 2.9.8. Powody przyznania pomocy w I półroczu 2007 roku

Trudna sytuacja życiowa	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	357	1417
Bezrobocie	130	563
Bezdomność	22	46
Długotrwała lub ciężka choroba	2	2
Bezradność w sprawach opiekuńczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Ogółem	79	419
Rodziny wielodzietne	39	272
Rodziny niepełne	21	8

Źródło: Strategia Rozwoju Gminy Przyłęk 2007–2015. Przyłęk 2007. Pomoc społeczna, s. 35.

Frekwencja wyborcza jako przejaw integracji społecznej w gminie Przyłęk mieści się w średniej krajowej. W wyborach do Sejmu RP w 2001 r. wyniosła 34,12%, w wyborach samorządowych w 2002 r. – 61,5%, w wyborach prezydenckich w 2005 r. – 44,58%, w wyborach samorządowych w 2006 r. – 57,78%, a w wyborach do Sejmu RP w 2007 r. – 36,04%⁹.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego¹⁰

2.9.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Przyłęk jest gminą typowo rolniczą. Na uwagę zasługują walory turystyczne gminy, co wynika z jej położenia w malowniczej dolinie rzek Plewki, Zwolenki i Czerniawki oraz bezpośredniego sąsiedztwa z Wisłą.

Na 13 089 ha żyje 6 451 mieszkańców (stan na grudzień 2008 r.), znajduje się 1 354 gospodarstwa rolne oraz 256 mikro i małych przedsiębiorstw. W gminie znajduje się 30 sołectw, 4 szkoły podstawowe w: Babinie, Łaguszowie, Mszadli Starej, Grabowie nad Wisłą i 2 gimnazja w Przyłęku i Wólce Zamojskiej, w których uczy się 700 uczniów.

Użytki rolne w gminie stanowią 76% obszaru. Do głównych upraw zaliczamy: zboża, warzywa i owoce (głównie truskawki i maliny). Duże znaczenie dla gminy Przyłęk ma hodowla trzody chlewnej i bydła.

Do znaczących podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy można zaliczyć: Zakład Doświadczalny Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Grabowie nad Wisłą, Zakład Mięсны w Załazach, Pracownię Strojów Ślubnych i Komunijskich *IMPRESSJA* w Załazach, *Folrud-Młyn* Zakład Przetwórstwa Zbożowego w Rudzie, Firmę Transportową *Logistic – 2000* z Załaz, Gminną Spółdzielnię *Samopomoc Chłopska* w Przyłęku, *KROKUS* – Przetwórnnię Owoców i Warzyw w Pająkowie. Wśród podmiotów gospodarczych znajdują się 2 stacje paliw: BP w Zamościu Starym oraz Star-Maz w Lipinach. W gminie Przyłęk istotną rolę odgrywają podmioty gospodarcze związane z handlem – 81 jednostek gospodarczych na koniec 2008 r. Większość firm działających w Przyłęku reprezentuje sektor prywatny. Bezrobocie w gminie Przyłęk spada (z 662 osób w 2003 r. do 392 osób w 2008 r.).

Przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 12 (połączenie Lublin–Łódź) o długości 7,3 km. Na obszarze gminy jest 13 dróg powiatowych o łącznej długości 71,4 km i 34 drogi gminne o długości 110,9 km. W gminie Przyłęk nie ma sieci gazowej.

⁹ www.pkw.gov.pl

¹⁰ Strategia Rozwoju Gminy Przyłęk 2007–2015. Przyłęk 2007. Cele strategiczne rozwoju gminy Przyłęk, s. 53.

Na terenie gminy znajduje się 7 **parafii rzymskokatolickich**: w Janowcu nad Wisłą, Łagowie, Przyłęku, Ługach, Tymienicy, Chotczy i Zwoleniu.

Gmina Przyłek 2030. Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowaniu strategii LGD (Schemat II 2007) i lokalnej strategii rozwoju 2009 wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się głównie wokół problemów:

- braku miejsc pracy, bezrobocia,
- budowy lub modernizacji infrastruktury: budowa i modernizacja dróg lokalnych, chodników, gospodarki odpadami, zalesiania, zbiorników małej retencji,
- poprawy jakości życia.

W przyszłości mieszkańcy gminy Przyłek postrzegają ją jako gminę, w której jest wysoko rozwinięte rolnictwo ekologiczne, wykorzystujące najnowsze techniki uprawy roślin i specjalistyczny sprzęt. Rolnictwo stanie się podstawą do rozpowszechnienia przetwórstwa owoców i warzyw. Produkcją zdrowej żywności będą się również zajmować gospodarstwa agroturystyczne. Oczekuje się wzrostu ilości przedsiębiorstw i zmniejszenia lub stabilizacji na dotychczasowym poziomie gospodarstw rolnych, powstaną towarowe gospodarstwa rolne. Nastąpi dalszy spadek bezrobocia oraz znacząca poprawa stanu infrastruktury lokalnej (np. sieć gazowa, kanalizacja, budowa chodników itp.). Oczekuje się, że wraz ze wzrostem dochodów mieszkańców oraz spadkiem bezrobocia nastąpi ograniczenie ubóstwa w gminie. Wzrośnie ilość realizowanych programów europejskich oraz wiedza mieszkańców poprzez szkolenia. Do 2030 r. w każdym gospodarstwie domowym będzie komputer i powszechny dostęp do Internetu. Wzrośnie obciążenie służby zdrowia, co będzie związane ze wzrostem liczby ludności w wieku poprodukcyjnym.

Przedstawione scenariusze pozwalają inspirować dalszy rozwój, rozwijać nowe projekty, również w aktualnych projektach LEADER 2009–2015 mogą ukierunkować władze i mieszkańców gminy na działania w kierunku polepszenia jakości życia.

2.9.6. Kapitał ludzki 2030

W perspektywie 2030 roku nastąpi postęp w wychowaniu przedszkolnym i wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat będą objęte edukacją przedszkolną.

Tabela 2.9.9. Ludność według pojedynczych roczników w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Przyłek

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
0	80	74	65	59	59	63	72
1	68	81	74	64	57	58	62
2	77	67	80	73	63	58	57
3	60	76	69	82	72	63	57
4	75	62	71	69	81	77	64
5	88	78	62	71	68	82	78
6	73	86	78	63	70	67	83

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Przyłek, www.stat.gov.pl

Wzrost aspiracji edukacyjno-zawodowych mieszkańców jest możliwy tylko w wyniku poprawy jakości kształcenia oraz bazy dydaktycznej, sportowej i komputerowej. Powoli zwiększać się będzie uczestnictwo dorosłych w edukacji w ciągu całego życia. Edukacja informatyczna, powszechny dostęp do Internetu sprzyjać będą wzrostowi mieszkańców gminy, uczących się w szkołach wyższych. Zatrzymanie w gminie w 2030 r. dzisiejszych przedszkolaków jest realne tylko w przypadku znacznego wzrostu kapitału intelektualnego oraz rozbudowy infrastruktury technicznej, aktywności społecznej i interesującej oferty kulturalnej.

Tabela 2.9.10. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Przyłek

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skoek cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Niewielki spadek liczby i starzenia się mieszkańców; wykorzystanie położenia nad Wisłą; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, drogi krajowej, walorów przyrodniczych; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; niekwalifikacja; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże grupy wykluczenia społecznego; brak liderów; słabe elity.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia szkół; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie aktualnego poziomu kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; dalekie niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia: ekologia, agroturystyka, restrukturyzacja; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; Uniwersytet Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian.	Brak zaangażowania osób dorosłych (starszych) w szkolenia; spadające czytelność osób dorosłych; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ochrona, ekspozycja przyrody; uczestnictwo w kulturze.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali dziedzictwa i wzrost uczestnictwa w kulturze.	Brak postępów w ochronie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia i migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa nad Wisłą; zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia i jakości edukacji; uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.9.11. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (czyste środowisko, tradycje); wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy; Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie jednego lub dwóch stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość; potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna; sieci współpracy; transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia rekreacyjne; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja).
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi ludźmi; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; nowe rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; małe zainteresowanie produkcją rolniczą i rolnictwem ekologicznym; samowystarczalność gospodarstw socjalnych; tradycyjne rolnictwo; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy w Lokalnej Grupie Działania LEADER z sąsiednimi gminami i Komunalnym Związkiem Regionu Radomskiego i innymi; aktywne lobowanie; promocja gminy; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi w kraju i za granicą.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy.
---	---	--	--

Tabela 2.9.12. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodki zdrowia, ośrodki pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Koła Gospodyń Wiejskich, rodzina. Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, poczucia wpływu i obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych społecznie.	Dotychczasowy poziom profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolienie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

2.9.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

W **kapitale strukturalnym** upatruje się szans rozwoju kapitału intelektualnego zawierającego ukierunkowanie inwestycji na efektywne wykorzystanie atutów gminy – czyż tego środowiska, rezerwatów przyrody, produktów ekologicznych oraz rozbudowę infrastruktury technicznej. Dywersyfikacja rolnictwa spowoduje powstanie nowych gospodarstw i przedsiębiorstw, a także zmiany w zatrudnieniu.

Z kapitału relacyjnego wynika korzyść z bycia w społeczności. Kapitał ten tworzy więzi zewnętrzne i wewnętrzne w środowisku gminy. Ważne jest w nim przełamanie bierności i pobudzenie współdziałania partnerskiego oraz zainteresowania rozwojem swojego regionu. Stąd należy oczekiwać powstania nowych stowarzyszeń, rozbudowy relacji zewnętrznych (krajowych i zagranicznych), samorządu, silniejszych niż dziś przedsiębiorstw, towarowych gospodarstw rolnych oraz większej aktywności społecznej.

2.9.8. Kapitał społeczny 2030

Utożsamianie się mieszkańców ze swoją gminą już dziś jest widoczne. Nie przedkłada się jednak na większą aktywność uczestnictwa w wyborach samorządowych.

Aby osiągnąć poprawę jakości życia i zrównoważony rozwój niezbędny jest wzrost kapitału społecznego. W perspektywie 2030 r. oczekuje się m.in.:

- wzrostu zaangażowania w plany odnowy miejscowości,
- współpracy z sąsiednimi gminami w zakresie ochrony środowiska, gospodarki itp.
- powołania forum gospodarczego skupiającego lokalnych przedsiębiorców i przedstawicieli urzędu gminy w celu wymiany doświadczeń, informacji oraz określenia dalszych kierunków rozwoju rodzimej przedsiębiorczości.

Gmina Przyłek jest gminą typowo rolniczą ze znacznymi walorami turystycznymi, które w stosunkowo krótkim czasie powinny być wykorzystane.

Lokomotywą rozwoju gminy mogą stać się inwestycje, jednak głównie zewnętrzne, gdyż gmina długo nie będzie posiadać niezbędnych zasobów.

Czynnikami sukcesu są modernizacje infrastruktury technicznej, wykorzystanie potencjału mieszkańców, bliskość Kazimierza Dolnego, Rezerwat Żółwia Błotnego *Borowiec* oraz czyste środowisko i dobry klimat.

2.9.9. Źródła

1. Bednarczyk H., Jaworska B., Koziński J. (red.), *Ziemia Jana Kochanowskiego – powiat zwoleński*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2006.
2. Gmina Przyłek, www.przylek.pl
3. Kuś M. (red.), *Przyłek nasza ziemia*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna 2005.
4. *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.
5. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Przyłek na lata 2007–2013. Załącznik do uchwały nr 162/XVIII/07 Rady Gminy w Przyłęku z dnia 17 grudnia 2007 r. (www.bip.przylek.pl/upload/Plan_RLGP.pdf – dostęp 30.11.2009 r.).
6. Strategia Rozwoju Gminy Przyłek 2007–2015. Przyłek 2007. (www.bip.przylek.pl/index.php?id=149 – dostęp 30.11.2009 r.).

2.10. Gmina Tczów

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.10.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Tczów położona jest w powiecie zwoleńskim województwa mazowieckiego. Jest gminą wiejską, o charakterze rolniczym (87% powierzchni gminy stanowią użytki rolne). Powierzchnia gminy wynosi 7 213 ha (ok. 72 km²), którą zamieszkuje 4 857 osób¹. W Tczowie znajdują się siedziby: Urzędu Gminy, Oddziału Banku Spółdzielczego w Zwoleńniu, Zespołu Szkół Ogólnokształcących, sklepy spożywczo-przemysłowe i poczta. W gminie Tczów występuje zabudowa zagrodowa z elementami zabudowy jednorodzinnej, w pasach przydrożnych na odległości 100 m od drogi.

Gmina Tczów sąsiaduje z gminami: Zwoleń, Kazanów, Skaryszew, Gózd. Pierwsza wzmianka w dokumentach dotycząca kościoła parafialnego w Tczowie pochodzi z 1180 roku². Tczów powstał przy drodze z Radomia do grodu Chodlik, leżącego niedaleko ujścia rzeki Hżanki do Wisły. Początkowo wieś Tczów była wsią królewską. Za czasów Władysława Jagiełły wcielono ją do starostwa zwoleńskiego. Podczas okupacji hitlerowskiej, 11 listopada 1943 roku, w egzekucji zginęło 32 mieszkańców gminy.

Rys. 2.10.1. Gmina Tczów
Źródło: opracowanie własne.

W skład gminy wchodzi 15 sołectw: *Bartodzieje, Borki, Brzezinki Nowe, Brzezinki Stare, Janów, Józefów, Julianów, Kazimierzów, Lucin, Podzakrzówek, Rawica Nowa, Rawica Stara, Tczów, Tynica, Wincentów.*

¹ Według GUS, stałe miejsce zameldowania.

² K. Kołodziejczyk, J. Madej, M. Stawar (red.), *Echa Tczowskiej Ziemi*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna. WSP ZNP, s. 11.

Andrzej Wolszczak
Wójt Gminy Tczów

Piotr Woźniak
Przewodniczący Rady
Gminy

Jadwiga Nędzi
Skarbnik Gminy

Władze Gminy. Wójtem Gminy jest *Andrzej Wolszczak*. Radni Gminy Tczów (stan na 30.11.2009): *Piotr Woźniak* – Przewodniczący, *Kazimierz Balcerek* – Zastępca Przewodniczącego, *Jan Lorek* – Zastępca Przewodniczącego, *Jadwiga Nędzi* – Skarbnik, *Jan Madej* – Sekretarz, *Andrzej Choroś*, *Rozalia Dobosz*, *Piotr Banasik*, *Mirostław Maj*, *Janusz Puk*, *Zdzisław Suwała*, *Mirostław Wieczorek*, *Andrzej Wolszczak*, *Anna Wolszczak*, *Robert Wolszczak s. Stanisława*, *Robert Wolszczak s. Jana*, *Józef Wólczyński*.

Adres: Urząd Gminny w Tczowie, Tczów 124, 26-207 Tczów, tel (048) 676-80-23, e-mail: gmina@tczow.pl, www.tczow.pl

Rys. 2.10.2. Urząd Gminy w Tczowie

Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*, s. 20.

Dokumenty programowe, strategię, plany rozwoju gminy:

1. Strategia Rozwoju Gminy Tczów na lata 2007–2015 (aktualizacja).
2. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tczów 2007–2013 (aktualizacja).
3. Gminny Program Profilaktyki Uzależnień i Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na 2010 rok.
4. Plan Odnowy Miejscowości Tczów na lata 2009–2015.
5. Lokalna Strategia Rozwoju *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój* 2009–2015.
6. Program Współpracy Gminy Tczów z Organizacjami Pozarządowymi na 2010 r.
7. Plan Odnowy Miejscowości Bartodzieje na lata 2007–2013.
8. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych.
9. Program Usuwania Azbestu.
10. Program Ochrony Środowiska i Plan Gospodarki Odpadami.

Przyroda³. *Gmina Tczów położona jest w południowo-zachodniej części synklinorium lubelskiego.*

Pod względem hydrograficznym gmina należy do dorzecza Wisły. Przez teren gminy – z północy na południowy wschód przebiega dział wodny drugiego rzędu, oddzielający dorzecze Iłżanki i Zwolenki. W dorzeczu Iłżanki znajduje się około 90% powierzchni gminy.

Najważniejszymi ciekami wodnymi są: Tczówka (Struga Tęczowa), Mucha z Kłowniką – dopływy Modrzewianki oraz Piątkowy Stok – dopływ Zwolenki. Sieć rzeczna ma

³ Strategia Rozwoju Gminy Tczów na lata 2007–2015 (aktualizacja), s. 7–9.

charakter nizinny – płaskie doliny, rzeki niewielkie, silnie rozgałęzione. Znaczny wpływ na kształt sieci hydrograficznej miały działania melioracyjne, które spowodowały znaczne obniżenie poziomu wód gruntowych. Na terenie gminy nie ma naturalnych zbiorników wodnych, 2 zbiorniki sztuczne zajmują powierzchnię 0,84 ha. Planuje się budowę zbiornika o powierzchni 7,5 ha w Brzezinkach Starych.

Obszary chronione. W gminie podlegają ochronie lasy oraz ujęcie wody w Tczowie łącznie ze strefą ochrony pośredniej i zewnętrznej. Planuje się objęcie ochroną prawną pomnik przyrody nieożywionej – głąz narzutowy o obwodzie 6 m w Brzezinkach Starych łącznie ze strefą ochronną.

Turystyka. Na terenie gminy Tczów nie występują gospodarstwa agroturystyczne, hotele ani pensjonaty. Gmina posiada typowe dla obszarów wiejskich w tej dziedzinie atuty: czyste środowisko, niskie natężenie ruchu samochodowego i zagęszczenie ludności.

Gospodarka. Rolnictwo. Gmina ma charakter typowo rolniczy. Użytki rolne stanowią 87% ogólnej powierzchni gminy, w tym grunty orne – 85%. Zwraca uwagę znikomą ilość sadów (zaledwie 27 ha). 12% stanowią łąki i 3% – pastwiska. Dobrze rozwinięta jest hodowla trzody chlewnej i bydła. W strukturze upraw pierwszorzędne miejsce zajmują zboża, a następnie ziemniaki, kukurydza i rośliny pastewne. Gospodarstwa rolne zmechanizowane są w 74%.

Tabela 2.10.1. Struktura obszarowa gminy Tczów w 2005 r.

Obszar	(ha)	(%)
Ogólna powierzchnia	7 213	100
Użytki rolne	6 318	87
Grunty orne	5 321	85
Sady	27	0
Łąki	749	12
Pastwiska	221	3

Źródło: www.stat.gov.pl

Około 39% ogółu ludności w wieku produkcyjnym pracuje w sektorze rolnictwa, a poza rolnictwem – 29,3%. Jakość gleb jest dobra, przeważają gleby klasy IV. Pola w 95% są zmeliorowane⁴.

Na terenie gminy znajduje się 1 334 gospodarstwa rolne: 1–5 ha (780), 5–10 ha (415), 10–15 ha (100) i 39 gospodarstw o powierzchni 15 ha i powyżej.

Lasy i grunty leśne zajmują 503 ha, co stanowi 7,5% powierzchni ogółem. Około 99% zasobów leśnych stanowi własność osób fizycznych. Największe obszary leśne znajdują się w okolicach wsi Bartodzieje: Las Gardzienicki i Las Rogacz. Lasy Państwowe administrowane są przez Nadleśnictwo Zwolen. Dominują siedliska świeże borowe z przeważającym drzewostanem sosnowym z domieszkami brzozy, grabu, olszy, świerka, dębu.

Trwałą tendencją jest zmniejszenie udziału dochodów z produkcji rolniczej w dochodach mieszkańców wsi. Wzrasta udział dochodów pozarolniczych (praca najemna, samozatrudnienie) oraz dochodów z transferów socjalnych (zasiłki, dotacje UE). Podobnie jak w całym kraju, w gminie Tczów spada zainteresowanie młodych osób pracą w rolnictwie. Tendencja ta utrzyma się w przyszłości i skutkować będzie powolnym spadkiem ilości gospodarstw oraz zwiększeniem areалу rozwijających się.

Tylko duże gospodarstwa mają szansę wykorzystać dotacje UE na rozwój, w pozostałych są one przeznaczone na cele konsumpcyjne⁵.

⁴ Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2007–2013 (aktualizacja), s. 15.

⁵ Raport Polska 2030, s. 247.

Podmioty gospodarcze. Najwięcej podmiotów gospodarczych w gminie Tczów zajmuje się handlem hurtowym i detalicznym oraz budownictwem z przetwórstwem przemysłowym. Najszybciej wzrasta liczba przedsiębiorstw budowlanych oraz handlowych (ze 169 w 2002 roku do 217 w 2008 roku). Przeważnie są to podmioty jednoosobowe.

Źródłem dochodów ludności jest m.in. praca dorywcza, w tym sezonowa (np. zbiór owoców).

Największe podmioty gospodarcze gminy:

- Odlewnia Żeliwa Rawica Kolonia Sp.j. Konrad Polak i Artur Krok produkująca wyroby odlewnicze z żeliwa i metali kolorowych na eksport krajowy i zagraniczny. Zatrudnia ok. 30 osób.
- Zakład Masarski w Borkach zatrudniający ok. 20 osób.

Gmina posiada rozwiniętą sieć sklepów ogólnospożywczych i przemysłowych.

Tabela 2.10.2. Podmioty gospodarcze w gminie Tczów w latach 2002–2008

Sektory	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	169	179	163	169	181	201	217
Przetwórstwo przemysłowe	29	27	24	23	25	25	24
Budownictwo	22	23	21	19	23	35	51
Handel hurtowy i detaliczny	61	63	58	56	61	69	74
Hotele i restauracje	2	2	2	3	3	2	2
Transport, gospodarka magazynowa	12	12	11	11	12	13	13
Pośrednictwo finansowe	0	0	0	0	0	0	0
Działalność usługowa	4	4	4	5	6	6	7

Źródło: Portret terytorialny gminy Tczów, www.stat.gov.pl

Infrastruktura drogowa. Drogi gminne o długości 33,6 km posiadają nawierzchnię asfaltową.

Drogi powiatowe stanowią 33 km, z czego 10 km wymaga generalnego remontu. Na terenie gminy znajduje się też odcinek drogi wojewódzkiej nr 733, który w części zachodniej i północnej wymaga generalnej przebudowy i remontu. Komunikacja PKS na terenie gminy jest dobrze rozwinięta. Przebiega wzdłuż drogi powiatowej i wojewódzkiej na odcinkach: Zwoleń–Radom przez Bartodzieje, Tczów, Borki, Tynicę.

Gospodarka wodno-ściekowa. Na terenie gminy działa gminna hydrofornia i stacja uzdatniania wody, które z dwóch studni zaopatrują mieszkańców gminy w wodę, z wyjątkiem kilku gospodarstw. W 2008 r. hydrofornia została zmodernizowana i wyposażona w generator prądu, który w razie awarii w dostawie energii zagwarantuje dostawę wody do mieszkańców. Sieć wodociągowa w gminie wynosi 63,4 km długości i 32,3 km przyłączy. Podłączonych do sieci wodociągu jest 1 033 gospodarstw.

W gminie Tczów znajduje się oczyszczalnia ścieków, która przyjmuje obecnie ścieki bytowe od 406 gospodarstw z terenu gminy. Sieć kanalizacyjna stanowi 42,1 km długości i 2 km przyłączy. W 2010 r. planowana jest budowa kanalizacji w miejscowościach Rawica Stara, Rawica-Kolonia i Rawica Józefatka, Rawica Nowa, Kazimierzów. Po zrealizowaniu tej inwestycji w 2011 roku planuje się rozbudowę gminnej oczyszczalni ścieków. Około 60% mieszkańców gminy nie posiada dostępu do sieci kanalizacyjnej. Brak jest również oczyszczalni przydomowych, co przyczynia się do odprowadzania ścieków do gleb i wód powierzchniowych.

W gminie znajduje się jedna biologiczno-mechaniczna oczyszczalnia ścieków. Jej przepustowość wynosi 126 m³/dobę, a przyjmuje tylko 55 m³/dobę. Rocznie odprowadzanych jest około 8,9 dm³ ścieków.

Rok 2008 zaowocował szeregiem zadań inwestycyjnych, w tym kontynuacją procesu kanalizacyjnego gminy Tczów. Wykonano kanalizację w Brzezinkach Starych i Brzezinkach Nowych, I etap. Była to największa inwestycja, jaka została zrealizowana w tym roku w gminie Tczów. Koszt inwestycji to 3 303 89,95 zł. Na tę inwestycję została zaciągnięta pożyczka z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW) w wysokości 2 100 000,00 zł.

Trwa proces wykupu działek pod budowę zbiornika retencyjnego. Z 20 ha wykupiono od rolników 16,5 ha⁶.

Energetyka. Przez gminę Tczów przebiegają dwie linie energetyczne przesyłowe: 220 kV – Różki–Lublin, 110 kV – Różki–Puławy, zasilająca GPZ 110/15 kV w Zwoleniu. Sieć średniego napięcia stanowi 55,6 km linii napowietrznych oraz 41 stacji transformatorowych. Linie niskiego napięcia, które zasilają również gminę, mają długość 54 km. Eksploatacją sieci rozdzielczej niskiego napięcia zajmuje się Rejonowy Zakład Energetyczny w Zwoleniu.

Gazownictwo. Społeczność lokalna korzysta z gazu w butlach gazowych bądź z paliwa węglowego.

Ciepłownictwo. Domy ogrzewane są w sposób tradycyjny za pomocą pieców, najczęściej opalanych węglem. Obecnie w gminie znajduje się 6 kotłowni tradycyjnych, w tym 3 olejowe.

Internet i telekomunikacja. Na teren gminy dostęp do Internetu zapewniają: GIGA KOMPUTER – Ilona Skupień, IPM Polska – Paweł Drażyk, Telekomunikacja Polska S.A. Urząd Gminy posiada stały dostęp do Internetu poprzez łącze DSL o przepływności 2Mb. Pozostałe jednostki organizacyjne takie, jak szkoły, ośrodek zdrowia czy biblioteka posiadają dostęp do Internetu poprzez TP S.A. Neostrada.

Obszar gminy swoim zasięgiem obejmują operatorzy telefonii komórkowej. Zlokalizowano 2 maszty telefonii radiowej (Tczów i Wilczy Ług) oraz maszt telefonii komórkowej w Janowie.

Odpady. Na obszarze gminy nie występują żadne składowiska odpadów przemysłowych i niebezpiecznych dla środowiska naturalnego. Działające przedsiębiorstwa zabierają odpady i organizują ich wywóz. Odbiorem i transportem odpadów w gminie zajmuje się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych – ATK Recykling z Radomia, zajmujące się odbiorem kontenerów z odpadami niesegregowanymi oraz Przedsiębiorstwo Wywozu Nieczystości Stałych ALMAX Sp. z o.o z siedzibą w Radomiu, które potem przekazywane są na składowisko PPH Radkom w Radomiu. Nieczystości ciekłe w miejscowościach bez kanalizacji odbierane są przez Zakład Usług Komunalnych Sp. z o.o z siedzibą w Zwoleniu.

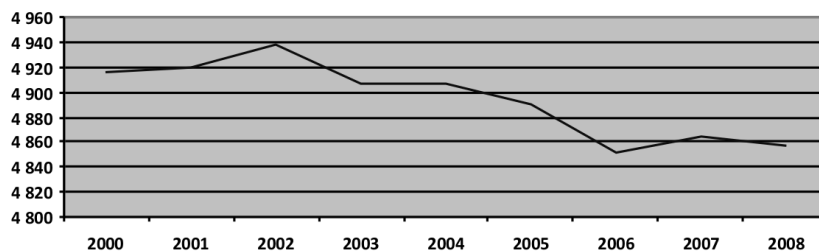
Od 1 lipca 2009 r. w gminie Tczów działa selektywny system zbiórki odpadów. Kontenery zostały zastąpione przez pojemniki 120 i 240 litrów oraz worki 120l na selektywną zbiórkę odpadów. Raz w roku zbierane są odpady niebezpieczne, dwa razy w roku – odpady wielkogabarytowe i elektrośmieci. O sukcesie świadczą czyste przydrożne rowy i okoliczne lasy. Z danych przekazanych do Urzędu Gminy przez firmy wywozowe wynika, że na koniec 2009 roku zostało zawartych 993 umowy na odbiór odpadów komunalnych, co stanowi około 95% ogólnej liczby gospodarstw domowych⁷.

⁶ www.echodnia.eu, artykuł sponsorowany Wójta Gminy Tczów, Andrzeja Wolszczaka, wybór i opracowanie najważniejszych informacji.

⁷ Tamże.

2.10.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Liczba ludności gminy Tczów w ostatnich latach spada z 4 940 w 2002 r do 4 857 w 2008 r.

Rys. 2.10.3. Liczba ludności gminy Tczów od 2000 roku (zameldowani)

Źródło: www.stat.gov.pl

Spada odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz poprodukcyjnym, wzrasta zaś grupa w wieku produkcyjnym (tabela 2.10.3).

Tabela 2.10.3. Struktura ludności w gminie Tczów

Ludność w wieku	Jednostka miary	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedprodukcyjnym	%	26,4	25,7	24,4	24,3	24,0	23,6	23,0
Produkcyjnym	%	56,0	56,8	58,0	58,6	59,3	59,6	60,2
Poprodukcyjnym	%	17,6	17,5	17,6	17,1	16,7	16,8	16,8
Nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku poprodukcyjnym	Osoba	59,9	62,0	62,2	63,2	64,2	67,0	66,1

Źródło: www.stat.gov.pl

Tabela 2.10.4. Struktura wiekowa ludności w gminie Tczów na tle województwa mazowieckiego w 2008 r.

Wyszczególnienie	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Gmina Tczów	23,5%	61,0%	15,5%
Województwo mazowieckie	18,8%	63,8%	17,4%

Źródło: www.stat.gov.pl

W latach 2000–2008 w gminie utrzymywało się ujemne saldo migracji.

Tabela 2.10.5. Migracje z gminy Tczów według zameldowania i wymeldowania

Migracja	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Zameldowania	31	37	24	35	53	38	31	68	32
Wymeldowania	55	53	36	73	36	50	56	67	51
Saldo	-24	-16	-12	-38	17	-12	-25	1	-19
Zameldowania z miast	12	21	13	16	18	18	14	29	17
Zameldowania ze wsi	19	16	11	19	35	20	17	39	15
Zameldowania z zagranicy	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wymeldowania do miast	26	34	24	33	19	22	16	26	22
Wymeldowania na wieś	29	19	12	40	17	28	40	41	29
Wymeldowania za granicę	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: www.stat.gov.pl

Edukacja przedszkolna. Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych waha się w poszczególnych latach.

Opieką przedszkolną objęte są wszystkie 6-latki. Mały jest odsetek dzieci w przedszkolach w wieku 3–5 lat (tabela 2.10.6).

Tabela 2.10.6. Edukacja przedszkolna w gminie wiejskiej Tczów

Oddziały przedszkolne i ilość dzieci	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dzieci ogółem	–	–	–	74	64	58	70
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	5	5	5	4	4	4	4
Dzieci do 6 lat włącznie	–	–	–	74	63	58	48
Dzieci 6-letnie	–	–	–	67	51	38	32

Źródło: Portret terytorialny gminy Tczów, www.stat.gov.pl

Tabela 2.10.7. Placówki oświatowe w gminie Tczów

Placówka oświatowa	2006	2007	2008
Szkoły ogółem:	4	4	4
Szkoły podstawowe – pomieszczenia szkolne	32	44	44
Szkoły podstawowe – oddziały	24	24	24
Szkoły podstawowe – uczniowie	402	369	347
Gimnazja:	1	1	1
Gimnazja – oddziały	9	9	9
Gimnazja – uczniowie	230	241	224

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl

Szkoły podstawowe i gimnazja. W gminie Tczów działają szkoły podstawowe w: Brzezinkach Starych (92 uczniów i 11 nauczycieli), Janowie (69 uczniów i 10 nauczycieli), Rawicy (94 uczniów i 10 nauczycieli) oraz publiczny zespół szkół. Ponadto w Tczowie działa Zespół Szkół Ogólnokształcących (szkoła podstawowa – 149 uczniów, gimnazjum – 214 uczniów z 33 nauczycielami). Ze względu na małą liczbę uczniów w ciągu ostatnich 10 lat zlikwidowano dwie szkoły podstawowe – w Bartodziejach oraz w Wilczym Ługu.

W placówkach oświatowych łącznie zatrudnionych jest 63 nauczycieli pełnoetatowych (44 w szkołach podstawowych i 19 w gimnazjum) oraz 16 pracowników obsługi.

Przy szkołach działają koła Polskiego Czerwonego Krzyża (PCK) i Ligi Ochrony Przyrody (LOP), organizowane są wycieczki oraz wyjazdy do kin i teatrów, działa również Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP).

Ogólny stan techniczny gminnych placówek oświatowych jest dobry. Kadra pedagogiczna podnosi kwalifikacje zawodowe. Wszystkie szkoły posiadają boiska szkolne (dwie szkoły mają pełnowymiarowe sale gimnastyczne). Szkoły wyposażone są również w sale komputerowe z łączem internetowym⁸.

W ostatnich latach zmodernizowano płytę gminnego boiska sportowego w Tczowie. Nowa płyta przybrała estetyczny wygląd i co najważniejsze zyskała równą nawierzchnię. Koszt całej modernizacji płyty boiska wyniósł 256 tys. zł, z czego 100 000,00 zł pozyskano z Urzędu Marszałkowskiego w ramach Komponentu D. Obok głównego boiska powstało boisko zapasowe.

W 2008 roku przeprowadzono prace remontowe w ZSO w Tczowie. W sześciu salach wymieniono podłogi, zakupiono nowe meble. Koszt remontu – 220 000,00 zł, z czego 70 000,00 zł pochodziło z Urzędu Marszałkowskiego w ramach Komponentu B.

Przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Tczowie powstało wielofunkcyjne boisko sportowe. Trwa obecnie budowa hali widowiskowo-sportowej przy Zespole Szkół Ogól-

⁸ Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tczów na lata 2007–2013 (aktualizacja), s. 21–22.

nokształcących w Tczowie (koszt 3,4 mln zł, 1300 000,00 zł pozyskano od Ministra Sportu). Złożono wnioski w RPO o dalsze dofinansowanie budowy hali.

W październiku 2008 r. zakupiono samochód przystosowany do przewozu osób niepełnosprawnych w ramach obszaru B pilotażowego programu „Uczeń na Wsi – pomoc w zdobywaniu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne zamieszkujące gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie”. Dowożone są nim dzieci do szkół specjalnych w Radomiu.

Trwa budowa hali sportowo-widowskiej ZSO w Tczowie (koszt 3,2 mln zł, 1 300 000,00 zł przekazał Minister Sportu)⁹.

Tabela 2.10.8. Współczynnik skolaryzacji brutto (%) w gminie Tczów

Występowanie współczynnika	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe	100,000	99,540	99,040	100,000	100,270	98,860
Szkoły gimnazjalne	98,510	98,470	103,380	102,680	100,420	97,820
W województwie	95,82	95,73	95,48	95,07	94,99	94,73

Źródło: Portret terytorialny gminy Tczów, www.stat.gov.pl

Współczynnik skolaryzacji brutto dla gminy osiąga prawie 100%, co jest bardzo dobrym wynikiem.

Tabela 2.10.9. Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu w gminie Tczów

Placówka oświatowa	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	12,910	9,040	10,050	8,550	8,020	7,540
Gimnazjum dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	12,050	25,700	17,500	9,580	12,680	11,790
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, województwo mazowieckie – wieś	20,42	17,43	17,73	10,87	4,880	0

Źródło: Portret terytorialny gminy Tczów, www.stat.gov.pl

Systematycznie spada liczba uczniów przypadająca na 1 komputer. Wciąż jednak gmina zapewnia dwukrotnie (szkoły podstawowe) i trzykrotnie (gimnazja) mniej komputerów w przeliczeniu na ucznia niż średnia dla obszarów wiejskich województwa mazowieckiego.

Kształcenie ponadgimnazjalne. Ponieważ na terenie gminy brakuje placówek edukacji ponadgimnazjalnej, uczniowie mogą ją podjąć w szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących i technikum Radomia, Zwolenia i Pionek.

Kształcenie w szkołach wyższych. Młodzież po ukończeniu szkolnictwa średniego kontynuuje naukę w wiodących ośrodkach regionu – w Radomiu, Lublinie i Warszawie.

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Edukacja informatyczna odbywa się głównie w szkołach wyposażonych w sprzęt komputerowy z dostępem do Internetu. W gminie działają komputerowe punkty eSycyna i Internetowe Centrum Edukacyjno-Oświatowe przy OSP w Rawicy.

Kształcenie dorosłych. Kształcenie dorosłych odbywa się na kursach w ramach realizowanych przez gminę projektów dofinansowanych z UE.

Inną możliwością zdobycia kwalifikacji również zawodowych są kursy Centrum Kształcenia Zawodowego ZDZ w Zwoleniu. W jego ramach funkcjonuje Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych oraz Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych na podbudowie szkoły zasadniczej. Ponadto, w jego ramach prowadzone są m.in. kursy

⁹ www.echodnia.eu, artykuł sponsorowany Wójta Gminy Tczów, Andrzeja Wolszczaka, wybór i opracowanie najważniejszych informacji.

przyczynające do zawodu: fryzjer, kosmetyczka, kelner, kucharz, barman, z zakresu transportu, komputerowe, biurowe i spawalnicze¹⁰.

Rynek pracy. Liczba pracujących w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób w latach 2002–2008 wykazywała tendencję wzrostową (2008 r.). Największym pracodawcą są instytucje samorządowe i jednostki podległe samorządowi.

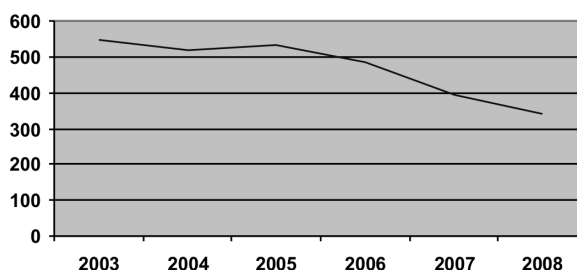
Tabela 2.10.10. Pracujący w głównym miejscu pracy

Pracujący	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ogółem	232	224	234	249	259	265	247
Kobiety	122	106	118	124	130	126	120
Mężczyźni	110	118	116	125	129	139	127

Źródło: www.stat.gov.pl

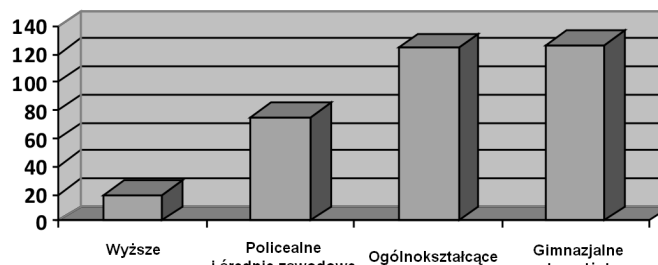
W powiecie zwoleńskim na koniec sierpnia 2009 r. stopa bezrobocia wyniosła 15,1%, w stosunku do 8,6% w województwie mazowieckim i 11,1% w Polsce. Oznacza to wzrost z poziomu 13,4% notowanego w sierpniu 2008 r. Po kilku latach spadku bezrobocia, w ostatnim okresie, w związku z kryzysem ekonomicznym następuje nasilenie tego zjawiska.

Liczba bezrobotnych w gminie Tczów na koniec sierpnia wyniosła 328 osób, z czego 159 osób to kobiety. Prawie jedną czwartą bezrobotnych stanowią osoby w wieku 18–24 lata. Zwraca uwagę niewielka liczba osób z prawem do zasiłku (zaledwie 63 osoby), co świadczy o bardzo trudnej sytuacji tych osób.

Rys. 2.10.4. Liczba osób bezrobotnych w gminie Tczów w latach 2003–2009

Źródło: www.stat.gov.pl

Rys. 2.10.5. Bezrobotni według wykształcenia w gminie Tczów (wrzesień 2009 r.)

Źródło: dane Powiatowego Urzędu Pracy w Zwoleniu.

Wśród bezrobotnych dominują osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym oraz ogólnokształcącym. Niskie kwalifikacje w sposób oczywisty wiążą się z problemem zatrudnienia.

¹⁰ www.radom.zdz.kielce.pl

2.10.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Kapitał ludzki jest przedstawiany na zewnątrz przez kapitał strukturalny (zewnętrzny – relacyjny), poprzez wymianę wartości dodanej między uczestnikami otoczenia a gminą.

Gminę zamieszkuje 4 963 osób, których źródłem utrzymania jest 217 podmiotów gospodarczych i 1 267 gospodarstw rolnych.

Infrastrukturę społeczną tworzą Rada Gminy i 15 sołectw, Urząd Gminy i jego jednostki, Zakład Opieki Zdrowotnej, Ośrodek Pomocy Społecznej, biblioteka, 4 szkoły podstawowe, gimnazjum z radami pedagogicznymi i radami rodziców, stowarzyszenia: Klub Sportowy Gracja, Z Echem Przyszłości, Koła Gospodyń Wiejskich, 4 jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej, organizacje kombatanckie.

Na terenie gminy Tczów znajduje się parafia rzymskokatolicka z kościołem pw. św. Jana Chrzciciela w Tczowie.

Gmina realizuje **projekty dofinansowane z UE** – inwestycje infrastrukturalne i społeczne:

- *Wiedza – przepustką do sukcesu* (Urząd Gminy w Tczowie w partnerstwie z Agencją Zarządu Nieruchomości i Rozwoju Regionalnego Sp. z o.o. w Radomiu).
- Cykl szkoleń z zakresu kursu komputerowego *Jak założyć własną firmę?*
- Ty też potrafisz (gmina Tczów).
- Budowa oczyszczalni ścieków i kanalizacji, I etap w Tczowie, środki pozyskano z SAPARD – 1 301 417 zł.
- Budowa sieci kanalizacji ciśnieniowej w Bartodziejach, środki pozyskano z ZPORR – 1 181 564 zł.
- Modernizacja lokalu po byłej szkole podstawowej w Bartodziejach, środki unijne w ramach programu *Odnowa wsi* – 334 000 zł.

Kultura. Głównym zabytkiem na terenie gminy jest kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Tczowie, wybudowany w latach 1910–1926, w stylu neogotyckim. Oprócz niego istnieją również inne obiekty zabytkowe niewpisane do rejestru zabytków, a uwzględnione w aktualnie opracowywanej gminnej ewidencji zabytków.

W gminie działa jedna biblioteka i jej filia. Liczba czytelników stale wzrasta, jednak wciąż stanowią oni niewielki procent ogółu ludności. Powiększa się również księgozbiór biblioteki.

Tabela 2.10.11. Użytkowanie zbiorów bibliotecznych w gminie Tczów

Czytelnicy i księgozbiór	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Czytelnicy w ciągu roku	485	484	480	490	502	503	503
Czytelnicy bibliotek publicznych na 1 000 osób	99	98	98	100	103	103	104
Księgozbiór biblioteki	20 942	21 155	21 746	22 491	23 174	21 444	22 357

Źródło: Portret terytorialny gminy Tczów – obszar wiejski, www.stat.gov.pl

Mieszkańcy gminy w Samorządzie Powiatowym. Gminę Tczów we władzach Samorządu Powiatu Zwoleńskiego reprezentuje *Jan Madej* (Tczów) i *Stefan Solecki* (Brzeziny Stare).

Współpraca zewnętrzna gminy. Gmina Tczów współpracuje z innymi gminami w ramach *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój Lokalna Grupa Działania* skupiona wokół celów strategicznych: podniesienia atrakcyjności turystycznej i wypoczynkowej obszaru LGD; dziedzictwo kulturowe ważnym czynnikiem rozwoju, integracji i promocji obszaru; aktywizacji zawodowej i społecznej mieszkańców obszaru *LGD Dziedzictwo i Rozwój*. Wójt Gminy, *Andrzej Wolszczak*, jest przewodniczącym rady *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój*.

Gmina jest członkiem Komunalnego Związku Gmin powiatu zwoleńskiego.

Miejsce gminy w rankingach. Ranking gmin wiejskich i miejsko-wiejskich publikowany przez **Związek Powiatów Polskich** jest dobrym miernikiem rozwoju kapitału intelektualnego oraz ogólnego rozwoju gminy. Gmina Tczów zajmuje najwyższą, 21 lokatę w województwie mazowieckim.

Kształtowanie wskaźnika G w poszczególnych latach przedstawia tabela 2.10.12. Między rokiem 2005 a 2009 dochody podatkowe gminy wzrosły o 1/5, jednak dalej są 3–4 razy mniejsze niż średnia krajowa.

Tabela 2.10.12. Współczynnik G od 2005 od 2009 roku

Występowanie wskaźnika	2005	2006	2007	2008	2009
Gmina Tczów	259,19	260,28	270,84	272,04	307,69
Wskaźnik Gg dla kraju	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20

Źródło: www.mf.gov.pl

2.10.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Na terenie gminy Tczów działa Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, który zatrudnia ośmiu lekarzy: dwóch o specjalności chorób wewnętrznych, jednego medycyny rodzinnej, trzech pediatrów oraz dwóch lekarzy będących w trakcie specjalizacji z ginekologii i położnictwa. Ponadto funkcjonuje gabinet stomatologiczny.

W ostatnich latach udało się poprawić jakość wyposażenia placówki. Zakupiono specjalistyczny sprzęt – kardiograf, spirometr, aparat EKG oraz meble niezbędne do prowadzenia podstawowej opieki zdrowotnej. Od lipca 2007 r. SP ZOZ uruchomiło dodatkową poradnię ginekologiczno-położniczą pierwszą w rejonie w ramach podstawowej opieki zdrowotnej¹¹.

Pomocą społeczną na terenie gminy zajmuje się **Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej** w Tczowie. W 2008 r. z pomocy społecznej skorzystały 144 rodziny, w tym z powodu ubóstwa – 111 rodzin. W 2008 r. stosunku do 2006 r. nastąpił spadek liczby rodzin pobierających świadczenia. Wciąż najważniejszym problemem społecznym gminy jest ubóstwo. Na drugim miejscu plasuje się bezrobocie. Niepełnosprawność to ok. 1/4 przypadków pobierania świadczeń.

Dla tworzenia więzi społecznych niezwykle istotna jest działalność stowarzyszeń, Ochotniczych Straży Pożarnych, organizacja imprez lokalnych (Dni Tczowa oraz coroczna uroczystość patriotyczna związana z obchodzeniem kolejnej rocznicy pomordowanych przez okupanta nazistowskiego w Tczowie 11 listopada 1943 r.)¹².

Szkoły organizują festyny: w Brzezinkach Starych – *Pokoleniowa tradycja*, w tym *Święto piezzonego ziemniaka*, spotkania z lokalnymi artystami *Sztuka łączy pokolenia*, w Janowie – poznajemy życie lasu i życie leśnika *Przyjaźni środowisku*, w Rawicy – dziedzictwo kulturowe *Moja mała ojczyzna*, festyn rodzinny (maj–czerwiec), święto patrona szkoły (listopad).

Stowarzyszenia. W gminie Tczów funkcjonują dwie organizacje społeczne: **Klub Sportowy Gracja Tczów**, w którego skład wchodzi 76 członków oraz Stowarzyszenie **Z Echem Przeszłości w Przyszłość**, którego członkami są osoby należące do Koła Gospodyń Wiejskich w Bartodziejach (20 osób).

¹¹ www.echodnia.eu, artykuł sponsorowany Wójta Gminy Tczów, Andrzeja Wolszczaka, wybór i opracowanie najważniejszych informacji.

¹² K. Kołodziejczyk, J. Madej, M. Stawarz (red.), *Echa Tczowskiej Ziemi*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna. WSP ZNP, 2005, s. 36.

Na terenie gminy są 4 jednostki **Ochotniczej Straży Pożarnej** w: Bartodziejach, Tynicy, Rawicy i Tczowie. Dwie jednostki OSP działają w Krajowym Systemie Ratownictwa¹³. Przy OSP w Rawicy działa Internetowe Centrum Edukacyjno-Oświatowe. Zostały one powołane w ramach ogólnokrajowego projektu Internetowe Centrum Edukacyjno-Oświatowe na Wsi. Głównym celem projektu jest umożliwienie lokalnym społecznościom wiejskim korzystania z nowoczesnych form kształcenia, a zwłaszcza kształcenia na odległość, w tym także dostarczanie wiedzy i organizowanie procesu edukacyjnego.

Mieszkańcy gminy Tczów są zrzeszeni w dwóch kołach wędkarskich w Zwoleniu i Kazanowie.

Kombatanci gminy działają w Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych w Kazanowie oraz w Ogólnopolskim Związku Żołnierzy Batalionów Chłopskich – Koło w Kazanowie.

Jednym ze wskaźników zaangażowania mieszkańców jest uczestnictwo w wyborach lokalnych. W ostatnim głosowaniu w 2006 roku frekwencja w gminie Tczów wyniosła ok. 56%, podczas gdy w wyborach samorządowych w 2001 roku uczestniczyło 40–62%.

W **Samorządzie Gminnym** są tylko 2 kobiety. Zdecydowanie przeważają radni z grupy wiekowej 40–59 lat (12 osób). Brak jest ludzi młodych (18–29 lat).

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.10.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina Tczów to mała gmina wiejska, licząca 4 877 mieszkańców, zajmująca powierzchnię 72 km². W gminie działają 4 szkoły podstawowe i gimnazjum. Głównym źródłem utrzymania mieszkańców gminy jest rolnictwo, mikroprzedsiębiorstwa, działalność gospodarcza, świadczenia społeczne. Dynamicznie rozwija się infrastruktura, praktycznie całość dróg gminnych ma już nawierzchnię asfaltową, planuje się utworzenie Domu Ludowego. Wzrasta liczba przedsiębiorstw, głównie w budownictwie i handlu.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Badania sondażowe przeprowadzone przy opracowaniu strategii LGD (Schemat II 2007) i lokalnej strategii rozwoju 2009 wykazały, że oczekiwania mieszkańców koncentrują się wokół rozwiązania następujących problemów:

- bezrobocia i zapewnienia pracy,
- podniesienia jakości edukacji,
- budowy lub modernizacji infrastruktury: dalszą budowę sieci kanalizacyjnej, chodników, gospodarki odpadami, zalesiania, zbiornika małej retencji.

Możemy przewidywać, że gmina w 2030 roku będzie bardziej zamożna, liczniejsza, znacznie bardziej zasobna w infrastrukturę techniczną, bardziej przedsiębiorcza, lepiej wykształcona, nasycona nowymi technologiami, z mniej rozdrobnionym, nowoczesnym rolnictwem, nastąpi dywersyfikacja działalności rolniczej, poprawi się jakość edukacji. Dokonanie ekstrapolacji trendów przewiduje główne kierunki zmian:

- zwiększenie areалу średniego gospodarstw rolnych, wzrost ilości przedsiębiorstw,
- wzrost migracji,
- poprawa jakości kształcenia,
- poprawa jakości życia.

¹³ Tamże, s. 53.

Tabela 2.10.13. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Tczów

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skoek cywilizacyjny	Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Niewielki spadek liczby i starzenia się mieszkańców; niska obecność imigrantów; wykorzystanie atutów, zasobów ziemi i środowiska; wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, drogi krajowej, walorów przyrodniczych; wzrost silnych przedsiębiorstw, organizacji; wzrost liczby pracowników i mieszkańców z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; niewielki wzrost urodzeń; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczny spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji; bezrobocie; duże grupy wykluczenia społecznego; brak liderów; słabe elity.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3-5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: - edukacja informatyczna; - dostęp do komp. i Internetu; - doskonalenie nauczycieli; - środki dydaktyczne i multimedialne; - org. zajęć pozalekcyjnych; - wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia szkół; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie aktualnego poziomu kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; dalek niske aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: - edukacja przez całe życie; - budowa społeczeństwa inf.; - szkolenia dla rolników; - nowe kwalifikacje i zawody; - czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia: ekologia, agroturystyka, restrukturyzacja; masowa edukacja informatyczna; wysoka jakość nauczania języków obcych; Uniwersytet Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian.	Brak zaangażowania osób dorosłych (starszych) w szkolenia; spadające czytelność osób dorosłych; stagnacja; wykluczenie społeczne; analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ochrona, ekspozycja zasobów przyrody; uczestnictwo w kulturze.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali dziedzictwa i wzrost uczestnictwa w kulturze.	Brak postępów w ochronie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze.
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obcokrajowców; e-Praca.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia; wzrost migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi, edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Niewielkie osadnictwo; zatrudnienia; wyższy poziom wykształcenia i jakości edukacji; uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.	Brak osadnictwa; niewielki poziom wykształcenia mieszkańców, jakość edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy; brak zdolności do transferu innowacji; słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
----------------------	--	---	---

Tabela 2.10.14. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (czyste środowisko); wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych, rekreacyjnych; wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy; Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie jednego lub dwóch stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość; potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna; sieci współpracy; transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, rekreacyjne; wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki z zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja).
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starszymi ludźmi; wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych; rozwój turystyki; wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna; nowe rynki zbytu; uczestnictwo w targach i wystawach; wsparcie doradcze i finansowe.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; małe zainteresowanie produkcją rolniczą i rolnictwem ekologicznym; samowystarczalność gospodarstw socjalnych; tradycyjne rolnictwo; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.
Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powolna poprawa opieki zdrowotnej.	Słabe wyposażenie placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.

Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy w Lokalnej Grupie Działania LEADER z sąsiednimi gminami i Komunalnym Związkiem Regionu Radomskiego i innymi; aktywne lobowanie; promocja gminy; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi w kraju i za granicą.	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.	Brak rozwoju nowo zawiązanych zewnętrznych sieci współpracy.
---	---	--	--

Tabela 2.10.15. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne; projekty europejskie.	Nowe inicjatywy, silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty.	Umocnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; male uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; wzrost jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Koła Gospodyń Wiejskich, rodzina. Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, poczucia wpływu i obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych społecznie.	Dotychczasowy poziom profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebność korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość; przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe.	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

2.10.6. Kapitał ludzki 2030

Rozwój kapitału intelektualnego rozpatrywany jest według 3 scenariuszy. W wersji najbardziej optymistycznej, dzięki rozbudowie bazy oświatowej (powstanie przedszkoli, poprawa bazy szkół, powstanie organizacji służących edukacji dorosłych) nastąpi intensywna poprawa jakości kształcenia, wzrost aspiracji edukacyjnych, wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców. Wizją kapitału ludzkiego jest *podniesienie poziomu życia i kultury mieszkańców poprzez nabycie użytecznej wiedzy służącej rozwojowi ogólnoludzkemu i przedsiębiorczości na terenie gminy.*

Niestety, poza scenariuszem optymistycznym, możliwe są mniej korzystne. W scenariuszu kontynuacji trendu wzrostowego na obecnym poziomie poprawi się przede wszystkim infrastruktura oświatowa, wzrośnie liczba komputerów w szkołach itp. Zgodnie z jego założeniami, mało prawdopodobne jest masowe doksztalcanie zarówno samodzielne, jak i za pomocą wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych. Aktywność władz gminy będzie się głównie realizować w dziedzinie sprawnego pozyskiwania środków na rozbudowę infrastruktury technicznej. Scenariusz regresu (możliwy np. w sytuacji długotrwałej zapaści finansowej i kryzysu) oznacza utrzymanie tego samego poziomu rozwoju infrastruktury, dalszą śladową aktywność nielicznych jednostek dorosłych w celu własnego doksztalcania, wzrost bezrobocia spowodowany brakiem wykwalifikowanej siły roboczej.

Na przyszłość gminy w 2030 r. będzie rzutowała liczba ludności w wieku produkcyjnym. Poniższa tabela obrazuje liczbę dzieci w poszczególnych rocznikach w 2002 i 2008 roku, które w 2030 r. najprawdopodobniej w większości podejmą zatrudnienie.

Tabela 2.10.16. Liczba dzieci w wieku od 0 do 6 lat w poszczególnych rocznikach

Przedział wiekowy	2002	2007	2007 % ogółu mieszkańców
0	71	66	1,358
1	56	57	1,173
2	57	62	1,276
3	64	49	1,008
4	62	61	1,255
5	64	62	1,276
6	64	51	1,050
Suma	438	408	8,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Liczba dzieci w poszczególnych rocznikach jest podobna. Procent poszczególnych roczników w stosunku do ogółu ludności waha się od ok. 1% do 1,3%. W sumie najmłodsze dzieci stanowią 8,4% ogółu mieszkańców. Od 2002 roku liczba dzieci w wieku 0–6 lat spadła o 30 osób. Utrzymanie tej tendencji w przyszłości będzie miało negatywny wpływ na sytuację w gminie. To oznacza, że sprawy edukacyjne muszą być priorytetowe dla samorządu i państwa.

2.10.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Scenariusz optymistyczny rozwoju kapitału strukturalnego zakłada rosnącą sprawność gminy w dziedzinie pozyskiwania środków i budowy infrastruktury (dotychczasowe doświadczenia samorządowców gminy uprawdopodobniają taki rozwój wypadków), ale i położenie nacisku głównie na projekty społeczne i edukacyjne. Stan i możliwości infrastruktury gminy Tczów osiągną poziom miejski. Jednocześnie z poprawą infrastruktury

tury można przewidzieć wzrost przedsiębiorczości, chociaż dalej wystąpią trudności z pozyskaniem kapitału zewnętrznego. Dywersyfikacja zatrudnienia, bardziej zasobne gospodarstwa rolne, mikro i małe przedsiębiorstwa, powszechny dostęp do Internetu, wyższa jakość życia, wyższy poziom wykształcenia wywołą nowe potrzeby społeczne, edukacyjne, kulturalne, co może spowodować powstanie licznych stowarzyszeń, klimatu zaufania i współpracy. Scenariusz regresu oznacza spowolnienie tych trendów, a nawet wzrost zjawisk negatywnych.

Niewątpliwie ważnym aspektem jest rozbudowa potencjału i relacji współpracy z jednostkami zewnętrznymi w kraju i za granicą.

2.10.8. Kapitał społeczny 2030

Według najbardziej optymistycznego scenariusza nastąpi istotny wzrost aktywności mieszkańców gminy, powstanie kilka nowych organizacji pozarządowych, rozwiną się masowe imprezy lokalne, zwiększy się zaufanie i sprawowanie władzy.

Gmina Tczów jako niewielka gmina z atutami czystego środowiska naturalnego, znajdująca się 20 km od Radomia, rozbudowuje infrastrukturę (drogi mają już nawierzchnię asfaltową), wykazuje sprawność w pozyskiwaniu środków ze źródeł zewnętrznych na dalszy intensywny rozwój.

Lokomotywą rozwoju gminy może być wzrost przedsiębiorczości mieszkańców, samoorganizacji i rozwoju sieci współpracy.

Jednym z ważnych czynników sukcesu jest wzrost kapitału intelektualnego, w tym głównie społecznego.

Wśród **działań pożądaných**, jakie należy intensyfikować, priorytetem powinny być działania edukacyjne jako podstawowy czynnik wzrostu kapitału intelektualnego.

2.10.9. Źródła

1. Gmina Tczów, www.tczow.pl
2. Kołodziejczyk K., Madej J., Stawarz M. (red.), *Echa Tczowskiej Ziemi*. Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna. WSP ZNP, 2005.
3. Lokalna Strategia Rozwoju *Stowarzyszenia Dziedzictwo i Rozwój 2009–2015*, www.dir.ppp.pl
4. *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*. 2009.
5. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tczów na lata 2007–2013 (aktualizacja), www.tczow.pl
6. Strategia Rozwoju Gminy Tczów na lata 2007–2015 (aktualizacja), www.tczow.pl
7. Zestawienia statystyczne PUP Zwoleń, www.pupzwolen.internetdsl.pl

2.11. Gmina Zwoleń

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

A. Diagnoza stanu kapitału intelektualnego

2.11.1. Krótka charakterystyka, położenie, przyroda, gospodarka, rolnictwo, infrastruktura

Gmina Zwoleń jest gminą miejsko-wiejską. Zajmuje 16 112 ha, z czego powierzchnia miasta wynosi 1 578 ha, a wsi – 14 534 ha. Gmina stanowi 28,21% powierzchni powiatu zwoleńskiego. Położona jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego na osi dróg krajowych Warszawa–Sandomierz i Radom–Lublin.

Rys. 2.11.1. Gmina Zwoleń

Źródło: opracowanie własne.

Gminę Zwoleń zamieszkuje 15 152 mieszkańców, w tym w mieście Zwoleniu 8 054 osoby (stan na 31.12.2008 r.). W skład gminy wchodzi sołectwa: *Atalin, Barycz, Filipinów, Helanówka, Jasioniec-Soleccki, Jasioniec-Kolonia, Jedlanka, Józefów, Karolin, Koszary, Linów, Ługi, Męciszów, Mieczysławów, Mostki, Niwki, Osiny, Strykowice Błotne, Strykowice Górne, Strykowice Podleśne, Sydół, Paciorkowa Wola Nowa, Paciorkowa Wola Stara, Podzagajnik, Wólka Szeleżna, Sycyna, Zielonka Nowa, Zielonka Stara*. Gmina Zwoleń sąsiaduje z gminą Chotcza, Ciepeliów, Gózd, Kazanów, Pionki, Policzna, Przyłęk i Tczów.

Centrum gminy jest miasto Zwoleń założone przez króla Władysława Jagiełłę w 1425 r. na bazie wsi Gotardowa Wola. Zwoleń prawa miejskie uzyskał w 1425 r. Czynnikiem intensyfikacji rozwoju miasta było jego usytuowanie na międzynarodowym szlaku handlowym (z Rusi do Rzeszy Niemieckiej i z Sandomierza do Warszawy) oraz rozwinięte rzemiosło. Dzięki temu Zwoleń stał się lokalnym centrum administracyjnym i gospodarczym. Tu handlowano zbożem na jarmarkach i płodami rolnymi (cotygodniowe targi), a lokalni rzemieślnicy oferowali okolicznym chłopom niezbędne wyroby. W 1954 roku utworzony został powiat zwoleński. Obecnie Zwoleń znów pełni rolę ośrodka życia politycznego, administracyjnego, gospodarczego, kulturalnego i sportowego dla gmin powiatu zwoleńskiego. Jest jednocześnie integratorem funkcjonalno-przestrzennym z subregionami: radomskim, puławskim, kozienickim i lipskim.

Władze Gminy. Burmistrzem Gminy jest *Bogusława Jaworska*, Zastępcą – *Włodzimierz Kabus*. Radni Gminy Zwoleń (stan na 30.11.2009): *Mateusz Salbut* – Przewodniczący, *Leszek Michalski* – Wiceprzewodniczący, *Lucjan Głogowski* – Wiceprzewodniczący, *Maciej Zagożdżon* – Wiceprzewodniczący oraz *Wiesława Bartosik*, *Henryk Fałek*, *Teresa Kacperczyk-Baran*, *Stanisław Kaczyński*, *Seweryn Karaś*, *Marek Kwapisiewicz*, *Grzegorz Molendowski*, *Roman Pęksyk*, *Paweł Sobieszek*, *Mirostław Walewski*, *Janusz Wojas*.

Adres: Urząd Miasta Zwoleń, 26-700 Zwoleń, plac Kochanowskiego 1, tel. (048) 676-22-10, fax: (048) 676-24-18, e-mail: sekretariat@zwolen.pl

Dokumenty programowe, strategię, plany rozwoju gminy:

- Strategia Rozwoju Gminy Zwoleń na lata 2002–2017, www.bip.zwolen.akcessnet.net,
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Zwoleń na lata 2007–2015, www.bip.zwolen.akcessnet.net,
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zwolenia na lata 2007–2015, www.bip.zwolen.akcessnet.net,
- Strategia Turystyki Gminy Zwoleń na lata 2007–2017, www.bip.zwolen.akcessnet.net,
- Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Zwoleńskiego na lata 2007–2015, www.bip.zwolen-powiat.finn.pl,
- Plan Przestrzennego Zagospodarowania Gminy Zwoleń, www.bipzwolen.akcessnet.net.

Przyroda. Miasto i gmina Zwoleń położone jest na Nizinie Środkowomazowieckiej (we wschodniej części Równiny Radomskiej) na skraju Puszczy Kozienickiej. Nie występują tu surowce strategiczne. Gleby są niskiej jakości, a wody mają charakter nizinny. Roślinność i zwierzęta są typowe dla Kozienickiego Parku Krajobrazowego utworzonego w 1983 r. Jedna czwarta powierzchni gminy to strefa ochronna. Do szczególnych walorów przyrodniczych należą: Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy *Sycyna*, rezerwat Ługi *Helenowskie*, rezerwat *Miodne* oraz pomniki przyrody ożywionej.

Niewielkie obszary leśne, rozproszone są po całej gminie. Kompleksy szczególnie uzyskały status lasów chronionych: *Ługi Helenowskie* – torfowiska i bagna, *Miodne* – rezerwat leśny, Park dworski w Sycynie, Park dworski w Strykowicach Górnych, Park wiejski w Jasińcu-Kolonia.

Bogusława Jaworska
Burmistrz Zwolenia

Włodzimierz Kabus
Zastępca Burmistrza

Mateusz Salbut
Przewodniczący
Rady Miejskiej

Gospodarka. Rolnictwo. Głównym źródłem utrzymania mieszkańców gminy jest rolnictwo. Użytki rolne stanowią 89,7% powierzchni gminy, w tym: grunty orne – 67,4%, sady – 2,1%. 8,2% ziemi rolnej zajmują łąki i pastwiska, zaś użytki leśne – 24%. W gminie Zwolen rolnictwem trudni się 2 250 gospodarstw rolnych, o przeciętnej powierzchni do 5 ha. Produkują tradycyjne zboża, ziemniaki oraz truskawki, a także zajmują się hodowlą bydła i trzody chlewnej. Wzrasta liczba gospodarstw powyżej 10 ha, które zmieniają charakter tradycyjnego, lokalnego rolnictwa.

Wsparciem dla producentów rolnych jest **Powiatowy Zespół Doradców w Zwoleniu** – oddziału w Radomiu Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie.

Przedsiębiorczość. W gminie funkcjonuje 770 podmiotów gospodarczych, w tym: spółdzielnia mleczarska, spółdzielnia ogrodnicza, zakłady garbarskie, zakład budowy i remontów pieców piekarniczych, piekarnia, produkcja kostki brukowej, produkcja wyrobów metalowych, hurtownia chemiczna i skup płodów rolnych oraz szkółka sadzonek truskawek. Dominują podmioty zajmujące się handlem (42% ogółu podmiotów), budownictwem i przetwórstwem przemysłowym. W Zwoleniu powstał nowoczesny hotel **Vanilla House** z restauracją i 33 miejscami noclegowymi. W miejscowości Podzagajnik znajduje się *Brzozowy Raj* – drewniany zajazd, w stylu myśliwskim, dysponujący miejscami noclegowymi, salą bankietową, parkingiem i Internetem oraz staropolskim jedzeniem z naturalnych świeżych produktów. W gminie jest stadnina koni w Mostkach prowadzona przez *J. Mroczka* oraz gospodarstwo agroturystyczne *H. Oleksika* w Zwoleniu.

Rozwój aktywności gospodarczej wspiera sieć oddziałów 6 banków oraz pozostałe instytucje: KRUS oddział Regionalny w Radomiu, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Oddział Regionalny Biuro Powiatowe, ZUS Oddział w Radomiu, Urząd Poczty, Powiatowy Urząd Pracy oraz Urząd Skarbowy. W mieście funkcjonują bankomaty.

Turystyka koncentruje się wokół pamięci *kolebki, domu i grobu Jana Kochanowskiego*. W Sycynie znajduje się obelisk z 1621 roku, pomnik z popiersiem Kochanowskiego oraz park krajobrazowy, gdzie umieszczono tablicę informacyjną. W kościele parafialnym pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu jest rodzinna nekropolia Kochanowskich, a na rynku znajduje się pomnik poety. Inne obiekty turystyczne, miejsca martyrologii: Ściana Straceń, cmentarz parafialny, Muzeum Regionalne, prywatne Muzeum Osobliwości *Pod Jabłonkami*.

Infrastruktura techniczna¹. Sieć drogowa. Przez gminę Zwolen przebiega droga krajowa nr 12 (połączenie wschód–zachód, łącząc Lublin z Łodzią) oraz odcinek drogi nr 79 (połączenie północ–południe łączące Warszawę z Tarnobrzegiem) krzyżujące się w środku miasta. Gmina Zwolen połączona jest drogą wojewódzką nr 787 z Pionkami. Ponadto istniejący układ dróg powiatowych łączy Zwolen z miejscowościami Czarnolas, Filipinów, Tczów, Kazanów i Przyłek.

Sieć ciepłownicza. Na terenie miasta Zwolen istnieje sieć ciepłownicza miejska. Instalacje grzewcze na terenach wiejskich obsługują obiekty użyteczności publicznej – szkoły. System zasilania miasta w gaz ziemny oparty jest na gazociągu średniego ciśnienia relacji Bogucin–Zwolen i stacją gazową I stopnia w Bogucinie. W gminie sieć gazowa istnieje jedynie w Strykowicach Górnych.

Sieć energetyczna. Głównym źródłem zasilania miasta i gminy Zwolen jest stacja transformatorowa o napięciu 110/15 kV (GPZ) w Zwoleniu, posiadająca trójstronne zasilanie, o mocy zainstalowanej 26 MVA. Obecnie obciążona jest średnio w 22% (w szczycie 35%).

¹ Strategia Rozwoju Gminy Zwolen na lata 2002–2017.

Sieć wodno-ściekowa. Dostęp do sieci wodociągowej ma ok. 60% gospodarstw domowych, z czego na miasto przypada 77,9%. Pozostali mieszkańcy korzystają z własnych indywidualnych ujęć wody. W ostatnich latach można odnotować imponujące tempo budowy wodociągów wiejskich i przyłączy.

Telekomunikacja. Na obszarze gminy Zwolen potrzeby komunikacyjne zapewnia Telekomunikacja Polska S.A. Zwolen w oparciu o przebiegające przez ten teren światłowodowy relacji Radom–Puławy i Kozienice–Lipsko. W gminie jest 3 123 abonentów Telekomunikacja Polska S.A., co stanowi 66% telefonizacji gminy. Drugim operatorem telekomunikacyjnym jest Pilicka Telefonia. Na obszarze gminy usytuowane są również przekładniki telefonii komórkowej.

Gospodarka odpadami. Na obszarze gminy Zwolen zagospodarowanie odpadów komunalnych odbywa się poprzez ich przechowywanie na składowisku miejskim. Na terenie gminy miejskiej i w niektórych sołectwach prowadzi się system segregacji odpadów.

2.11.2. Kapitał ludzki, demografia, edukacja, rynek pracy

Demografia. Gminę Zwolen zamieszkuje ogółem 15 152 osoby, z czego tereny wiejskie 7 098 osób, miasto Zwolen – 8 054 osoby (stan na 31.12.2008 r.). Sołectwa są rzadko zaludnione – 49 osób/km², a w mieście Zwoleniu wskaźnik ten wynosi 506 osób/km².

Tabela 2.11.1. Liczba ludności w latach 2002–2008 gminy Zwolen

Liczba ludności	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008
Miasto	8 197	8 195	8 194	8 172	8 139	8 025	8 054
Wieś	7 080	7 086	7 049	7 054	7 052	7 064	7 098
Ogółem	15 277	15 281	15 243	15 226	15 360	15 745	15 152

Źródło: Portret terytorialny gminy Zwolen, www.stat.gov.pl

Liczba mieszkańców gminy *stabilizuje się*. Struktura płci ludności jest względnie symetryczna i charakteryzuje się niewielką przewagą liczby kobiet. W mieście na 100 mężczyzn przypada około 108 kobiet (tabela 2.11.1–3).

Tabela 2.11.2. Struktura ludności według wieku w procentach na terenie gminy Zwolen w latach 2002–2008

Struktura ludności	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność w wieku przedprodukcyjnym – obszar miejski	23,9	23,2	22,7	22,0	21,4	20,4	19,8
Ludność w wieku przedprodukcyjnym – obszar wiejski	26,4	25,7	24,4	24,3	24,0	23,6	23,0
W wieku produkcyjnym – obszar miejski	63,6	64,0	64,4	64,9	65,2	65,7	65,4
W wieku produkcyjnym – obszar wiejski	56,0	56,8	58,0	58,6	59,3	59,6	60,2
W wieku poprodukcyjnym – obszar miejski	12,5	12,8	12,9	13,1	13,4	13,9	14,8
W wieku poprodukcyjnym – obszar wiejski	17,6	17,5	17,6	17,1	16,7	16,8	16,8
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – obszar miejski	57,1	56,2	55,2	54,2	53,4	52,2	52,8
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – obszar wiejski	78,6	76,0	72,5	70,7	68,5	67,9	66,1

Źródło: Portret terytorialny gminy Zwolen – obszar wiejski, Portret terytorialny gminy Zwolen – obszar miejski, GUS, www.stat.gov.pl

Wysoki poziom współczynnika ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wskazuje na niekorzystne struktury wiekowe mieszkańców.

Tabela 2.11.3. Wybrane wskaźniki demograficzne na 1 000 osób w gminie Zwolen

Wskaźnik demograficzny	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ludność na 1 km							
– miasto	519	519	519	518	511	504	506
– wieś	49	49	49	49	48	48	49
Kobiety na 100 mężczyzn							
– miasto	108	108	109	108	108	107	108
– wieś	100	101	101	100	100	100	99
Urodzenia (żywe)							
– miasto	8,2	10,1	9,3	10,9	9,7	8,0	11,0
– wieś	10,2	9,8	8,4	9,7	12,1	12,5	12,2
Zgony:							
– miasto	6,5	8,1	8,7	8,7	9,1	9,9	8,1
– wieś	10,4	12,8	10,9	15,8	14,2	12,6	9,8
Przyrost naturalny:							
– miasto	1,8	2,0	0,6	2,2	0,6	-2,0	2,8
– wieś	-0,3	-3,1	-2,5	-6,1	-2,1	-0,1	2,4
Małżeństwa:							
– miasto	5,9	7,6	4,7	5,6	6,2	8,1	9,5
– wieś	3,3	6,3	4,7	5,9	6,5	7,1	7,1

Źródło: Portret terytorialny gminy wiejskiej i miejskiej Zwolen, www.stat.gov.pl

W Radzie Miejskiej w wieku od 18 do 29 lat nie ma żadnego radnego, w grupie wiekowej 30–39 lat są 3 osoby, w grupie 40–59 lat jest 11 radnych, jedna osoba ma powyżej 60 lat. Radni Gminy Zwolen (wg danych z 2007 roku) posiadają wykształcenie wyższe – 5 osób, średnie i policealne – 8 osób, zawodowe – 2 osoby.

Edukacja. Edukacja przedszkolna. W gminie są 2 przedszkola publiczne, w Zwoleniu i Paciorkowej Woli oraz przedszkole prywatne w Zwoleniu. Przy szkołach podstawowych jest 7 klas „0” liczących 131 dzieci (tabela 2.11.4). Odsetek dzieci w wieku 3–5 lat zamieszkujących na wsi objętych wychowaniem przedszkolnym wynosił w 2002 roku – 0,10%, a w 2008 r. wzrósł do 0,16%.

Tabela 2.11.4. Edukacja przedszkolna w gminie wiejskiej Zwolen

Oddziały przedszkolne	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Przedszkola gminne ogółem	1	1	1	1	1	1	1
Oddziały	1	1	1	1	1	1	1
Miejsca	26	15	15	15	15	15	15
Dzieci ogółem	27	30	28	27	24	27	32
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	2	2	2	2	2	2	2
Dzieci do 6 lat włącznie	33	48	30	32	24	32	26
Dzieci 6-letnie	29	43	29	32	24	32	26

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego gminy Zwolen, www.stat.gov.pl

Szkoły podstawowe i gimnazja w gminie. Na terenie gminy Zwolen funkcjonują 3 gimnazja w Zwoleniu, Strykowicach Górnych i w Sydole, 4 szkoły podstawowe w Zwoleniu, Baryczy, Sycynie i Paciorkowej Woli. W gminie jest 1 975 uczniów (w tym w szkołach podstawowych – 1 135, w gimnazjach – 692, w klasach „0” – 148), a zatrudnionych jest 154 nauczycieli pełnoetatowych i 46 niepełnoetatowych. W szkołach funkcjonują rady rodziców. Liczba absolwentów w roku szkolnym 2006/2007 wynosiła ogółem 226 w publicznych gimnazjach, a w szkołach podstawowych – 216. Średnia liczebność klas w gimnazjach wynosi 24,3, a w szkołach podstawowych – 22,45.

Ponadto w Publicznym Gimnazjum oraz PSP w Zwoleniu, PSP w Paciorkowej Woli uczniowie z deficytami zdrowotnymi objęci są nauką w oddziałach integracyjnych. Przy PSP w Zwoleniu funkcjonuje oddział specjalny dla dzieci niepełnosprawnych.

Szkoły wyposażone są we wszystkie pomoce dydaktyczne, posiadają sale gimnastyczne, pracownie komputerowe. Standard tych szkół jest zróżnicowany. W gminie miejskiej dzieci i młodzież mają lepsze warunki do nauki, prowadzone są zajęcia pozalekcyjne, koła zainteresowań, jedna z nich proponuje wolontariat dla dzieci i młodzieży. W gminie wiejskiej standard ten jest dużo uboższy.

Tabela 2.11.5. Szkoły w gminie Zwoleni

Szkoły gminy Zwoleni w liczbach	Ilość uczniów	Ilość oddziałów	Średnia liczebność klas
Publiczne Gimnazjum im. J. Kochanowskiego w Zwoleniu	460	18	25,55
Publiczne Gimnazjum im. M. Konopnickiej w Strykowicach Górnych	150	6	25
Publiczne Gimnazjum w Sydole	119	6	19,83
Ogółem uczniów w gimnazjach	729	30	24,30
Publiczna Szkoła Podstawowa im. Władysława Jagiełły w Zwoleniu	877	37	23,70
Publiczna Szkoła Podstawowa im. T. Sedzielowskiego w Baryczy	104	6	17,33
Publiczna Szkoła Podstawowa w Paciorkowej Woli	126	6	21
Publiczna Szkoła Podstawowa w Sycynie	128	6	21,33
Ogółem uczniów w szkołach podstawowych	1 235	55	22,45
Razem	1 964	85	23,10
Publiczne Przedszkole w Zwoleniu	98	4	24,50
Publiczne Przedszkole w Paciorkowej Woli	28	1	28

Źródło: Dane uzyskane z Urzędu Miejskiego.

Tabela 2.11.6. Współczynnik skolaryzacji w gminie wiejskiej i miejskiej Zwoleni

Placówki oświatowe	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Współczynnik skolaryzacji. Szkoły podstawowe	–	94,74	95,81	96,65	95,13	96,03	97,40
Współczynnik skolaryzacji szkoły gimnazjalne	–	100,67	101,39	99,73	105,58	109,26	111,20

Źródło: Portret terytorialny Zwoleni, www.stat.gov.pl

Edukacja ponadgimnazjalna. W Zwoleniu znajdują się: Zespół Szkół Rolniczo-Technicznych, Zespół Szkół Licealnych, Ochotniczy Hufiec Pracy.

W **Zespole Szkół Rolniczo-Technicznych** pracuje 57 nauczycieli z młodzieżą 2 klas technicznych o specjalności technik architekt krajobrazu, 1 klasy o profilu ekonomicznym i 4 klas technicznych w zakresie agrobiznesu i rolnictwa. Szkoła prowadzi 3 klasy w zakresie zarządzania informacją, na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej, 2 klasy o specjalności samochodowej, 3 klasy mechaniczne, 6 klas wielozawodowych oraz 3 klasy gimnazjalne.

Liceum Ogólnokształcące im. Jana Kochanowskiego w Zwoleniu istnieje od 1939 r. Aktualnie w szkole zatrudnionych jest 30 nauczycieli uczących około 500 uczniów w następujących profilach kształcenia: matematyczno-informatyczny, biologiczno-chemiczny i humanistyczny. Dodatkowo prowadzone są zajęcia pozalekcyjne: koło biologiczne, chemiczne, matematyczne, fizyczne oraz SKS².

Edukacja w szkołach wyższych. Po zakończeniu edukacji w gminie część młodzieży kontynuuje naukę w ośrodkach akademickich w Radomiu, Lublinie, Łodzi, Warszawie i innych miastach.

² www.edu.apple.pl/zsp

Dostęp do komputerów, Internetu, edukacja informatyczna. Dzieci w szkołach gminnych mają dostęp do Internetu, przeważnie radiowego, w pracowniach komputerowych. Zespół Szkół Rolniczo-Technicznych jest cały osieciowany, prowadzi Centrum Informacji Multimedialnej w bibliotece oraz Kawiarenkę Internetową.

Tabela 2.11.7. Komputeryzacja w środowisku szkolnym gmina Zwolen – obszar wiejski

Pracownie komputerowe	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Komputery w szkole ogółem	–	30	43	55	76	96	96
– szkoły podstawowe	–	7	19	29	51	52	56
– gimnazja	–	23	24	26	25	44	40
Pracownie komputerowe							
Ogółem	–	3	4	5	6	5	5
– szkoły podstawowe	–	1	2	3	4	3	3
– gimnazja	–	2	2	2	2	2	2
Komputery podłączone do Internetu							
Ogółem	–	21	23	45	69	73	73
– szkoły podstawowe	–	1	1	21	46	45	45
– gimnazja	–	20	22	24	23	28	28
Komputery przeznaczone do użytku uczniów ogółem	–	–	–	–	–	76	75
– szkoły podstawowe	–	–	–	–	–	47	41
– gimnazja	–	–	–	–	–	29	23
Liczba uczniów przypadająca na 1 komputer, szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	0	351,0	358,0	15,95	7,69	7,41	7,05
Uczniowie przypadający na 1 komputer, gimnazjum dla dzieci i młodzieży (bez specjalnych)	0	14,21	14,16	14,15	14,94	11,26	10,30
Liczba uczniów przypadających na 1 komputer, województwo mazowieckie – wieś	26,88	20,42	17,43	17,73	10,87	4,880	0

Źródło: Portret terytorialny gminy Zwolen – obszar wiejski, Portret terytorialny województwa mazowieckiego www.stat.gov.pl

Zakład Doskonalenia Zawodowego w Zwoleniu posiada pracownie komputerowe, w których organizowane są kursy komputerowe i biurowe. Powiatowy Urząd Pracy w Zwoleniu szkoli bezrobotnych w zakresie pracy z komputerem i edukacji informatycznej. W 2003 roku Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna utworzyło społeczną sieć komputerową e-Sycyna jako specyficzne Gminne Centrum Informacji: 80 komputerów, 51 ePunktów w 44 wsiach pięciu gmin powiatu zwoleńskiego. W ramach projektu Integracja Lokalna e-aktywizacja *Stymulowanie rozwoju gospodarki elektronicznej poprzez wspieranie tworzenia nowych innowacyjnych e-usług* Działanie 8.3. Program Operacyjny *Innowacyjna Gospodarka* planuje się zapewnić 180 gospodarstwom domowym zagrożonym wykluczeniem cyfrowym dostęp do Internetu – projekt w trakcie konkursu.

W sołectwie Zielonka Nowa³ zrealizowano projekt europejski utworzenia Centrum Kształcenia na odległość w Strażnicy Ochotniczej Straży Pożarnej. Centrum jest dostępne dla mieszkańców 7 dni w tygodniu, bezpłatnie i dysponuje 6 nowoczesnymi stanowiskami, biblioteką multimedialną, sprzętem teleinformatycznym, pakietem programów edukacyjnych.

Edukacja dorosłych. Zespół Szkół Rolniczo-Technicznych prowadzi kursy w zakresie: agroturystyki, obsługi i eksploatacji kombajnów zbożowych, ekologii, ochrony roślin, szkolenia kierowców w kategorii B i T. Przygotowanie zawodowe można uzyskać w Ochotniczym Hufcu Pracy i Zakładzie Doskonalenia Zawodowego. Zakład Doskonalenia

³ Zielonka Nowa w gminie Zwolen internetową wioską, www.echodnia.eu

nia Zawodowego w Zwoleniu – oddział w Radomiu prowadzi szkolenia zawodowe w zakresie fryzjerstwa, kosmetyki, kelnerstwa, kucharza i barmana, transportu, spawania i kursy językowe.

Rynek pracy. Mieszkańcy gminy znajdują zatrudnienie w rolnictwie oraz w przedsiębiorstwach. Zatrudnieni w gminie Zwolen w jednostkach gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób dominują w obszarze miejskim. Na obszarze wiejskim stanowili oni 10,2% populacji w gminie w 2002 r. i 7,9% w 2008 r. (wskaźnik aktywności zawodowej w województwie mazowieckim w 2006 r. wynosił 59,4%) (tabela 2.11.8).

Tabela 2.11.8. Pracujący w gminie Zwolen

Osoby zatrudnione	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Obszar wiejski ogółem	205	213	0	0	155	163	155
W tym:							
Mężczyźni	97	95	0	0	58	64	56
Kobiety	108	118	0	0	97	99	99
Obszar miejski ogółem	2 097	2 098	0	0	2 253	2 279	2 395
W tym:							
Mężczyźni	1 049	1 033	0	0	1 138	1 167	1 213
Kobiety	1 048	1 065	0	0	1 115	1 112	1 182

Źródło: Portret terytorialny gminy Zwolen – obszar wiejski, Portret terytorialny gminy Zwolen – miasto, www.stat.gov.pl

Na pozostałe źródła utrzymania składają się renty inwalidzkie, emerytury pozarolnicze i emerytury rolne. Pozostałe źródła są bardzo rozproszone.

Bezrobocie. Liczba osób bezrobotnych na terenie gminy (bez miasta) na koniec kwietnia 2007 r. wynosiła 573, a w mieście 701 osób. Dane te nie uwzględniają bezrobocia agrarnego.

Tabela 2.11.9. Bezrobocie w gminie Zwolen (kwiecień 2007 r.)

	Liczba bezrobotnych		Bezrobotni z prawem do zasiłku	
	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety
Gmina Zwolen	573	283	35	5
Miasto Zwolen	701	356	53	16

Źródło: Dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Zwoleniu.

Struktura wiekowa bezrobotnych: osoby w wieku 18–24 lata stanowią 20,6% (263 osoby) ogółu bezrobotnych, w wieku 25–34 lata – 35,1% (448 osób), w wieku 35–44 lata – 18,4% (234 osoby), a populacja w wieku średnim, tj. pomiędzy 45–54 rokiem życia – 19,9% (253 osoby). Najmniejszą grupę stanowią osoby powyżej 55 roku życia – 6% (76 osób) ogółu bezrobotnych.

W ogólnej strukturze zarejestrowanych bezrobotnych na terenie gminy Zwolen przeważają osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 31,7% (405 osób) oraz z gimnazjalnym i poniżej – 33%. Osoby z wyższym wykształceniem stanowią 5,7% (73 osoby) ogółu bezrobotnych. Znaczny odsetek stanowią osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym – 21,1% (270 osób). Bezrobotnych z wykształceniem średnim ogólnym jest 8,2% (105 osób).

W gminie zauważa się niską mobilność ludności. Migracje ekonomiczne w 2008 r. były dodatnie. Do miast wymeldowało się 74 osoby, na wieś – 53, za granicę – 4. Natomiast zameldowało się w gminie: 44 osoby z miast, 90 osób ze wsi, 1 osoba z zagranicy⁴.

⁴ www.stat.gov.pl

Gmina Zwolen wielotorowo inwestuje w kapitał ludzki. Instytucje, stowarzyszenia oraz organizacje publiczne wykazują inicjatywę w budowaniu kapitału intelektualnego gminy. Jednak zdolność do generowania miejsc pracy i poprawy jakości życia w gminie zależy od nowych inwestycji.

2.11.3. Infrastruktura społeczna, kapitał strukturalny i relacyjny

Infrastrukturę społeczną w gminie tworzy potencjał wypracowanych norm postępowania, zaufanie i zaangażowanie ludzi na rzecz małej ojczyzny. W gminie Zwolen infrastrukturę społeczną postrzega się jako wzmocnienie partycypacji społecznej. Na terenie gminy Zwolen za ochronę zdrowia i opiekę zdrowotną odpowiedzialny jest **Samodzielny Publiczny Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej** w Zwoleniu, który prowadzi *Przychodnię Rejonową* z poradnią lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, gabinetem pielęgniarki i położnej środowiskowej rodzinnej, gabinetem medycyny szkolnej, a także *Przychodnię Specjalistyczną* z poradniami: diabetologiczną, ginekologiczno-położniczą, kardiologiczną, medycyny pracy, dermatologiczną, neurologiczną, reumatologiczną, chorób zakaźnych, chirurgii ogólnej, urazowo-ortopedyczną, otolaryngologiczną, zdrowia psychicznego, leczenia uzależnień alkoholowych, okulistyczną, gruźlicy i chorób płuc. W Zwoleniu jest *szpital* z oddziałami: chorób wewnętrznych (35 łóżek), opieki paliatywnej (10 łóżek) i apteką zakładową oraz *Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna*.

Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Zwoleniu na terenie gminy realizuje zadania z zakresu zdrowia publicznego. *Państwowa Inspekcja Sanitarna* inicjuje, organizuje, prowadzi, koordynuje i nadzoruje działalność oświatowo-zdrowotną w celu ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zwoleniu jest instytucją realizującą zadania z zakresu pomocy społecznej.

Parafie rzymskokatolickie. W dekanacie zwoleńskim znajduje się 11 parafii, wśród których jest cztery parafie w gminie Zwolen: *parafia pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu*, *parafia Zesłania Ducha Świętego w Zwoleniu*, *parafia pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Jasieńcu Soleckim*, *parafia pw. Matki Bożej Fatimskiej w Ługach*.

Rys. 2.11.2. Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu
Źródło: *Nasza mała ojczyzna. LGD Dziedzictwo i Rozwój*, s. 22.

Na solidarność lokalnej społeczności ma wpływ i działanie *Ochotniczej Straży Pożarnej*.

Na terenie gminy Zwoleń działają aktywnie: Towarzystwo Miłośników Miasta Zwolenia, Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój, Zwoleński Uniwersytet Trzeciego Wieku, Centrum Ekologiczne Ziemi Zwoleńskiej, Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Rodzinie i Poszkodowanym w Wypadkach Komunikacyjnych w Zwoleniu, Polski Związek Wędkarski, Związek Harcerstwa Polskiego, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Polski Związek Niewidomych, Stowarzyszenie Gospodarcze, Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA, Stowarzyszenie Sportowe ZWOLENIANKA, Zwoleńskie Stowarzyszenie Tenisowe.

W budowę zaufania na terenie gminy wpisuje się samorząd lokalny, realizując liczne projekty unijne. Gmina Zwoleń w latach 2004–2009 zrealizowała 13 projektów dofinansowanych z funduszy UE, dzięki czemu poprawiono infrastrukturę techniczną, w tym wybudowano za 11 mln zł sieć wodno-kanalizacyjną, 21 km dróg, 7 km chodników, zatok i parkingów oświetlonych, 1,6 mln przeznaczono na remonty placówek oświatowych. Inwestycje te poprawiły estetykę miasta Zwolenia.

Gmina złożyła 7 projektów, w tym 4 społeczne i 3 inwestycyjne (infrastruktura drogowa i wodno-kanalizacyjna), łącznie na wartość ok. 8 mln zł, w tym rozbudowę wodociągów oraz budowę dróg.

Gmina realizuje także projekty społeczne:

- *Partnerstwo mieszkańców wsi z samorządem dla rozwoju obszarów wiejskich gminy Zwoleń* – wartość inwestycji 49 538,00 zł.
 - *Doskonalenie zawodowe nauczycieli i doradców zajmujących się kształceniem ustawicznym rolników* – wartość inwestycji 36 563,29 zł.
 - *Festyn europejski w rocznicę integracji* – wartość inwestycji 12 400,00 zł.
 - *Zdobycь nowy zawód to zdobyć nową pracę* – szkolenie zawodowe dla rolników i domowników gminy Zwoleń – wartość inwestycji – 179 926,13 zł.
 - *Zmiana kwalifikacji szansą na aktywność* – kursy zawodowe dla osób odchodzących z rolnictwa w gminie Zwoleń – ukończyło 20 osób – wartość inwestycji 1 770 017,10 zł.
 - *Edukacja to moja przyszłość* – program wyrównywania szans edukacyjnych na terenach wiejskich – zajęciami teoretycznymi i praktycznymi objęto 51 uczniów – wartość inwestycji 48 959,00 zł.
 - *My się kształcimy, by mieć lepszą przyszłość* – program wyrównywania szans edukacyjnych gimnazjalistów na terenach wiejskich – 29 uczniów – wartość inwestycji 37 049,00 zł.
 - *Moja kariera w moich rękach* – szkolenie komputerowe dla mieszkańców gminy Zwoleń – wartość projektu 113 909,00 zł – 20 osób przeszkolonych.
 - *Uwierz w swoje możliwości* – II edycja – wartość 223 373,00 zł – 20 kobiet objętych szkoleniem.
 - *Partnerstwo mieszkańców wsi z samorządem dla rozwoju obszarów wiejskich gminy Zwoleń* Działanie 2.7 LEADER+ I schemat – 18 kobiet bezrobotnych.
 - *Dziedzictwo i rozwój ziemi Jana Kochanowskiego* LEADER+ II schemat. Promocja dziedzictwa kulturowego; imprezy promocyjne, wydawnictwa, szkolenia, doradztwo.
- Związek Doskonalenia Zawodowego* w Zwoleniu w powiecie zwoleńskim zrealizował szereg projektów unijnych: pierwszej pomocy, program szkoleniowo-doradczy oraz edukację młodzieży w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego i Ludzkiego. Wiele osób podniosło swoje kwalifikacje zawodowe.

Kultura. Dziedzictwo kulturowe gminy. Dumą ziemi zwoleńskiej jest dziedzictwo Jana Kochanowskiego. Na miejscu części jego dawnych posiadłości znajdują się

pozostałości parku, a w Sycynie stoi pamiątkowy obelisk. W Zwoleniu znajduje się pomnik poety. Kolejnymi zabytkami materialnymi są: kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu, park pałacowy poł. XIX w. w Jasieńcu Soleckim (Kolonia), kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Jasieńcu Soleckim, zabytkowy układ urbanistyczny miasta Zwolenia wraz z zabudową pierzeją rynku i budynkami na ulicach Krakowskiej i Staropuławskiej, cmentarz w Zwoleniu, cmentarz żydowski w Zwoleniu, kaplica i cmentarz przykościelny w Zwoleniu, teren pocmentarny w Zwoleniu. Muzeum Regionalne w Zwoleniu gromadzi dobra kultury regionalnej, sztuki, historii, numizmatyki, wytworów sztuki profesjonalnej i ludowej, wykopalisk archeologicznych, opracowań naukowych i popularno-naukowych dotyczących Zwolenia i okolic.

Rys 2.11.3. Ściana Straceń w północno-wschodniej części placu Jana Kochanowskiego
Źródło: Urząd Miejski w Zwoleniu.

Działalność kulturalna w gminie Zwolenie koncentruje się wokół dziedzictwa Jana Kochanowskiego, prowadzonego przez Zwoleński Dom Kultury w Zwoleniu, Miejsko-Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Zwoleniu, Miejsko-Gminną Bibliotekę Publiczną im. J. Kochanowskiego w Zwoleniu, kino *Świt*, Muzeum Regionalne.

Dom Kultury w Zwoleniu jest organizatorem i współorganizatorem imprez okolicznościowych, edukacyjno-kulturalnych o zasięgu lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym oraz spotkań kameralnych i plenerowych, prowadzi grupy i zespoły artystyczne dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

W instytucjach tych działają zespoły folklorystyczne, obrzędowe, wokalne, grupy teatralne różnych grup wiekowych, zespół tańca towarzyskiego i nowoczesnego. Bardzo aktywna jest Zwoleńska Grupa Fotograficzna, Klub Komputerowy, Chór Seniora, Grupa Szachistów oraz Miejska Orkiestra Dęta. Za swoje dokonania, członkowie tych organizacji otrzymali liczne wyróżnienia i nagrody⁵.

Na rzecz wzrostu integracji społecznej w gminie intensywnie pracuje Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA, którego misją jest integracja, samoorganizacja i aktywizacja lokalnych społeczności poprzez animację oświatową oraz kulturalną wyrównania szans społecznych i edukacyjnych młodzieży i dorosłych, kultywując legendę i upowszechniając twórczość Jana Kochanowskiego, historię Sycyny oraz współpracę międzyregionalną i międzynarodową.

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Jana Kochanowskiego w Zwoleniu prowadzi unikalny dział Cochanoviana, gdzie zgromadzone są niemal wszystkie wydania

⁵ E. Nowakowska, N.A. Wieczerzyńska, *Zwoleńska kultura*. Zwolenie 2009.

dzieł poety oraz źródła i materiały dotyczące twórczości i biografii Jana Kochanowskiego. Biblioteka nadzoruje trzy filie w Jasieńcu Soleckim, Strykowicach Górnych, Sycynie. Od 1995 roku w budynku placówki znajduje się Centrum Ekologiczne Ziemi Zwolenińskiej.

Inicjatorem życia sportowego w gminie jest **Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji** oraz **Stowarzyszenie Sportowe MKS Zwolenianka**, które prowadzi cztery drużyny piłkarskie i dysponuje stadionem sportowym z pełnowymiarowym boiskiem do piłki nożnej oraz siłownią.

W gminie dla turystów dostępny jest camping – 10 domków czteroosobowych oraz pole namiotowe i bar.

Urząd Miejski stwarza przestrzeń publiczną do dialogu (strona internetowa, udział w wydarzeniach lokalnych, promocja osiągnięć gminy, wzrasta znajomość przedstawicieli władzy przez organizowane spotkania z mieszkańcami, następuje powolne dzielenie się wiedzą na temat wspólnych działań (wypowiedź burmistrza na łamach gazety *Echo Dnia* w ramach plebiscytu internetowego oceniającego trzy lata pracy samorządu i władz gminy Zwoleni)⁶.

Współpraca zewnętrzna. Integracja z innymi podmiotami w gminie Zwoleni obejmuje: powiązania infrastrukturalne, przyrodnicze, rynkowe i intelektualne.

Powiązania przyrodnicze obejmują kooperację gminy w ramach obszaru chronionego jakim jest teren lasów Puszczy Kozienickiej. Wynikiem kooperacji gmin jest umowa dotycząca turystyki rowerowej w ramach organizowanego Międzynarodowego Wyścigu Kolarskiego Mazovia Tour – *Dookoła Mazowsza*.

Powiązania rynkowe gminy wyznaczają osie drogowych szlaków komunikacyjnych. Droga krajowa nr 79 łącząca Warszawę z Tarnobrzegiem jest jedynie szlakiem tranzytowym, a oddziaływanie Warszawy upatruje się jako rynek zbytu lokalnych towarów, pośrednictwo dla przedsiębiorców lokalnych, transformację innowacji i technologii. Gmina Zwoleni natomiast oferuje warunki dla rekreacji i wypoczynku⁷. Droga krajowa nr 12 – tranzyt międzynarodowy Wschód–Zachód, przebiega przez centrum Zwolenia. Związki kooperacyjne wynikają z bliskości miast: Radomia, Puław i Lublina, które są miejscem pracy dla wielu mieszkańców gminy. Radom pełni funkcje ośrodka administracyjnego, usługowego oraz kulturalnego i akademickiego.

Powiązania intelektualne gminy dotyczą integracji w ramach **Lokalne Grupy Działania** z 11 gminami partnerskimi w realizacji programu LEADER. W 2009 r. podpisano porozumienie o **Komunalnym Związku Gmin Regionu Radomskiego** pozwalające wspierać projekty dotyczące transportu w regionie, komunikację i atrakcyjność turystyczną tych gmin. Członkowie Uniwersytetu Trzeciego Wieku przez współpracę z uczelniami, Instytutem Technologii Eksploatacji – PIB w Radomiu oraz Stowarzyszeniem Oświatowym SYCYNA budują istotne relacje współpracy edukacyjnej.

Miasta partnerskie gminy: Zwoleni–Słowacja i Drobeta-Turnu Severin – grudzień 2008 r.

Znaczną rozbudowaną współpracę w kraju i za granicą posiada Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA, które zrealizowało prawie 15 projektów europejskich, posiada wydawnictwo – Biblioteka Sycyńska oraz gazetę lokalną – *Wieści Sycyny* i uczestniczy w licznych konferencjach naukowych.

Gmina w rankingach wojewódzkich i ogólnopolskich. Rosnącą jakością życia w gminie Zwoleni potwierdza wzrastająca wartość wskaźnika dochodów podatkowych gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca gminy w latach 2004–2009 (wskaźnik Gg) na tle kraju (tabela 2.11.10).

⁶ Konkurs *Mała Ojczyzna Duża Sprawa – W Zwoleniu inwestują w przyszłość*, www.echodnia.eu (20.11.2009 r.).

⁷ Zapis w Strategii Rozwoju Gminy Zwoleni na lata 2002–2017.

Tabela 2.11.10. Wskaźniki dochodów podatkowych w gminie Zwolen

Wskaźnik dochodów podatkowych	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gmina Zwolen	526,82	537,90	570,31	640,42	714,00	812,87
Wartość wskaźnika Gg dla kraju (%)	747,12	793,43	866,72	954,74	1119,20	1210,61

Źródło: mmm.mf.gov.pl

Konkurs przeprowadzany przez *Gazetę Prawną* ukazuje samorządy w Polsce, mogące poszczycić się największymi osiągnięciami w pozyskiwaniu środków unijnych.

Tabela 2.11.11. Miejsce gminy Zwolen w rankingu Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009 na tle gmin ościennych (Gazeta Prawna)

Gmina	Punkty	Miejsce w Polsce	Miejsce w województwie	Wartość dofinansowania z UE na mieszkańca w zł	Liczba projektów
Zwolen	279,1	1 843	205	493,02	43
Policzna	207,59	2 134	256	313,62	25
Przyłek	139,79	2 369	296	161,28	26
Tczów	318,09	1 679	178	513,67	32

Źródło: www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009

W rankingu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich prowadzonym przez Związek Powiatów Polskich w 2009 roku gmina Zwolen zajęła 110 miejsce w kraju (1 581 gmin wiejskich) i 25 miejsce w województwie na 50 gmin miejsko-wiejskich.

Ogólnopolskie wskaźniki ekonomiczne oceniające pracę samorządu na łamach *Rzeczypospolitej* uznały gminę Zwolen za laureata Rankingu Samorządów w 2006, 2007 i 2009 roku w kategorii *Najlepsza Gmina Miejska*, zaś w 2008 roku Wojewoda Mazowiecki i Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego przyznał gminie I miejsce na Mazowszu w konkursie *Gmina przyjazna dla mieszkańców wsi*. Zaś w rankingu Najtańszych Urzędów czasopisma *Wspólnota* gmina Zwolen zajęła 10 miejsce.

2.11.4. Spójność społeczna, kapitał społeczny

Spójność społeczna i kapitał społeczny gminy jest efektem generowania zaufania społecznego. W efekcie pojawiają się liderzy lokalni i skupione wokół nich elity, którzy potrafią artykułować wspólne wartości i cele mieszkańców.

Szczególnym wyrazem tożsamości kulturowej gminy Zwolen jest architektura i krajobraz, będące zapisem dziejów kolejnych pokoleń Jana z Czarnolasu, zamieszkających na tym obszarze. Jest to zapis relacji między ludźmi i ich środowiskiem życia, lokalnej tradycji budowlanej i kultury użytkowania przestrzeni. Znajomość historii i respektowanie form ukształtowanych w przeszłości, wciąż obecnych w krajobrazie gminy to zadanie dla aktywnie działających stowarzyszeń. Dają one wyraz regionalizmu przeciwstawiającego się powszechnej uniformizacji i standaryzacji. Szczególnie aktywne są:

1. *Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA* – działa na trzech polach: prowadzi doradztwo zawodowe, działalność edukacyjną, wspiera animację kulturową, promuje aktywność społeczną w ramach *Wiejskiego Ośrodka Aktywności Społecznej*, udziela stypendiów oświatowych, wydaje gazetę lokalną *Wieści Sycyny* (łącznie 42 numery, 23 700 egz.), monograficzną serię wydawniczą *Biblioteka Sycyńska* (łącznie 44 tytuły, 47 500 egz.), prowadzi społeczną sieć komputerową eSycyna (80 komputerów, 51 ePunktów w 44 miejscowościach).
2. *Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Rodzinie i Poszkodowanym w Wypadkach Komunikacyjnych w Zwoleniu*, promuje lokalną politykę prorodzinna, organizuje społeczny system pomocy rodzinie w środowisku lokalnym, prowadzi terapię rodzinną, pomaga w sprawowaniu opieki nad niepełnosprawnymi poprzez *Warsztaty Terapii Zajęciowej*.

3. *Stowarzyszenie Ocalić od Zapomnienia* popularyzujące dorobek pokoleń miasta i powiatu zwoleńskiego w gospodarce, kulturze, oświacie, promuje rozwój kultury regionalnej,

4. *Stowarzyszenie Miłośników Miasta Zwolenia* wspierające rozwój kulturalny i gospodarczy miasta Zwolenia. Wydaje czasopismo *Głos Ziemi Zwoleńskiej*, którego wydawcą jest Bank Spółdzielczy w Zwoleniu.

Frekwencja wyborcza jest wyrazem integracji społecznej w gminie Zwoleń i mieści się w średniej krajowej. W 2001 r. frekwencja wyborcza do Sejmu wynosiła 43,49%, natomiast w wyborach do Sejmu w 2007 r. – 49,52%. W wyborach samorządowych w 2002 r. uczestniczyło 57,93% uprawnionych, natomiast w 2006 r. – 55,62%. W wyborach prezydenckich w 2005 r. brało udział 48,47% społeczeństwa, zaś w 2006 r. – 21,4%.

B. Scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego

2.11.5. Gmina 2030, oczekiwania mieszkańców

Gmina 2009 – pozycja, stan wyjściowy. Gmina miejsko-wiejska Zwoleń związana jest z dziedzictwem polskiego poety Jana Kochanowskiego. Mieszkańcy gminy kultywują tradycję i upowszechniają jego dziedzictwo.

W ostatnich latach poprawiła się infrastruktura techniczna gminy. Dotyczy to przede wszystkim elektryfikacji, dostępu do dróg i telekomunikacji oraz Internetu. Mniej korzystnie wygląda sieć wodociągowo-kanalizacyjna, gazownicza i gospodarka odpadami.

Powstały organizacje społeczne, stowarzyszenia i Uniwersytet Trzeciego Wieku.

W gminie pozyskano znaczne unijne środki finansowe na niwelowanie dysproporcji społeczeństwa i rozbudowę infrastruktury. Gmina posiada licznych liderów budujących partnerstwo i współpracę z innymi gminami, organizacjami, sieciami powiązań i współpracy.

Stan kapitału strukturalnego, społecznego i relacyjnego gminy Zwoleń w konfrontacji z wyzwaniem XXI wieku (Polska 2020 i 2030) wymusza nowe rozwiązania i przyspieszenie rozwoju.

Gmina 2030. Perspektywy według oczekiwań mieszkańców. Badania oczekiwań mieszkańców gminy przeprowadzone w 2005, 2007 i 2009 roku wykazały, że koncentrują się one wokół trzech problemów:

- braku miejsc pracy,
- niedostatecznej infrastruktury komunalnej i monokultury,
- drobnotowarowej produkcji rolnej,
- jakości życia.

W szczególności słabymi stronami gminy są: bezrobocie i ubożenie społeczeństwa, emigracje wykształconej i zdolnej młodzieży do większych aglomeracji miejskich, niskie nakłady finansowe na rozbudowę infrastruktury technicznej i komunikacji głównie na terenach wiejskich, niski poziom skanalizowania, zwodociągowania i zgazyfikowania gminy, brak oferty promującej walory przyrodnicze, kulturowe i tereny rekreacyjno-wypoczynkowe, brak stabilizacji rynku krajowego i niekonsekwentna polityka państwa w zakresie rolnictwa, co przedkłada się na nieopłacalność produkcji rolnej.

Gmina mając charakter rolniczy, nadrobiła braki w wyrównywaniu dysproporcji w infrastrukturze komunalnej. Droga wiejska i wodociągi sprawiają, że standard dostępu do podstawowych mediów porównywalny będzie do miejskich. Nadal brakuje kanalizacji, gazu w sołectwach. W mieście funkcjonują organizacje publiczne i powstają przed-

sieźniorstwa z sektora mikro i średnich przedsiębiorstw, które jednak w małym stopniu generują nowe miejsca pracy. Przekłada się to na wysokie bezrobocie (21% to ludzie młodzi o niskim wykształceniu). W rolnictwie dominują gospodarstwa rolne tradycyjne – 2 250 gospodarstw do 5 ha, ukierunkowane na produkcję popularnych zbóż, truskawek i hodowlę zwierząt.

Walory przyrodnicze Niziny Mazowieckiej, nieskażone tereny oraz brak przemysłu sprawiają, że obszar 16 112 ha należy do terenów ekologicznych. Pojawiają się pierwsze gospodarstwa agroturystyczne promujące ekoturystykę i wypoczynek (Podzagajnik, Mostki, Zwoleń). Wyrazem rodzącej się przedsiębiorczości w gminie jest wzrost dochodów budżetowych (z 526 zł w 2005 r. do 714 zł w 2009 r. na mieszkańca) oraz pierwsze miejsce w konkursie *Gminy przyjaznej dla mieszkańców wsi województwa mazowieckiego*.

Kontynuowane są tradycje Jana Kochanowskiego poprzez liczne imprezy lokalne, znane w całej Polsce, nawiązujące do przeszłości np. *Imieniny Pana Jana, Dni Jana Kochanowskiego, Dni Sycyny*.

Władze, urząd, instytucje oraz mieszkańcy dostrzegają także korzyści z partnerstwa zewnętrznego i budowania sieci powiązań zewnętrznych. Stopniowo angażują się w uczestnictwo w projektach ponadgminnych, dostrzegając korzyści wspólnego działania (ścieżki rowerowe, strefa chroniona Puszczy Kozienskiej, osie drogowe szlaków komunikacyjnych i dostęp do wiedzy).

Przedstawione scenariusze rozwoju (tabele 2.11.13–15) mogą być pomocne w inspiracji kształtowania przyszłości gminy.

2.11.6. Kapitał ludzki 2030

Gospodarka oparta na wiedzy (GOW) wykorzystuje produkcję, dystrybucję informacji i wiedzy. Wiedza skupiona jest obecnie wokół czterech filarów:

- know-what – znajomość faktów,
- know-why – rozumienie reguł funkcjonowania w społeczności i przyrodzie,
- know-how – umiejętność zrobienia czegoś dobrze,
- know who – umiejętność kombinacji informacji i relacji społecznych, które pozwalają wykorzystać wiedzę.

Tabela 2.11.12. Ludność w przedziale od 0 do 6 lat w gminie Zwoleń i gminie wiejskiej Zwoleń

Wyszczególnienie	2002 gmina Zwoleń	2002 gmina wiejska Zwoleń	2002 % dzieci gminy wiejskiej Zwoleń	2008 gmina Zwoleń	2008 gmina wiejska Zwoleń	2008 % dzieci gminy wiejskiej Zwoleń
0	143	74	0,52	173	85	0,49
1	152	77	0,51	154	90	0,58
2	143	75	0,52	154	79	0,51
3	177	82	0,46	158	72	0,46
4	178	83	0,47	136	65	0,48
5	203	95	0,47	142	61	0,43
6	187	96	0,51	139	85	0,61

Źródło: Dane dla jednostki podziału terytorialnego miasta Zwoleń i gmina wiejska Zwoleń, www.stat.gov.pl

Edukacja dzisiejszych przedszkolaków stanowi podstawę budowania przyszłości. Edukacja prowadzona w sposób tradycyjny nie będzie sprzyjać sukcesom. Należy przyspieszyć budowę społeczeństwa informacyjnego.

- Poprawa życia w perspektywie 2030 r. oznacza:
- odnowę demograficzną w gminie – polityka przyjazna rodzinie,
 - powszechną edukację przedszkolną dzieci 3–5 lat,
 - wzrost jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego, wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych mieszkańców, przedsiębiorczości,
 - swobodny dostęp do Internetu, edukacji informatycznej, kształcenie zdolności do innowacji, kreatywności i elastyczności,
 - aktywne starzenie się seniorów.

2.11.7. Kapitał strukturalny, relacyjny 2030

Kapitał strukturalny tworzy element wiodący, tzw. lokomotywa rozwoju gminy i czynniki sukcesu. Atutami gminy Zwoleń są: historia, walory naturalne oraz dbałość o wygląd gminy. Atuty te wsparte korzystnymi warunkami infrastruktury komunalnej, stają się atrakcją turystyczną. Walorem dodatkowym ofert jest dobra sieć komunikacyjna między gminą a Radomiem, Koźmicami i Zwoleniem. Lokomotywą rozwoju gminy staje się nie tylko walor turystyczno-wypoczynkowy, ale i funkcja rolnicza. Aby osiągnąć poprawę jakości życia w gminie i zrównoważony rozwój w kapitale strukturalnym i relacyjnym w perspektywie 2030 roku oczekuje się m.in.:

- modernizacji istniejącej i budowę nowej infrastruktury technicznej i drogowej, rozbudowy i modernizacji kanalizacji i oczyszczalni ścieków komunalnych, segregacji i zagospodarowania odpadów z gospodarstw domowych, rozbudowy infrastruktury wokół zalewu w Zwoleniu,
- utworzenia zespołu przyrodniczo-krajoznawczego *Dolina Zwolenki*, powiększenia rezerwatu przyrody *Ługi* o przyległy do niej Staw Jagodny,
- przeprowadzenia kompleksowej informatyzacji w zakresie zarządzania, archiwizacji i obiegu dokumentów w urzędzie gminy i innych placówkach publicznych,
- uzyskania zdolności infrastruktury do generowania nowych miejsc pracy w rolnictwie, turystyce, rekreacji i innych usługach, budowy i rozbudowy lokalnych sieci Internetu szerokopasmowego, restrukturyzacji produkcji rolniczej i pozyskania certyfikatów jakościowych,
- tworzenia grup producenckich i grup partnerskich w rolnictwie, budowania nowych kanałów dystrybucji przetworzonych produktów rolnych,
- budowy nowych placówek przedszkolnych, doposażenia szkół i partnerstwa kształcenia, poprawy jakości kształcenia,
- rozwoju sieci współpracy z gminami ościennymi, partnerstwami w kraju i za granicą na polu kultury, projektów innowacyjnych, wymiany wiedzy, dostępu do nowych zasobów finansowych czy ważnych informacji (MCIP), kompleksowej, intensywnej promocja.

2.11.8. Kapitał społeczny 2030

Kapitał społeczny to wysokie wartości, współpraca, relacje wewnątrzrodowiskowe, utożsamianie się mieszkańców ze swoją gminą, wzrost wzajemnego zaufania. Wyrazem artykułowania wspólnych wartości i celów w gminie jest działanie stowarzyszeń, zespołów sportowych, artystycznych i grup parafialnych. Rozwój gminy będzie uzależniony od radykalnego wzrostu aktywności i kapitału społecznego, edukacji i elit, przestąpienia i wymiany doświadczeń, wspólnych działań.

Tabela 2.11.13. Scenariusze rozwoju kapitału ludzkiego. Edukacja, kultura, aktywność zawodowa – Zwolen

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Demografia; zasoby ludzkie jednostek gminy, przedsiębiorstw, gospodarstw, instytucji; potencjał mieszkańców, stowarzyszeń, władz, elity, liderów.	Stabilizacja liczby i starzenie się mieszkańców; zauważalna obecność imigrantów; wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturalnego, przyrody i położenia (drogi krajowe); wzrost silnych przedsiębiorstw organizacji; wzrost liczby (pracowników i mieszkańców) z wyższym wykształceniem; transfer innowacji; nowe elity i liderzy.	Powolny spadek liczby mieszkańców; migracja ekonomiczna; starzenie się ludności; niewielki wzrost przedsiębiorstw i zatrudnienia; słaby transfer innowacji.	Znaczący spadek liczby i starzenie się mieszkańców; wzrastająca imigracja ekonomiczna; słaby wzrost przedsiębiorstw; brak innowacji, bezrobocie; duże wykluczenie społeczne.
Wychowanie przedszkolne.	Wszystkie dzieci w wieku 3–5 lat uczęszczają do nowoczesnych przedszkoli i nowych oddziałów przedszkolnych.	Zwiększenie liczby dzieci w przedszkolach; powstanie nowych oddziałów.	Utrzymanie aktualnego stanu; stosunkowo mało dzieci uczestniczy w wychowaniu przedszkolnym.
Jakość kształcenia: – edukacja informatyczna; – dostęp do komp. i Internetu; – doskonalenie nauczycieli; – środki dydaktyczne i multimedialne; – org. zajęć pozalekcyjnych; – wsparcie dla uzdolnionych.	Dobra baza dydaktyczna szkół; znacząca poprawa jakości kształcenia; wzrost aspiracji edukacyjnych i zawodowych; opieka nad zdolnymi uczniami; zwiększenie liczby mieszkańców z wyższym wykształceniem; powszechny dostęp do komputerów i Internetu.	Powolny wzrost dotychczasowego poziomu edukacji informatycznej i dostępu do komputerów; niewielka poprawa wyposażenia; skromne zajęcia wyrównawcze; dotychczasowy poziom stypendiów; wzrost poziomu wykształcenia.	Utrzymanie dotychczasowej jakości kształcenia podstawowego i gimnazjalnego; niskie aspiracje edukacyjne i zawodowe; powolna poprawa struktury wykształcenia mieszkańców.
Edukacja dorosłych: – edukacja przez całe życie; – budowa społeczeństwa inf.; – szkolenia dla rolników; – nowe kwalifikacje i zawody; – czytelnictwo.	Edukacja dorosłych porównywalna z krajami UE; szkolenia zawodowe, masowa edukacja informatyczna, wysoka jakość nauczania języków obcych; rozwój i nowe Uniwersytety Trzeciego Wieku; wzrost czytelnictwa.	Niewielki wzrost edukacji dorosłych; stopniowy wzrost edukacji informatycznej; poprawa dostępu do Internetu; szkolenia rolników i w nowych zawodach; czytelnictwo bez zmian; rozwój Uniwersytetu Trzeciego Wieku.	Dalej słaba edukacja osób dorosłych (starszych); spadające czytelnictwo; stagnacja, wykluczenie społeczne, analfabetyzm funkcjonalny; wzrost marginalizacji; bezrobocie i wykluczenie społeczne.
Dziedzictwo kulturowe; uczestnictwo w kulturze.	Ekspozycja dziedzictwa kulturowego. Język Koczanowski – Zwolen, Sycyna; ochrona środowiska przyrodniczego.	Powolne upamiętnienie w niewielkiej skali i wzrost uczestnictwa w kulturze.	Brak postępów w odbudowie zabytków; niewielki postęp uczestnictwa w kulturze
Aktywność zawodowa.	Niskie bezrobocie i migracja mieszkańców; wzrost zatrudnienia, w tym obojętności; e-Praca.	Stabilizacja zatrudnienia i bezrobocia; wzrost migracji.	Wzrost bezrobocia; wzrost migracji.
Jakość życia, infrastruktura; komputeryzacja, drogi edukacja, ochrona zdrowia i środowiska.	Wzrost osadnictwa, zatrudnienia, wyższy poziom wykształcenia, dobra jakość edukacji; nowe usługi i oferta kulturalna; ukształtowane lokalne centrum miejskie, gminne i powiatowe.	Niewielkie osadnictwo, wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców i jakości edukacji, niskie uczestnictwo w kulturze.	Niewielkie osadnictwo; niższy poziom wykształcenia mieszkańców, jakość edukacji; niskie uczestnictwo w kulturze.

Potencjał innowacji.	Nowoczesna gmina, instytucje, gospodarstwa rolne; przedsiębiorstwa zdolne do szybkiego transferu innowacji; wzrost kapitału ludzkiego.	Niewielka absorpcja innowacji; powolny wzrost kapitału ludzkiego.	Niskie dochody gminy, brak zdolności do transferu innowacji, słabe przedsiębiorstwa; słaby wzrost kapitału ludzkiego.
-----------------------------	--	---	---

Tabela 2.11.14. Scenariusze rozwoju kapitału strukturalnego i relacyjnego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz Stabilizacja, łagodny wzrost	Scenariusz Brak wzrostu, regres
Inwestycje zewnętrzne; projekty europejskie.	Inwestycje i efektywne wykorzystanie atutów gminy (położenie, środowisko, dziedzictwo kulturowe Jana Kochanowskiego); wzrost przedsiębiorczości, turystyki; nowe przedsiębiorstwa, organizacje; transfer innowacji.	Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych; ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (Dni Jana Kochanowskiego); wzrost turystyki.	Brak inwestycji zewnętrznych; słaby rozwój gminy; emigracja; brak wzrostu, a nawet spadek liczby przedsiębiorstw.
Potencjał społeczny gminy: Urząd, jednostki, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Nowoczesna dobrze zorganizowana o wysokim kapitale strukturalnym gmina; dostęp do Internetu (elektroniczna administracja, wirtualne biblioteki).	Niewielka poprawa potencjału społecznego gminy.	Utrzymanie dotychczasowych struktur; niska poprawa jakości.
Infrastruktura i zasoby społeczne, organizacje społeczne (szkoły, domy kultury, biblioteki, rady, parafie itp.).	Nowe struktury edukacyjne, kulturalne (stowarzyszenia), e-Komunikacja zdolne do relacji zewnętrznych, transferu innowacji.	Utworzenie kilku stowarzyszeń.	Brak nowych struktur i stowarzyszeń.
Przedsiębiorczość, potencjał przedsiębiorstw i gospodarstw; współpraca zewnętrzna, sieci współpracy, transfer innowacji.	Nowe podmioty gospodarcze, ogólnopolskie przedsięwzięcia kulturalne (Dni Jana Kochanowskiego); wzrost turystyki; nowe struktury społeczne; gmina w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej.	Powolny wzrost przedsiębiorczości mieszkańców; małe związki zewnętrznymi instytucjami.	Niewielki wzrost przedsiębiorczości; małe związki z zewnętrznymi instytucjami (izolacja); podział na miasto i peryferie.
Dywersyfikacja zatrudnienia, struktury przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; zewnętrzne relacje handlowe.	Wzrost liczby przedsiębiorstw i instytucji opieki nad starym człowiekiem, wzrost liczby dużych gospodarstw i zmniejszenie małych, rozwój turystyki, wzrost ekologicznych upraw; wzrost produkcji, przetwórstwa owoców i warzyw; lokalna giełda rolna, zagraniczne rynki zbytu, uczestnictwo w targach i wystawach, wsparcie doradze i finansowe; przyjazny klimat dla biznesu.	Powolna dywersyfikacja i wzrost przedsiębiorstw; powolna zmiana struktury gospodarstw rolnych; krajowy rynek zbytu; powolny wzrost relacji handlowych w kraju.	Niewielkie zmiany w strukturze przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych; brak zainteresowania rolnictwem ekologicznym, tradycyjne rolnictwo; gospodarstwa socjalnych; lokalny rynek zbytu; utrzymanie aktualnych relacji zewnętrznych.

Struktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.	Modernizacja i doposażenie placówek służby zdrowia w sprzęt medyczny; edukacja zdrowotna; dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej i szpitali.	Utrzymanie placówek służby zdrowia na dotychczasowym poziomie; powołna poprawa opieki zdrowotnej.	Slabe wyposażenia placówek służby zdrowia; słaby dostęp do opieki zdrowotnej.
Gmina w krajowych i międzynarodowych sieciach współpracy; jakość struktur i relacji zewnętrznych.	Rozwój współpracy Lokalnej Grupy Działania LEADER z gminami i Komunalnym Związkiem Reg. Radomskiego i innymi; lobowanie; promocja; nowe sieci współpracy z przedsiębiorstwami w kraju i za granicą; utrzymanie pozycji Laureata w rankingach gmin (Rzeczpospolita.; rozpoznawalna marka gminy	Powolny rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej; Kontynuacja współpracy z samorządami w Słowacji i Rumuni.	Brak rozwoju nowo zawianych; zewnętrznych sieci współpracy; zanik współpracy międzynarodowej.

Tabela 2.1.15. Scenariusze rozwoju kapitału społecznego

Działania, uwarunkowania	Scenariusz rozwoju Skok cywilizacyjny	Scenariusz	
		Stabilizacja, łagodny wzrost	Brak wzrostu, regres
Potencjał społeczny gminy; wsparcie zewnętrzne, projekty europejskie.	Nowe inicjatywy; silne organizacje społeczne realizujące międzynarodowe projekty; wzrost zaufania i gotowości do współpracy.	Umośnienie aktualnych i nielicznych nowych organizacji; małe uczestnictwo w projektach.	Slabe organizacje społeczne; nikle uczestnictwo w projektach.
Infrastruktura społeczna, szkoły, biblioteki, świetlice, ośrodek zdrowia, ośrodek pomocy społecznej, stowarzyszenia, grupy nieformalne.	Wzrost aktywności społecznej gminy; powstawanie nowych stowarzyszeń; jakości i profesjonalizacja działalności.	Utrzymanie obecnej aktywności mieszkańców; kontynuacja działalności istniejących organizacji (Kół Gospodyń Wiejskich, zespołów ludowych).	Ochotnicze Straże Pożarne i Kola Gospodyń Wiejskich, rodzina, Kościół jako wspólnoty aktywności; stagnacja i zniechęcenie.
Potencjał zaufania, więzi i współpracy.	Wzrost więzi, zaufania do sąsiadów, władz, organizacji, liderów.	Powolny wzrost więzi i zaufania.	Utrzymanie niskiego zaufania i słabych więzi społecznych.
Potencjał aktywności społecznej i obywatelskiej.	Wzrost uczestnictwa w organizacjach, akcjach społecznych, obecność w życiu publicznym; aktywność lokalnych liderów samorządowych; wzrost udziału kobiet w życiu społecznym; wzrost uczestnictwa w wyborach.	Rozwiązywanie bieżących problemów związanych najczęściej z infrastrukturą; dalej niska aktywność mieszkańców.	Brak rozpoznawalnych liderów społeczności lokalnych; niska aktywność społeczna.
Przeciwdziałanie patologii i ubóstwu w gminie.	Wystarczające finansowanie i efektywne łagodzenie skutków ubóstwa i patologii; minimalne liczebnie grupy wykluczonych.	Utrzymanie aktualnego poziomu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania ubóstwu.	Wzrost patologii i ubóstwa; liczebności korzystających z pomocy społecznej.
Potencjał kulturowy i innowacyjny.	Wysokie uczestnictwo w kulturze; gotowość, przyzwolenie i udział w zmianach, innowacjach.	Niewielki wzrost uczestnictwa w kulturze i gotowości do zmian.	Brak wzrostu potencjału innowacji; brak liderów innowacji.
Orientacje życiowe	Wzrost optymizmu i zadowolenia.	Niewielki wzrost optymizmu.	Wysoki pesymizm i niezadowolenie.
Jakość życia, relacji i procesów wewnętrznych.	Wyrównanie poziomu jakości życia do krajowego i zbliżenie się do europejskiego.	Niewielki wzrost jakości życia mieszkańców.	Dałej niski poziom życia.

Wyraźna poprawa infrastruktury technicznej, komunalnej, ochrony środowiska, inwestycji w oświatę, kulturę czy sport nie generuje widocznych oczekiwanych efektów ożywienia lokalnej gospodarki oraz wzrostu kapitału społecznego i relacyjnego: uzyskanie wysokiego kapitału intelektualnego jako lokomotywy rozwoju wielofunkcyjnego gminy.

Warunkiem skoku cywilizacyjnego w gminie Zwoleń jest identyfikowalność gminy – marka koncentrująca się na *nowoczesnej kulturze spadkobierców Jana Kochanowskiego* wsparta inwestowaniem prowadzącym do rozwoju edukacji, innowacji i infrastruktury informacyjnej.

Mimo, że gmina Zwoleń jest gminą peryferyjną w odniesieniu do oddziaływań metropolii, dysponuje rozwiniętą infrastrukturą techniczną i społeczną, dziedzictwem kulturowym i rosnącym kapitałem intelektualnym.

Czynniki sukcesu koncentrują się wokół: korzystnego połączenia komunikacyjnego, dobrej infrastruktury technicznej, sprzyjających warunków przyrodniczo-ekonomicznych do produkcji zdrowej żywności oraz funkcjonowania instytucji ukierunkowanych na pomoc rolnikom.

Działania pożądane. Zasoby i kapitał intelektualny mogą realizować strategię rozwoju gminy oraz zespolić energię społeczną do osiągnięcia trwałej przewagi konkurencyjnej. Znajduje to wyraz w profesjonalnym dialogu i tworzonym kapitale relacyjnym wewnętrznym i zewnętrznym, skierowanym na poszukiwanie nowych, innowacyjnych rozwiązań, projektów i partnerów sieciowej współpracy. Zaakceptowanie idei gospodarki opartej na wiedzy oraz ciągłe doskonalenie i uczenie się jako warunek *conditio sine qua non*. Oznacza to konieczność wypracowania elementów *rozpoznawalności gminy* i skutecznej promocji korzyści wynikających z jej unikalnych walorów. Aktywne uczestnictwo w programie LEADER, związkach gmin i innych partnerstwach krajowych i zagranicznych będzie wspierać *lokalną aktywność* (stowarzyszeń, związków, komitetów).

2.11.9. Źródła

1. Bednarczyk H., Jaworska B., Koziński J. (red.), *Ziemia Jana Kochanowskiego. Powiat Zwoleński*. Stowarzyszenie Oświatowe SYCYNA 2006.
2. Borodako L., *Foresight w zarządzaniu strategicznym*. C.H. BECK, Warszawa 2009.
3. Gagacka M., *Dynamika aktywności społecznej mieszkańców w warunkach przeobrażeń ustrojowych*. Studium gminnego przypadku, praca doktorska, 1992–1995, UW. Wydział Dziennikarski i Nauk Politycznych.
4. Gmina Zwoleń, www.zwolen.pl
5. Nowakowska E., Wiczerzyńska N.A., *Zwoleńska kultura*. Zwoleń 2009.
6. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Zwoleń, www.bip.zwolen.akcessnet.net
7. Prezentacja osiągnięć miasta i gminy Zwoleń po 3 latach działalności Samorządu w bieżącej kadencji, www.echodnia.eu
8. Strategia turystyki gminy Zwoleń na lata 2007–2017, www.bip.zwolen.akcessnet.net
9. Walkiewicz P., *Kronika diecezji radomskiej*. Zeszyty Naukowe Instytutu Teologii UKSW, Radom.
10. Zielonka Nowa w gminie Zwoleń internetową wioską, www.echodnia.eu

3. Dylematy, bariery, szanse intelektualizacji wsi

Po przedstawieniu oddzielnych analiz i scenariuszy rozwoju kapitału intelektualnego dla każdej gminy wydaje się uzasadnione dokonanie syntezy dla całego obszaru *Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój* w odniesieniu do podstawowych problemów wsi i gmin wiejskich w kraju.

Rozwój obszarów wiejskich w najbliższych latach będzie oparty na strategicznym myśleniu o zrównoważonym rozwoju kraju, zabezpieczeniu przed marginalizacją, spójności terytorialnej i optymalnym wykorzystaniu zasobów polskiej wsi i małych miast oraz komplementarnym wykorzystaniu instrumentów wspierania rozwoju obszarów wiejskich w ramach wspólnej polityki rolnej i polityki spójności (*Zarys kierunków rozwoju 2009*, s. 16).

Analizowane gminy LGD są częścią subregionu radomskiego z ukształtowanymi centrami lokalnymi, gminnymi i powiatowymi (brak trwałych związków z metropoliami) z problemami typowymi gmin peryferyjnych, jednak połączonymi dobrymi szlakami komunikacyjnymi z sąsiednimi metropoliami.

Diagnoza stanu kapitału intelektualnego 11 gmin (Ciepielów, Gózd, Iłża, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Kazanów, Pionki, Policzna, Przyłęk, Tczów, Zwoleni) *LGD Dziedzictwo i Rozwój* potwierdza, że współczesna wieś dotychczas kojarzona przede wszystkim z rolnictwem i zaopatrywaniem miasta w żywność i tanią siłę roboczą, zmienia swój charakter. Nadprodukcja żywności, bezrobocie agrarne, dystans jakości życia wobec aglomeracji miejskich, wysoka cena ziemi w mieście, rozwój komunikacji i mobilności ludności wymusza zmianę myślenia o przyszłości. Wielofunkcyjny rozwój stanowi szansę zmian współczesnej wsi.

Diagnoza stanu kapitału intelektualnego wykazała:

- położenie geograficzne i walory przyrodnicze stanowią istotną wartość i szansę rozwoju,
- gminy posiadają wizję, opracowane strategie i plany rozwoju,
- społeczność gminna ma świadomość zmian i ich oczekuje.

Brakuje identyfikowanych produktów regionalnych. Rozpoznawalną marką jest dziedzictwo Jana Kochanowskiego.

Gminy wykazują niewielki potencjał relacyjny, koncentrujący się wokół powiązań infrastrukturalnych i gospodarczych.

Jedną z przyczyn problemów rozwoju, a nawet przeżycia, jest struktura obszarowa gospodarstw rolnych, poziom dochodu i skala ubóstwa, struktura wykształcenia, udziału w studiach wyższych i powroty po studiach młodzieży wiejskiej.

Struktura obszarowa gospodarstw rolnych jest zróżnicowana. Licznie dominują gospodarstwa małe (1–5 ha), stanowiąc ponad połowę ogólnej liczby gospodarstw użytkujących (ok. 20% użytków rolnych). Gospodarstwa 5–20 ha stanowią 35% ogólnej liczby gospodarstw i użytkują 46% użytków rolnych, a największych powyżej 20 ha jest zaledwie 6% i użytkują 35% powierzchni użytków rolnych (Program Rozwoju 2006, s. 8).

Znajduje to odzwierciedlenie w poziomie dochodów gospodarstw domowych na wsi. Mimo niewielkiej poprawy w ostatnich latach ubóstwo jest dalej wysokie (tabela 3.1).

Tabela 3.1. Zmiany w poziomie dochodów gospodarstw domowych mieszkańców wsi (%)

Miesięczny dochód netto na rodzinę	Rok 2007		Rok 2002	
	Mieszkańcy wsi	Rolnicy	Mieszkańcy wsi	Rolnicy
do 750 zł	3,0	2,0	15,0	14,0
751–1500 zł	15,0	8,0	32,0	28,0
1501–2250 zł	15,0	11,0	20,0	11,0
2251 zł i więcej (tylko dla 2002 roku)			11,0	10,0
2251–3000 zł (tylko dla 2007 roku)	12,0	11,0		
3001 zł i więcej (tylko dla 2007 roku)	14,0	17,0		
Brak danych	41,0	51,0	22,0	37,0
Ogółem liczebność	14 480	6 200	743	424

Źródło: CBOS 26/2007 *Jak nam się żyje? ISP/CBOS 2002.*

Z badań N. Bednarczyk-Jamy w powiecie zwoleńskim wynika, że uwarunkowania materialne, rodzinne określają niższy poziom aspiracji edukacyjno-zawodowych. (Bednarczyk-Jama 2008). Młodzież charakteryzuje wysoki praktycyzm, realizm, i która zdecydowanie częściej wybiera zasadniczą szkołę zawodową i technikum niż liceum ogólnokształcące. Planują najpierw usamodzielnienie, a potem studia wyższe, jednak znacznie w mniejszym stopniu jak rówieśnicy w mieście.

Tabela 3.2. Struktura wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich i przedsiębiorców

Lp.	Wykształcenie	Mieszkańcy obszarów wiejskich	Przedsiębiorcy wiejscy (%)
1	Niepełne podstawowe	11,1	0,0
2	Podstawowe i niepełne średnie	21,3	2,3
3	Zasadnicze zawodowe	24,3	27,7
4	Średnie	26,1	40,0
5	Pomaturalne, policealne	3,3	4,6
6	Wyższe	13,9	25,4
7	Ogółem	100,0	100,0

Źródło: Szafraniec K., Piecek B. (2006), *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi. IRWiR PAN, Warszawa, s. 223.*

Mimo poprawy poziomu wykształcenia w ostatnich latach, głównie w młodszych grupach wiekowych, udział młodzieży wiejskiej wśród studentów w szkołach wyższych jest dalej niski (tabela 3.2 i 3.3).

Jednak po studiach tylko 25% absolwentów ze wsi planuje powrót na wieś. Tylko 25% rodziców oczekuje i życzy swoim dzieciom powrotu na wieś (tabela 3.4).

Jednocześnie, jak wykazały badania K. Wasilewskiego (tabela 3.5), negatywne nastawienie do zmian wykazuje ponad 40% wsi mieszkańców bez względu na poziom wykształcenia.

Tabela 3.3. Liczba studentów studiów dziennych i zaocznych UMK w Toruniu w roku akademickim 2002/2003

Lp.	Kierunek studiów	Liczba studentów ogółem		W tym mieszkańcy wsi		Odsetek mieszkańców wsi (%)	
		Studia dzienne	Studia zaoczne	Studia dzienne	Studia zaoczne	Studia dzienne	Studia zaoczne
1	Humanistycznych	2 491	2 620	446	538	17,9	20,5
2	Sztuk Pięknych	740	68	96	9	13,0	13,2
3	Teologicznych	402	67	166	21	41,3	31,3
4	Prawa i Administracji	–	–	–	–	–	–
5	Nauk Ekonomicznych i zarządzania	2 141	3 949	324	843	15,1	21,3
6	Historycznych	2 498	1 244	468	272	18,7	21,9
7	Chemii	598	49	184	7	30,8	14,3
8	Biologii i Nauk o Ziemi	1 569	625	367	167	23,4	15,1
9	Matematyki i Informatyki	738	136	160	28	21,7	20,6
10	Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej	577	–	124	–	21,5	–
11	Filozoficznych	1 771	510	340	112	19,2	22,0
Razem		1 325	9 268	2 675	1 997	19,8	21,5

Źródło: Wasilewski K. (2006), *Drogi do i od wiejskiej inteligencji*. [W:] Szafraniec K. (red.), *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi*. IRWiR PAN, Warszawa, s. 297.

Tabela 3.4. Planowane miejsca zamieszkania studentów po studiach

Gdzie planują zamieszkać po studiach	Częstości	Odsetek (%)
W rodzinnej wsi	34	14,7
W innej wsi	20	8,7
W mieście poniżej 100 tys.	58	25,1
W dużym mieście powyżej 100 tys.	59	38,5
W innym kraju	20	8,7
Tam, gdzie dostaną pracę	4	1,7
Brak danych	6	2,6
Ogółem	231	100,0

Źródło: Wasilewski K. (2006), *Drogi do i od wiejskiej inteligencji*. [W:] Szafraniec K. (red.), *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi*. IRWiR PAN, Warszawa, s. 314.

Tabela 3.5. Poziom wykształcenia a nastawienie do zmian na wsi

Nastawienie do zmian na wsi	Poziom wykształcenia respondentów (%)			Ogół mieszkańców (%)
	Poniżej średniego	Średnie	Wyższe	
Pozytywne	21,0	21,7	22,6	21,4
Negatywne	43,8	44,1	41,6	43,6
Ambiwalentne	8,4	11,7	13,9	10,2
Obojętne	21,5	17,7	13,1	19,6
Brak danych	5,3	3,8	8,8	5,2
Razem	100,0	100,0	100	100,0

Źródło: Wasilewski K. (2006), *Drogi do i od wiejskiej inteligencji*. [W:] Szafraniec K. (red.), *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi*. IRWiR PAN, Warszawa, s. 324.

Postępująca intelektualizacja pracy, każdej pracy, operowanie symbolami i coraz mniej materia, konieczność budowy społeczeństwa obywatelskiego, otwartość na świat i możliwość uczestnictwa we współpracy międzynarodowej będą stanowić poważne bariery rozwoju.

Tabela 3.6. Gminy Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój w rankingu Europejska Gmina – Europejskie Miasto 2009 r. (Gazeta Prawna) i Związku Powiatów Polskich

Gmina	Punkty	Europejska gmina				Związek Powiatów Polskich			
		Miejsce gminy w rankingu ogólnopolskim	Miejsce gminy w rankingu wojewódzkim	Wartość dofinansowania z UE na mieszkańca w zł	Liczba projektów	Miejsce gminy w rankingu ogólnopolskim	Miejsce gminy w rankingu wojewódzkim	Liczba punktów	
Ciepieliów	439,86	1 215	132	772,82	47	198	50	30	
Gózd	108,91	2 421	303	141,38	17	192	47	60	
Ilza	202,42	2 153	258	324,43	4	29	29	50	
Jastrzębia	336,12	1 604	166	618,42	27	197	49	40	
Jedlnia-Letnisko	72,15	2 469	313	79,57	17	198	50	30	
Kazanów	184,46	2 221	268	270,21	18	175	39	130	
Pionki	218,68	2 090	250	285,74	19	198	50	30	
Policzna	207,59	2 134	256	313,62	25	198	50	30	
Przyłęk	139,79	2 369	296	161,28	26	198	50	30	
Tczów	318,09	1 679	178	513,67	32	123	21	560	
Zwolen	279,1	1 843	205	493,02	43	110	25	161	

Źródło: http://www.gazetaprawna.pl/ranking_gmin_2009

Tabela 3.7. Wartości wskaźników dochodów podatkowych na jednego mieszkańca dla gmin Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój (wskaźnik G) w latach 2004–2009 (Ministerstwo Finansów)

Lp.	Gmina	Lata								
		2005	2006	2007	2008	2009	2010			
1	Ciepieliów	275,05	278,23	292,51	309,53	345,44	436,06			
2	Gózd	249,32	258,16	274,57	291,51	335,00	390,95			
3	Ilza	427,15	437,92	478,95	517,38	579,97	675,05			
4	Jastrzębia	333,13	298,01	330,81	345,05	389,96	474,02			
5	Jedlnia-Letnisko	364,29	366,87	426,36	512,80	615,93	711,15			
6	Kazanów	212,59	212,18	220,00	244,59	276,20	329,72			
7	Pionki	342,35	405,19	353,82	376,31	437,05	534,14			
8	Policzna	333,93	337,35	394,77	404,61	446,46	537,77			
9	Przyłęk	286,24	293,29	304,71	349,23	377,66	459,41			
10	Tczów	259,19	260,28	270,84	272,04	307,69	424,22			
11	Zwolen	526,82	537,90	570,31	640,42	714,00	812,87			
Wartość wskaźnika Gg dla kraju		747,12	793,43	866,72	954,74	1 119,20	1 210,61			

Źródło: www.nif.gov.pl

Droga do ogólnej poprawy stanu wykształcenia, a więc i kapitału intelektualnego jest dalej dla wsi, gmin wiejskich bardzo trudna. Jaki więc jest stan analizowanych gmin przed nowymi wyzwaniami? Wydaje się, że mimo dzisiejszych trudności bez względu na aktualny stan zaawansowania, obserwujemy wysokie tempo budowy infrastruktury technicznej. Drogi, wodociągi, trudniej z kanalizacją i oczyszczalniami, nawet dostępność do Internetu będą w ciągu najbliższych lat zbudowane. Posiadane zasoby przyrodnicze, ziemia, dziedzictwo kulturowe mimo mechanizmów wsparcia nie będą w pełni wykorzystane. Niestety będą to dalej gminy peryferyjne, odległe od oddziaływania rozwijających się wielkich metropolii. Ich rozwój w zdecydowanej mierze będzie zależał od polityki państwa i wielkości wsparcia kapitałowego, w mniejszym stopniu od dalszej mobilizacji wewnętrznych zasobów gmin.

Kapitał ludzki. We wszystkich gminach, chociaż w różnym stopniu, potrzebne są inwestycje w infrastrukturę oświatową, Internet i szczególnie poważne potraktowanie zapewnienia warunków wychowania przedszkolnego (3–5 lat), poprawy jakości kształcenia, systemu stypendiów dla wzrostu aspiracji edukacyjno-zawodowych, zwiększenie udziału młodzieży na studiach, a także rozwój edukacji dorosłych jako remedium na rozwój i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Postępująca dywersyfikacja działalności, zatrudnienia, restrukturyzacja gospodarstw, a więc i napływ nowej wiedzy, technologii w działalności gospodarczej będzie powodował wzrost zapotrzebowania na kapitał intelektualny.

Dalej będzie następował spadek ludności w regionie radomskim. Tylko podmiejskie gminy mogą oczekiwać wzrostu stabilizacji mieszkańców w związku z nowym osadnictwem, jednak głównie ludzi starszych.

Kapitał strukturalny i relacyjny. Większość gmin czeka rozwój infrastruktury społecznej, pomnożenie dorobku jeszcze nielicznych stowarzyszeń wiejskich. Niezbędna jest budowa sieci współpracy, wszystkich instytucji gmin z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Niezbędny jest rozwój współpracy z najbliższym zapleczem naukowym Radomia, Puław, budowa struktur i relacji innowacji.

Mieszkańcy identyfikują się ze swoją gminą, powiatem, rzadziej województwem. Niestety samorządy, gminy w rankingach ogólnopolskich generalnie wypadają słabo.

Bez poprawy wizerunku trudno będzie mówić o przyspieszeniu rozwoju, zachęceniu do inwestowania.

Tabela 3.8. Frekwencja wyborcza w gminach LGD Dziedzictwo i Rozwój

Lp.	Gmina	2001 wybory do Sejmu	2002 wybory samorządowe	2005 wybory prezydenckie	2006 wybory samorządowe	2007 wybory do Sejmu
1	Ciepielów	47,92	57,60	45,37	54,79	39,37
2	Gózd	38,02	65,11	47,32	62,74	47,66
3	Iłża	41,44	50,28	41,73	49,33	40,96
4	Jastrzębia	38,19	64,96	48,07	58,29	46,27
5	Jedlnia-Letnisko	40,50	51,82	48,86	52,42	52,67
6	Kazanów	40,33	70,79	48,03	68,37	43,33
7	Pionki	37,50	57,19	41,13	46,55	38,96
8	Policzna	35,91	55,76	43,0	57,97	41,15
9	Przyłęk	34,12	61,50	44,58	57,78	36,04
10	Tczów	40,09	62,73	44,69	55,77	42,83
11	Zwoleń	43,49	57,93	48,47	55,62	49,52

Źródło: www.pk

Kapitał społeczny. Niski jeszcze poziom zaufania, gotowości do zmian, współpracy, będzie ustępował wyższej aktywności społecznej, coraz lepiej wykształconych mieszkańców (tabela 3.8). Lokalna integracja sprzyjać będzie wzrostowi uczestnictwa w wyborach w których teraz uczestniczy średnio około 50% mieszkańców. Powstaną nowe miejsca i możliwości integracji i aktywności mieszkańców.

Wzorem syntezy i rekomendacji *Raportu o stanie kapitału intelektualnego Polski i diagnozy Polska 2030 – Wyzwania i rozwój*, można konstatować, że analizowane gminy, podobnie jak i ich sąsiedzi, wypadają niekorzystnie. Jednocześnie w każdej gminie są działania, ludzie, zespoły, które odnoszą sukcesy. A więc dlaczego udaje się tak nielicznym? Jak sprawić, aby takich sukcesów było więcej? Jak zmniejszyć dystans do przodujących gmin? Jakie podjąć działania?

Może wspólnie z lokalnymi liderami, ludźmi sukcesu opracować swoiste mapy wyzwań, działań – mierników i wizji według priorytetów z rekomendacjami tworzenia warunków wykorzystania i rozwoju kapitału wiedzy, energii i przedsiębiorczości, w naszym przypadku mieszkańców gmin (Boni 2008, s. 149).

Z całą pewnością prezentowane rozwiązania w skali makro dla państwa muszą być modyfikowane w odniesieniu do regionu, a tym bardziej do warunków peryferyjnych gmin.

Rezultatem działań będzie ocena gminy w 2030 r. jako jedna z najbiedniejszych w kraju lub najbardziej dynamicznie rozwijających się.

Gminy, szczególnie biednych regionów, powinny, tak jak państwo, zgodnie i aktywnie współtworzyć oraz realizować politykę:

- tworzącą demograficzne, makroekonomiczne i instytucjonalne fundamenty rozwoju;
- podnoszącą produktywność, mobilność i adaptacyjność gospodarki;
- kształtującą społeczny wymiar rozwoju i stwarzającą warunki do jego dyfuzji (Boni 2009, s. 375–381).

Rezultaty, miary sukcesu realizacji, wyzwań stojących przed państwem i wybór między szybką ścieżką rozwoju a dryfem rozwojowym będzie miał decydujący wpływ na rozwój kapitału intelektualnego gmin.

Zrównoważony rozwój może być oparty tylko na *wiedzy i idei uczenia się przez całe życie*. Niezbędne jest więc:

- opracowanie koncepcji planów zagospodarowania w zakresie wyznaczania przestrzeni o szczególnych walorach rolniczych, rekreacyjnych, pod budownictwo i ochronnych;
- wspieranie mechanizmów powstawania pomysłów, innowacyjności, przedsiębiorczości;
- współdziałanie mieszkańców w wypracowaniu koncepcji rozwoju;
- zachęcania do kształcenia i zatrudnienia;
- analizowanie i stosowanie dobrych praktyk;
- rozwój sieci współpracy, relacji wewnętrznych i zewnętrznych;
- kształtowanie marki, rozpoznawalności gminy, wysokiej pozycji w rankingach.

Rozwój idei LEADERA i Lokalnej Grupy Działania Dziedzictwo i Rozwój, poprzez:

- wykorzystanie znacznych zasobów LGD (ponad 95 tys. mieszkańców) oraz synergii współdziałania mieszkańców i instytucji LGD;
- popularyzację i zwiększenie uczestnictwa w przedsięwzięciach programu;
- wspieranie rozwoju infrastruktury społecznej, relacji wewnętrznych i zewnętrznych, wewnętrznej spójności LGD poprzez wsparcie przygotowywanych projektów, wniosków;
- w oparciu o krajowe programy i strategie długookresowe, przygotowanie perspektywicznej wizji LGD z realnymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- bieżący monitoring, ewaluacja realizacji i modyfikacja Lokalnej Strategii Rozwoju;
- formalna i nieformalna współpraca LGD, Stowarzyszenia, Rady, Biura Projektu z instytucjami i przedsiębiorstwami. Przygotowywanie specjalnych ofert;
- wspieranie wymiany dobrych praktyk z sąsiadującymi LGD krajowymi i europejskimi poprzez uczestnictwo w sieciach, np. Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich;
- opracowanie katalogu pomysłów, dobrych praktyk dla obszaru LGD.

4. Bibliografia

1. Adamowicz M. (2005), *Zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój rolnictwa a agronomia*. Annales UMCS, Vol. IX, Sectio E, Lublin.
2. Anderson R. (2003), *Quality of Life in Rural Europe, European Foundation for the Improvement and Working Condition*. Dublin.
3. Baker R.J., *Mind Over Matter* (2007), *Why Intellectual Capital is the Chief Source of Wealth*. Wiley.
4. Bardziński S.L. (1994), *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*. UMK, Toruń.
5. Barrett M., Fryatt B., Walsham G., Joshi S. (2005), *Building bridges between local and global knowledge: new ways of working at the World Health Organisation*. KM4D Journal 1(2), p. 31–46.
6. Bartkowski J., Kowalczyk A., Swianiewicz P. (1990), *Strategie władz*. Instytut Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
7. Bartnicki M., Dyduch W. (2003), *W poszukiwaniu wyceny kapitału społecznego*. „Organizacja i Kierowanie”, nr 1.
8. Bednarczyk-Jama N. (2008), *Aspiracje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół ponadgimnazjalnych*. IBE, Warszawa.
9. Belcik W., Leśniak T., Wójtowicz S. (red.) (2002), *Rola bibliotek i stowarzyszeń społeczno-kulturalnych w integracji międzykulturowej społeczności lokalnych: materiały z konferencji – Krosno 3 X 2002*. Krośnieńska Biblioteka Publiczna, Krosno.
10. Bieliński J. (red.) (2007), *Kapitał intelektualny w realizacji celów Strategii Lizbońskiej*. Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk–Sopot.
11. Bodenstedt A. (1998), *Rolnictwo Europy – wspólne dziedzictwo czy kość niezgody?* [W:] Wierzbicki Z.T., Kaleta A. (red.), *Rolnictwo i wieś europejska*. Toruń.
12. Boni M. (red.) (2008), *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*. Kancelaria Rady Ministrów, Warszawa.
13. Boni M. (red.) (2009), *Polska 2030 – wyzwania rozwojowe*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
14. Bontis N. (2004), *National Intellectual Capital Index: a United Nations initiative for the Arab Region*. Journal of Intellectual Capital, 5, No. 1.
15. Bookchin M. (2009), *Przebudowa społeczeństwa*. Oficyna Bractwa „Trójka”, Poznań.
16. Bossak W., Bieńkowski W. (2004), *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna kraju*. SGH, Warszawa.
17. Bounford A., Edvinson L. (red.) (2005), *Intellectual Capital for Communities – Nations, Regions and Cities*. Elsevier Butterworth-Heinemann.
18. Bratnicki M., Strużyna J. (red.) (2001), *Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny*. AE, Katowice.
19. Broll R. (1998), *Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego*. Gospodarka lokalna w Teorii i Praktyce. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 785, Wrocław.

20. Brooking A. (1996), *Intellectual Capital, Core Assets for the Third Millenium Enterprise*. International Thomson Business, London.
21. Caddy I. (2000), *Intellectual capital: recognizing both assets and liabilities*. Journal of Intellectual Capital, 2000/1/2, 2000, p. 129–146.
22. Chatzkel J. (2002), *Intellectual Capital*. Capstone Ltd.
23. Chmiel N. (red.) (2003), *Psychologia pracy i organizacji*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
24. Chmieliński P. (2006), *Wspieranie przedsiębiorczości w działalności gospodarczej małych i średnich przedsiębiorstw*. [W:] Strużycki M., *Przedsiębiorczość w teorii i praktyce*. SGH, Warszawa.
25. Cichocki R. (red.) (1996), *Podmiotowość społeczności lokalnych: praktyczne programy wspomagania rozwoju*. „Media-G.T.”, PDN, Poznań.
26. Cohen S.L., Backer N.K. (1999), *Making and Mining Intellectual Capital: Method or Madness?* Training and Development, Vol. 53, No. 9, p. 46–50.
27. Czaplinski J. (red.) (2009), *Diagnoza społeczna*. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
28. Czerwińska M. (2007), *Zarządzanie kapitałem intelektualnym: istota, pomiar i instrumenty wdrażania*. Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
29. Domański T. (1999), *Strategiczne planowanie rozwoju gospodarczego gminy*. Agencja Rozwoju Komunalnego, Warszawa.
30. Drucker P.F. (1992), *Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*. PWE, Warszawa.
31. Drygas M., Rosner A. (red.) (2008), *Polska wieś i rolnictwo w Unii Europejskiej. Dylematy i kierunki przemian*. IRWiR PAN, Warszawa.
32. Duda J. (2007b), *Innowacje a konkurencyjność polskiego sektora MSP*. [W:] Urbańczyk E. (red.), *Uwarunkowania wzrostu wartości przedsiębiorstwa*. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
33. Duda J. (red.) (2007a), *Bariery rozwoju innowacyjności polskiego sektora MSP*. [W:] *Uwarunkowania i realia funkcjonowania gospodarki polskiej w Unii Europejskiej, Conditions and reality of Polish economy functioning in European Union*. AGH, Kraków.
34. Dutkowski M. (2004), *Problemy diagnozowania obszarów rozwoju regionalnego i lokalnego w Polsce*. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
35. Dzieńdziura K. (1994), *Liderzy w społecznościach lokalnych*. Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
36. *Edukacja dla pracy*. Raport o Rozwoju Społecznym Polska (2007). UNDP.
37. Edvinsson L. (2005), *Regional intellectual capital in waiting: a strategic intellectual capital quest*, in Bounfour, A., Edvinsson, L. (ed.), *Intellectual Capital for Communities*. Elsevier, Oxford.
38. Edvinsson L., Malone M.S. (1998), *Intellectual Capital: The Proven Way to Establish Your Company's Real Value by Measuring Its Hidden Brainpower*. Piatkus Books.
39. Edvinsson L., Sullivan P. (1996), *Developing Model for Managing Intellectual Capital*. European Management Journal, Vol. 14, No. 4.
40. Ehin Ch. (2000), *Unleashing Intellectual Capital*. Butterworth–Heinemann.
41. Ergazakis K., Metaxioulis K., Psarras J. (2004), *Towards knowledge cities: conceptual analysis and success stories*. Journal of Knowledge Management, Vol. 8, No. 5.
42. *Europa w perspektywie roku 2050: opracowanie zbiorowe*. Warszawa 2007.
43. *European Commission: State of European Cities Report. Adding Value to the European Urban Audit*. European Commission, Regional Policy, 2007.
44. Feltynowski M. (2009), *Polityka przestrzenna obszarów wiejskich. W kierunku wielofunkcyjnego rozwoju*. CeDeWu.pl, Warszawa.
45. Frejtag-Mika E., Bednarczyk I. (2008), *Kapitał ludzki a konkurencyjność mikroprzedsiębiorstw*. [W:] Mazurkiewicz A., Frejtag-Mika E. (red.), *Innowacyjność i konkurencyjność mikroprzedsiębiorstw*. ITeE – PIB, Radom.
46. Gagacka M. (2007), *Rola organizacji pozarządowych w rozwoju lokalnym*. [W:] Piątek K., Karwacki A. (red.), *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*. AKAPIT, Toruń.

47. Gagacka M. (2008), *Wsparcie społeczne. Wartość czy instrument w lokalnej polityce społecznej*. [W:] Głąbicka K., Grewiński M. (red.), *Wokół polityki społecznej*. PTPS, WSP TWP, Warszawa.
48. Giermanowska E., Raclaw-Markowska M. (red.) (2003), *Społeczności lokalne wobec problemu bezrobocia młodzieży*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
49. *Global Cities Attractiveness Survey. Image and Reality*. Ernst & Young, 2008.
50. *Global report on adult learning and education*. UNESCO Institute for Lifelong Learning, Hamburg 2009.
51. Głąbicka K. (red.) (2004), *Spójność społeczno-ekonomiczna – implikacje regionalne*. WSB, Radom.
52. Głąbicka K. (red.) (2008), *Integracja socjalna w społecznościach lokalnych*. Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Wydział Ekonomiczny Politechniki Radomskiej, Radom.
53. Głąbicka K., Misala J. (red.) (2006), *Subregion radomski w gospodarce Polski i Unii Europejskiej*. Politechnika Radomska, Radom.
54. Gorzelak G. (1999), *Dynamics and factors of local success in Poland*. CASE – Centre Economic Research, Warsaw.
55. Gorzelak G. (red.) (2008), *Polska lokalna 2007*. Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, Scholar, Warszawa.
56. Gorzelak G., Ehrlich E., Faltan L., Illner M. (red.) (2001), *Central Europe in Transition-Towards EU Membership*. RSA Polish Section, Scholar, Warszawa.
57. Gorzelak G., Jałowiecki B. (2004), *La fuite des cerveaux, le gain de cerveaux et la mobilité: théories et modèles prospectifs*. L'Enseignement Supérieur en Europe, UNESCO, Vol. XXIX, No. 3.
58. Gorzelak G., Jałowiecki B., Szczepański M.S. (2007), *Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej*. Śląskie Wydawnictwo Naukowe, Tychy.
59. Gorzelak G., Kozak M.A., Bąkowski A.A., Olechnicka A., Płoszaj A. (2007), *Regionalne strategie innowacji w Polsce*. „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1, Scholar, Warszawa.
60. Gorzelak G., Płoszaj A., Smętowski A.M. (2007), *Ocena strategii rozwoju regionu – wykorzystanie modelu czterech kapitałów*. „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3, Scholar, Warszawa.
61. Gorzelak G., Smętowski M. (2005), *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*. Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW. Scholar, Warszawa.
62. Gorzelak G., Strubelt W. (2008), *City and Region. Papers in Honour of Jiri Musil*, Budrich Uni Press Ltd. Opladen & Farmington Hills.
63. Gorzelak G., Tucholska A. (red.) (2007a), *Rozwój, region, przestrzeń*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Informacji i Promocji, Warszawa.
64. Gorzelak G., Tucholska A. (red.) (2007b), *Rozwój–region–polityka*. [W:] *Rozwój, region, przestrzeń*. MRR-EUROREG, Scholar, Warszawa.
65. Gorzelak G., Tucholska A. (red.) (2008), *Regiony Polskie Wschodniej i Zachodniej – ujęcie porównawcze*. [W:] *Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju. Polska i Ukraina*. Scholar, Warszawa.
66. Gorzelak G. (2000), *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*. „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3.
67. Górny K. (2003), *Antropologiczno-socjologiczne studium społeczności lokalnych w okresie transformacji: przypadek Włodawy i powiatu włodawskiego*. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
68. Hałamska M. (2005), *Polski „koniec chłopów”*. [W:] Rosner A. (red.) (2005), *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa, s. 124–129.
69. Hałamska M. (red.) (2008), *Wiejskie organizacje pozarządowe*. IRWiR PAN, Warszawa.
70. Heffner K. (2005), *Czynniki rozwoju obszarów wiejskich – rola małych miast*. [W:] Rosner A. (red.), *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa, s. 315.
71. Herbst M. (red.) (2007), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*. Scholar, Warszawa.

72. Hervieu B. (2005), *Les transformations des campagnes francaises au debut de XXIé*. [W:] *La Lettre „Sol et Civilisation”*, nr 27.
73. Horibe F. (1999), *Managing Knowledge Workers: New Skills and Attitudes to Unlock the Intellectual Capital in Your Organization*. Wiley.
74. Ileanu B.V., Tanasoiu O.E. (2008), *Factors of the Earning Functions and Their Influence on the Intellectual Capital of an Organization*. *Journal of Applied Quantitative Methods*, Vol. 3, No. 4, p. 366–374.
75. Imparato N. (1998), *Capital for Our Time: The Economic, Legal, and Management Challenges of Intellectual Capital*. Hoover Institution Press.
76. Iwińska K. (2009), *Budowanie partnerstw lokalnych*. Collegium Civitas. Klub Myśli Społecznej Inicjatywy. Collegium Civitas Press, cop., Białystok–Warszawa.
77. Jakubowska B., Kozyra-Olszańska M., Plócińska M. (oprac.) (1998), *Jak rozwiązywać problemy społeczności lokalnych: od pomysłu do działania*. Bene Vobis, Warszawa.
78. Jaszczyk T., Bednarczyk K. (red.) (2008), *Standardy kwalifikacji i modułowe programy kształcenia zawodowego dla mikroprzedsiębiorców*. ITeE – PIB, Radom.
79. Józwiak W. (2005), *Gospodarstwa domowe, przestrzeń, wsie, gospodarstwa rolnicze i źródła zarobkowania ludności wiejskiej w 2025 roku*. [W:] Wilkin J. (red.) *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
80. Kabaj M. (2003), *Stan i perspektywy zmian na krajowym i na regionalnych rynkach pracy*. IPISS, Warszawa.
81. Kaja J., Piech K. (2005), *Rozwój oraz polityka regionalna i lokalna w Polsce*. SGH, Warszawa.
82. Kasiewicz S., Rogowski W., Kicińska M. (2006), *Kapitał intelektualny: spojrzenie z perspektywy interesariuszy*. Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
83. *Kierunki rozwoju obszarów wiejskich* (2009). MRiRW, Warszawa.
84. Kim D.W., Demos J.A. (2002), *Intellectual capital: an economic approach to understanding the societal effect of patent protection*. *Intellectual Property & Technology Law Journal*, August.
85. Kleer J. (red.) (2008), *Samorząd lokalny – dobro publiczne*. CeDeWu.pl, Warszawa.
86. Kleer J. (red.) (2009), *Samorząd lokalny. Od teorii do badań empirycznych*. CeDeWu.pl, Warszawa.
87. Kleiber M. (red.) (2008), *Wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020*. Raport końcowy. IPPTW, PAN, INE PAN Pentor, Warszawa.
88. Klein A.D. (1998), *The Strategic Management of Human Capital*. Butterworth-Hainemann.
89. Klein D.A. (2002), *The Strategic Management of Intellectual Capital*. Oxford University Press, USA.
90. Klepacki B. (2005), *Tendencje zmian z ekonomicznej i społecznej strukturze wsi*. [W:] Wilkin J. (red.) *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
91. Kłodziński M. (2006), *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*. IRWiK PAN, Warszawa.
92. Kołomyjska I., Możewska M. (red.) (2007), *Sytuacja ludzi młodych na rynku pracy na obszarach wiejskich*. FDPA, Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa.
93. Koźmiński A.K. (2004), *Zarządzanie w warunkach niepewności*. Podręcznik dla zaawansowanych. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
94. Krzyszkowski J. (2005), *Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem*. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
95. *Kształcenie Dorosłych* (2009). GUS, Warszawa.
96. *Kształcenie przez całe życie w zwiększeniu konkurencyjności przedsiębiorstw* (2008). Fundusz Współpracy.
97. Kupisiewicz Cz. (2006), *Szkoła w XX wieku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
98. Kupisiewicz Cz., Banach C., *Strategia rozwoju Polski do 2020*. Tom II. Studia eksperckie na temat 20-lecia 2001–2020. *Strategia rozwoju edukacji do 2020 roku*.
99. Kurzynowski A. (red.) (2003), *Polityka społeczna*. SGH, Warszawa.
100. Kwiatkowski S.M. (2008), *Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy*. IBE, Warszawa.

101. Lerro A., Carlucci D. (2007), *Intellectual capital and regions: origins, theoretical foundations and implications for decision-makers*. International Journal of Learning and Intellectual Capital, Vol. 4, No. 4, 2007, p. 357–376.
102. Lerro A., Schiuma G. (2008), *The impact of intellectual capital on regional development: an RCA application*. International Journal of Innovation and Regional Development, Vol. 1, No. 2, 2008, p. 147–165.
103. Lesser E.L., Fontaine M.A., Slusher J.A. (2000), *Knowledge for Communities*. Butterworth–Hainemann.
104. Leśniak-Moczuk K. (red.) (2008), *Przemiany wiejskich społeczności lokalnych w odniesieniu do miasta: studium zmiany systemowej*. Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów.
105. Lipka A. (2005), *W stronę kwalitologii zasobów ludzkich*. Difin, Warszawa.
106. *Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla Lokalnej Grupy Działania – Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój*. Stowarzyszenie Dziedzictwo i Rozwój, Zwolen 2009.
107. Łotowska K. (red.) (2007), *Funkcjonowanie demokracji bezpośredniej w społecznościach lokalnych: założenia teoretyczne a praktyka*. Ośrodek Wspierania Organizacji Pozarządowych, Białystok.
108. Łukowski W., Jałowiecki B. (2006), *Społeczności lokalne: terażniejszość i przyszłość*. Scholar, Warszawa.
109. Madsen S.R. (2001), *Intellectual Capital: Comparison and Contrast*. Performance Improvement, Vol. 40, No. 4, p. 17–18, 20, 22–23.
110. Magrassi P.A. (2002), *Taxonomy of Intellectual Capital*, Research Note COM-17-1985. Gartner.
111. Malhotra Y. (2001), *Knowledge assets in the global economy: assessment of national intellectual capital*, in Malhotra, Y. (ed.): *Knowledge Management and Business Model Innovation*. Idea Publishing Group, London.
112. Malinowski P. (2006), *Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich w polityce Unii Europejskiej*. Roczniki Naukowe, tom VIII, zeszyt 4, SERiA, Warszawa, s. 225–228.
113. Marody M., Giza-Poleszczuk A. (2004), *Przemiany więzi społecznych*. Scholar, Warszawa.
114. Marr B. (2009), *Perspectives on intellectual capital*. Butterworth Heinemann.
115. Matusiak K., Kuciński J., Gryzik A. (2009), *Foresight kadr nowoczesnej gospodarki*. PARP.
116. Mazurkiewicz A. (ed.) (2009), *Technological innovations for sustainable development*. ITeE – PIB, Radom–Tel Aviv.
117. Mazurkiewicz A., Trzos M. (2008), *Kreowanie mechanizmów i struktur wspomagających rozwój innowacji*. [W:] Mazurkiewicz A., Frejtag-Mika E. (red.), *Innowacyjność i konkurencyjność mikroprzedsiębiorstw*. ITeE – PIB, PR, Radom.
118. *Measuring What People Know: Human Capital Accounting for the Knowledge Economy* (1996). OECD, Paris.
119. *Metodologia badania kapitału intelektualnego miast w Polsce*. Ernst & Young 2008 http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/NR/rdonlyres/A442CA66-0350-4420-9DB1-F95F163501B8/49719/mrr_miasta.pdf
120. Mickiewicz A. (2002), *Use of local and regional factors in socio-economic activation of rural areas*. T. 1. AR, Szczecin.
121. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, minrol.gov.pl
122. Nowakowski S. (red.) (1974), *Przemiany miejskich społeczności lokalnych w Polsce: materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji Socjologów Miasta 30 XI – 1 XII 1972*. PWN, Polska Akademia Nauk, Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa.
123. Nowińska E. (1997), *Strategia rozwoju gmin na przykładzie gmin przygranicznych*. AE, Poznań.
124. Nowosad I. (2003), *Perspektywy rozwoju szkoły*. IBE, Warszawa.
125. Petit P. (2002), *The Roots of the New Economy: An Institutional Perspective*. CEPRE-MAP/CNRS. Universite de Paris Sud (XI).
126. Piasecki A.K. (2009), *Samorząd terytorialny i wspólnoty lokalne*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

127. Pięcek B. (2005), *Lokalne uwarunkowania poziomu życia ludności wiejskiej*. [W:] Rosner A. (red.), *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa, s. 333.
128. Pilch T. (1995), *Środowisko lokalne – struktura, funkcje, przemiany*. [W:] T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna*. Warszawa.
129. Poczrowski A. (red.) (2001), *Kapitał intelektualny: dylematy i wyzwania*. Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Nowy Sącz.
130. Poczrowski A., Miś A. (2000), *Modelowanie kompetencji kierowniczych w aspekcie kreowania kapitału ludzkiego w organizacji*. [W:] *Kształtowanie kapitału ludzkiego firmy*. UB, Białystok.
131. Pomedá J.R., Moreno C.M., Rivera C.M., Martil L.V. (2002), *Towards an Intellectual Capital Report of Madrid: New Insights and Developments, paper presented at The Transparent Enterprise. The Value of Intangibles*. Madrid.
132. Pöyhönen A., Smedlund A. (2004), *Assessing intellectual capital creation in regional clusters*. *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 5, No. 3.
133. Pretty J. (2000), *O rozwoju gospodarki lokalnej*. *Fundacja Wspomagania Wsi*. Warszawa.
134. *Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowa Strategia Spójności (2007)*. MRR, Warszawa.
135. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (2006)*. MRiRW, Warszawa.
136. Puck Z. (red.) (1991), *Cywilizacyjne wymiary społeczności lokalnych*. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Rzeszów.
137. Pulic, A. (2005), *Value creation efficiency at national and regional levels: Case study – Croatia and the European Union*, in A. Bonfour & L. Edvinsson (ed.), *Intellectual capital for communities*. Elsevier, Oxford.
138. Raport NIK dotyczący kontroli kształcenia osób dorosłych na tle potrzeb rynku pracy (2009). Warszawa.
139. Rifkin J. (2003), *Wiek dostępu: nowa kultura hiperkapitalizmu, w której płaci się za każdą chwilę życia*. Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław.
140. Rodriguez B.M., Marti J.M. (2006), *The region's intellectual capital benchmarking system: enabling economic growth through evaluation*. *Journal of Knowledge Management*, 10/5/2006.
141. Roos G., Pike S., Fernstrom L. (2006), *Managing intellectual capital in practice*. Butterworth Heinemann.
142. Rosner A. (red.) (2002), *Wiejskie obszary kumulacji barier rozwojowych*. IRWiR, PAN, Warszawa.
143. Rychard A. (2000), *Przestrzeń instytucjonalna*. [W:] Rychard A. (red.), *Strategia i system. Polacy w obliczu zmiany społecznej*. IFiS PAN, Warszawa, s. 179.
144. Sajkiewicz A. (1999), *Strategia zmian w zasobach ludzkich*. [W:] Sajkiewicz A. (red.), *Zasoby ludzkie w firmie*. Poltex, Warszawa.
145. Salisbury M. (2000), *Creating a Process for Capturing and Leveraging Intellectual Capital*. *Performance Improvement Quarterly*, Vol. 13, No 3, p. 202–219.
146. Schumpeter J. (1960), *Teoria rozwoju gospodarczego*. PWN, Warszawa.
147. Siciński A. (1997), *Infrastruktura i aktywność kulturalna w gminach wiejskich*. [W:] Czerwiński M. (red.), *Kultura lokalna. Gminy wiejskie w okresie przełomu*. Warszawa, s. 192.
148. Sikorski Cz. (1999), *Zachowania ludzi w organizacji*. PWN, Warszawa.
149. Snyder H.W., Pierce J.B. (2002), *Intellectual Capital, Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)*, Vol. 36, p. 467–500.
150. Stähle P., Stähle S. (2006), *Intellectual capital and national competitiveness: conceptual and methodological challenges*, in Bounfour, A. (ed.), *Capital Immateriel, Connaissance et performance*. L'Harmattan, Paris.
151. Starosta P. (1995), *Poza metropolią*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
152. Stasiak A. (red.) (2007), *Dylematy przestrzennego rozwoju wsi polskiej na tle Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013/15*. Biuletyn KPZK PAN, zeszyt 234, Warszawa.
153. Stefański M. (red.) (2003), *Metodyka i podstawy strategii rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu*. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek.
154. Stewart A. (1997), *Intellectual Capital – The New Wealth of Organizations*. Doubleday & Company.

155. Stewart T.A. (1998), *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. Broadway Business, 1 edition.
156. Strahl D. (red.) (2006), *Metody oceny rozwoju regionalnego*. WAE, Wrocław.
157. *Strategia dla Polski po wejściu do Unii Europejskiej na lata 2004–2015* (2002). Warszawa.
158. *Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007/2013 (z elementami prognozy do roku 2020)*, (2005). MRiRW, Warszawa.
159. Strużycki M. (red.) (2006), *Przedsiębiorczość w teorii i praktyce*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
160. Styk J., Łacek M., Niczyporuk D. (red.) (2006), *Endogeniczne czynniki rozwoju obszarów wiejskich. Stare i nowe struktury społeczne w Polsce*. Tom 6. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
161. Sullivan P.H. (1998), *Profiting from Intellectual Capital: Extracting Value from Innovation*. Wiley.
162. Sullivan Patrick H. (2000), *Value-driven Intellectual Capital*. Wiley.
163. Szafraniec K. (red.) (2006), *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi: ludzie, społeczność lokalna, edukacja. Problemy rozwoju wsi i rolnictwa*. IRWiR PAN, Warszawa.
164. Szczepański J. (1978), *Sprawy ludzkie*. Czytelnik, Warszawa.
165. Szczygielska A. (2009), *Kapitał intelektualny w gospodarce opartej na wiedzy: wybrane zagadnienia w świetle studiów i badań empirycznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław.
166. Szuwarzyński A. (red.) (2008), *Kapitał intelektualny 50+*. Wydział Zarządzania i Ekonomii. Politechnika Gdańska, Gdańsk.
167. Teece D.J. (2001), *Managing Intellectual Capital: Organizational, Strategic, and Policy*. Oxford University Press, USA.
168. *The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital* (2001). Center for Educational Research and Innovation OECD.
169. Turska A., Łojko E. (red.) (2008), *Współczesne problemy społeczności lokalnych i administracji samorządowej*. Uniwersytet Warszawski. Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego, Warszawa.
170. Tuszyńska L. (2008), *Diagnoza stanu edukacji środowiskowej społeczności lokalnych w wybranych regionach Polski*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
171. Tuszyńska L. (red.) (2005), *Edukacja środowiskowa społeczności lokalnych w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej: materiały z Warszawskiej Konferencji Nauczycieli zorganizowanej przez Wydział Biologii UW, Warszawa 13 maja 2004 roku*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
172. Van Horn R. (2001), *Intellectual Capital*. Phi Delta Kappan, Vol. 82, No. 9, p. 721–22.
173. Wall A., Kirk R., Martin G. (2003), *Intellectual capital*. Cima Publishing.
174. Wartburg Von I., Rost K., Teichert T. (2006), *The creation of social and intellectual capital in virtual communities of practice: shaping social structure in virtual communities of practice*. International Journal of Learning and Change, Vol. 1, No. 3, p. 299–316.
175. Wasilewski A. (2005), *Program LEADER+. Szansa czy tylko nadzieja na aktywizację polskiej wsi?* [W:] Fedyszak-Radziejowska B. (red.), *Proces demarginalizacji polskiej wsi. Programy pomocowe, liderzy, elity i organizacje pozarządowe*. ISP, Warszawa, s. 69–96.
176. Wasilewski K. (2006), *Drogi od i do polskiej inteligencji*. [W:] Szafraniec K. (red.), *Kapitał ludzki, zasoby społeczne wsi*. IRWiR PAN, Warszawa.
177. Wierzbicki Z.T. (red.) (1973), *Aktywizacja i rozwój społeczności lokalnych: praca zbiorowa*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, Instytut Filozofii i Socjologii, Wrocław.
178. Wilkin J. (red.) (2005), *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
179. Wilkin J., Budzich-Szukała U., Salomi J. (2005), *Wizja rozwoju polskiej wsi – elementy wspólne i różnicujące*. [W:] Wilkin J. (red.) *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
180. Wodecki A. (2007), *Kapitał intelektualny Lubelszczyzny*. UMCS, Lublin.
181. Wojnar I. (red.) (2000), *Etos edukacji w XXI wieku*. Komitet Prognoz „Polska 2000 plus”. PAN, Warszawa.

182. Wojnar I. (red.) (2003), *Ten świat – człowiek w tym świecie. Obszary sprzeczności edukacyjnych*. Warszawa.
183. Wojnar I. (red.) (2006), *Edukacja i kultura. Idea i realia interakcji*. Warszawa.
184. Wojnowski K. (red.) (2001), *Poznawanie społeczności lokalnych: ludzie, potrzeby, praca*. Wyższa Szkoła Marketingu i Zarządzania, Leszno.
185. Wołk Z., Dzieńdziura K. (2000), *Aktywizacja społeczności lokalnych w procesie integracji europejskiej*. WSP, Zielona Góra.
186. Wódcz J. (1990), *Problemy realizacji podmiotowości zbiorowości lokalnych w świetle empirycznych badań nad ładem społecznym i normami społecznymi*. Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
187. Zaremba W. (2006), *Rola samorządów lokalnych w budowie społeczeństwa informacyjnego*. Akademia Podlaska, Siedlce.
188. *Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich* (2009). MRiRW, Warszawa.
189. Żebrowski J. (red.) (2003), *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*. Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk.
190. Żołątnerski A. (red.) (2006), *Innowacyjność 2006. Stan innowacyjności, metody wspierania, programy badawcze*. PARP, Warszawa.

5. Diagnozowanie stanu i scenariusze rozwoju kapitału intelektualnego społeczności lokalnych – fragmenty recenzji M. Gagackiej

Głos w dyskusji nad rolą kapitału intelektualnego w rozwoju lokalnym – recenzja z badań. Analiza stanu kapitału intelektualnego oraz badanie scenariuszy rozwoju dla 11 gmin LGD.

Praktyczne aspekty tworzenia wizji. U progu drugiej dekady XXI wieku polska gospodarka i polskie społeczeństwo nadal znajdują się na rozdrożu wobec wyzwań, jakie przynosi z jednej strony globalizujący się świat, rynek, integracja ze strukturami europejskimi oraz zmiany technologiczne, z drugiej zaś przeobrażenia systemów wartości, aspiracji oraz mentalności naszego społeczeństwa. Pierwsza dekada obecnego wieku, a szerzej ujmując dwadzieścia lat polskiej transformacji zmieniły obraz naszego kraju, poziom i warunki życia ludności, zasady funkcjonowania podmiotów gospodarczych i samych jednostek.

Poza niewątpliwymi korzyściami odczuwanymi przez Polaków i wpływającymi na ich poczucie dobrostanu, pojawiły się też zagrożenia: pogłębiające się nierówności i dysproporcje między jednostkami a nawet całymi grupami społecznymi oraz społecznościami, prowadzące do wykluczenia społecznego bądź zagrożenia taką marginalizacją.

Zmiany zachodzące w Polsce skłaniają także do pytań dotyczących dalszych kierunków przemian i rozwoju, roli czynników i zasobów odgrywających w tym rozwoju kluczową rolę. Zasadność tych pytań znajduje wyraz w opracowanych w makroskali strategiach rozwoju, regionalnych programach spójności, a także lokalnych strategiach rozwoju czy rewitalizacji. Motywacja ich podejmowania jest różna. Z jednej strony wynika ze świadomości konieczności zmierzenia się z wyzwaniami rozwojowymi, z presją konkurencyjności we wszystkich wymiarach funkcjonowania społeczności i gospodarki, z ich funkcjonalnym powiązaniem w obrębie systemu światowego, z drugiej zaś skłania do ich opracowywania przymus prawny. Ten drugi czynnik sprawia, że mają one wymiar czysto formalny, przygotowane są dla spełnienia wymogów biurokratycznych bez przekonania w ich użyteczność.

Jeszcze rzadziej mamy do czynienia z wizjonerstwem w nauce czy też praktyce społecznej. Należy podkreślić, że w Polsce wizjonerstwo ma zdecydowanie pejoratywną konotację. Naukowcy mają skłonność do takiego formułowania sądów, które są oparte na diagnozie i na tej podstawie budowania prognoz, czy też studiów uwarunkowań. Wyobraźnia stanowiąca podstawę budowy wizji, łącząca wiedzę z przekonaniem aksjologicznymi o tym jak być powinno jest zdaniem J. Wiklina traktowana jako coś wsty-

dliwego, chociaż stanowi sens pragnień i oczekiwań ludzi. Pragnienia rozwoju siebie i swego otoczenia są istotą podmiotowości. Człowiek jako podmiot rozwoju chce kształtować swe otoczenie i swoją przyszłość. Ludzie mają wyobrażenie tego, czego pragną, swoją wizję przyszłości w bliższej i dalszej perspektywie. Niektóre z tych pragnień mogą realizować sami, ale znaczna ich część ma szansę realizacji tylko poprzez działania zbiorowe, organizowane na różnych szczeblach funkcjonowania społeczeństwa. Podmiotowość człowieka jako jednostki musi więc być połączona z podmiotowością grup i organizacji, kształtowaną zgodnie z zasadą subsydiarności (Wilkin 2005, s. 9–10).

Kreowanie polityki spójności zarówno na poziomie narodowym, regionalnym czy lokalnym, nie zmienia faktu, że społeczności nadal pozostają zróżnicowane, zaś dysproporcje między nimi stają się coraz bardziej widoczne. Analizy statystyczne nie ukazują istoty tych różnic, które jednakże decydują zarówno o poziomie i jakości życia ludzi, jak i o szansach rozwojowych tych społeczności. Zainteresowanie wizjami rozwojowymi małych społeczności wynika z następujących przesłanek:

- państwo nie jest już główną siłą, która napędzała i ukierunkowywała rozwój społeczno-gospodarczy. Ten zależy przede wszystkim od ludzi, ich kompetencji i inicjatywy. Państwo nadal odgrywa dużą rolę w stymulowaniu procesów rozwoju, jednakże wykorzystanie instrumentów zależy od człowieka, innych podmiotów z właściwą im autonomią działania,
- państwo nie jest w stanie wymuszać kierunków rozwoju metodami politycznymi czy gospodarczymi. Rozwój musi odpowiadać aspiracjom społeczeństwa, jego gotowości i motywacji do działań w duchu partnerstwa i współodpowiedzialności,
- partycypacja i podmiotowość jest nie tylko szansą na jednostkowy rozwój i kreatywność, lecz także na integrację społeczności wokół cenionych wartości, solidarność i realizację dobra wspólnego.

Tworzenie wizji jest niezbędne w racjonalnym modelu działań społecznych. Spełnia szereg istotnych społecznie funkcji:

- tworzenie wizji rozwoju może spełniać doniosłą rolę jako czynnik integrujący i mobilizujący,
- konstrukcja wizji jest punktem wyjścia dla następującej sekwencji postępowania: wizja – strategia – plan – działanie,
- tworzenie wizji może być oparte na szerokim wykorzystaniu wiedzy. Konstruowanie wizji nie jest jednak tym samym, co prognozowanie.

Konstruowanie wizji rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich jest elementem szerokiego dialogu społecznego. W procesie konstruowania wizji jako dialogu, realizowane są także inne funkcje społeczne:

- następuje identyfikacja interesariuszy rozwoju obszarów wiejskich,
- obszary wiejskie traktowane są jako dobro wspólne,
- postępuje identyfikacja z myśleniem strategicznym traktowanym jako racjonalna podstawa kształtowania przyszłości,
- dowartościowaniu ulega rola wsi w polskim społeczeństwie (Wilkin 2005, s. 13–14).

Zrównoważony wielofunkcyjny rozwój wsi – nowy kierunek rozwoju

Świadomość faktu, iż w ciągu najbliższych dwudziestu lat polską wieś czekają głębokie, a często nawet traumatyczne zmiany, jest już powszechna. Zmiany obejmą wszelkie dziedziny funkcjonowania obszarów wiejskich: rolnictwo, źródła dochodów, strukturę demograficzną, kulturę wsi i wzory życia w lokalnej społeczności, politykę państwa

i Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich itp. B. Klepacki podkreśla, że w perspektywie kilkudziesięciu lat nastąpi:

- drobna rewolucja agrarna, związana z obszarem ziemi i jej powiększaniem w gospodarstwach, a zmniejszaniem w sensie ogólnych areałów gruntów rolnych,
- spora rewolucja techniczna związana z wdrożeniem nowych, bardzo precyzyjnych maszyn, urządzeń i systemów wspomagających podejmowanie decyzji,
- olbrzymia rewolucja w zakresie wiedzy, jej stosowania, zastępowania nią nakładów rzeczowych (Klepacki 2005, s. 87).

Komisja Europejska przewidziała na lata 2007–2013 utworzenie specjalnego funduszu obszarów wiejskich. Środki tego funduszu mają spełniać trzy główne cele:

- poprawa konkurencyjności sektora rolnego,
- poprawa kondycji środowiska przyrodniczego i krajobrazu, poprzez racjonalną gospodarkę ziemią,
- poprawa warunków życia ludności wiejskiej oraz wsparcie dywersyfikacji działalności gospodarczej.

Najważniejszą zmianą w polityce wobec obszarów wiejskich nie będzie to, na co będą przeznaczane środki (większość autorów spodziewa się, że zarysowane obecnie trendy będą kontynuowane), ale sposób, w jaki podejmowane będą decyzje na ich temat. Wielu autorów uważa, że skuteczne rozwiązywanie problemów obszarów wiejskich będzie możliwe wówczas, gdy nastąpi przekazanie decyzji (w tym także możliwości dysponowania środkami pomocowymi) w ręce samych mieszkańców wsi (Wilkin, Budzich-Szukała, Salomi 2005, s. 21).

Efektom tych priorytetów jest model wsi europejskiej opisany przez W. Józwiaka. Ma to być wieś:

- w której mieszkają i pracują ludzie czerpiący dochody z różnych źródeł i o różnych zawodach,
- z bogatym i zróżnicowanym krajobrazem,
- z gospodarką istotnie ograniczającą lub nawet eliminującą skażenie wód powierzchniowych i względnych, gleb oraz powietrza,
- z gospodarką współegzystującą z bogactwem dzikich gatunków roślin i zwierząt (Józwiak 2005, s. 81).

M. Adamowicz (2005, s. 79) zwraca uwagę, że wizja rozwoju rolnictwa w Unii Europejskiej w naturalny sposób będzie kształtować sytuację polskiego rolnictwa w przyszłości. Wielofunkcyjność może być rozpatrywana na poziomie rolnika, gospodarstwa rolnego, rolnictwa jako sektora lub działu wytwórczego, czy określonego terytorium. Typowe funkcje rolnika i gospodarstwa rolnego obejmują: wytwarzanie produktów żywnościowych odpowiadających preferencjom konsumentów, przygotowanie produktów do sprzedaży i ich komercjalizację, gospodarowanie w przestrzeni i wykorzystanie zasobów przyrodniczych. Do innych funkcji spełnianych przez społeczność należy: konserwacja i kształtowanie krajobrazu, udostępnianie lokalnych zasobów przyrody mieszkańcom i przybyszom z zewnątrz, tworzenie podstaw rozwoju pozarolniczych funkcji obszarów wiejskich, wkład w zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego i inne.

Kapitał intelektualny w lokalnych strategiach rozwoju

Prezentując dylematy dotyczące obszarów wiejskich i trudności w zbudowaniu wizji, należy jednak uznać europejskie inspiracje w zakresie określania kierunków rozwoju obszarów wiejskich za makroekonomiczną determinantę rozwoju obszarów wiejskich

w naszym kraju. Oznacza to, iż społeczności i władze gmin muszą się zmierzyć z wyzwaniami przyszłości i odpowiedzieć sobie na pytanie: jak w ogólnie zarysowanym trendzie przemian obszarów wiejskich lokują się ich wspólnoty i w jaki sposób będą się rozwijały?

Analizując dokumenty strategiczne opracowane przez społeczności lokalne widać wyraźnie, że potrzeba poszukiwania drogi rozwojowej i świadomość konieczności zmian jest już dość powszechna. Strategie rozwoju w praktyce nie są jednakże wizją rozwoju, a raczej średniookresowymi planami zamierzeń, twardo zdeterminowanymi dotychczasowymi doświadczeniami, potrzebami (głównie niedoboru i niedorozwoju), pragnieniem wyrównywania zapóźnień cywilizacyjnych z poprzednich lat. Trudno o to mieć pretensje do władz mających świadomość, że bez osiągnięcia niewygórowanych przecież standardów ciężko mówić o poprawie jakości życia. W rezultacie w praktyce gmin mamy do czynienia z bardzo podobnymi (czasem wręcz bliźniaczo) strategiami rozwojowymi, kładącymi nacisk na rozwój infrastruktury technicznej i poprawę jakości już istniejącej.

Rzadko się zdarza, aby w strategiach rozwoju uwzględniano jako priorytety czynniki i zasoby niematerialne, a szczególnie kapitał intelektualny, oraz aby z inicjatywą opracowania takiego strategicznego dokumentu występowało stowarzyszenie lokalne. Sam pomysł badania kapitału intelektualnego gmin (mimo ograniczeń, jakie postawili sobie organizatorzy badań) jest nowatorskim i niespotykanym w literaturze ani praktyce funkcjonowania gmin. W rezultacie pracy zespołu autorów, ściśle kooperującymi z lokalnymi partnerami, powstało cenne opracowanie naukowe łączące walory poznawcze i metodologiczne z praktycznymi (aplikacyjnymi).

Opracowanie wizji rozwoju kapitału intelektualnego jednostek samorządu terytorialnego stanowi solidną podstawę do dyskusji o podstawach strategii ich rozwoju. Zwrócenie uwagi na czynniki endogeniczne, które do tej pory były traktowane drugoplanowo może być także załącznikiem budowy marki gmin i nowego sposobu komunikacji z otoczeniem.

Przedstawione opracowanie składa się z trzech wyraźnie oddzielonych części. Część pierwsza zawiera określenie celu i metodologii badań, ujmowania problematyki kapitału intelektualnego i rozwoju lokalnego w teorii oraz założenia programu LEADER+, którego egzemplifikacją jest *Lokalna Grupa Działania Dziedzictwo i Rozwój*.

W części drugiej zaprezentowane zostały w kolejności alfabetycznej badane gminy. Autorzy przedstawili diagnozę gminy według przyjętego w metodologii jednolitego schematu, ukazując na tle ogólnych walorów gminy, kluczowych czynników rozwoju (lokomotywa rozwoju i czynniki sukcesu) strukturalne składniki kapitału intelektualnego, takie jak:

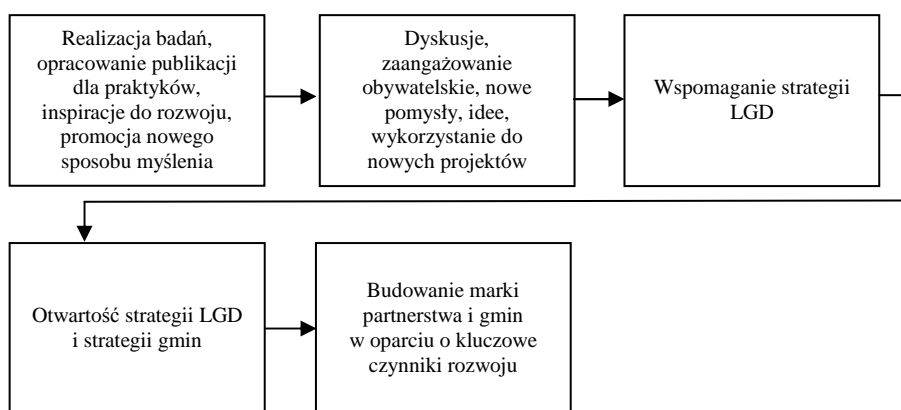
- kapitał ludzki (lokalne zmiany struktury i tendencje demograficzne, aktywność zawodową, adaptatywność, mobilność, edukację, lokalny rynek pracy),
- kapitał strukturalny (infrastruktura szkolnictwa, instytucje kultury, zdrowia, projekty i inicjatywy lokalne, zasady komunikacji władzy i obywatelami),
- kapitał społeczny (stowarzyszenia, organizacje i przedsięwzięcia społeczne, aktywizacja społeczności lokalnych, spójność społeczna – ubóstwo, wykluczenie, programy przeciwdziałania),
- kapitał relacyjny (współpraca z innymi gminami, partnerstwa ponadlokalne, imprezy o ponadlokalnym zasięgu).

W oparciu o kryteria wyodrębnione w diagnozie kapitału intelektualnego opracowano scenariusze rozwoju w trzech wariantach: optymistycznym – zakładającym skokowy wzrost, realistycznym – opartym na łagodnym wzroście i stabilizacją, pesymistycznym – opartym o regres, zatrzymanie tendencji wzrostowych, utrzymanie obecnego niskiego poziomu. Wydaje się, że przyjęcie takiej trzystopniowej skali rozwoju jest jak najbardziej uzasadnione, bowiem odwoływanie się i odzwierciedlanie wielostopniowych

wizji rozwoju zaprezentowanych w ogólnopolskich badaniach w odniesieniu do społeczności lokalnych byłoby zbyt ryzykowne. Brak jest w chwili obecnej zarówno danych, jak i racjonalnych przesłanek budowy takich wielowymiarowych konstrukcji.

Trzecia część pracy jest podsumowaniem i wskazaniem możliwych rekomendacji. Jest to logiczne w opracowaniach naukowych zakończenie części empirycznej. W analizowanej pracy ta część ma charakter sygnalny i z całą pewnością wymaga rozszerzenia poprzez dalsze prace Zespołu z przedstawicielami omawianych gmin w kolejnych projektach. Wypracowanie rekomendacji i podsumowanie dotychczasowych osiągnięć może skłonić te społeczności do nowego spojrzenia na własną gminę, a także pobudzenia zainteresowania członków społeczności i władz lokalnych kreowaniem przedsiębiorczości kapitału intelektualnego.

W rezultacie prac Zespołu mamy naukowe opracowanie wielowątkowe i wieloaspektowe oparte na materiale jakościowym, które w zamierzeniu autorów ma być czynnikiem aktywizacji gmin według przedstawionego poniżej modelu.

Rys. 5.1. Model uczestnictwa społeczności w projekcie

Źródło: opracowanie własne.

Podkreślając nowatorstwo podejścia badawczego należy zwrócić uwagę na kilka aspektów tego projektu.

1. Jego zaletą jest podkreślenie roli kapitału intelektualnego w rozwoju lokalnym. Choć w scenariuszach rozwoju widać przekonanie autorów, że rozwój obszarów wiejskich w dużym stopniu będzie zależał od czynników zewnętrznych, to rola kapitału intelektualnego jest podkreślana w dwojakim sensie:

- Autorzy zauważają, że jakość tego kapitału zadecyduje o wykorzystaniu wewnętrznych impulsów rozwojowych,
- kapitał intelektualny jest już obecnie kluczowym motorem rozwoju. Studia przypadków opisane np. w gminie Gózd wskazują, że nawet w oderwaniu od zasobów środowiska można budować odnoszące sukces rynkowy przedsięwzięcia i tworzyć miejsca pracy, jeśli znajdują się odpowiedni i kreatywni ludzie.

2. Autorzy nie mierzą kapitału intelektualnego, a raczej go raportują w oparciu o zastane źródła (analiza dokumentów). Pomimo tego ograniczenia udało się stworzyć propozycję metodologiczną dla tego typu badań, która rozwijana o kolejny katalog wskaźników i uzupełniana o badania ankietowe może stać się cennym źródłem inspiracji zarówno dla badaczy, jak i praktyków.

3. Bardzo inspirujący dla przyszłych badaczy może być też model pracy przy realizacji projektów. Zespół badawczy w trakcie badań pozostawał w ścisłym kontakcie z przedstawicielami społeczności lokalnych. Organizowano warsztaty z ewaluatorem, uściślano wskaźniki, przyjmowano punkty odniesienia i oceniano wiarygodność danych, eliminując tym samym rozbieżności. Jednakże członkowie społeczności lokalnych nie mieli na tym etapie wpływu na kształt scenariuszy, dzięki czemu będą one zewnętrznym, pozbawionym emocjonalnego zaangażowania materiałem do dyskusji i inspiracją dalszych projektów.

4. Analizy oczekiwań mieszkańców muszą jednak w kolejnych projektach zostać pogłębione o badania sondażowe. Oparcie analiz na spostrzeżeniach lokalnych autorytetów (w tym projekcie usprawiedliwione budżetem, czasem i zakresem) może jednak prowadzić do zniekształceń rzeczywistości. Są to bowiem jednostki najbardziej świadome potrzeb rozwojowych i najbardziej zintegrowane ze społecznością. Zbiorowości jako całość nie charakteryzują się tymi cechami, stąd też generalizacja opinii ekspertów może być ryzykowna, wręcz nieprawdopodobna. Aż trudno uwierzyć czytając opracowanie, że całe społeczeństwo widzą szanse rozwojowe własnych gmin w gospodarce opartej na wiedzy.

5. Prezentowana praca, jak każde dzieło innowatorskie w swej dziedzinie, nie obroniła się jednak przed pewnymi mankamentami do których należą:

- brak przejścia pomiędzy przestrzenią makro a regionalnymi strategiami rozwoju. Warto – w moim przekonaniu – zwrócić uwagę na regionalne determinanty rozwoju i potraktować je jako egzogeniczne czynniki rozwoju,

- w prezentowanym materiale empirycznym istnieją jednak pewne nierównomierności. Rozumiem, iż autorzy starali się wskazywać na walory bądź słabości prezentowanych gmin. W całym jednak opracowaniu dysproporcje te są widoczne. W przyszłych opracowaniach warto – mimo obiektywnych trudności – o tę spójność się zatroszczyć,

- autorzy wykazali poprzez prezentację materiału empirycznego, iż gminy nie doceniają roli kapitału intelektualnego, jako czynnika determinującego rozwój. Jednakże wyraźnie należy podkreślić w rekomendacjach, iż nie tylko niedocenywanie jego roli stanowi barierę rozwoju. Kapitał intelektualny gmin to także tradycyjny sposób zarządzania przestrzenią wiejską wpisany w biurokratyczną strukturę urzędów. Budowanie przewagi konkurencyjnej oznacza konieczność nowoczesnego zarządzania – public government – które wyłoni w debacie środowiskowej kluczowe czynniki sukcesu i sposób ich wykorzystywania w długofalowym rozwoju. Podkreśla tę rolę B. Banasik w swoim opracowaniu,

- wyraźnie widoczny jest deficyt kapitału społecznego i potrzeba doskonalenia dróg komunikacji ze społecznością lokalną, jako czynnika rozwoju. Nakłada to na władze lokalne nowe, dodatkowe wyzwanie tworzenia sieci kapitału społecznego na miarę oczekiwań XXI wieku.

Pomimo wspomnianych krytycznych uwag należy podkreślić niewątpliwe walory prezentowanego opracowania, do których należą:

- zwrócenie uwagi na rolę kapitału intelektualnego jako czynnika rozwoju lokalnego,
- podejmowanie badań nad tym rozwojem w takim aspekcie – co jest absolutnym ewenementem w odniesieniu do lokalnych stowarzyszeń,

- opracowanie metodologii badań kapitału intelektualnego społeczności lokalnych, która może służyć za podstawę modyfikacji i rozwoju metodologii badań w tym zakresie,

- zaangażowanie społeczności lokalnych w dyskusje o procesie formułowania wizji rozwoju swojej społeczności, co samo w sobie stanowi czynnik pomnażania kapitału intelektualnego,

– odniesienie się do dyskusji na poziomie makrostrukturalnym i globalnym, próba implementacji strategii rozwoju kraju do poziomu mikro.

Prezentowana monografia, biorąc pod uwagę wyżej wymienione walory jest dziełem unikatowym na rynku wydawniczym. Stanowi z całą pewnością inspirację i wzór dla badania czynników endogenicznego rozwoju oraz przykład do poszukiwań własnej wizji rozwoju przez społeczności lokalne bądź ich stowarzyszenia. O tym, że mimo trudu jest to wyzwanie warte zmierzania się świadczy zaprezentowana monografia.

Bibliografia

1. Adamowicz M. (2005), *Zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój rolnictwa a agronomia*. Annales UMCS, Vol. IX, Sectio E, Lublin.
2. Józwiak W. (2005), *Gospodarstwa domowe, przestrzeń, wsie, gospodarstwa rolnicze i źródła zarobkowania ludności wiejskiej w 2025 roku*. [W:] Wilkin J. (red.), *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
3. Klepacki B. (2005), *Tendencje zmian w ekonomicznej i społecznej strukturze wsi*. [W:] Wilkin J. (red.), *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
4. Wilkin J. (2005), *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.
5. Wilkin J., Budzich-Szukała U., Salomi J. (2005), *Wizja rozwoju polskiej wsi – elementy wspólne i różnicujące*. [W:] Wilkin J. (red.), *Polska wieś 2021. Wizja rozwoju*. Fundusz Współpracy, Warszawa.

6. Contents

Intellectual capital and scenarios of the development of districts of the Local Group of Activity (LGD) *Heritage and Development*

Research of intellectual capital of a local community. Introduction	5
1. Conditionings of development of rural local communities	9
1.1. Local Group of Activity <i>Heritage and Development</i>	9
1.2. Intellectual capital as a factor determining the local development....	20
1.3. Forecasts, strategies, scenarios of development	37
2. Diagnosis and scenarios of development of intellectual capital	45
2.1. Ciepielów district.....	45
2.2. Gózd district	64
2.3. Iłża district.....	84
2.4. Jastrzębia district	104
2.5. Jedlnia-Letnisko district	121
2.6. Kazanów district.....	141
2.7. Pionki district	159
2.8. Policzna district	183
2.9. Przyłęk district.....	200
2.10. Tczów district	217
2.11. Zwolen district.....	234
3. Dilemmas, barriers, chances for a village region intellectualization	255
4. Bibliography	261
5. Diagnosing state and scenarios of the development of intellectual of district communities – parts of a review M. Gagacka	269
6. Contents	277

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.
 Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Osi 4 LEADER
 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013

ISBN 978-83-60132-16-6